

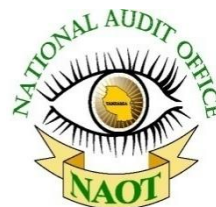

**RIPOTI YA MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU WA HESABU
ZA SERIKALI KUHUSU UKAGUZI WA MASHIRIKA YA
UMMA KWA MWAKA WA FEDHA 2018/2019**

30 Machi 2020

**JAMHURI YA MUUNGANO WA
TANZANIA
OFISI YA TAIFA YA UKAGUZI**

Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi, S.L.P.
950, 41104 Tambukareli Dodoma. Simu ya Upepo: "Ukaguzi", Simu:
+255(026)2321759, Tarakilishi: +255(026)2117527, Barua pepe: ocag@nao.go.tz,
tovuti: www.nao.go.tz

Unapojibu tafadhali taja:

Kumb. Na. FA.27/249/01/2018/2019

30 Machi 2020

Mh. Dkt. John Pombe Joseph Magufuli,
Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania,
Ikulu,
1 Barabara ya Julius Nyerere,
Chamwino,
S.L.P 1102,
40400 DODOMA.

**YAH: KUWASILISHA RIPOTI YA MWAKA YA MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU
WA HESABU ZA SERIKALI KUHUSU UKAGUZI WA MASHIRIKA YA UMMU
KWA MWAKA WA FEDHA 2018/2019**

Kwa mujibu wa Ibara ya 143(4) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 (na mabadiliko ya mwaka 2005) na kama ilivyoainishwa katika Kifungu cha 34 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Na. 11 ya Mwaka 2008, ninawasilisha kwako Ripoti ya Mwaka ya Ukaguzi wa Mashirika na Taasisi Zingine za Umma kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 kwa ajili ya kuiwasilisha Bungeni kwa mujibu wa sheria.

Wako Mwaminifu,

Charles E. Kichere
MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU WA HESABU ZA SERIKALI

**Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali,
Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi,
Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.**

(kama ilivyoanzishwa chini ya Ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania)

Majukumu ya kisheria ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali yameainishwa katika Ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 (kama ilivyorekebishwa) na kufafanuliwa na Sheria ya Ukaguzi ya Umma Na. 11 ya Mwaka 2008 (kama ilivyorekebishwa) na kufafanuliwa na Kanuni za Ukaguzi wa Umma za Mwaka 2009.

Dira ya Ofisi

Kuwa Taasisi ya Hali ya Juu katika Ukaguzi wa Sekta ya Umma.

Dhamira ya Ofisi

Kutoa huduma za ukaguzi wa sekta ya umma zenye ubora wa hali ya juu zinazoimarisha utendaji, uwajibikaji, na uwazi katika usimamizi wa rasilimali za umma.

Misingi Yetu

Katika kutoa huduma zenye ubora, Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi inaongozwa na misingi ifuatayo:

Kutopendelea:

Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ni taasisi inayotoa huduma kwa wateja wake kwa haki bila upendeleo.

Ubora:

Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ni taasisi ya kitaalamu inayotoa huduma bora za ukaguzi wa hesabu kwa kuzingatia viwango vya kimataifa vya ukaguzi.

Uadilifu:

Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi inazingatia na kudumisha maadili ya kazi ya kiwango cha juu na kuheshimu sheria.

Kujali Watu:

Tunajali mahitaji ya wadau kwa kujenga utamaduni mzuri wa kujali wateja na kuwa na watumishi wenye uwezo na kuongeza tija.

Ubunifu:

Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ni taasisi bunifu ambayo wakati wote inaimarisha na kukaribisha mawazo mapya ya kimaendeleo toka ndani na nje ya taasisi.

Matumizi bora ya Rasilimali za Umma: Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ni Taasisi inayozingatia matumizi bora ya rasilimali zilizokabidhiwa kwake.

Tunatimiza haya kwa kufanya yafuatayo:

- Kuchangia matumizi bora ya fedha za umma kwa kuhakikisha kwamba wakaguliwa wetu wanawajibika kutunza rasilimali walizokabidhiwa;
- Kusaidia kuimarisha ubora wa utoaji huduma kwa kuchangia ubunifu kwa matumizi bora ya rasilimali za umma;
- Kutoa ushauri wa kitaalamu kwa wadau wetu kuhusu mapungufu katika uendeshaji wa shughuli zao;
- Kuwahusisha wadau wetu katika mfumo wa ukaguzi; na
- Kuwapa wakaguzi nyenzo za kufanyia kazi ambazo zitaimarisha uhuru wa Ofisi ya ukaguzi.

YALIYOMO

MUHTASARI.....	xi
SURA YA KWANZA	1
UTANGULIZI NA TAARIFA ZA JUMLA	1
SURA YA PILI	6
AINA ZA HATI ZA UKAGUZI ZILIZOTOLEWA	6
SURA YA TATU	10
MUHTASARI WA UTEKELEZAJI WA MAPENDEKEZO YA MIAKA ILIYOPITA	10
SURA YA NNE.....	12
TATHMINI YA UTENDAJI WA KIFEDHA NA HALI YA UENDELEVU WA UTOAJI WA HUDUMA KWA TAASISI ZA UMMA	12
SURA YA TANO.....	23
USIMAMIZI WA MAPATO KATIKA TAASISI ZA UMMA.....	23
SURA YA SITA	41
UTAWALA BORA KATIKA MASHIRIKA YA UMMA	41
SURA YA SABA	50
MAPITIO YA MIKAKATI NA UENDESHAJI WA KIUFANISI	50
SURA YA NANE	59
USIMAMIZI WA MATUMIZI YA FEDHA KATIKA TAASISI ZA UMMA.....	59
SURA YA TISA	74
UWEKEZAJI KATIKA MASHIRIKA YA UMMA	74
SURA YA KUMI	92
MAPITIO YA SEKTA YA UTALII.....	92
SURA YA KUMI NA MOJA	105
MWENENDO WA BENKI ZINAZOMILIKIWA NA SERIKALI	105
SURA YA KUMI NA MBILI.....	128
UTENDAJI KATIKA MIFUKO YA HIFADHI YA JAMII	128
SURA YA KUMI NA TATU	147
USIMAMIZI WA MIKOPO KWA TAASISI ZA UMMA	147
SURA YA KUMI NA NNE	150
UTENDAJI WA MAMLAKA ZA MAJI	150
SURA YA KUMI NA TANO	163
TATHMINI YA TAASISI ZA ELIMU YA JUU	163
SURA YA KUMI NA SITA	174
USIMAMIZI WA FEDHA	174
SURA YA KUMI NA SABA	178

USIMAMIZI WA MALI ZA MASHIRIKA YA UMMA	178
SURA YA KUMI NA NANE	186
USIMAMIZI WA MANUNUZI NA MKATABA	186
SURA YA KUMI NA TISA	206
MATOKEO YA KAGUZI MAALUMU NA KAGUZI ZA KIUCHUNGUZI.....	206
SURA YA ISHIRINI	233
UKAGUZI WA UFANISI KATIKA SEKTA YA MADINI, GESI NA MAFUTA	233
SURA YA ISHIRINI NA MOJA	247
UTEKELEZAJI WA SHERIA ZA KODI YA MAPATO	247
SURA YA ISHIRINI NA MBILI	254
UFANISI WA TAASISI ZA UMMA KWENYE MAZINGIRA YA BIASHARA.....	254
SURA YA ISHIRINI NA TATU	270
MAPITIO YA BODI ZA NAFKA NA MAZAO MCHANGANYIKO	270
SURA YA ISHIRINI NA NNE	276
UTENDAJI KATIKA SEKTA YA AFYA	276
VIAMBATISHO	284

Orodha Ya Jedwali

Jedwali Na. 1: Mwelekeo wa hati za ukaguzi	8
Jedwali Na. 2: Tathmini ya hali ya utekelezaji wa mapendekezo kwa miaka iliyopita	11
Jedwali Na. 3: Mashirika ya umma yaliyopata hasara au nakisi mfululizo	13
Jedwali Na. 4: Mashirika yanayotegemea mikopo kujiendesha	16
Jedwali Na. 5: Mashirika ya umma yenye mtaji hasi	18
Jedwali Na. 6: Mashirika ya umma yenye kiasi kikubwa cha madeni ya muda mfupi kuliko mali za muda mfupi	19
Jedwali Na. 7: Taasisi zenye wadeni sugu	25
Jedwali Na. 8: Utoaji wa bajeti ya Serikali dhidi ya kiasi cha bajeti kilichoidhinishwa	32
Jedwali Na. 9: Wapangaji Wasio na mkataba	33
Jedwali Na. 10: Wateja Wenye Bakaa kubwa ya Madai bila ya kuwa na Dhamana ya Malipo	37
Jedwali Na. 11: Gharama Rejeshwa Zilizowekewa Pingamizi	38
Jedwali Na. 12: Gharama za Vifurushi vya Kupitisha Mawasiliano katika Mtandao wa MIC	40
Jedwali Na. 13: Mashirika ya umma ambayo hayana bodi au wenyeviti na wakurugenzi wanakaimu	43
Jedwali Na. 14: Watumishi wa umma wanaokaimu kwa zaidi ya miezi sita ...	47
Jedwali Na. 15: Upungufu wa Watumishi	48
Jedwali Na. 16: Mashirika yenye tofauti kubwa kati ya bajeti na makusanyo halisi	60
Jedwali Na. 17: Mashirika yenye Tofauti kubwa kati ya bajeti na matumizi halisi	61
Jedwali Na. 18: Mapungufu katika uandaaji na utekelezaji wa bajeti	63
Jedwali Na. 19: Shughuli mbalimbali zilizotakiwa kutekelezwa ndani ya eneo la viwanda la Shirika la Taifa la Maendeleo	80
Jedwali Na. 20: Miradi iliyoshindwa kuanza uzalishaji	84
Jedwali Na. 21: Orodha ya malengo na shughuli za Bodi ya Utalii ambazo hazijatekelezwa	103
Jedwali Na. 22: Utoshelevu wa mtaji wa benki za Serikali	106
Jedwali Na. 23: Watumishi walioondoka Kucheleweshwa kutolewa kwenye Mifumo ya Benki	108
Jedwali Na. 24: Mikopo yenye kiasi kikubwa cha uchukuaaji wa kiasi cha fedha zaidi ya salio lililopo kupita kiwango kinachoruhusiwa na benki	112
Jedwali Na. 25: Akaunti ambazo hazikukatwa riba kwenye mfumo	113
Jedwali Na. 26: Akaunti za muda ambazo hazikufanyiwa usuluhishi	115
Jedwali Na. 27: Miamala iliyokaa muda mrefu kwenye akaunti za muda	116
Jedwali Na. 28: Mikopo yenye tofauti ya riba kati ya mfumo na mkataba ...	117
Jedwali Na. 29: Mikopo ambayo mikataba yake ilikosekana	118
Jedwali Na. 30: Mikopo ya watumishi ambao utumishi wao kwa Benki ulikoma lakini haitozwi riba kwa kiwango cha soko	119
Jedwali Na. 31: Asilimia 50 ya ada ya tathmini ambayo haijakusanywa	122
Jedwali Na. 32: Mwenendo wa mikopo chechefu	127
Jedwali Na. 33: Madeni ya Serikali kwa Mifuko ya Hifadhi ya jamii kwa mwaka 2019	132

Jedwali Na. 34: Mtiririko wa Mapato na Madai	133
Jedwali Na. 35: Kupungua kwa mapato yatokanayo na uwekezaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma	136
Jedwali Na. 36: Viwango vya Ukaliwaji wa Majengo	137
Jedwali Na. 37: Ukaguzi kwa wanachana waliosajiliwa	139
Jedwali Na. 38: Miradi iliyochelewa kukamilika katika Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii	144
Jedwali Na. 39: Hasara itokanayo na upotevu wa maji	151
Jedwali Na. 40: Kiwango cha wateja wanaopata maji	153
Jedwali Na. 41: Matokeo ya uchunguzi wa ubora ya maji	154
Jedwali Na. 42: Madeni ya muda mrefu	156
Jedwali Na. 43: Mwenendo wa matatizo ya kifedha katika mamlaka za maji	158
Jedwali Na. 44: Kushuka kwa udahili wa wanafunzi wa shahada za uzamili	166
Jedwali Na. 45: Kushuka kwa udahili wa wanafunzi wa shahada na stashahada	168
Jedwali Na. 46: Mapato yaliyokusanywa na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dodoma nje ya mfumo wa GePG	177
Jedwali Na. 47: Malipo ya Huduma ya Ulinzi bila Mkataba	201
Jedwali Na. 48: Madeni ya Wakodishwaji wa Ranchi waliofungua kesi mahakamani	204
Jedwali Na. 49: Zabuni zisizokuwa na dhamana ya utekelezaji wa kazi.....	205
Jedwali Na. 50: Utaratibu wa malipo ya shamba la Kiluvya	217
Jedwali Na. 51: Madeni yaliyothibitika ya Kampuni ya PRIDE	222
Jedwali Na. 52: Malipo Yasiyo Sahihi na ya Udanganyifu	223
Jedwali Na. 53: Miradi iliyoanzishwa lakini haijaendelezwa	234
Jedwali Na. 54: Saa za kukatika kwa umeme na kukosekana kwa idadi ya wateja walioathirika	245
Jedwali Na. 55: Malipo Yaliyofanyika bila Stakabadhi ya Kieletroniki	249
Jedwali Na. 56: Udhaifu uliojitokeza kwenye ukaguzi wa vyombo vya usafiri vya majini	265

SHUKRANI

Ninayo furaha kubwa kukamilisha, kwa mara ya kwanza, jukumu langu la kikatiba nikiwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, la kuwasilisha kwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Ripoti Kuu ya Ukaguzi wa Mashirika na Taasisi Zingine za Umma kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019.

Kwa furaha kubwa ninatumia fursa hii kumshukuru Mheshimiwa Dk. John Pombe Joseph Magufuli, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa msaada wake mkubwa na juhudi binafsi kuhakikisha Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi inatimiza jukumu lake la kikatiba.

Vilevile, ninatoa shukrani zangu za dhati kwa Mheshimiwa Spika na Naibu Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Wenyeviti na Waheshimiwa Wajumbe wa Kamati ya Bunge ya Kudumu ya Hesabu za Serikali kwa ushirikiano ambao wameuonesha kwa Ofisi yangu. Nitahakikisha ushirikiano huu unadumishwa kwani ni muhimu kwa Bunge na pia Ofisi yangu katika kutimiza majukumu yetu katika kuitumikia Taifa.

Pia, ninatambua, kwa heshima kubwa, msaada na ushirikiano mkubwa ambao Msajili wa Hazina, bodi za wakurugenzi, maofisa masuuli, menejimenti na wafanyakazi wa mashirika na taasisi zingine za umma zimenipa wakati wa ukaguzi. Aidha, ninapongeza mchango mkubwa wa taasisi binafsi za ukaguzi ambazo zimekuwa zikifanya kazi na Ofisi yangu katika ukaguzi wa mashirika na taasisi zingine za umma. Mchango wao katika kuandaa ripoti hii ni wa muhimu na wa thamani.

Mwisho, ninatoa pongezi kwa wafanyakazi wangu wote ambao walikuwa wakifanya kazi bila kuchoka katika kutimiza majukumu yao kitaalamu ili kukamilisha kazi za ukaguzi kwa ubora na viwango vya

hali ya juu. Kuzingatia malengo na kujitoa kwao ndiko kumewezesha ripoti hii kukamilika ndani ya muda.

Charles E. Kichere
MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU WA HESABU ZA SERIKALI
30 Machi 2020

DIBAJI

Ripoti ya Ukaguzi wa Mashirika ya Umma na Taasisi za Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 inawasilisha mambo muhimu yanayohusu mashirika na taasisi za umma pamoja na ufanisi katika utekelezaji wa mikakati ya mashirika hayo kwa mujibu wa Sheria husika.

Ripoti hii imeainisha mapitio yangu katika ufanisi na utekelezaji wa mikakati ya mashirika ya umma na taasisi zake, mifuko ya hifadhi za jamii, mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira, taasisi za elimu ya juu, mabenki ya serikali, pamoja na sekta ya afya.

Aidha, ripoti hii imeainisha mapitio yangu katika uwekezaji unaofanywa na mashirika ya umma. Pia, imeainisha uzingatiaji wa sheria na kanuni zake kwa mashirika ya umma kama vile Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2011 (pamoja na marekebisho ya mwaka 2016) na Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (pamoja na marekebisho ya 2016), Sheria ya Kodi ya Mapato ya Mwaka 2004 na miongozo mbalimbali ya ndani ya taasisi hizo.

Pia, nimeainisha mafanikio na changamoto katika maendeleo ya sekta za madini, gesi, na mafuta pamoja na kuelezea kwa ufupi kuhusu taarifa za kaguzi maalumu na uchunguzi zinazohusu mashirika ya umma ambazo niliombwa na wadau mbalimbali nizifanye katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2018/2019.

MUHTASARI

Aina na Mwelekeo wa Hati za Ukaguzi

Katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2018/2019, nilikagua na kukamilisha kaguzi za mashirika 148 na kutoa maoni yangu ya ukaguzi. Mashirika 147 yalipata hati inayoridhisha, shirika moja lilipata hati isiyoridhisha.

Muhtasari wa Mapendekezo ya Kaguzi Zilizopita

Katika kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo yangu ya kaguzi za miaka ya nyuma, nilibaini kwamba, kati ya mapendekezo 175, ni mapendekezo 74 (sawa na asilimia 42) ndiyo yametekelezwa; mapendekezo 56 (sawa na asilimia 32) yapo katika hatua mbalimbali za utekelezaji; mapendekezo 38 (sawa na asilimia 22) hayakutekelezwa; wakati mapendekezo 7 (sawa na asilimia 4) yamepitwa na wakati. Kati ya mapendekezo 38 ambayo hayakutekelezwa, mapendekezo 27 (sawa na asilimia 78) hayakuwa na majibu ya Serikali yanayoonesha mwenendo wa utekelezaji.

Mwenendo wa Kifedha na Tathimini ya Uwezo wa Kuendelea kutoa Huduma

Niliangalia uwezo wa kifedha wa mashirika ya umma na kubaini kuwa, mashirika 23 yalikuwa yakipata hasara au yalikuwa na upungufu wa mapato ikilinganishwa na matumizi. Hali hii imesababishwa zaidi na kushindwa kwa mashirika haya katika kutekeleza mikakati yake, uanzishaji wa miradi bila kufanya tathmini vizuri, pamoja na ukosefu wa vyanzo vipya vya mapato. Pia, nilibaini kuwa, mashirika nane yalikuwa na kiasi kikubwa cha mikopo kuliko mitaji yake, wakati mashirika sita yalikuwa na mitaji hasi.

Kutokana na hali ngumu ya kifedha katika mashirika haya, ni dhahiri kuwa hayataweza kujiendesha bila msaada wa Serikali. Hivyo, kuna hatari kwa mashirika haya kushindwa kutekeleza majukumu yake.

Usimamizi wa Mapato katika Mashirika ya Umma

ukaguzi wa usimamizi wa mapato ya mashirika ya umma ulibaini kuwepo kwa kiasi kikubwa cha madeni kinachodaiwa nje (Receivables) ambacho kimeathiri ukwasi wa mashirika hayo.

Pia, katika Kampuni ya Nyumba za Watumishi (WHC) nilibaini kuwa ilichelewa kukabidhi nyumba 13 kwa wateja. Hali hii inaweza kuathiri mapato ya Kampuni.

Ukaguzi wa Utawala Bora katika Mashirika ya Umma

Kama nilivyoeleza katika taarifa yangu ya mwaka uliopita, ukaguzi umebaini kuwa bado mashirika ya umma yanaendelea kutokuwa na bodi za wakurugenzi au bodi za wadhamini au maofisa masuuli. Mashirika ambayo hayakuwa na bodi za wakurugenzi au bodi za wadhamini yameongezeka kutoka 24 katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 na kufikia mashirika 39 katika Mwaka wa Fedha 2018/2019. Pia, mashirika yameendelea kuwa chini ya kaimu maofisa masuuli kwa kipindi kirefu.

Tathmini ya Ufanisi wa Kimkakati na Uendes haji wa Mashirika ya Umma

Katika mapitio ya tathmini ya ufanisi wa utendaji wa mashirika ya umma, nilibaini mapungufu yafuatayo. Bodi ya Michezo ya Kubahatisha Tanzania inaendes hwa kwa kutumia Rasimu ya Kanuni ya Michezo ya Kubahatisha kwa njia ya mtandao kwa zaidi ya kipindi cha miaka saba. Pia, Bodi haina mwongozo wa adhabu dhidi ya waendes haji wa michezo ya kubahatisha wanaokiuka taratibu zikiwemo za kuweka seva nje ya mipaka ya Tanzania Bara kinyume na matakwa ya Taratibu za Michezo ya kubahatisha za Mwaka 2016.

Aidha, katika Shirika la Nyumba la Taifa nilibaini kuwa mpango wake wa mwaka wa utekelezaji hauendani na malengo ya Mpango-mkakati wa Shirika hilo. Pia, nilibaini kutofanyika kwa tathmini na ufatiliaji wa utekelezaji wa mpango-mkakati wa

Shirika pamoja na kutokuwa na mfanyakazi mahususi kwa ajili ya kazi hiyo.

Katika Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE), nilibaini kutokuwepo kwa miongozo muhimu kwa ajili ya utekelezaji wa majukumu ya Mamlaka ikiwemo miongozo ya mifumo katika kitengo cha kupata taarifa za masoko, miongozo katika kusimamia mafunzo, na miongozo ya utendaji wa Mamlaka.

Pia, Mamlaka haina miongozo kwa ajili ya kufanya tathmini na ufatiliaji wa utekelezaji wa majukumu yake katika masoko ya ndani.

Usimamizi wa Matumizi katika Mashirika ya Umma

Katika mapitio yangu ya usimamizi wa matumizi ya mashirika ya umma, nilibaini kuwepo kwa utekelezaji mdogo wa mapendekezo ya ukaguzi ya miaka ya nyuma kuhusu usimamizi wa matumizi. Hivyo, nimeendelea kubaini mapungufu ya aina hiyo, kama vile ukiukwaji wa taratibu na kanuni katika matumizi, kufanya matumizi bila kuwa na bajeti, mapungufu katika utekelezaji wa bajeti, usimamizi usioridhisha wa masurufu na karadha, kuchelewa kupeleka michango ya kisheria kwenye mifuko ya hifadhi ya jamii, pamoja na kuwa na matumizi yasiyostahiki.

Uwekezaji katika Mashirika ya Umma

Mashirika ya umma yamekuwa hayanufaiki kutokana na uwekezaji wake kutokana na kuwepo kwa mapungufu mbalimbali katika hatua mbalimbali za utekelezaji wa miradi ya uwekezaji. Kwa mfano, katika Shirika la Taifa la Maendeleo (NDC), nilibaini usimamizi usioridhisha wa shamba lake la mpira ambapo sehemu kubwa ya shamba hilo haijapandwa miti ya mpira, kuna ukosefu wa vifaa vya kupimia ubora wa utomvu, pamoja na shamba kutohudumiwa vizuri.

Pia, nilibaini kuwa Shirika limeshindwa kupokea matrekta 1,578 kutoka kwa muuzaji kama inavyotakiwa na Mkataba. Aidha, Shirika limeshindwa kuanzisha vituo vya matengenezo

ya matrekta yake yaliyouzwa pamoja na kuwepo kwa baadhi ya matrekta ambayo hayauziki. Hali hii inaashiria kuwa Shirika halijaweza kunufaika na makubaliano ya ubia.

Katika Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC), nilibaini mapungufu katika kushughulikia mahitaji ya wawekezaji. Kwa mfano, Kituo kimeshindwa kuwasaidia wafanyakazi wa kigeni kupata vibali vya kazi ndani ya muda ambapo Kituo kinatumia siku 20 badala ya siku 14 kushughulikia vibali hivyo. Pia, nimebaini kuwa Kituo kinatumia muda wa miezi minne hadi kumi na mbili kushughulikia na kutoa mrejesho wa maombi ya vivutio vya wawekezaji kutoka Mamlaka ya Mapato Tanzania kinyume na sheria na mikakati ya Kituo. Nilisisitiza Kituo kifanye tathmini ya idadi halisi ya uwekezaji uliofanywa na wawekezaji waliosajiliwa na Kituo kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019.

Mapitio ya Sekta ya Utalii

Serikali imekuwa ikifanya jitihada ili kukuza utalii nchini. Hata hivyo, nilibaini mapungufu mbalimbali ambayo yanaathiri sekta hii yakiwemo kutokuwepo kwa vivutio vipya vya utalii, utangazaji usioridhisha wa vivutio vya utalii, na kutokuwepo kwa maeneo yaliyotengwa kwa ajili ya kufanya uwekezaji wa kitalii. Katika Mamlaka ya Uhifadhi wa Eneo la Ngorongoro (NCAA) na Mamlaka ya Hifadhi ya Taifa (TANAPA), nilibaini changamoto mbalimbali zinazozikabili hifadhi zao kutokana na ongezeko la watu waishio ndani ya hifadhi ambapo wanasababisha uharibifu wa mazingira, ongezeko la migogoro kati ya binadamu na wanyamapori, pamoja na kuziba mapitio ya wanyamapori.

Pia, nilibaini kuwepo kwa jitihada zisizoridhisha katika kukabiliana na mimea isiyo ya asili ambayo inaleta athari katika hifadhi, pamoja na kuwepo kwa idadi ndogo ya watalii katika mbuga za ukanda wa kusini-magharibi.

Mwenendo wa Benki za Serikali

Nilibaini kuwa Benki ya Uwekezaji Tanzania (Maendeleo) na Benki ya Uwekezaji Tanzania (Biashara) zimeendelea kuwa mitaji ambayo ipo chini ya kiwango kinachotakiwa na Benki Kuu ya Tanzania (BoT). Pia, Benki ya Uwekezaji Tanzania (Biashara), Benki ya Uwekezaji Tanzania (Maendeleo), na Benki ya Kilimo Tanzania zimekuwa zikichelewa kusitisha kuingia kwenye mfumo wa benki kwa wafanyakazi ambao utumishi wao katika Benki umekoma. Hali hii inahatarisha usalama wa taarifa za kifedha za benki.

Pia, nilibaini uwiano wa mali za muda mfupi za Benki ya Posta ulikuwa chini ukilinganisha na madeni ya muda mfupi hivyo kuwa chini ya kiwango kinachokubalika. Aidha, Benki hiyo ina changamoto katika kusimamia mikopo yake ya akaunti zenye utaratibu wa kutoa kiasi cha fedha zaidi ya salio lililopo (overdraft) na kiasi ambacho kipo kwenye akaunti ya miamala ambayo haijakamilika (supense account).

Utendaji wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii

Nilibaini mapungufu katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya na mifuko ya pensheni kama ifuatavyo. Mfuko mpya wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma (PSSSF) haujafanya tathmini ya hali ya mali na madeni (actuarial valuation); na kuwepo kwa madai ya muda mrefu ya shilingi bilioni 171.91 ya michango katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF), Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF), na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma (PSSSF). Pia, nilibaini kuna hatari ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma kutolipwa kiasi cha shilingi bilioni 111.8 kilichowekezwa katika Benki ya Uwekezaji Tanzania kutokana na matatizo ya ukwasi yanayoikabili Benki hiyo.

Usimamizi wa Mikopo katika Mashirika ya Umma

Katika kupitia mikopo iliyokopwa na Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania (NBAA), Mamlaka ya Uhifadhi wa Eneo la Ngorongoro (NCAA) na Shirika la Nyumba la Taifa (NHC)

nilibaini kuwepo kwa mapungufu kama vile kushindwa kwa Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania kulipa mkopo wa Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF) kutokana na uhaba wa fedha; kuwepo kwa kiwango cha juu cha riba katika mkopo uliochukuliwa na Mamlaka ya Uhifadhi wa Eneo la Ngorongoro katika ujenzi wa Kituo cha Utalii cha Ngorongoro; na kutotekelezwa kwa matakwa ya makubaliano ya mikopo.

Utendaji wa Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira

Ukaguzi umebaini kuwepo kwa utekelezaji mdogo katika mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira wa mapendekezo ya miaka ya nyuma kuhusu kupunguza kiwango cha upotevu wa maji. Nimeendelea kubaini changamoto katika eneo hili. Ukaguzi ulibaini kuwa mamlaka 20 zilikuwa na upotevu wa maji wa thamani ya shilingi bilioni 155.84, ambapo kiasi cha shilingi bilioni 74.14 cha upotevu huo kipo juu ya kiwango kinachovumilika. Mapungufu mengine katika mamlaka yanajumuisha kuwepo kwa kiwango cha chini cha mtandao wa maji ikilinganishwa na mahitaji; uzalishaji wa maji yasiyo na ubora; na kuwepo kwa kiwango kikubwa cha madeni kinachofikia shilingi bilioni 106.31 hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019, ambacho ulipwaji wake hauridhishi. Changamoto nyingine ni mamlaka kutoa huduma za maji kwa saa chini ya ishirini na nne kinyume na kanuni.

Taasisi za Elimu ya Juu

Ukaguzi ulipendekeza uboreshaji wa ufanisi katika utendaji wa taasisi za elimu ya juu nilizozikagua. Baadhi ya taasisi hizo zilifanya zoezi la ufuatiliaji wa ufanisi wa wahitimu ili kujua kama elimu waliyopata ina manufaa. Baadhi ya taasisi zilifanya utafiti kwa kiwango kidogo wakati zingine hazikufanya kabisa kinyume na malengo yake. Aidha, taasisi hizi zinapaswa kuwa na miongozo ya namna ya kufanya utafiti huo.

Pia, nilibaini kuwepo kwa mwenendo wa kushuka kwa udahili wa wanafunzi pamoja na kuchelewa kwa kuuzwa kwa tafiti zilizopewa hakimiliki. Ukaguzi wangu ulibaini pia

kutokusajiliwa kwa vyuo vya ufundi, hali isiyoridhisha ya magari ya mafunzo ya udereva kwa vyuo vya elimu ya ufundi stadi (VETA), pamoja na utekelezaji usioridhisha wa miradi ya taasisi hizo.

Usimamizi wa wa Fedha

Nilipitia udhibiti wa ndani uliowekwa juu ya fedha za mashirika ya umma, usimamizi wa akaunti za taasisi, pamoja na usimamizi wa fedha taslimu. Ukaguzi ulibaini mapungufu katika usimamizi wa Mfumo wa wa Malipo ya Serikali kwa njia ya Kieletroniki (GePG) katika taasisi za umma zikiwemo Kampuni ya Ubungo Plaza, Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam (DMI), na Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro (KADCO).

Usimamizi wa Mali za Mashirika ya Umma

Katika mapitio yangu, nilibaini mapungufu katika usimamizi wa mali zisizohamishika za mashirika ya umma kama ifuatavyo: Kutokufanyika kwa matengenezo, kutokuwepo kwa nyaraka za umiliki wa mali kisheria; kutokuwepo kwa rejista ya mali; kuchelewa kuuzwa kwa mali zisizotumika; na kuchelewa kukamilishwa kwa miradi, mfano ujenzi wa ofisi ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya katika mkoa wa Tabora.

Usimamizi wa Manunuzi na Mikataba

Katika ukaguzi wangu, nilibaini mapungufu kwenye manunuzi na usimamizi wa mikataba, ikiwemo kutokuwepo kwa dhamana ya utendaji katika zabuni zilizotolewa na Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine, pamoja na kuchelewa kwa ukamilishaji wa zabuni zilizotolewa na Mamlaka ya Bandari Tanzania, Benki ya Posta Tanzania, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Arusha, na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro.

Matokeo ya Kaguzi Maalumu na Kaguzi za Kiuchunguzi

Katika mwaka huu wa fedha nilifanya kaguzi maalumu na kaguzi za kiuchunguzi katika Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO), Kampuni ya Pride Tanzania, Mfuko wa Taifa wa

Hifadhi ya Jamii, Shirika la Usafiri Dar es Salaam (UDA/UDART), na Kampuni ya Songas ambayo Serikali ni mbia.

Katika Shirika la Umeme Tanzania, nilibaini kuwepo kwa hati za madai zenye utata za thamani ya jumla ya dola za marekani milioni 42.83. Hati hizi zilitolewa na Kampuni ya PAET na Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania. Aidha, wadai 936 ambao wanalidai Shirika la Umeme Tanzania jumla ya shilingi bilioni 291.1 hawakuweza kujibu uthibitisho wa madai yao kutoka kwa Mkaguzi.

Ukaguzi wangu maalumu katika Kampuni ya Songas ulilenga kuangalia iwapo Serikali ilipata hisa zinazoendana na uwekezaji ilioufanya katika Kampuni hiyo. Serikali ni mbia wa Kampuni ya Songas kupitia Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania na Shirika la Umeme Tanzania.

Katika Kampuni ya Pride Tanzania, ukaguzi wangu maalumu ulilenga kuangalia kiasi cha mali na madeni kilichokuwepo kufikia tarehe 31 Oktoba 2019. Wakati wa ukaguzi, nilibaini kuwepo kwa ubadhilifu katika malipo pamoja na matumizi mabaya ya rasilimali na madeni ambapo nimeelezea kwa kina katika ripoti husika.

Utendaji wa Sekta ya Madini, Gesi, na Mafuta

Niliangalia uwekezaji uliofanywa na Serikali katika sekta ya madini, pamoja na usimamizi wa utendaji katika uchimbaji na usambazaji unaofanywa na wasimamizi wa sekta ya gesi na mafuta. Katika ukaguzi wangu nilibaini mapungufu yafuatayo: kuwepo kwa miradi ya madini iliyoanzishwa bila kuendelezwa, kutokamilika kwa umiliki wa Shirika la Taifa la Madini (STAMICO) na Shirika la Taifa la Maendeleo, kuongezeka kwa uvamizi katika Mgodi wa Tanzanaiti baada ya uzalishaji kusimama, kutotenga fedha za urejeshaji wa mazingira ya migodi ya Tanzaniati na Stamigold, udhibiti usioridhisha kwenye uuzaji rejareja wa gesi, na gharama kubwa za umeme zinazosababishwa na Mgodi wa Stamigold kutumia mafuta kama nishati shilingi bilioni 7.9.

Utekelezaji wa Sheria ya Kodi ya Mapato

Nilibaini mashirika kadhaa yalishindwa kutekeleza Sheria za Kodi ya Mapato pamoja na Kanuni zake ambapo mashirika hayo yalichelewa kutoa risiti za mashine za kieletroniki (EFD) baada ya kupokea fedha. Pia, mashirika ya umma yalichelewa kulipa kodi ya majengo na ardhi. Aidha, nilibaini kiasi cha shilingi milioni 877.05 ambacho kililipwa na mashirika ya umma bila kupokea risiti za mashine za kieletroniki (EFD).

Katika Kampuni ya Stamigold, nilibaini kiasi cha mauzo cha shilingi bilioni 4.5 ambacho hakikuwekwa kwenye taarifa ya kodi ya ongezeko la thamani (VAT).

Ufanisi wa Tasisi za Umma katika Mazingira ya Biashara

Nilifanya tathmini ya ufanisi katika mazingira ya biashara kwa taasisi nne za umma ambazo ni Shirika la Wakala wa Meli Tanzania (TASAC), Mamlaka ya Udhhibiti wa Usafiri wa Ardhini (LATRA), Shirika la Viwango Tanzania (TBS), na Shirika la Simu Tanzania (TTCL). Nilibaini mapungufu katika usimamizi wa pikipiki na bajaji zinazoendesha kibiashara, mapungufu katika usimamizi wa mifumo ya taarifa, kutokuwepo kwa mpango-mkakati wa mashirika, kutotekelezwa kwa mipango ya uwekezaji, na kutodhibitiwa kwa gharama za kupitishia mawasailiano kwenye mitandao mingine ya simu (roaming), ambapo kulisababisha hasara ya shilingi bilioni 1.11.

Mapitio ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko

Licha ya Serikali kuanzisha Bodi za mazao na taasisi za utafiti wa mazao, nilibaini kuwa, bado kuna changamoto ambazo taasisi hizi zinapitia ikiwemo kujirudia kwa majukumu kati ya Bodi moja na nyingine (kama upanuzi wa huduma na ukuzaji wa soko); uwezesaji wa kifedha usioridhisha kufanikisha kazi ya bodi hizi; usimamizi usioridhisha wa ubora wa mazao unaopelekea mazao hayo kukosa sifa ya kuuzwa bei kubwa sokoni.

Ufanisi wa Sekta za Umma Zinazoshughulika na Afya

Nilipitia shughuli za Bohari Kuu ya Dawa (MSD) na Hospitali ya Taifa ya Muhimbili kama sehemu ya Taasisi za Sekta ya afya ili kutathmini utumiaji wa fedha katika kufikia malengo zilizojiwekea kwa mwaka wa fedha 2018/2019. Kwa upande wa Bohari Kuu ya Dawa nilibaini Bidhaa zilipokelewa zikiwa zimebakisha muda wa kuharibika ulio chini ya 80% ya muda wa maisha ya bidhaa, kukidhi mahitaji ya wateja kwa 53.8% kwa mauzo yaliyofanyika kwa kipindi cha tarehe 1 Julai, 2018 Hadi tarehe 30 Juni, 2019. Pia Bohari Kuu ya Dawa inasimamia Manunuzi ya dawa na vifaa tiba vya wanajumuiya SADC, lakini manunuzi haya si endelevu. Baadhi ya wateja kutozwa bei za dawa na MSD zisizo sahihi, utoaji wa fedha usioridhisha wa Serikali katika kuwezesha manunuzi ya dawa na vifaa tiba. Pia kulikuwa na kuchelewa kukamilisha mradi wenye thamani ya shilingi milioni 385.10 Kwa miezi 12, deni la muda mrefu la Serikali ambalo lina athiri utendaji wa Bohari Kuu ya Dawa na madeni yaliyowasilishwa na hospitali ya Taifa ya Muhimbili ya shilingi bilioni 2.18 yaliyokataliwa na mfuko wa bima wa afya.

SURA YA KWANZA

UTANGULIZI NA TAARIFA ZA JUMLA

1.0 Uanzishaji wa Ofisi ya Ukaguzi Kisheria

Ofisi ya Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ilianzishwa kwa mujibu wa Ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 (kama ilivyorekebishwa mara kwa mara). Ibara ya 143(5) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania pamoja na Kifungu cha 34 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Na.11 ya Mwaka 2008 pamoja na kifungu cha 48(3) cha Sheria ya Manunuzi ya Umma Na. 7 ya Mwaka 2011 (kama ilivyorekebishwa Mwaka 2016) kinampa Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali mamlaka ya kukagua mashirika na taasisi zingine za umma angalau mara moja kwa mwaka wa fedha.

Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ana mamlaka ya kufanya ukaguzi wa hesabu na ukaguzi wa thamani ya fedha au kaguzi zingine katika mashirika na taasisi zingine za umma kama ilivyoainishwa kwenye Vifungu Na. 26, 27, 28 na 29 vya Sheria ya Ukaguzi wa Umma Na. 11 ya Mwaka 2008. Kifungu cha 12 cha Sheria hiyo kinampa mamlaka Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kutoa maoni kwa nia ya:

- Kuzuia au kupunguza matumizi ya fedha za umma yasiyokuwa na tija;
- Kuongeza makusanyo ya maduhuli ya umma;
- Kuzuia hasara inayoweza kutokea kwa uzembe, wizi, kukosa uaminifu, udanganyifu, au rushwa kuhusiana na fedha na rasilimali za umma; na
- Kukuza uchumi na kuongeza tija na ufanisi katika matumizi ya rasilimali za umma.

Mashirika na taasisi zingine za umma nchini zinaandaa taarifa za hesabu kwa kufuata msingi usio wa fedha taslimu wa Viwango vya Kimataifa vya Uandaaji wa Hesabu (Accrual

Basis). Hivyo, zinalazimika kufuata Viwango vya Kimataifa vya Uandaaji wa Hesabu katika Taasisi za Umma (IPSASs) au Viwango vya Kimataifa vya Uandaaji wa Hesabu (IFRSs). Uandaaji na uwasilishaji wa hesabu kwa ajili ya ukaguzi ni matakwa ya sheria. Miongozo zaidi ya kisheria inayotumika kuandaa hesabu ni pamoja na Sheria ya Makampuni ya Mwaka 2002 au sheria yoyote iliyopitishwa na Bunge ya kuanzishwa kwa Mashirika na Taasisi Zingine za Umma na Sheria ya Ukaguzi wa Umma Na. 11 ya Mwaka 2008.

Msajili wa Hazina ana kazi na jukumu la kusimamia vyema uendeshaji wa shughuli za mashirika na taasisi zingine za umma kwa kushirikiana na bodi za wakurugenzi wa mashirika husika kama ilivyoelezwa kwenye Sheria Namba 418 ya Msajili wa Hazina na Kifungu cha 6 cha Sheria ya Mashirika ya Umma Na. 16 ya Mwaka 1992 kuhusiana na kazi za mashirika. Vyombo vyote hivi vinafanya kazi ya kusimamia na kuongoza kwa ukaribu mashirika na taasisi zingine za umma kwa ufanisi na kwa kutoa maelekezo ya kiusimamizi.

Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali anatakiwa kuwasilisha ripoti za mwaka za ukaguzi kwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kama ilivyoelekezwa katika Ibara ya 143(4) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977. Kwa mujibu wa Kanuni ya 88 ya Kanuni za Ukaguzi wa Umma, ripoti hizo zinatakiwa kuwasilishwa kwa Rais ifikapo tarehe 31 Machi ya kila mwaka. Baada ya kupokea ripoti hizo, Rais atawataka wahusika kuwasilisha ripoti hizo Bungeni ndani ya siku saba tangu kuanza kwa kikao cha kwanza cha Bunge.

Kama Rais hatachukua hatua zozote za kuwasilisha taarifa hizo Bungeni, Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali atawasilisha nakala za ripoti hizo kwa Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (au Naibu Spika ikiwa kiti cha Spika kiko wazi wakati huo au ikiwa kwa sababu yeyote Spika hawezi kutekeleza majukumu yake) ambaye atawasilisha ripoti hiyo Bungeni.

Ripoti ya Mdhiditi na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ya Mashirika na Taasisi Zingine za Umma itajadiliwa kwanza na Kamati ya Bunge ya Kudumu ya Hesabu za Serikali (PAC) kwa niaba ya Bunge na kuandaa ripoti ambayo itawasilishwa Bungeni.

1.1 Wigo wa Ukaguzi na Viwango vya Ukaguzi Vinavyotumika

1.1.1 Wigo na madhumuni ya ukaguzi

Madhumuni ya kufanya ukaguzi ni kumuwezesha Mdhiditi na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kutimiza jukumu la kutoa maoni huru kuhusu hesabu za mashirika na taasisi zingine za umma ili kuona iwapo zimeandaliwa kwa kuzingatia viwango vya kimataifa vya uandaaji wa hesabu. Ukaguzi huu unahusiana na hesabu zilizokaguliwa kwa vipindi vinavyoishia tarehe 31 Desemba 2018 na tarehe 30 Juni 2019. Kwa kawaida, ukaguzi wa mabenki unahusiana na hesabu zinazoishia tarehe 31 Desemba wakati ukaguzi wa mashirika ya umma na taasisi zingine unahusu hesabu zinazoishia tarehe 30 Juni.

Wigo wa ukaguzi wangu unajumuisha tathmini ya ufanisi wa mifumo ya kijasibu na udhibiti wa ndani katika shughuli za taasisi husika. Pia, unahusisha ukaguzi na uhakiki wa hesabu, ripoti za utekelezaji, na taratibu zingine za kikaguzi ambazo ni muhimu katika kukamilisha ukaguzi. Ukaguzi huu ulifanyika kwa kuzingatia viashiria vya hatari na kiwango cha juu cha miamala kinachokubalika.

Kwa hiyo, matokeo ya ukaguzi yanatokana na kiwango ambacho kumbukumbu, nyaraka, na taarifa zilizoombwa kwa madhumuni ya ukaguzi ziliwasilishwa kwangu.

1.1.2 Viwango vya ukaguzi vilivyotumika

Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi wa Hesabu za Serikali ni mwanachama wa Shirikisho la Ofisi za Taifa za Ukaguzi Duniani (INTOSAI), na Shirikisho la Ofisi za Taifa za Ukaguzi kwa Nchi

za Afrika Zinazooonea Kiingereza (AFROSAI-E). Hivyo, Ofisi inatumia Viwango vya Kimataifa vya Ukaguzi vya Shirikisho la Ofisi za Taifa za Ukaguzi Duniani (ISSAI) vinavyotolewa na “INTOSAI” na Viwango vya Kimataifa vya Ukaguzi wa Hesabu (ISA) vilivyowekwa na Shirikisho la Kimataifa la Wahasibu (IFAC).

1.2 Majukumu ya Bodi za Wakurugenzi na Watendaji Wakuu wa Mashirika na Taasisi Zingine za Umma

Bodi za wakurugenzi na menejimenti za mashirika na taasisi zingine za umma zina jukumu la kutayarisha kwa usahihi hesabu kama inavyotakiwa na Viwango vya Kimataifa vya Utayarishaji wa Hesabu katika Taasisi za Umma (IPSAS) au Viwango vya Kimataifa vya Utayarishaji wa Hesabu (IFRS).

Majukumu hayo yanajumuisha:

- a) Kuhakikisha taarifa za hesabu zinaandaliwa kwa kiwango cha kimataifa, ikiwa ni pamoja na kubuni, kutekeleza, na kudumisha mifumo thabiti ya ndani itakayoweza kuandaa hesabu zilizo huru, zisizo na makosa, wala mapungufu yatokanayo na udanganyifu;
- b) Kuchagua na kutumia sera sahihi za uandaaji wa hesabu; na
- c) Kufanya makadirio ya hesabu yanayoendana na mazingira halisi. Kiwango cha Kimataifa cha Uhasibu Na. 1 (IAS 1) na Kiwango cha Kimataifa cha Utayarishaji wa Hesabu za Taasisi za Umma Na. 1 (IPSAS 1) vinaainisha aina za hesabu zinazotakiwa kuandaliwa na taasisi hizi.

1.3 Mpangilio na Uteuzi wa Makampuni Binafsi kwa Kazi ya Ukaguzi

Ili Ofisi yangu iweze kutimiza kwa ufanisi majukumu ya ukaguzi katika mashirika na taasisi zingine za umma nchini, divisheni ya ukaguzi wa mashirika ya umma imegawanywa

katika vitengo vinne ambavyo ni Ukaguzi wa Taasisi za Fedha, Ukaguzi wa Taasisi za Elimu ya Juu, Ukaguzi wa Taasisi za Usimamizi na Ukaguzi wa Taasisi za Huduma.

Pia, kaguzi za baadhi ya mashirika na taasisi zingine za umma yamekaguliwa na makampuni binafsi ya ukaguzi kwa niaba yangu. Hii ni kwa mujibu wa Kifungu cha 33 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma, ambacho kinampa mamlaka Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ya kumruhusu mtu au kampuni yeyote iliyosajiliwa chini ya Sheria ya Wakaguzi wa Hesabu na Wahasibu Na. 33 ya Mwaka 1972 (kama ilivyorekebisha mwaka 1995) kufanya ukaguzi kwenye mashirika na taasisi zingine za umma kwa niaba yake. Kaguzi zilizofanywa na makampuni binafsi zilihakikiwa ubora wa kazi zake na Ofisi yangu.

Katika mwaka unaoishia tarehe 31 Desemba 2018 na tarehe 30 Juni 2019, Ofisi yangu ilifanikiwa kufanya kazi na makampuni binafsi 59 yaliyofanya kazi za ukaguzi kwa niaba yangu. Wakaguzi walioteuliwa walitakiwa kufuata sheria kama inavyotakiwa; pia hawakutakiwa kutoa siri za mashirika wanayoyakagua.

Hata hivyo, wajibu wa kutoa hati za ukaguzi unabaki kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.

SURA YA PILI

AINA ZA HATI ZA UKAGUZI ZILIZOTOLEWA

2.0 Utangulizi

Kwa mujibu wa Viwango vya Kimataifa vya Ukaguzi Namba 1200 (ISSAI 1200), lengo la kufanya ukaguzi wa hesabu ni kumwezesha mkaguzi kutoa hati ya ukaguzi inayoeleza iwapo hesabu zinaonesha hali halisi ya kifedha ya shirika naiwapo hesabu zimeandaliwa kwa kufuata viwango na mfumo unaokubalika. Ukaguzi wa hesabu unafanyika ili kumpa uhakika mtumiaji wa hesabu husika kwamba hesabu husika zimeandaliwa kwa kuzingatia viwango vinavyokubalika. Hatua hii humwezesha mkaguzi kupata sababu za uhakika kwamba hesabu kwa ujumla wake hazina makosa na hivyo kuweza kutoa taarifa ya matokeo ya ukaguzi.

2.1 Aina za Hati za Kaguzi Zilizotolewa

2.1.1 Hati Inayoridhisha

Hati hii inatolewa wakati mkaguzi anaporidhika kuwa hesabu zimetayarishwa kwa usahihi na kwa kuzingatia viwango vya kimataifa vya uhasibu au viwango vingine vya utoaji wa taarifa za fedha vinavyokubalika.

2.1.2 Hati isiyoridhisha

Kuna aina tatu za hati isiyoridhisha kama ifuatavyo:

i. Hati Yenye Shaka

Aina hii ya hati hutolewa pale (a) mkaguzi anapokuwa amepata vielelezo vya kutosha kuhitimisha ukaguzi na kuona athari lakini si za kimsingi katika usahihi wa taarifa za fedha; au (b) mkaguzi anapokuwa ameshindwa kupata uthibitisho wa kutosha kumwezesha kuhitimisha ukaguzi lakini athari zinazotokana na kukosa uthibitisho kwa ujumla wake si za kimsingi katika usahihi wa taarifa za fedha.

ii. Hati Isiyoridhisha

Hati hii hutolewa pale mkaguzi anapoona kuwa taarifa za fedha kwa kiasi kikubwa zina makosa; na zikiangaliwa kwa ujumla wake zinakuwa hazikufuata viwango vinavyokubalika vya uandaaji wa taarifa za fedha.

iii. Hati Mbaya

Hati hii hutolewa pale mkaguzi anaposhindwa kupata uthibitisho wa kutosha kuhusu taarifa za fedha zilizoandaliwa kwa ajili ya ukaguzi. Hati hii inaathiri taarifa za fedha kiasi cha kushindwa kutoa maoni ya ukaguzi kuhusiana na taarifa hizo.

2.1.3 Aya za Msisitizo wa Jambo kwenye Ripoti za Mkaguzi

Kama mkaguzi ataona umuhimu wa kuwaarifu wasomaji wa taarifa za fedha kuhusu suala ambalo limeoneshwa au kuainishwa kwenye taarifa za fedha, na ambalo limeonekana kuwa ni muhimu na la msingi kwa ajili ya kuleta uelewa wa taarifa hizo kwa ajili ya kufanya maamuzi yenye tija, ataweka Aya za Msisitizo. Aya hii itawekwa pale tu ambapo mkaguzi amepata vielelezo vya kutosha kuwa taarifa za fedha hazijakosewa kwa kiasi kikubwa; na inatakiwa itokane na suala ambalo limeoneshwa au kuainishwa kwenye taarifa za hesabu.

2.1.4 Aya ya Mambo Mengine ya Ukaguzi

Kama mkaguzi ataona umuhimu wa kuwasilisha mambo mengine zaidi ya yale ambayo yameoneshwa au kuainishwa kwenye taarifa za fedha; na kwa maoni ya mkaguzi ni muafaka kwa watumiaji wa taarifa za fedha ili waweze kufahamu ukaguzi, majukumu ya mkaguzi au ripoti ya ukaguzi, ataweka Aya ya Mambo Mengine katika ripoti yake.

2.2 Uwasilishaji wa Mambo Muhimu ya Ukaguzi

Katika kipindi cha Mwaka 2018/2019, kulikuwa na jumla ya hati za ukaguzi 148 kati ya hizo, hati zinazoridhisha ni 147; hati moja isiyoridhisha; na hapakuwa na hati yoyote mbaya au yenye shaka. Angalia Kiambatisho Na. I.

2.3 Mwelekeo wa Hati za Ukaguzi

Uchambuzi wa mwelekeo wa hati za ukaguzi zilizotolewa kwa mashirika ya umma kwa kipindi cha miaka mitano kuanzia 2014/2015 hadi 2018/2019 ni kama ifuatavyo.

Jedwali Na. 1:Mwelekeo wa hati za ukaguzi

Aina ya Hati ya Ukaguzi	Ukaguzi Ripoti Kuu ya Mwaka				
	2014/ 15	2015/ 16	2016/ 17	2017/ 18	2018/ 19
Mwaka wa Fedha					
Inayoridhisha	107	108	101	121	147
Yenye Shaka	5	4	4	1	0
Isiyoridhisha	0	0	0	0	1
Mbaya	0	0	0	0	0
Jumla	112	112	115	122	148

Chanzo: Uchambuzi wa taarifa za fedha zilizokaguliwa

2.4 Uwasilishaji wa Hesabu kwa Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali

Kifungu Na. 31 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma ya 2008 kinataka mashirika ya umma kuwasilisha hesabu kwa Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ndani ya miezi mitatu baada ya mwisho wa mwaka wa fedha husika.

Baada ya hesabu kupokelewa kwa mujibu wa Kifungu kilichotajwa hapo juu, Kifungu Na. 32(4) cha Sheria hiyo kinamtaka Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kufanya ukaguzi wa hesabu zilizowasilishwa ndani ya miezi sita au kwa kipindi zaidi kama itakavyoamuliwa na Bunge.

Pia, Kifungu Na. 33(1) cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma ya 2008 kinampa mamlaka Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kuteua taasisi yenye ujuzi na weledi kufanya ukaguzi

wa hesabu wa shirika lolote la umma ambalo Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali anatakiwa kulikagua kwa mujibu wa Sheria hii na taasisi itahitajika kufanya ukaguzi na kuwasilisha ripoti ya ukaguzi kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.

Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali na taasisi teule watasaini mkataba wa huduma. Pamoja na mambo mengine, mkataba unaitaka taasisi teule kuwasilisha ripoti ya ukaguzi kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ndani ya kipindi kilichokubaliwa.

Kwa muktadha huu, taasisi teule zilitakiwa kuwasilisha ripoti ya ukaguzi ya mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni 2019 na tarehe 15 Desemba 2019.

Hata hivyo, hadi kufikia tarehe 1 Machi 2020, Hesabu zilizokaguliwa na kuidhinishwa za Mashirika ya Umma 41 hazikuwasilishwa kwangu kutokana na sababu mbalimbali kama Hesabu husika kutokua zimesainiwa. Taasisi husika ni kama zinavyooneshwa katika **Kiambatisho Na.II**

SURA YA TATU

MUHTASARI WA UTEKELEZAJI WA MAPENDEKEZO YA MIAKA ILIYOPITA

3.0 Utangulizi

Sura hii inatoa muhtasari wa utekelezaji wa mapendekezo ya ripoti za ukaguzi wa miaka iliyopita na hatua mbalimbali zilizochukuliwa na maofisa masuuli katika utekelezaji wa mapendekezo yangu kama ilivyoainishwa kwenye Kifungu Namba 40(4) cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Namba 11 ya Mwaka 2008.

Tarehe 5 Julai 2019 nilipokea majibu ya Serikali kuhusu ripoti ya mwaka uliopita kutoka kwa Mlipaji Mkuu wa Serikali. Ninapenda kutambua juhudi zilizofanywa na Mlipaji Mkuu wa Serikali katika kujibu na kuandaa mpango wa utekelezaji wa mapendekezo yaliyotolewa kwa Mashirika ya Umma.

3.1 Tathmini ya Hali ya Utekelezaji wa Mapendekezo kwa Kipindi Kilichopita

Kati ya mapendekezo 175 ya ripoti zangu za miaka iliyopita, mapendekezo 74 (asilimia 42) yametekelezwa; mapendekezo 56 (asilimia 32) yapo kwenye hatua za utekelezaji; mapendekezo 38 (asilimia 22) hayajatekelezwa; na mapendekezo 7 (asilimia 4) yamepitwa na wakati. Kati ya mapendekezo 38 ambayo hayajatekelezwa na Serikali, mapendekezo 27 (asilimia 71) hayana majibu ya Serikali. Tathmini ya majibu imeonesha kuwa, mapendekezo mengi bado hayajatekelezwa na mengine yapo kwenye hatua za utekelezaji.

Maelezo ya tathmini ya utekelezaji wa mapendekezo na uchambuzi wa muda wa miaka yake ni kama inavyooneshwa kwenye **Kiambatisho Na. III na Jedwali Na.2** hapa chini.

Jedwali Na. 2: Tathmini ya hali ya utekelezaji wa mapendekezo kwa miaka iliyopita

Mwaka wa Fedha	Yametekele zwa	Yanayotekele zwa	Hayajateke lezwa	Yamepit wa na muda	Jumla
2012/2013	9		2	1	12
2015/2016	29	5	3	2	39
2016/2017	20	25	13	3	61
2017/2018	15	27	20	1	63
Jumla	74	56	38	7	175
Asilimia	42	32	22	4	100

Chanzo: Uchambuzi wa mkaguzi

Kuchelewa kutekelezwa kwa mapendekezo kunasababisha kujirudia kwa mapungufu yaliyoainishwa, hivyo kuzorotesha utendaji na ufanisi wa huduma zitolewazo katika taasisi za umma.

Hivyo, ninaisisitiza Serikali, kupitia Mlipaji Mkuu, iwahimise maofisa masuuli kujibu kwa wakati mapendekezo yaliyotolewa ili kuboresha ufanisi katika utoaji wa huduma kwenye mashirika ya umma na taasisi zingine.

SURA YA NNE

TATHMINI YA UTENDAJI WA KIFEDHA NA HALI YA UENDELEVU WA UTOAJI WA HUDUMA KWA TAASISI ZA UMMA

4.0 Utangulizi

Mashirika ya Umma yamegawanyika katika aina mbili, ambazo ni mashirika ya umma ya biashara (CPSES) na mashirika ya umma ya huduma (OPSES).

Kwa mujibu wa Viwango vya Kimataifa vya Utayarishaji wa Hesabu katika Taasisi za Umma Na. 1 (IPSAS 1), mashirika ya umma ya biashara ni mashirika ambayo yana uwezo wa kuingia mikataba yenyewe; yamepewa mamlaka ya kufanya biashara; yanauza na kununua vitu kwa uwazi ili kupata faida; na hayategemei ruzuku ya Serikali ili kujiendesha, ingawa yanamilikiwa na Serikali.

Mashirika ya umma ya huduma ni mashirika ambayo wajibu wake mkuu ni kutoa huduma kwa jamii; vyanzo vyake vya mapato ni pamoja na kodi, ruzuku kutoka Serikalini na kwa wahisani mbalimbali, mikopo, na tozo; na hayana wajibu wa kutoa faida ya uwekezaji kwa makundi yanayotoa mtaji.

Sura hii inaelezea mwenendo wa kifedha wa mashirika ya umma pamoja na kuangalia hali ya uendeleu wa kufanya biashara pamoja na kutoa huduma kwa siku zijazo.

Aidha, Sura hii inawasilisha maelezo ya uwezo wa mali za muda mfupi katika kulipa madeni ya muda mfupi; muundo wa mtaji wa mashirika ya umma; na uwiano wa mapato na matumizi ya mwaka. Pia, Sura inaainisha mapendekezo katika kila hoja kwa ajili ya kuboresha utendaji wa mashirika husika.

4.1 Mashirika Yasiyo na Uhakika wa Utoaji Huduma kwa Siku za Usoni

Niliangalia uwezo wa kifedha wa mashirika ya umma 140 na nilibaini kuwa mashirika 23 yalikuwa yanapata hasara au yana

nakisi kwenye vitabu; mashirika 8 yalikuwa na kiasi kikubwa cha mkopo kuliko mtaji wake; na mashirika 6 yalikuwa na mtaji hasi.

Kufuatia hali ngumu ya kifedha inayoyakabili mashirika haya, ni dhahiri kuwa hayataweza kujiendesha bila msaada wa Serikali. Hivyo, kuna hatari kwa mashirika haya kushindwa kutoa huduma. Taarifa za mashirika haya ni kama ifuatavyo.

4.1.1 Mashirika ya Umma Yaliopata Hasara Mfululizo au Kuwa na Nakisi

Mapitio yangu yalibaini kuwa, kati ya mashirika ya umma 23 yaliyopata hasara mfululizo au kuwa na nakisi, mashirika 4 yalikuwa ni mashirika ya umma ya biashara. Hasara hii au nakisi, kwa kiasi kikubwa, ilisababishwa na kutofanya vizuri kwa mashirika haya pamoja na uanzishaji wa miradi bila kufanya tathmini kwa umakini. Aidha, kwa mashirika ya umma yanayotoa huduma hali hii ilisababishwa na ukosefu wa vyanzo vya kutosheleza vya mapato. Hasara iliyopatikana au nakisi iliyojitokeza katika mashirika haya kwa miaka miwili mfululizo ni kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 3**.

Jedwali Na. 3: Mashirika ya umma yaliyopata hasara au nakisi mfululizo

Na	Jina la Taasisi	Aina	2018/2019	2017/2018
1	Shilika la Nyumba la Taifa (NHC)	Biashara	93,807,122,000	143,690,910,000
2	Bodi ya Katani Tanzania (TSB)	Huduma	122,361,372	70,261,777
3	Kampuni ya TTCL Pesa	Biashara	688,693,284	360,305,081
4	Kampuni ya Mkulazi	Biashara	2,276,612,516	3,899,440,477
5	Chuo Kikuu cha Ardhi	Huduma	432,121,000	671,891,000
6	Baraza la Kiswahili la Taifa	Huduma	32,143,418	77,422,542
7	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Babati	Huduma	397,381,527	74,982,648
8	Chuo Kikuu Kishiriki cha Elimu Dar es Salaam (DUCE)	Huduma	2,072,793,000	1,599,887,000
9	Mamlaka ya Kanda Maalum ya Kuzalisha Bidhaa za Nje (EPZA)	Huduma	470,492,715	664,457,270
10	Baraza la Ushindani (FCT)	Huduma	40,686,378	22,287,919
11	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Masasi-Nachingwea	Huduma	403,300,501	93,038,717
12	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Lindi	Huduma	334,110,165	414,926,075

Na	Jina la Taasisi	Aina	2018/2019	2017/2018
13	Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania (NBAA)	Huduma	24,955,207,000	593,661,000
14	Chuo cha Taifa cha Sukari	Huduma	176,124,394	57,089,119
15	Kampuni ya Stamigold	Biashara	6,239,398,000	16,419,263,000
16	Taasisi ya Chakula na Lishe Tanzania (TFNC)	Huduma	932,829,118	168,670,190
17	Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC)	Huduma	793,659,398	47,045,558
18	Bodi ya Huduma za Maktaba Tanzania	Huduma	4,376,746,880	2,803,054,085
19	Baraza la Taifa la Biashara (TNBC)	Huduma	163,742,000	297,561,000
20	Chuo Kikuu cha Dodoma	Huduma	6,172,635	12,059,685
21	Chuo Kikuu Huria Tanzania (OUT)	Huduma	1,196,928,642	141,563,082
22	Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania (TIRA)	Huduma	780,551,688.00	703,609,697.00
23	Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi -Muhimbili (MUHAS)	Huduma	4,453,796,934	821,369,723

Kwa mfano, katika Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) nilibaini kuwa Shirika lilikuwa na jumla ya miradi ya ubia 75 ambayo ilikuwa haijakamilika hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019. Kati ya hiyo, miradi 33 (2017/2018: 38) ilikuwa katika hatua mbalimbali za utekelezaji; wakati miradi 42 (2017/2018: 39) ilikuwa imesitishwa. Kufuatia usitishwaji wa miradi hiyo, Shirika lipo katika hatari ya kupata hasara ya fedha zilizowekezwa katika miradi iliyositishwa pamoja na kushwindwa kupata faida kutokana na miradi husika.

Pia, kwa mujibu wa taarifa za mawasiliano za kipindi cha mwezi Aprili 2019 hadi Juni 2019 zilizotolewa na Mamlaka ya Udhubiti wa Mawasiliano Tanzania (TCRA), nilibaini kuwa Kampuni ya TTCL Pesa ilikuwa na wastani wa asilimia mbili ya soko katika miamala ya kifedha ya mitandao yote ya simu hapa nchini. Kwa mfano, katika kipindi cha mwezi Juni 2019, Kampuni ya TTCL Pesa ilifanya miamala 451,254 sawa na asilimia 0.17 ya miamala yote ya kifedha 260,439,103 ya mitandao yote ya simu hapa nchini. Hivyo, bila kuongeza idadi ya wateja, Kampuni ya TTCL Pesa itaendelea kupata hasara.

Aidha, nilibaini kuwa Chuo Kikuu cha Ardhi kinategemea misaada ya kifedha na vitu kwa ajili ya kuendesha shughuli mbalimbali za Chuo kutoka Serikalini na kwa wadau

mbalimbali. Katika Mwaka wa Fedha 2018/2019, mapato ya misaada yalikuwa ni asilimia 68 (2017/2018:70) ya mapato yote ya chuo ya shilingi bilioni 24.96. Hivyo, bila kubuni vyanzo vipya vya mapato, Chuo kitaendelea kupata hasara.

Mamlaka ya Kanda Maalumu ya Kuzalisha Bidhaa za Nje (EPZA), imepata hasara kwa miaka minne mfululizo kuanzia Mwaka wa Fedha 2015/2016 hadi Mwaka wa Fedha 2018/2019. Kwa kiasi kikubwa, hasara hii imesababishwa na uchache wa mapato yanayotokana na kodi ya ardhi, upangishaji wa ofisi, pamoja na leseni za EPZA. Hadi kufikia mwishoni wa Mwaka wa Fedha 2018/2019, Serikali ilikuwa imeidhinisha kupitia tamko la serikali jumla ya kanda maalumu za uwekezaji 15. Hata hivyo, ni kanda tatu tu kati ya hizo ndizo ziliendelezwa, wakati kanda zilizobaki zipo katika hatua mbalimbali za uendelezaji. Hivyo, bila msaada wa Serikali kwenye kukamilisha kanda hizi, Mamlaka itaendelea kupata hasara kutokana na kuwa na vyanzo vichache vya mapato.

Mapitio yangu katika Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania (NBAA) yalibaini kuwa katika Mwaka wa Fedha 2018/2019, kiasi cha hasara kiliongezeka zaidi. Hasara hii ilisababishwa na kunakili kiasi cha shilingi bilioni 21.83 ambazo ni hasara ya mkopo kwa Kampuni Tanzu ya APC ambayo imeshidwa kuulipa. Pia, hasara hii imesababishwa na riba ya mkopo huu wa shilingi bilioni 2.62 na tozo ya adhabu shilingi milioni 344.68 kwa kuchelewa kulipa mkopo kwa Mfuko wa Taifa wa Hifadha ya Jamii (NSSF). Hivyo, bila kulipa mkopo, riba na tozo za adhabu zitaendelea kuongezeka na kupelekea Bodi kuendelea kupata hasara.

Ingawa mashirika haya yamekuwa na mwenendo mbaya, kupitia ukaguzi wangu sijaona mipango iliyowekwa na mashirika haya ili kubadili hali hii. Kuendelea kwa hasara katika mashirika haya kunapunguza mtaji wa taasisi hizi pamoja na kupelekea kushidwa kutatua changamoto zinazohitaji fedha. Pia, kama hali hii itaendelea, Mashirika haya yanaweza kushindwa kufikia malengo yake.

Ninapendekeza kuwa, (a) mashirika haya yafanye tathmini ili kujua sababu zinazopelekea kupata hasara, kisha yaweke mikakati mbalimbali ili kubadilisha hali iliyopo. (b) mashirika haya yanapaswa kufanya tathmini ya miradi mbalimbali kabla haijaanza kutekelezwa ili kuepuka kuanzisha miradi ya hasara, (c) kupunguza gharama za uendeshaji, pamoja na kubuni vyanzo vipya vya mapato.

4.1.2 Mashirika Yanayotegemea Mikopo Kujiendesha

Mapitio yangu yalibaini kuwa uwiano kati ya madeni na mitaji (jumla ya madeni/mtaji) upo juu katika mashirika manane kuanzia asilimia 100 hadi 6,706. Hali hii inaonesha kuwa mashirika hayo yanategemea mikopo ili kuendesha shughuli zao mbalimbali. Mashirika mawili kati ya haya ni ya biashara kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 4**.

Pamoja na mambo mengine, madeni kuwa makubwa kuliko mtaji kunasababishwa na ongezeko la riba kutokana na kuchelewa kulipa mikopo. Kwa mfano, katika Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC), kiasi cha riba ya mkopo katika Mwaka wa Fedha 2018/2019 kilikuwa ni shilingi bilioni 83.52 ikilinganishwa na kiasi ambacho Shirika lililipa mikopo iliyoiva cha shilingi bilioni 34.92. Pia, ongezeko la mkopo limesababishwa na hasara ya shilingi bilioni 34.42 iliyopatikana katika Mwaka wa Fedha 2018/2019 kutokana na kushuka kwa thamani kwa Shilingi ya Tanzania ikilinganishwa na thamani ya kiasi cha mkopo ambacho kilikopwa kwa dola ya Marekani.

Jedwali Na. 4: Mashirika yanayotegemea mikopo kujiendesha

Na	Taasisi	Aina ya Taasisi	Deni (Shilingi)	Mtaji (Shilingi)	(%) ya Mtaji dhidi ya Deni
1	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Arusha	Huduma	115,931,776,291	37,371,436,334	310

Na	Taasisi	Aina ya Taasisi	Deni (Shilingi)	Mtaji (Shilingi)	(%) ya Mtaji dhidi ya Deni
2	Baraza la Michezo Tanzania	Huduma	494,468,831	7,373,782	6706
3	Bodi ya Leseni za Ghala Tanzania (WRRP)	Huduma	560,739,000	27,060,000	2072
4	Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania (NBAA)	Huduma	28,806,376,000	(8,861,254,000)	-325
5	Kampuni ya Stamigold	Biashara	74,576,781,000	(48,929,482,000)	-152
6	Baraza la Taifa la Biashara (TNBC)	Huduma	1,187,523,000	-1,068,685,000	-111
7	Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC)	Biashara	3,523,427,000,000	354,030,000,000	-995
8	Bodi ya Korosho Tanzania	Huduma	20,501,478,000	13,708,977,000	150

Nina mashaka kuwa uwepo wa mikopo mikubwa kuliko mtaji kunaweza kuathiri mwenendo wa kifedha na uendeshaji wa shughuli za mashirika hayo. Aidha, mashirika haya yana hatari ya kushindwa kulipa mikopo yake.

Ninapendekeza mashirika haya yaweke mikakati mbalimbali ili yaweze kuongeza kiasi cha mtaji pamoja na kupunguza kiasi cha mikopo yake, ikiwemo kupungunguza gharama za uendeshaji pamoja na kulipa mikopo kwa wakati. Pia, ninapendekeza Serikali ifanye mapitio ya namna ya uendeshaji wa mashirika haya na kuongezea mtaji ili yaweze kumudu gharama za uendeshaji.

4.1.3 Mashirika ya Umma yenye Mtaji Hasi

Katika Mwaka wa Fedha 2018/2019 nilibaini kuwa mashirika sita yalikuwa na mtaji hasi. Kati ya mashirika hayo sita yaliyobainika kuwa na kiasi kikubwa cha mikopo kuliko mali

zake, shirika 1 lilikuwa ni la kibiashara kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na.5**. Hali hii inatia shaka juu ya uwezo wa mashirika hayo kuendelea kutoa huduma katika siku zijazo.

Hali hii, kwa kiasi kikubwa, ilisababishwa na mfululizo wa hasara kwa mashirika haya pamoja na kiasi kikubwa cha madeni

Jedwali Na. 5: Mashirika ya umma yenye mtaji hasi

N a	Taasisi	Aina ya Taasisi	Jumla ya Mali (Shilingi)	Jumla ya Madeni (Shilingi)	Bakaa ya Mali (Shilingi)
1	Bodi ya Mkongwe Tanzania	Huduma	398,605,713	812,646,309	(414,040,596)
2	Baraza la Kiswahili la Taifa	Huduma	1,563,598,334	1,831,527,032	(267,928,698)
3	Mfuko wa Maendeleo ya Pamba	Huduma	43,490,424,055	50,215,616,447	(6,725,192,392)
4	Baraza la Ushindani (FCT)	Huduma	63,059,053	76,556,644	(13,497,591)
5	Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania (NBAA)	Huduma	19,945,122,000	28,806,376,000	(8,861,254,000)
6	Kampuni ya Stamigold	Biashara	25,647,299,000	74,576,781,000	(48,929,482,000)

Kama hali hii itaendelea, ni dhahiri kuwa mashirika haya yatahitaji msaada wa Serikali kuweza kujiendesha. Aidha, kuna hatari ya mashirika haya kushindwa kutekeleza majukumu yake, na hivyokushindwa kutoa huduma kwa jamii.

Ninapendekeza Serikali ifanye mapitio ya namna ya uendeshaji wa Mashirika haya na kuyaongezea mtaji ili yaweze kumudu gharama za uendeshaji.

4.2 Mashirika ya Umma ambayo Hayana Uwezo wa Kulipa Madeni ya Muda Mfupi

Mashirika ya umma yanapaswa kuwa na mali za muda mfupi za kutosha ili yaweze kulipa madeni yake ya muda mfupi ikiwemo madeni ya kibiashara pamoja na madeni ya

wafanyakazi. Hata hivyo, nilibaini kuwa mashirika 30 kati ya 140 niliyoyakagua yalikuwa na kiasi kidogo cha mali za muda mfupi kuliko kiasi cha madeni ya muda mfupi; mashirika mawili kati ya hayo yalikuwa ya kibiashara. Nilibaini kuwa uwiano kati ya mali za muda mfupi na madeni ya muda mfupi (jumla ya mali za muda mfupi/jumla ya madeni ya muda mfupi) ulikuwa kati ya 0.09:1 na 0.97:1 kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 6**. Uwiano huu unaonesha kwamba mashirika haya yatashindwa kulipa madeni yake ya muda mfupi katika kipindi cha miezi 12 ijayo.

Jedwali Na. 6: Mashirika ya umma yenye kiasi kikubwa cha madeni ya muda mfupi kuliko mali za muda mfupi

Na	Taasisi	Aina	Mali za Muda Mfupi (Sh bilioni)	Madeni ya Muda Mfupi (Sh bilioni)	Mtaji Sh. (bilioni)	Kiasi cha Ukwasi
1	Baraza la Ujenzi la Taifa	Huduma	0.94	1.32	-0.38	0.71
2	Baraza la Michezo Tanzania	Huduma	0.48	0.49	-0.01	0.97
3	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Singida	Huduma	0.85	0.87	-0.03	0.97
4	Bodi ya Mkonge Tanzania	Huduma	0.07	0.81	-0.74	0.09
5	Bodi ya Leseni za Ghala Tanzania	Huduma	0.46	0.56	-0.10	0.83
6	Shirika la Taifa la Maendeleo	Biashara	44.21	67.87	-23.67	0.65
7	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Babati	Huduma	0.70	0.96	-0.25	0.73
8	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Chalinze	Huduma	1.98	3.97	-1.99	0.50
9	Mfuko wa Maendeleo ya Pamba	Huduma	42.66	50.22	-7.55	0.85
10	Taasisi ya Teknolojia Dar es Salaam	Huduma	3.17	6.04	-2.87	0.52
11	Mamlaka ya Kanda Maalum ya Kuzalisha Bidhaa za Nje (EPZA)	Huduma	7.69	69.05	-61.37	0.11
12	Shirika la Masoko Kariakoo	Huduma	0.83	1.07	-0.24	0.78
13	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Lindi	Huduma	0.43	0.62	-0.18	0.70

Na	Taasisi	Aina	Mali za Muda Mfupi (Sh bilioni)	Madeni ya Muda Mfupi (Sh bilioni)	Mtaji Sh. (bilioni)	Kiasi cha Ukwasi
14	Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania	Huduma	9.93	22.26	-12.32	0.45
15	Kampuni ya Stamigold	Biashara	15.75	55.11	-39.36	0.29
16	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania	Huduma	1.54	3.09	-1.55	0.50
17	Bodi ya Chai Tanzania	Huduma	0.29	0.48	-0.19	0.60
18	Taasisi ya Chakula na Lishe Tanzania	Huduma	0.21	1.36	-1.15	0.15
19	Baraza la Taifa la Biashara	Huduma	0.56	1.11	-0.55	0.51
20	Bodi ya Utalii Tanzania	Huduma	0.51	2.26	-1.74	0.23
21	Bodi ya Korosho Tanzania	Huduma	15.70	20.50	-4.80	0.77
22	Chuo chaya Diplomasia Tanzania na Msumbiji	Huduma	1.21	1.53	-0.32	0.79
23	Baraza la Sanaa la Taifa	Huduma	0.11	0.36	-0.25	0.31
24	Kampuni ya Ranchi za Taifa	Huduma	8.71	12.43	-3.72	0.70
25	Chuo cha Taifa cha Usafirishaji	Huduma	3.46	4.31	-0.85	0.80
26	Chuo Kikuu Huria Tanzania	Huduma	3.56	5.17	-1.61	0.69
27	Taasisi ya Utafiti wa Uvuvi Tanzania	Huduma	0.96	1.41	-0.45	0.68
28	Taasisi ya Utafiti wa Misitu Tanzania	Huduma	0.46	0.57	-0.11	0.82
29	Bodi ya Pamba Tanzania	Huduma	1.18	4.04	-2.87	0.29
30	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam	Huduma	100.32	175.27	-74.95	0.57

Pamoja na mambo mengine, hali hii imesababishwa na hasara ambayo mashirika yanapata; kuongezeka kwa riba na tozo za adhabu kwa sababu ya kuchelewa kulipa mikopo; na msaada mdogo kutoka Serikalini usiokidhi mahitaji.

Mathalani, mapitio yangu katika Mamlaka ya Kanda Maalumu ya Kuzalisha Bidhaa za Nje yalibaini kuwa Mamlaka imechelewa kulipa malipo ya fidia ya ardhi ya kanda maalumu za uwekezaji. Hivyo, katika Mwaka wa Fedha 2018/2019, kiasi cha malipo ya fidia kiliongezeka hadi kufikia shilingi bilioni

69.05 (2017/2018: shilingi bilioni 64.10). Ongezeko hili lilisababishwa na kuongezeka kwa riba ya fidia hiyo.

Aidha, nilibaini kuwa Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania ilikopa mkopo wa muda mrefu kutoka Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii tarehe 1 Novemba 2010. Bodi ilichukua mkopo huu na kuwekeza kwenye Kampuni Tanzu ya APC. Hata hivyo, Bodi imeshindwa kulipa mkopo huu kwa wakati. Katika Mwaka wa Fedha 2018/2019, kiasi cha mkopo kiliongezeka hadi kufikia shilingi bilioni 21.66 (2017/2018: Shilingi bilioni 19.81). Tozo ya adhabu ya asilimia mbili hutozwa kwa kuchelewa kufanya marejesho ya kiasi kilichoiva. Hivyo, katika Mwaka wa Fedha 2018/2019, kiasi cha tozo ya adhabu kiliongezeka hadi kufikia shilingi milioni 849.82 (2017/2018: shilingi milioni 630.40). Hali hii ilichangia madeni ya muda mfupi yawe zaidi ya mali za muda mfupi za Bodi.

Shirika la Taifa la Maendeleo (NDC) limepewa jukumu na Serikali kuendeleza miradi ya kimkakati kama vile mradi wa chuma na makaa ya mawe wa Liganga na Mchuchuma, Mradi wa Magadi wa Engaruka, Mradi wa Mashine wa Kilimajaro (KMTTC), Kiwanda cha Matairi cha Matairi cha Arusha (General Tyres), pamoja na kuendeleza mashamba ya mpira. Hata hivyo, baadhi ya miradi haijakamilika na mingine haijaanza kutekelezwa kama ilivyopangwa kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo ukosefu wa fedha za kuendelezea miradi husika.

Katika kipindi cha miaka mitano hadi kufikia Mwaka wa Fedha 2018/2019, Shirika la Taifa la Maendeleo lilikuwa na upungufu wa wastani wa asilimia 80 ya bajeti inayohitajika katika mahitaji ya shirika kwa mwaka kutoka Serikalini. Kwa mfano, katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2018/2019, shirika lilipokea jumla kiasi cha shilingi bilioni 2.9 sawa na asilimia 12 kutoka Serikalinikwa ajili ya mahitaji ya miradi.

Ukaguzi wangu katika Kampuni ya Stamigold ulibaini kuwa Kampuni ilikuwa inadaiwa madeni ya kibiashara kiasi cha

shilingi bilioni 52.5 katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2018/2019. Hata hivyo, sikuweza kupata nyaraka zinazoonesha uhalali wa madai ya shilingi bilioni 30.60 zinazohusiana na madeni hayo.

Ninapendekeza mashirika haya yaweke mikakati na kufanya jitahada za kupunguza uwiano uliopo kati ya madeni ya muda mfupi na mali za muda mfupi, ikiwemo kupungunguza gharama za uendeshaji; kulipa mikopo kwa wakati; pamoja na kubuni vyanzo vipya vya mapato.

SURA YA TANO

USIMAMIZI WA MAPATO KATIKA TAASISI ZA UMMA

5.0 Utangulizi

Sura hii inaelezea matokeo ya kaguzi zaza usimamizi wa mapato katika taasisi mbalimbali za umma katika Mwaka wa FedhaFedha 2018/2019. Usimamizi wa mapato ni kipengele muhimu sana katika taasisi za umma, kwani huchangia kwa kiasi kikubwa katika kuzalisha fedha taslimu, hivyo kuiwezesha taasisi kukidhi mahitaji yake ya kifedha pale yanapohitajika. Pia, usimamizi wa mapato huchangia kwa kiasi kikubwa katika kufanya vizuri kwa taasisi za ummakwa kuwa huathiri faida inayopatikana.

Yafuatayo ni masuala niliyoyabaini katika usimamizi wa mapato wakati wa ukaguzi wa taasisi mbalimbali za umma.

5.1 Kampuni ya Nyumba za Watumishi (WHC)

5.1.1 Kuchelewa Kukabidhi Nyumba kwa Wateja

Kampuni ya Nyumba za Watumishi (WHC) inajenga nyumba kwa ajili ya kuwauzia watumishi wa umma, wafanyakazi wa sekta binafsi, na wanachama wa mifuko ya pensheni ya watumishi wa umma na binafsi na bima ya afya (PSSSF, NSSF na NHIF) Tanzania nzima pamoja na Watanzania wanaoishi nje kwa utaratibu wa kuuza kupitia mabenki, malipo ya awamu, na malipo ya mkupuo. Katika kipindi kilichoanzia tarehe 01 Julai 2018 hadi tarehe 30 Juni 2019, jumla ya nyumba 519 zilijengwa.

Kati ya makabidhiano 13 ya nyumba ambayo niliyapitia, nilibaini kuwepo kwa ucheleweshaji wa makabidhiano ya nyumba kumi (10) kwa kipindi cha zaidi ya miezi 12 kutokana na kuchelewa kukamilika kwa nyumba husika.

Pia, nilibaini kuwa wateja watatu (3) ambao makabidhiano ya nyumba zao yalichelewa, waliwasilisha malalamiko yao kwa

Kampuni ya Nyumba za Watumishi (WHC) kuhusiana na jambo hili.

Ucheleweshaji uliobainika unaweza kuathiri taswira ya Kampuni katika biashara ya uuzaji wa nyumba na kuwa katika hatari ya kupoteza sehemu ya soko lake hivyo kupunguza mapato yake.

Ninapendekeza menejimenti ya Kampuni ya Nyumba za Watumishi kuongeza juhudi zaidi ili kuongeza kasi katika ukamilishaji wa miradi yake ya nyumba ili kuepuka kuwakatisha tamaa wateja wake kunakoweza kuathiri biashara yake.

5.2 Mamlaka ya Usimamizi wa Nishati na Maji (EWURA)

5.2.1 Kutohibitishwa kwa Lita Bilioni 1.4 za Bidhaa za Petroli kwa Ajili ya Matumizi ya Ndani

Taratibu Na. 2 ya Taratibu za Petroli (Uthibitishaji na Udhibiti wa Ubora) za Mwaka 2010 inataka bidhaa zote za petroli zilizoingizwa nchini kwa matumizi ya ndani kuthibitishwa na kuwekwa alama ya uthibitisho isipokuwa zile ambazo zimesamehewa kodi.

Hata hivyo, katika kupitia ripoti ya utendaji kwa bidhaa za petroli zilizoingizwa nchini kwa kipindi cha kati ya Mwaka wa Fedha 2015/2016 na 2018/2019, nilibaini tofauti ya lita 1,381,274,744 kati ya bidhaa za petroli zilizothibitishwa na bidhaa za petroli zote zilizoingia nchini kwa matumizi ya ndani. Pia, nilibaini kuwa Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji haikuwa na utaratibu unaoiwezesha kubaini chanzo cha tofauti iliyoonekana.

Tofauti iliyoonekana inaashiria udhaifu katika ufuatiliaji wa bidhaa za petroli zilizoingia nchini kwa ajili ya matumizi ya ndani, ambapo inaweza kusababisha upotevu wa mapato.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mamlaka iweke utaratibu utakaowezesha kufuatilia na kupatanisha taarifa za bidhaa

za petroli zilizoingia kwa matumizi ya ndani kwa ajili ya usimamizi na udhibiti madhubuti.

5.3 Taasisi zenye Wadaiwa Sugu Shilingi Bilioni 263.29

Nilibaini kuwa baadhi ya mashirika ya umma yana fedha nyingi ambazo zinashikiliwa na wadaiwa sugu. Kati ya mashirika 140 ambayo nimeyakagua, nilibaini uwepo wa mashirika 34 yenye wadaiwa sugu wa madeni yanayofikia kiasi cha shilingi bilioni 263.29. Mengi katika madeni haya yanahusiana na mauzo ya huduma mbalimbali za kulipia zilizotolewa kwa wateja. Ninaamini madeni haya yanaweza kupunguzwa kwa kiasi kikubwa kama taasisi husika zitaweka mapato yake katika mfumo wa kukusanya fedha wa kieletroniki, kufuata mkakati wa malipo kabla, na kuongeza nguvu katika mbinu za kukusanya madeni.

Jedwali Na. 7 linaorodhesha mashirika yenye wadaiwasugu wa madeni yenye makubwa.

Jedwali Na. 7: Taasisi zenye wadeni sugu

Na.	Taasisi	Kiasi (Shilingi Milioni)	Asili mia
1	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Arusha	1,493.15	54
2	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Babati	155.88	43
3	Chuo cha Ushirika Moshi	2,518.25	89
4	Shirika la Nyumba la Taifa	11,679.53	48
5	Shirika la Maendeleo na Utafiti wa Viwanda	468.48	56
6	Kituo cha Mikutano cha Kimataifa cha Arusha	6,012.31	84
7	Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini	330.71	79
8	Tume ya Sayansi na Teknolojia Tanzania	402.51	14
9	Mfuko wa Hisani wa Kuendeleza Zao la Pamba	3,080.51	9
10	Mamlaka ya Ukanda wa Kutengeneza Bidhaa za Kuuza Nje ya Nchi	961.35	18
11	Tume ya Ushindani	291.86	8
12	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Kahama	417.95	28
13	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Lindi	220.22	48

Na.	Taasisi	Kiasi (Shilingi Milioni)	Asili mia
14	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Masasi-Nachingwea	325.50	55
15	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mtwara	917.35	50
16	Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania	366.16	83
17	Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro	1,620.00	85
18	Chuo cha Taifa cha Sukari Kidatu	354.06	87
19	Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma	83,520.00	80
20	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania	298.36	32
21	Shirika la Utangazaji Tanzania	3,137.24	46
22	Tume ya Vyuo Vikuu Tanzania	2,174.88	71
24	Kampuni ya Ubungo Plaza	9,403.62	92
25	Kituo cha Kompyuta cha Chuo Kikuu cha Dar es Salaam	1,379.51	78
26	Bodi ya Usajili wa Wahandisi	600.00	35
27	Chuo cha Taifa cha Usafirishaji	2,427.02	92
28	Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine	3,896.27	39
29	Bodi ya Pamba Tanzania	1,626.10	96
30	Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi	65,698.28	64
31	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania	398.71	83
32	Mamlaka ya Udhhibiti wa Usafiri wa Nchi Kavu	398.47	100
33	* Mamlaka ya Udhhibiti wa Mawasiliano Tanzania	54,392.22	100
34	Chuo cha Usimamizi wa Fedha	2,325.11	48
	Jumla	263,291.57	

Hali hii inadhoofisha utendaji wa taasisi hizi kwakuwa kiasi hiki cha fedha kingeweza kutumika katika shughuli mbalimbali za uzalishaji zinazofanywa na taasisi husika.

Ninapendekeza Taasisi zilizoordheshwa kuboresha taratibu zao za kukusanya madeni kwa kuhusisha mbinu bora na zenye ufanisi ili kuhakikisha madeni yote yanakusanywa. Pia, pale ambapo taasisi za Serikali zinahusika, ninapendekeza ziombe msaada kutoka Wizara mama za taasisi hizo.

5.4 Shirika la Wakala wa Meli Tanzania (TASAC)

5.4.1 Kutokuwasilisha taarifa za fedha za muda na malipo ya ushuru wa mwaka

Taratibu Na. 4 na 5 za Taratibu za Wakala wa Meli Tanzania (Ushuru na Ada za Watoa huduma) za Mwaka 2018 zinawataka watoa huduma wanaotambulika kuwasilisha taarifa za fedha za muda wa robo mwaka na kulipa ushuru husika wa robo mwaka kwa Shirika la Wakala wa Meli Tanzania (TASAC). Kushindwa kufanya hivyo kutasababisha kutozwa riba na faini.

Hata hivyo, katika sampuli ya watoa huduma 16 kati ya 980 wenye leseni, nilibaini kulikuwa na watoahuduma watano (5) ambao hawajawahi kulipa ushuru wala kuwasilisha taarifa za hesabu za muda wa robo mwaka. Jumla ya kiasi wanachodaiwa watoahuduma hao kinakadiriwa kuwa shilingi bilioni 10.35. Pia, nilimbaini mtoahuduma mmoja kati ya hao 16 niliowapitia ambaye amekuwa akiwasilisha taarifa za fedha lakini hajawahi kulipa ushuru unaofikia shilingi milioni 502.44.

Kiasi hiki cha fedha ni kikubwa sana na kingeweza kutumika kutekeleza shughuli mbalimbali za Wakala lakini kimeshikiliwa na mdaiwa hivyo kurudisha nyuma utendaji wa Wakala.

Ninapendekeza Menejimenti ya Wakala iweke juhudi zaidi katika kutekeleza majukumu yake kama yalivyoainishwa na Taratibu zake na iboreshe ufanisi katika kukusanya madeni kutoka kwa watoahuduma.

5.5 Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania (TEMDO)

5.5.1 Ukusanyaji hafifu wa mapato kutoka vyanzo vya ndani

Katika Mwaka wa Fedha wa 2017/2018 na 2018/2019, Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania iliweka malengo ya kukusanya bilioni 1.25 na shilingi milioni 780 kutoka vyanzo vya ndani mtawalia. Hata hivyo, Taasisi ilimudu kukusanya shilingi milioni 209.59 na shilingi milioni 147.65 katika miaka ya fedha inayoishia 2018 na 2019, hivyo kusababisha nakisi ya shilingi bilioni 1.04 (83%) na shilingi shilingi milioni 632.35

(81%) kwa miaka inayoishia 2018 na 2019 mtawalia. Upungufu huu wa mapato umesababishwa na kukosekana kwa mkakati madhubuti wa kukusanya mapato pamoja na mikakati ya kutafuta soko.

Mapungufu yaliyobainika yana athari hasi katika utendaji wa Taasisi kwa kuwa yalisababisha upungufu wa fedha hivyo kushindwa kukamilisha malengo yaliyowekwa katika kipindi husika.

Ninapendekeza Menejimenti ya Taasisi ijitahidi kubuni mbinu za kukusanya mapato ambazo zitaiwezesha kufikia malengo iliyojiwekea.

5.6 Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA)

5.6.1 Udhaifu katika utambuzi wa mapato kwenye taarifa za fedha

Ukaguzi wa mapato ya Mamlaka ya Bandari Tanzania ulibaini makosa kama ankara zenye thamani ya dola za Marekani 390,282 kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 na dola za Marekani 747,445 kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018 zinazohusiana na meli ambazo zilitoka kwenye gati kabla ya miaka husika kwisha hazikuwekwa kwenye mapato ya miaka husika. Ankara za kiasi cha dola za Marekani 747,445 zinazohusiana na meli ambazo zilitoka kwenye gati katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 ziliingizwa katika mapato ya mwaka 2018/19. Pia, ankara za mizigo 38 za kiasi cha shilingi bilioni 2.4 ambazo meli zilifika kwenye gati mnamo mwaka 2019/2020 ziliingizwa katika mapato ya mwaka 2018/2019. Makosa haya yanaonesha mapungufu yaliyopo katika taratibu za utambuzi wa mapato wa Mamlaka kuhakikisha mapato yanatambuliwa katika wakati mwafaka. Tofauti iliyobainika haikuwa kubwa kiasi cha kuchochea mabadiliko katika taarifa za fedha za mwaka ulioishia tarehe 30 Juni 2019. Hata hivyo, hali hii ilisababisha taarifa zisizo sahihi za mapato ya Mamlaka ya Bandari Tanzania.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mamlaka ya Bandari Tanzania iweke taratibu nzuri za utambuzi wa mapato ikiwa ni pamoja na kuhakiki ili mapato yatambulike katika kipindi ambacho yamepatikana.

5.6.2 Kuongezeka kwa Wadaiwa katika Bandari ya Dar es Salaam

Kanuni Na. 3.3.6 ya Kanuni za Fedha za Mamlaka ya Bandari za Mwaka 2018 inataka huduma kwa mteja kwa kulipa fedha taslimu na huduma kwa mkopo kutolewa kwa idhini ya Mkurugenzi Mkuu kupitia kwa Mkurugenzi wa Fedha.

Katika kupitia wadeni wa Bandari ya Dar es Salaam, nilibaini kuwa katika wadaiwa wa shilingi bilioni 66, shilingi bilioni 25 (38%) zinahusiana na Mwaka wa Fedha 2018/2019 pekee.

Ongezeko hili kubwa la wadeni linaonesha kuwa huduma zilitolewa kwa mkopo zaidi kuliko fedha taslimu, hali iliyosababisha kupunguza fedha taslimu zilizopatikana hivyo kuathiri shughuli za Bandari.

Ninapendekeza Menejimenti ya Bandari kupitia upya udhibiti wake kuhusu uzingatiaji wa miongozo mbalimbali iliyojiwekea na kufanya mabadiliko ili kuendana na matakwa ya uendeshaji wa Bandari.

5.7 Shirika la Usimamizi wa Mali na Huduma kwa Wawekezaji - UTT-AMIS (2015/16-2017/18)

5.7.1 Mikopo kwa watumishi isiyorejeshwa kwa muda mrefu

Mikopo kwa watumishi inayofikia kiasi cha shilingi milioni 326 ilitolewa kwa watumishi mwezi Mei 2017 ili waweze kununua hisa za Vodacom toleo la kwanza. Ilikubalika kuwa mkopo uliotolewa ulipwe ndani ya miezi mitatu (3). Hata hivyo, nilibaini kuwa kiasi cha fedha kilichotolewa kama mkopo hakikurejeshwa hadi kufikia wakati wa ukaguzi huu.

Shirika liliweka mikakati ya kurejesha mikopo hiyo kwa kuchukua hisa zilizounuliwa na watumishi (kwa wao

wenyewe kukubali) kwa kuzingatia kiasi walichokopeshwa na kile walichorejesha, au kwa kukata kiasi chote kutoka kwenye mishahara yao. Hata hivyo, hadi wakati wa ukaguzi, hakukuwa na mkakati wa marejesho ambao ulikuwa umefanyiwa kazi.

Kuna viashiria vya hatari kuwa Shirika linaweza kupata hasara kwa kuwa matumaini ya kurejesha mikopo hii hayapo.

Ninapendekeza Menejimenti ya Shirika iweke mpango mahususi wa kurejesha mikopo hii kutoka kwa watumishi wake.

5.8 Kampuni ya TTCL Pesa (T-Pesa)

5.8.1 Upungufu katika kukokotoa ada ya mauzo ya muda wa maongezi iliyopatikana

Kifungu cha 9.2 cha Mkataba wa Mauzo ya Vocha za Kieletroniki kati ya Shirika la TTCL (TTCL) na Kampuni ya TTCL Pesa (T-Pesa) kinataka ada ya mauzo ya muda wa maongezi kujumuisha kodi ya ongezeko la thamani (VAT) na ikokotolewe kwa kuangalia mauzo yaliyofanywa na T-Pesa.

Hata hivyo, uhakiki wangu wa ada ya mauzo ya muda wa maongezi iliyopatikana ulibaini kuwa ada inakotolewa kwa kuzingatia muda wa maongezi wa kieletroniki uliotoka TTCL na si mauzo halisi yaliyofanywa na T-Pesa kama ilivyoainishwa katika Mkataba. Menejimenti ya T-Pesa imeeleza kuwa mpangilio wa sasa unatokana na makubaliano ya mdomo kati ya pande mbili ambayo bado hayajaingizwa kwenye mkataba.

Kutokana na mkataba uliopo, ni maoni yangu kuwa mapato ya T-Pesa yanaweza kuwa yamepotoshwa.

Ninapendekeza Menejimenti ya T-Pesa ifanye mabadiliko kwenye mkataba uliopo ili kuingiza makubaliano mapya au ikokotoe ada kwa kuzingatia vigezo vya mkataba uliopo.

5.9 Taasisi ya Udhamini ya TTCL Pesa (T-Pesa Trust)

5.9.1 Kukosekana kwa ukokotoaji huru kwa riba inayopatikana katika akaunti za udhamini

Sehemu ya 2.6 ya Mkataba kati ya Kampuni ya TTCL-Pesa (T-Pesa) na Taasisi ya Udhamini ya TTCL Pesa (T-Pesa Trust) na mablenki (NMB, CRDB, TPB, na TIB) inataka riba ikokotolewe kila siku kwa kuzingatia bakaa iliyopo kwenye akaunti na iwekwe kwenye akaunti ya udhamini kila mwisho wa mwezi.

Hata hivyo, hakukuwa na ushahidi kutoka kwa menejimenti ya Taasisi ya Udhamini ya TTCL Pesa (T-Pesa Trust) unaoonesha kuwa kuna utaratibu wa kuhakikisha kuwa riba inayopatikana ni sahihi badala ya kutegemea kile kinachowekwa na mablenki katika akaunti ya udhamini. Nilibaini matukio matatu (3) ambapo riba iliyopatikana ililazimika kuongezwa kwenye akaunti baada ya kubainika kuwa moja ya mablenki husika iliweka riba pungufu.

Kushindwa kwa menejimenti ya Tasisi ya Udhamini (T-Pesa Trust) kufanya ukokotoaji huru kunaweza kusababisha hasara kwa taasisi kama itatokea upunguzaji wa mapato hautabainika.

Ninapendekeza Menejimenti ya Taasisi ihakikishe kuna ukokotoaji wa riba kila siku ili kuwe na usahihi na ukamilifu wa riba inayowekwa katika akaunti ya udhamini.

5.10 Kituo cha Mikutano cha Kimataifa cha Arusha (AICC)

5.10.1 Kiwango kidogo cha upangishaji katika majengo ya biashara

Jengo la Makao Makuu ya Kituo cha Mikutano cha Kimataifa cha Arusha lina jumla ya mita za mraba 19,686 za kukodisha ambazo zinapatikana katika pande zake kuu tatu zinazoitwa Kilimanjaro, Serengeti, na Ngorongoro.

Hata hivyo, nilibaini kuwa ni mita za mraba 10,028 (51%) tu ambazo zilipangishwa katika mwaka ulioishia tarehe 30 Juni

2019, wakati mita za mraba 9,658 hazikupangishwa. Eneo lote ambalo halikupangishwa lilitarajiwa kuzalisha mapato ya shilingi bilioni 2.32 katika mwaka husika.

Ninapendekeza Menejimenti ya AICC itathmini sababu za kuwapo kiwango kidogo cha upangaji katika jengo na kubuni mikakati itakayoweza kupunguza tatizo lililopo na kuongeza mapato ya Kituo.

5.11 Utoaji Hafifu wa Fedha za Bajeti

Tathmini yangu ya uwezeshaji kifedha wa mashirika ya umma kwa mwaka ilibaini tofauti kubwa kati ya bajeti iliyoidhinishwa na kiasi cha fedha kilichotolewa na Serikali. Taasisi husika zinategemea kwa kiwango kikubwa uwezeshaji kifedha kutoka Serikalini na kushindwa kuzipata kunasababisha upungufu mkubwa wa rasilimali kwa ajili ya kuendesha shughuli zao.

Uhakiki wangu wa fedha zilizotolewa kuwezesha bajeti za mashirika ya umma ulibaini kuwa utoaji wa fedha haukuwa wa kuridhisha. **Jedwali Na. 8** hapa chini linaonesha kiasi cha fedha kilichoidhinishwa na ambacho hakikutolewa na Serikali.

Jedwali Na. 8: Utoaji wa bajeti ya Serikali dhidi ya kiasi cha bajeti kilichoidhinishwa

Na.	Taasisi	Mwaka	Bajeti Shilingi Milioni	Kiasi Kisichotolewa Shilingi Milioni)	%
1	Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CARMATEC)	2018/19	3,000.00	2,750.00	92
2	Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania (COSTECH)	2018/19	11,095.71	7,504.94	68
3	Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	2018/19	251,500.00	130,417.69	52
4	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE)	2018/19	2,979.11	2,979.11	100

Na.	Taasisi	Mwaka	Bajeti Shilingi Milioni	Kiasi Kisichotole wa Shilingi Milioni)	%
5	Shirika la Utangazaji Tanzania (TBC)	2018/19	5,000.00	2,500.00	50
6	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania (TEMDO)	2017/18	4,671.54	2,621.41	56
7	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania (TEMDO)	2018/19	5,642.89	4,640.97	82

Kutotoa fedha za bajeti kumesababisha upungufu wa fedha katika mashirika ya umma yaliyoorodheshwa ambapo inaweza kuwa imeathiri utekelezaji wa shughuli za taasisi hizi.

Ninapendekeza Serikali iongeze ufanisi wa utendaji kazi wa mashirika ya umma kwa kutoa fedha za kutosha kutokana na umuhimu wa kazi zinazofanywa na mashirika hayo.

5.12 Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro (KADCO) na Shirika la Masoko la Kariakoo (KMC)

5.12.1 Wapangaji Wasiokuwa na Mkataba

Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro (KADCO) na Shirika la Masoko la Kariakoo (KMC) yalikuwa na jumla ya wapangaji 710 wanaokalia majengo yao. Hata hivyo, jumla ya wapangaji 401 (56%) hawakuwa na mikataba ya upangaji ingawa walikuwa wakiendelea kufanya biashara katika majengo ya mashirika haya.

Jedwali Na. 9: Wapangaji Wasio na mkataba

Na	Taasisi	Jumla ya Wapangaji	Wapangaji Wasio na Mikataba	Asilimia
1	Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro (KADCO)	87	36	41

Na	Taasisi	Jumla ya Wapangaji	Wapangaji Wasio na Mikataba	Asilimia
2	Shirika la Masoko la Kariakoo (KMC)	623	365	59
	Jumla	710	401	56

Hali hii inatia shaka kuwa taasisi hizi zinaweza kupoteza mapato endapo utatokea mgogoro kwa kuwa mikataba isiyokamilika inaweza isikubalike kuthibitisha madai mahakamani.

Ninapendekeza menejimenti za taasisi zilizotajwa zihakikishe mikataba ya upangishaji inasainiwa kwa haraka ili kuzilinda taasisi husika dhidi ya hatari ya kutolipwa na wapangaji.

5.13 Bohari Kuu ya Dawa (MSD)

5.13.1 Kuongezeka kwa Deni la Serikali ambalo Linatishia Uwezo wa MSD Kutoa Huduma

Katika Mwaka wa Fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2019, nilibaini kuwa deni la Serikali limeongezeka kwa kiasi cha shilingi bilioni 16.18 kutoka shilingi bilioni 37.45 za mwaka uliopita. Nina mashaka kuwa ukwasi wa Bohari Kuu ya Dawa unazidi kudidimia hali inayoweza kuathiri utekelezaji wa mipango mbalimbali ikiwamo usambazaji wa dawa na vifaatiba kwa jamii pamoja na utekelezaji wa mipango yake mbalimbali.

Ninapendekeza Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee, na Watoto ilipe madeni yake kwa Bohari Kuu ya Dawa kwa muda ili kuleta tija katika utendaji na kuongeza wigo wa usambazaji wa dawa na vifaatiba kwa jamii.

5.14 Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC)

5.14.1 Kupoteza Mapato kutokana na Kuchelewa Kuhisha Leseni za Makubaliano ya Uzalishaji wa Pamoja wa Mafuta na Gesi (PSA)

Kifungu cha 57(1)-(4) cha Sheria ya Petroli ya Mwaka 2015 kinataka mmiliki wa leseni ya utafutaji wa madini na gesi

kuomba kuhuisha leseni kwa ajili ya vitalu vyake siku 90 kabla ya leseni kwisha muda wake. Sheria inasisitiza zaidi kuwa waziri anaweza kukubali maombi ya kuhuisha leseni zaidi ya siku 90 lakini kwa namna yoyote isiwe baada ya muda wa leseni kwisha.

Aidha, Kifungu cha 59(8) cha Sheria hiyohiyo kinataka pale maombi ya leseni yanapofanyika, leseni husika kutambulika kuwa ipo hai hadi pale waziri atakapohuisha au atakapokataa kuhuisha leseni husika; au muda wa maombi ya kuhuisha kupita kutegemeana na kipi kitakachoanza hata kama leseni imeisha muda wake.

Zaidi, Kifungu cha 6 cha Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015 kinataka, pamoja na mambo vingine, Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania likusanye na kuhifadhi kodi ya matumizi ya uso wa ardhi (surface rentals) au ada ya mwaka ya kitalu, bonasi ya kusaini, na ada ya mafunzo ili kukuza maendeleo ya sekta ndogo ya mafuta na gesi.

Niliitaka menejimenti ya Shirika inipatie orodha ya leseni za mikataba ya PSA na hali ya leseni hizo ambapo nilibaini mapungufu yafuatayo

- a) Leseni saba (7) katika leseni nane (8) za PSA za utafutaji wa gesi ambazo zipo katika utendaji zimeisha muda wake wa matumizi.
- b) Leseni tatu (3) kati ya saba (7) ambazo zimeisha muda wake wa matumizi hazikuwasilisha maombi ya kuhuisha leseni ndani ya siku 90 kabla ya kwisha muda wa leseni husika kama inavyotakiwa na Sheria.
- c) PSA tano (5) ambazo leseni zake zimemaliza muda zilipewa barua za faraja (comfort letters) badala ya leseni husika kuhuishwa.

Menejimenti ya TPDC ilibainisha kuwa uhuishaji ulicheleweshwa ili kusubiri utekelezaji wa maelekezo ya Kamati ya Bunge ya Hesabu za Serikali ya kupitia mikataba

yote ya PSA iliyopo ili kuendana na Sheria ya Utajiri wa Asili na Maliasili (Uhuru wa Kudumu) ya Mwaka 2017.

Kwa maoni yangu, ucheleweshaji katika kuhuisha leseni unashusha morali ya wawekezaji katika sekta ya gesi. Pia, utoaji wa barua za faraja (comfort letters) hauleti tija kama ilivyo kwa leseni kwa kuwa hauwezi kuwa kielelezo katika mahakama kama utatokea mgogoro.

Ninapendekeza Menejimenti ya Shirika iharakishe utekelezaji wa maelekezo ya Kamati ya Bunge ya Hesabu za Serikali na kuwasiliana na Waziri wa Nishati ili kuhakikisha leseni zinatolewa.

5.14.2 Madai Makubwa kwa Wateja wa Gesi bila Kuwa na Dhamana ya Utendaji wala Kutoza Riba

Kwa mujibu wa Makubaliano au Masharti ya Mauzo ya Gesi (GSAs/GSTs) wateja wa TPDC wanatakiwa kulipa malipo ya awali angalau sawa na kiasi kinachotakiwa (dhamana ya malipo), ambacho ni sawa na kiasi cha gesi kwa siku kilichosambazwa na kupokelewa na mnunuzi katika miezi mitatu (3) iliyopita kisha ikazidishwa na bei iliyopo kwa mujibu wa mkataba. Kifungu cha dhamana ya malipo katika kila mkataba wa GSA ni moja ya masharti ambayo lazima yawepo na yatimizwe ili mkataba uanze rasmi kufanya kazi kibiashara. Makubaliano hayo pia yanampa mamlaka muuzaji (TPDC) kuacha kumsambazia gesi mnunuzi kama atashindwa kujazia dhamana ya malipo.

Hata hivyo, nilibaini kulikuwa na bakaa ya madai ya shilingi bilioni 368.28 inayohusiana na uuzaji wa gesi asili kwa wateja watano (5) wa Shirika la Maendeleo ya Petrol Tanzania (TPDC) tarehe 30 Juni 2019 kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 10** hapa chini:

Jedwali Na. 10: Wateja Wenye Bakaa kubwa ya Madai bila ya kuwa na Dhamana ya Malipo

Na.	Jina la Mteja	Tarehe ya Kuanza Usambazaji	Madai Mnamo tarehe 30 Juni 2019 (Shilingi Bilioni)
1	TANESCO	Septemba 2015	338.67
2	Kampuni ya Saruji ya Dangote	Septemba 2018	22.35
3	Kampuni ya Vigae ya Goodwill	Mei 2017	7.08
4	Kampuni ya CocaCola Kwanza	Mei 2019	0.13
5	Kiwanda Cha Kutengeneza Vyuma ya Lodhia	Juni 2019	0.05
	JUMLA KUU		368.28

Pia, nilibaini kuwa Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania limekuwa halitozi riba kwenye bakaa ya madai husika kama makubaliano yanavyotaka.

Nina mashaka kuwa Shirika linaweza kushindwa kukusanya madai husika.

Hivyo, ninapendekeza Menejimenti ya Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania ihakikishe inafuata masharti ya mkataba hasa kuhakikisha kunakuwepo dhamana ya malipo na kutoza riba. Aidha, juhudi za ziada zitumike kuhakikisha madai husika yanakusanywa kutoka kwa wateja.

5.14.3 Kutofanyiwa Marekebisho kwa Taarifa za Hesabu za Kampuni ya M & P kuendana na Hoja za Ukaguzi zinazohusisha Dola za Kimarekani Milioni 45

Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Shirika la Maendeleo ya Petroli (TPDC) na Kampuni ya M & P ziliingia katika Makubaliano ya Uzalishaji wa Pamoja wa Mafuta na Gesi (PSA) mwaka 2004 ili kufanya uchunguzi wa uwepo wa mafuta na gesi katika Ghuba ya Mnazi.

Kwa mujibu wa Kiambatisho D cha PSA husika, Shirika la Maendeleo ya Petroli linatakiwa kufanya ukaguzi wa gharama

kila mwaka na kuwapa ripoti Kampuni ya M & P. Aidha, Kifungu cha 1.6 cha Kiambatisho D cha PSA husika kinataka M & P kutoa majibu rasmi kwenye hoja za ukaguzi zilizoibuliwa ndani ya siku 60 tangu kuwasilishwa kwa ripoti ya ukaguzi na kushindwa kutoa majibu ndani ya siku 60, kuna hesabika kuwa Kampuni ya M & P imekubaliana na hoja za ukaguzi hivyo vitabu vyake vya hesabu vifanyiwe marekebisho kufuatana na hoja hizo.

Katika miaka ya 2016 na 2017, Shirika la Maendeleo ya Petroli lilifanya ukaguzi katika gharama rejeshwa (recoverable cost) kwa Kitalu cha Ghuba ya Mnazi kwa Mwaka 2013, 2014 na 2015 na kuziwekea pingamizi gharama za dola za Marekani milioni 45 kama ilivyooneshwa kwenye **Jedwali Na. 11** hapo chini.

Jedwali Na. 11: Gharama Rejeshwa Zilizowekewa Pingamizi

Mwaka	Gharama Zilizoombwa na M & P (Dola za Kimarekani) Milioni	Gharama Zilizowekewa Pingamizi na TPDC Milioni	Tarehe ya Ripoti ya Ukaguzi ya Mwisho iliyotolewa kwa M&P	Tarehe ya M&P Kutoa Majibu	Siku Zilizo chuku liwa Kutoa Majibu
2013	22.8	6.4	14 Machi 2017	18 Oktoba 2017	218
2014	33.7	20.3	15 Machi 2017	18 Oktoba 2017	217
2015	43.2	18.5	12 Julai 2017	18 Oktoba 2017	98
		45.2			

Uhakiki zaidi ulibaini kuwa Kampuni ya M & P iliomba Shirika la Maendeleo ya Petroli kuangalia uwezekano wa kupitia upya kaguzi za Kampuni ya M&P kuhusiana na gharama rejeshwa zilizowekewa pingamizi kwa kutazama majibu yaliyotolewa. Hata hivyo, Shirika la Maendeleo ya Petroli ilibaki na msimamo wake kuwa kwa Kampuni ya M&P kushindwa kutoa majibu ndani ya muda unaotakiwa na mkataba wa PSA itakuwa na maana ya kukubali pingamizi juu ya gharama.

Menejimenti ya Shirika la Maendeleo ya Petroli ilinitaarifu kuwa Kampuni ya M&P ilikuwa haijakubali kurekebisha gharama ambazo zimewekewa pingamizi na inasubiri ridhaa ya bodi ya wakurugenzi ili kumshirikisha Waziri wa Nishati na Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika suala husika.

Kushindwa kurekebisha gharama zilizowekewa pingamizi kwa mujibu wa vigezo na masharti vya mkataba wa PSA kunapunguza mgao wa faida kwa Shirika la Maendeleo ya Petroli hivyo moja kwa moja kuathiri mapato yake.

Hivyo, ninapendekeza Menejimenti ya Shirika la Maendeleo ya Petroli ihakikishe taarifa za fedha za Kampuni ya M&P zinafanyiwa marekebisho ili ziweze kuonesha mgao halisi wa faida kwa Shirika na kusesitiza uthabiti katika kufuata vigezo na masharti vya mkataba wa PSA kwa pande zote.

5.15 Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam (DMI)

5.15.1 Kushindwa Kufuata Waraka wa Kukusanya Mapato Kieletroniki (GePG)

Wizara ya Fedha na Mipango kupitia kwa Msajili wa Hazina ilitoa Waraka Na. CCA 292/408/01/31 unaozitaka wizara, mashirika, wakala, mamlakaWizara, Mashirika, Wakala, Serikali za serikali za mitaa,Mitaa na taasisiTaasisi mbalimbali za serikaliSerikali kukusanya mapato kwa kutumia mfumoMfumo wa kukusanya mapato wa kielekitronikiKukusanya Mapato Kielektroniki (GePG) hadi kufikia mwezi Juni 2018.

Nilibaini kuwa Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam (DMI) kimeteteleza waraka husika kuanzia mwezi Julai 2018. Hata hivyo, katika mwaka ulioishia tarehe 30 Juni 2019, Chuo kilikusanya shilingi milioni 451.09 na dola za Marekani 184,750 kwenye akaunti ambazo hazijaunganishwa na mfumo wa GePG kinyume na maelekezo ya waraka uliotolewa na Wizara. Hii ilitokana na wanafunzi na wapangaji kushindwa kufahamu mabadiliko ya mfumo wa kupokea fedha.

Hali hii inatia mashaka ya uwezekano wa mapato kutokusanywa kwa ufanisi kutokana na miamala kuhusisha watu nje ya mfumo wa GePG. Pia, kukusanya fedha nje ya mfumo kunazuia uharaka wa ukusanyaji fedha ikilinganishwa na kutumia mfumo.

Ninapendekeza Menejimenti ya Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam ihakikishe kuwa Chuo kinafuata Waraka uliotolewa ili kuongeza ufanisi katika kukusanya mapato ya Serikali.

5.16 Shirika la Simu Tanzania (TTCL)

5.16.1 Hasara katika Mkataba wa Kupitisha Mawasiliano (Roaming) na Kampuni ya MIC

Shirika la Simu Tanzania (TTCL) liliingia mkataba na Kampuni ya MIC Tanzania kwa ajili ya kupitisha mawasiliano (roaming) yake kitaifa kuanzia tarehe 14 Julai 2018 kwa lengo la kutanua ufikaji wa mtandao nchi nzima na kuongeza mapato. Bei za huduma za kupitisha mawasiliano zinaainishwa katika **Jedwali Na. 12** hapa chini.

Jedwali Na. 12: Gharama za Vifurushi vya Kupitisha Mawasiliano katika Mtandao wa MIC

Na.	Aina ya Mawasiliano	Shilingi
1.	Kupiga simu	8.5 kwa dakika
2.	Data	2,500 kwa GB
3.	Ujumbe Mfupi (Kitaifa)	1 kwa ujumbe wa SMS
4.	Ujumbe Mfupi (Kimataifa)	2 kwa ujumbe wa SMS

Nilibaini kuwa Kampuni ya Simu Tanzania ilikuwa ikitoza bei rahisi kwenye vifurushi inavyouza kwa wateja wake kuliko bei ambayo inalipa kwa mujibu wa mkataba. Hii imesababisha Shirika lipate hasara ya shilingi bilioni 1.11 katika mkataba wa kupitisha mawasiliano pekee. Pia, kama Shirika litachukua hatua ya kuongeza bei ili kupunguza hasara, kuna uwezekano wa kupoteza mapato kutokana na ushindani mkali uliopo katika soko. **Ninapendekeza kuwa Menejimenti ya Shirika la Simu itafute njia mbadala ya kutanua ufikaji wa mawasiliano yake nchini.**

SURA YA SITA

UTAWALA BORA KATIKA MASHIRIKA YA UMMU

6.0 Utangulizi

Mashirika ya Umma yameanzishwa kwa sheria mbalimbali yakiwa na miundo yake ya utawala inayoyawezesha kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi na uwazi zaidi. Utawala huo hauangalii tu kuanzishwa kwa sheria na kanuni zinazoelekeza utawala wa mashirika hayo bali pia hutoa taratibu za kiutendaji zinazolingana na taasisi husika.

Nilipitia utawala wa Mashirika ya Umma kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 kwa lengo la kuangalia ufanisi wa utendaji kazi wa bodi zake. Mapitio yalikusisha kuangalia miundo ya bodi iliyopitishwa kwa utekelezaji wa shughuli za msingi; uwepo wa bodi zinazofanya kazi ya wakurugenzi au wadhamini; na shughuli za usimamizi ili kuona iwapo zilifanywa kwa ufanisi. Mapitio yalikusisha pia utendaji wa bodi katika kuzisimamia menejimenti za taasisi hizi za umma.

Nilibaini kuwa kulikuwa na taasisi za umma ambazo hazikuwa na bodi za wakurugenzi wakati taasisi zingine zilikuwa na wenyeviti wa bodi wanaokaimu nafasi hizo. Kulikuwa pia na taasisi za umma ambazo bodi zake hazikukaa vikao kama ilivyoielezwa katika miongozo yao. Nilibaini pia kuwepo kwa mashirika ya umma ambayo yalikuwa na wakurugenzi watendaji ambao walikuwa wakikaimu nafasi zao kwa muda mrefu.

Sura hii, kwa hiyo, inaelezea kwa undani mapungufu yaliyobainika wakati wa kupitia utawala wa mashirika ya umma na mapendekezo yaliyotolewa kwa ajili ya maboresho.

6.1.1 Kuongezeka kwa Mashirika ya Umma Yasiyo na Bodi

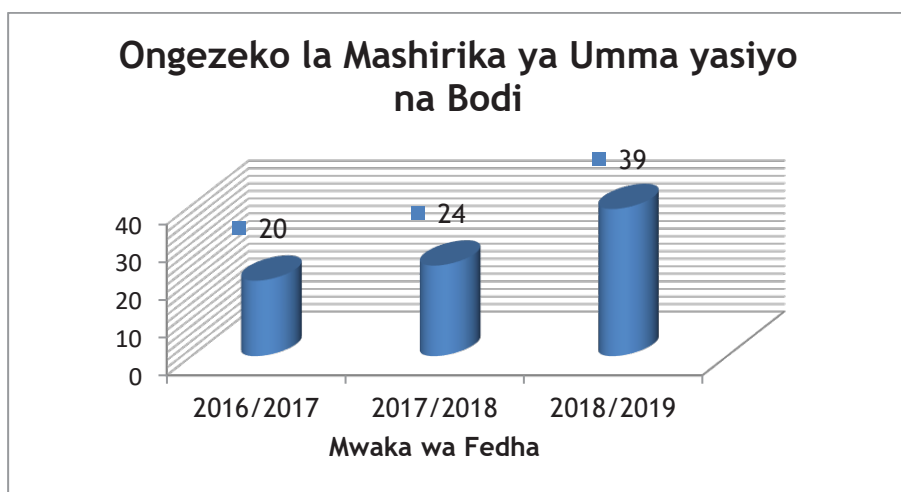
Bodi za wakurugenzi ni mamlaka za usimamizi kwa taasisi za umma ambazo huhakikisha utekelezaji wa shughuli za taasisi hizo zinakuwa kwa maslahi ya umma. Hii ni tofauti na menejimenti ya taasisi inayokasimiwa madaraka na Bodi ili

kuendesha shughuli za kila siku za taasisi. Bodi za wakurugenzi zinawajibika kutoa maamuzi yanayoleta mwelekeo wa taasisi kwa maslahi ya umma. Kwa muktadha huu, wajumbe wa bodi hizi huteuliwa ili kushiriki katika kuziongoza taasisi za umma kutoa maamuzi yenye tija.

Bodi huongozwa na mwenyekiti ambaye huteuliwa kadri ya maelekezo ya sheria inayoanzisha shirika husika la umma. Bodi huwa hai zaidi pale inapokuwa na wajumbe wote na walioteuliwa kwa mujibu wa sheria na wanaokuwepo kwa kipindi chote cha kazi za bodi.

Kwa mwaka wa fedha 2018/2019, nilibaini kuongezeka kwa Mashirika ya Umma ambayo hayakuwa na bozi za wakurugenzi; ambapo kwa mwaka huu 31% ya Mashirika yaliyokaguliwa hayakuwa na bodi.

Pamoja na kutokuwa na bodi za wakurugenzi, baadhi ya mashirika pia hayakuwa na wakuu wa taasisi na hivyo yalikuwa yanaongozwa na wakurugenzi wanaokaimu. Zaidi ya hayo, kulikuwa na mashirika 11 yaliyokuwa na wenyeviti wa mashirika na wakurugenzi wanaokaimu (**Jedwali Na. 13**). **Mchoro Na. 1** hapa chini kinaonesha kuongezeka kwa idadi ya mashirika yasiyo na bodi za wakurugenzi.

Jedwali Na. 13: Mashirika ya umma ambayo hayana bodi au wenyeviti na wakurugenzi wanakaimu

Na.	Jina la Shirika	Maelezo	Wanaokaimu
1	Kituo cha Elimu Kibaha (KEC)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
2	Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete (JKCI)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi anakaimu
3	Taasisi ya Uhasibu Arusha (IAA)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
4	Kituo cha Uhusiano wa Nje (CFR)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi anakaimu
5	Taasisi ya Utafiti ya Uvuvi Tanzania (TAFIRI)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi anakaimu
6	Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknologia Vijijini (CAMARTEC)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi anakaimu
7	Shirika Tija la Taifa (NIP)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
8	Taasisi ya Utafiti wa Wanyama Pori (TAWIRI)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
9	Taasisi ya Kansa ya Ocean Road (ORCI)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
10	Shirika la Maendeleo na Utafiti wa Viwanda (TIRDO)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
11	Chuo cha Wanyamapori Afrika (MWEKA)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
12	Chuo Kikuu cha Mwalimu Julius Nyerere	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
13	Taasisi ya Utafiti wa Wadudu wa Kitropiki (TPRI)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi anakaimu
14	Shirika la Uhandisi na Usanifu wa Mitambo (TEMDO)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
15	Chuo cha Mipango na Maendeleo Vijijini (IRDP)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
16	Baraza la Ushauri la Watumiaji wa Huduma za Usafiri wa Anga Tanzania TCAA-CCC	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
17	Bodi ya Korosho Tanzania (CBT)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
18	Kitengo cha Hifadhi za Bahari na Maeneo Tengefu	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
19	Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania (TIRA)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
20	Bodi ya Pareto Tanzania (BPT)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
21	Bodi ya Nyama Tanzania (TMB)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
22	Baraza la Taifa la Uwezesaji wa Kiuchumi (NEEC)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
23	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo

Na.	Jina la Shirika	Maelezo	Wanaokaimu
24	Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Geita	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
25	Shirika la Viwango Tanzania (TBS)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
26	Bodi ya Wataalamu wa Manunuzi na Ugavi Tanzania (PSPTB)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
27	Bodi ya Maziwa Tanzania (TDB)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi anakaimu
28	Shirika la Utangazaji Tanzania (TBC)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
29	Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Bukoba	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
30	Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Tabora	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
31	Mamlaka ya Udhambi wa Mbolea Tanzania	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
32	Mamlaka ya Maji Usafi wa Mazingira Mtwara	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
33	Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Rukwa/Sumbawanga	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
34	Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Mpanda	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
35	Baraza la Watumiaji wa Huduma za Mamlaka ya Udhambi wa Usafiri Ardhi (LATRA CCC)	Hakuna Bodi	Mkurugenzi yupo
36	Bodi ya Kahawa Tanzania (TCB)	Bodi Ipo	Mwenyekiti anakaimu
37	Wakala wa Maendeleo ya Wakulima Wadogo wa Chai Tanzania (TSHTDA)	Bodi Ipo	Mwenyekiti anakaimu
38	Bodi ya Pamba Tanzania (TCB)	Bodi Ipo	Mwenyekiti anakaimu
39	Tume ya Nguvu za Atomiki Tanzania (TAEC)	Bodi Ipo	Mwenyekiti anakaimu
40	Bodi ya Michezo ya Kubahatisha Tanzania (GBT)	Bodi Ipo	Mwenyekiti anakaimu
41	Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF)	Hakuna Bodi	
42	Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC)	Hakuna Bodi	
43	Shirika la Bima la Taifa (NIC)	Hakuna Bodi	

Kwa maoni yangu, kukosekana kwa bodi kunaathiri kazi ya usimamizi katika kutoa mwelekeo wa kimkakati wa mashirika ya umma. Aidha, kunachelewesha utekelezaji wa baadhi ya shughuli za taasisi ikiwa ni pamoja na sera na miongozo ya shirika kutoidhinishwa. Zaidi ya hayo, kuwepo kwa wenyeviti

na wakurugenzi wakuu wanaokaimu huathiri uwajibikaji na kupunguza nguvu ya mamlaka hizo katika kufanya maamuzi.

Ninarejea maoni yangu ya miaka iliyotangulia kwamba (a) mamlaka za uteuzi zifikirie kuchukua hatua mapema za kuhakikisha zinafanya utambuzi wa bodi ambazo muda wake unakaribia kwisha na hivyo kuanza mchakato wa uteuzi ili kuondoa changamoto hii; (b) kufanya tathmini ya utendaji wa wenyeviti wa bodi na wakurugenzi wanaokaimu na kufikiria kupunguza idadi ya wanaokaimu na kufanya uteuzi kamili.

6.1.2 Utekelezaji Usioridhisha wa Maagizo ya Bodi na Makubaliano ya Utendaji kazi ya Bodi na Msajili wa Hazina
Bodi zilizo na ufanisi hutoa maelekezo kwa menejimenti za mashirika ya umma yenye kuongeza ufanisi wa taasisi katika kutekeleza majukumu yake. Utekelezaji wa maelekezo ya bodi yanaweza kuwa ya muda mfupi, wa kati, au ya muda mrefu.

Kulikuwa na Mashirika ya Umma ambayo hayakuwa yametekeleza maagizo ya bodi zao. Mamlaka ya Usafiri wa Anga Tanzania (TCAA) ilikuwa na maagizo manne ambayo hayakutekelezwa yaliyotolewa katika kikao cha Bodi cha tarehe 10 Oktoba 2018 ambapo Bodi iliagiza Mamlaka ya Usafiri wa Anga kutafuta mkataba wa huduma kwa mteja juu ya utoaji wa huduma ya intaneti kati yake na Shirika la Simu Tanzania; na kuhakikisha makosa katika mfumo wa mapato yanarekebisha na kuwasiliana na wizara mama ili kutenganisha Kitengo cha Ajali (Accident Bureau) kutoka Mamlaka ya Usafiri wa Anga Tanzania.

Kwa upande mwingine, Kituo cha Chakula na Lishe (TFNC) hakikutekeleza agizo la Bodi la kutoza kati ya asilimia 10 na 15 ya ada za uendeshaji katika fedha za utafiti zilizopitia katika kituo hicho ikilenga kuongeza mapato.

Menejimenti ya Bodi ya Utalii Tanzania ilikuwa na maagizo manne yaliyokuwa hayajatekelezwa ikiwemo kufanyia kazi

mapungufu katika usimamizi wa mkataba na Kampuni ya A1 Outdoor.

Ofisi ya Msajili wa Hazina huingia mikataba ya utendaji na bodi za mashirika ya umma juu ya malengo yatakayofikiwa katika mwaka husika. Nilibaini kuwa, Mamlaka ya Masoko ya Mitaji na Hisa (CMSA) na Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Lindi hazikutekeleza kikamilifu makubaliano kati yao na Ofisi ya Msajili wa Hazina.

Kuwepo kwa maagizo ya bodi ambayo hayakutekelezwa ni dalili ya kupungua kwa nguvu za bodi katika kuzisimamia menejimenti katika shughuli zake. Aidha, utendaji kazi usioridhisha wa bodi unaathiri kufikiwa kwa malengo yaliyowekwa katika makubaliano na Ofisi ya Msajili wa Hazina.

Ninapendekeza kuwa bodi za wakurugenzi ziweke namna nzuri ya ufuatiliaji na tathmini ya utekelezaji wa maagizo yake na ziweke muda wa utekelezaji. Pia, bodi zihakikishe makubaliano yake na Ofisi ya Msajili wa Hazina yanatekelezwa.

6.1.3 Maofisa Wanaokaimu Nafasi Zao kwa Muda Zaidi ya Miezi Sita

Kanuni ya D 18(1) ya Kanuni za Kudumu za Utumishi wa Umma za Mwaka 2009 inaeleza kuwa ‘teuzi za kukaimu zinatokea pale ambapo mtumishi huteuliwa kwa muda kufanya kazi katika nafasi ya juu zaidi kuliko aliyonayo’. Kwa mukhtadha huu, Kanuni D 24(3) inasema pale ambapo inawezekana, mtumishi hataweza kukaimu nafasi iliyo wazi kwa kipindi kinachozidi miezi sita. Mashirika ya umma yamevichukua vifungu hivi na kuviingiza katika miongozo yao ya utumishi na fedha.

Nilibaini kuwa katika mashirika 10 kulikuwa na watumishi 146 waliokuwa wakikaimu nafasi zao kwa zaidi ya miezi sita kinyume na matakwa ya kanuni za kudumu na miongozo ya taasisi hizo (**Jedwali 14**). Nilibaini pia kuwa, kati ya nafasi hizo zilizokaimiwa, 15 zilikuwa nafasi za wakurungenzi wakuu.

Jedwali Na. 14: Watumishi wa umma wanaokaimu kwa zaidi ya miezi sita

Jina la Shirika	Idadi ya Watumishi Wanaokaimu	Kipindi Wanachokaimu
Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Songea	3	Kati ya miezi 6 na 17
Bohari Kuu ya Dawa	2	Kati ya 19 na 21
Mamlaka ya Bandari Tanzania	81	Zaidi ya Miezi 6
Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Arusha	2	Kati ya Miezi 19 na 21
Baraza la Ujezi la Taifa	2	Zaidi ya miaka 3
Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Babati	1	Zaidi ya miaka 2
Mamlaka ya Dawa na Vifaa vya madawa	6	Zaidi ya miezi 12
Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu	2	Zaidi ya miezi 6
Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolgia Vijijini	9	Zaidi ya miezi 6
Chuo cha kumbukumbu cha Mwalimu Nyerere	1	Zaidi ya miezi 16
Chuo cha Usafirishaji Tanzania	6	Kati ya miezi 12 na 36
Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete	12	Miezi 8 na miaka 3
Mamlaka ya Elimu ya Ufundi Stadi (VETA)	11	Kati ya miezi 10 na miaka 5
Taasisi ya Takwimu ya Taifa	5	Zaidi ya miezi 9
Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shinyanga	3	Zaidi ya miezi 6
Jumla	146	

Nina mashaka kuwa utendaji wa watumishi wanaokaimu kwa muda wa zaidi ya miezi 6 hauna tija kwa mashirika husika. Ninaamini kuwa tathmini ya utendaji wa maofisa hawa wanaokaimu ingeweza kufanyika vizuri katika kipindi hiki cha miezi 6 kama inavyotajwa katika kanuni za kudumu za utumishi wa umma. Kwa hiyo, tathmini hii ingeziwezesha mamlaka za uteuzi kuchukua hatua stahiki za ama kuwateua kikamilifu maofisa hao au kuteua wengine wenye sifa katika nafasi hizo.

Kwa mantiki hii, nafasi hizi zinazokaimiwa kwa muda mrefu zinaweza kuwa chanzo cha madeni makubwa ya watumishi

kwa taasisi, pia kuwa na madhara kwa utendaji wa maofisa hao wanaokaimu.

Ninapendekeza kuwa mashirika ya umma, kwa kushirikiana na Ofisi ya Msajili wa Hazina, kufanya mapitio ya mara kwa mara ya hali ya ajira za maofisa na kuhakikisha idadi ya maofisa wanaokaimu inapungua kwa kufanya uteuzi kamili kwa watumishi wenye sifa na kujaza nafasi hizo.

6.1.4 Upungufu wa Watumishi katika Mashirika ya Umma

Mashirika ya umma hutengeneza miundo ya taasisi hizo ili kutekeleza majukumu ya taasisi. Miundo hiyo inaonesha mahitaji ya rasilimali-watu wanaohitajika kutekeleza shughuli hizo ili kukamilisha malengo.

Nilibaini kuwa, katika mashirika tisa kati ya 140, kulikuwa na mahitaji ya watumishi 4,977 kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 katika kada mbalimbali. Hata hivyo, kulikuwa na watumishi 3,323 na hivyo kuwa na upungufu wa watumishi 1,654 ikiwa ni sawa na asilimia 33 ya mahitaji (Jedwali Na 15).

Jedwali Na. 15: Upungufu wa Watumishi

Na.	Jina la Taasisi	Mahitaji	Waliopo	Upungufu	Asilimia ya Upungufu (%)
1	Mamlaka ya Kudhibiti Manunuzi ya Umma	152	71	81	53
2	Mamlaka ya usafiri wa Anga Tanzania	553	444	109	20
3	Mamlaka ya Bandari Tanzania	3196	2136	1060	33
4	Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania	195	141	54	28
5	Bodi ya Usanifu na Ulpimaji	54	24	30	56
6	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mtwara	70	53	17	24
7	Chuo Cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere	427	277	150	35
8	Baraza la Mazingira Tanzania	277	142	135	55
9	Mamlaka ya Elimu ya Ufundi Stadi	53	35	18	34
	Jumla	4977	3323	1654	33

Ninachukulia kuwa mashirika ya umma yanafanya mapitio vizuri ya mahitaji ya watumishi wanaotakiwa kutekeleza majukumu ya taasisi hizo na kwamba mahitaji hayo yanapitiwa mara kwa mara ili kufahamu iwapo bado mahitaji ni muhimu. Kwa maana hiyo, upungufu mkubwa wa nguvu kazi haupunguzi tu uwezo wa taasisi kutekeleza majukumu yake bali pia huwafanya watumishi waliopo kuelemeza na kazi na hivyo kupunguza ufanisi wao na tija ya mashirika yao.

Mashirika ya umma yanapaswa kuwekeza katika mabadiliko ya teknolojia yanayoenda kwa kasi na kutathmini iwapo kweli uhitaji huo bado una umuhimu katika miundo ya mashirika hayo. Ninaamini umakini katika kutumia mabadiliko haya ya teknolojia unaweza kupunguza kiasi cha upungufu wa watumishi kwa kiasi fulani.

Kwa hivyo, ninapendekeza mashirika ya umma, kwa kushirikiana na Ofisi ya Msajili wa Hazina, yaangalie upya mahitaji ya rasilimali-watu kwa kuzingatia majukumu yao na kuhakikisha nafasi zilizo wazi zinajazwa ili kupunguza upungufu huo.

SURA YA SABA

MAPITIO YA MIKAKATI NA UENDESHAJI WA KIUFANISI

7.0 Utangulizi

Uendeshaji wa kimkakati unajumuisha kupanga, kufuatilia, kuchanganua, na kutathmini kuendelea kwa shughuli muhimu kwa taasisi na shirika katika kutimiza malengo yake. Uendeshaji wa kimkakati unahusisha kuchanganua nguvu na udhaifu wa ndani na nje wa taasisi, kubuni mipango-mkakati, kufanyia kazi mipango-mkakati, kufanyia tathmini mafanikio, na kufanya marekebisho ili kufikia malengo.

Uendeshaji wa kiufanisi ni uwiano kati ya rasilimali zilizowekwa kuendesha biashara na matokeo yaliyopatikana kutokana na rasilimali hizo. Uendeshaji wa kiufanisi unajumuisha mikakati mbalimbali inayotumika kukamilisha malengo ya msingi ya kuzalisha bidhaa na kutoa huduma kwa jamii kwa gharama nafuu zaidi na kwa muda uliokusudiwa.

Tathmini yangu ya mapitio ya mikakati na uendeshaji wa kiufanisi ilijumuisha taasisi zifuatazo:

1. Bodi ya Michezo ya Kubahatisha Tanzania (GBT)
2. Baraza la Ujenzi la Taifa (NCC)
3. Shirika la Nyumba la Taifa (NHC)
4. Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CARMATEC)
5. Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro (KADCO)
6. Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE)

7.1 Bodi ya Michezo ya Kubahatisha Tanzania

7.1.1 Bodi ya Michezo ya Kubahatisha Tanzania inaendeshwa kwa Rasimu ya Kanuni ya Mitandao kwa zaidi ya Miaka Saba

Bodi inaendesha michezo ya kubahatisha kwa njia ya intaneti nchini. Hata hivyo, kanuni za michezo ya kubahatisha kwa njia

ya intaneti bado ni rasimu na hazijaidhinishwa kuwa waraka unaokubalika kwa matumizi. Zaidi, maoni ya wadau hayakuhusishwa na kuwekwa kwenye tovuti ya Bodi ya Michezo ya Kubahatisha wakati wa kuandaa rasimu ya kanuni.

Ni muhimu kanuni zilizotungwa zihusishe mawazo ya wadau. Kuidhinisha kanuni ni muhimu ili kuweza kutoa mwongozo mpana kwenye shughuli za makasino na suala zima la utoaji wa leseni, usimamizi wa gharama, uchunguzi wa watoahuduma wa mtandao, na mengineyo.

Ninapendekeza Bodi ya Michezo ya Kubahatisha ihusishe maoni ya wadau, ipanue kanuni ili kugusa maeneo yote ya mchezo wa kubahatisha kwa njia ya intaneti, na iharakishe umaliziaji na kuidhinisha kanuni.

7.1.2 Ukosefu wa adhabu kwa waendeshaaji wa michezo ya kubahatisha kinyume na utaratibu

Nilibaini kuwa Bodi ya Michezo ya Kubahatisha inafanya ukaguzi kwa waendeshaaji wa michezo hiyo ili kutathmini shughuli zinazofanywa kupitia wakaguzi wa Bodi. Baada ya ukaguzi, ripoti zinapaswa kuwasilishwa kwa meneja wa ukaguzi kwa hatua zaidi.

Mapitio ya ripoti za ukaguzi zilizowasilishwa na meneja wa ukaguzi wa Bodi ya Michezo ya Kubahatisha wa Mwaka wa Fedha 2018/2019 yalibaini mapungufu ikiwa ni pamoja na ucheleweshaji wa uhuishaji wa leseni za michezo ya kubahatisha; ubadilishaji wa maeneo ya biashara bila taarifa kutolewa kwa Bodi; mashine za michezo ya kubahatisha kutosajiliwa; ukosefu wa leseni kwa waendeshaaji wa michezo ya kubahatisha; ukosefu wa stika za michezo ya kubahatisha; na ukosefu wa maeneo ya kudumu na leseni za michezo ya kubahatisha. Hata hivyo, pamoja na kubaini mapungufu haya, hakuna hatua zilizochukuliwa kwa waendeshaaji wasiofuata taratibu kwa kuwa kanuni za Bodi zilizopo hazitoi kiwango cha adhabu.

Ninapendekeza, Bodi ya Michezo ya Kubahatisha kwa kushirikiana na Wizara ya Fedha na Mipango pamoja na wataalamu wa sheria, iongeze kanuni kwenye kipengele cha adhabu katika kanuni za Bodi au vinginevyo Bodi ipendekeze merekebisho ya kanuni za michezo ya kubahatisha ili zijumuishe adhabu kwa waendeshaaji wanaoenda kinyume na miongozo.

7.1.3 Seva za Mifumo ya Fedha za Waendeshaaji wa Michezo ya Kubahatisha kuwa Nje ya Tanzania Bara

Taratibu Na. 17(2) na (3) ya Taratibu za Michezo ya Kubahatisha za Mwaka 2016 inamtaka mwenye kumiliki leseni ya michezo ya kubahatisha mwenye seva kuu/ya msingi na seva kioo/ya pili nje ya Tanzania Bara kuwa na seva ya kudhibiti mfumo wa fedha ndani ya Tanzania Bara.

Nilibaini waendeshaaji wawili (BITT- Tech na 360 wenye leseni Na. 005476/006160/005826 na 005527 mtawalia) hawakuwa na seva ya mfumo wa fedha ndani ya Tanzania Bara. Hii inaondoa uwazi katika shughuli za kifedha kwa waendeshaaji hawa wa michezo ya kubahatisha ambapo inaweza kuathiri mapato ya Bodi ya Michezo ya Kubahatisha na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA).

Ninafahamu kuwa Bodi kwa sasa ipo chini ya utekelezaji wa mfumo wa kieletroniki wa GREMS ambao utatumika kama chombo cha udhibiti ambacho kitaweza kufuatilia na kutoa uhakika juu ya mapato ya serikali, mwamko wa soko, na akili ya kibiashara kwa kiasi kikubwa ambapo itapunguza utegemezi kwenye seva za mfano. Mfumo wa GREMS unatarajiwa kutoa taarifa halisi ambazo zitakusanywa na kuhifadhiwa kwenye seva za Bodi ya Michezo ya Kubahatisha ambazo ziko ndani ya Tanzania ifikapo Juni 2020. Hata hivyo, bado ninasisitiza kuwa taarifa za mapato za waendeshaaji wa michezo ya kubahatisha zinaweza zisipatikane zikihitajika katika kipindi cha kabla ya mfumo wa GREMS kukamilika.

Ninapendekeza Bodi ya Michezo ya Kubahatisha iharakishe utekelezaji wa Mfumo wa GREMS kwa kuwa utachukua nafasi ya waendeshaji wa michezo ya kubahatisha kuwa na seva za mfano ndani ya Tanzania Bara.

7.2 Baraza la Ujenzi la Taifa (NCC)

7.2.1 Utekelezaji Usioridhisha wa Miradi ya Maendeleo Shilingi Milioni 509.56

Baraza la Ujenzi la Taifa (NCC) lina miaka mitano ya mpango-mkakati ulioanza mwaka 2016 hadi mwaka 2021. Mapitio yangu ya mpango-mkakati wa Baraza yalibaini kuwa kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019, Baraza la Ujenzi la Taifa lilipanga kutekeleza na kukamilisha miradi saba kwa gharama ya makadirio ya shilingi milioni 509.56.

Ukaguzi wangu ulibaini kuwa, kati ya miradi saba, ni miradi miwili tu ndiyo ilikuwa kwenye hatua za utekelezaji, sawa na asilimia 29 ya miradi yote. Ucheleweshaji wa kukamilika kwa miradi hiyo kunasababishwa na uhaba wa fedha kwenye bajeti hivyo kupelekea Baraza kutofikia malengo yake ya kimmkakati kama yalivyoainishwa.

Ninapendekeza Baraza la Taifa la Ujenzi liendeele na jitihada za kuomba ruzuku Serikalini, na kutafuta vyanzo vingine vya mapato ikiwemo kuongeza vyanzo vya ndani vya mapato ili kufikia malengo yake ya kimmkakati.

7.3 Shirika la Nyumba la Taifa (NHC)

7.3.1 Mpangokazi wa Mwaka Hauendani na Mpango-mkakati wa Shirika

Shirika la Nyumba la Taifa lina mpango-mkakati wa miaka kumi kuanzia mwaka 2015/2016 hadi 2024/2025. Miaka hiyo kumi inalenga kufikia malengo ya shirika ikiwemo kuwa mwongozaji katika umiliki wa mali zisizohamishika; kuwa meneja wa mali zisizohamishika (real estate); kuimarisha

uwezo wa uendeshaaji na udhibiti kwenye Shirika; na kuongeza mtazamo wa taasisi katika jamii. Ili kuongeza utekelezaji wa mpango-mkakati, shirika huandaa mpango-kazi wa kila mwaka kutoka kwenye mpango-mkakati wa miaka kumi.

Ukaguzi wangu ulibaini kuwa mpango-kazi wa mwaka 2018/2019 umetofautiana na mpango-mkakati uliotakiwa kutekelezwa mwaka 2018/2019. Kwa mfano, katika mpango-mkakati, kwa mwaka 2018/2019 Shirika lilipanga kukusanya shilingi bilioni 240 lakini mpango-kazi wa mwaka 2018/19 Shirika lilipanga kukusanya shilingi bilioni 167.7 tu. Aidha, Shirika halifanyi tathmini ya utekelezaji wa mpango-mkakati, na hakukuwa na mfanyakazi mwenye dhamana ya kufuatilia na kutathmini mpango-mkakati wa Shirika.

Mpango-kazi wa mwaka kutoendana na mpango-mkakati wa Shirika kunazuia ufuatiliaji na utekelezaji wa mpango-mkakati hivyo kuzuia Shirika kufuatilia utekelezaji na uchukwaji wa hatua kwa wakati.

Ninapendekeza Menejimenti ya Shirika la Nyumba la Taifa ihakikishe inaboresha mpango-kazi ili uendane na mpango-mkakati; pia, Shirika lifanye ufuatiliaji na tathmini ya mpango-mkakati katika mtazamo wa kufuatilia utekelezaji na kuchukua hatua stahiki za maboresho ili kuhakikisha Shirika linafikia malengo yake yaliyopangwa.

7.4 Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CAMARTEC)

7.4.1 Mpango wa Miaka Mitano wa Serikali Haumo kwenye Mpango-mkakati wa CAMARTEC

Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini kinatambulika na Serikali kuwa Kituo muhimu cha maendeleo ya kilimo nchini. Hivyo, Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano II (FYDP II) unaonesha Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini kuwa mojawapo ya taasisi muhimu za kuwezesha utekelezaji wa mpango huo. Katika Mpango huo,

Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini kilipewa kazi ya kutengeneza matrekta kwa shilingi bilioni 222.7, ambayo yangeuzwa kwa taasisi ndogo na za kati (SMEs) hadi kufikia mwaka 2021.

Hata hivyo, nilibaini kuwa shughuli hii ya kutengeneza matrekta haikuwa imewekwa kwenye mpango-mkakati wa Kituo. Kwa hiyo, mpango-mkakati wa Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini hauendani na Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano (FYDP II) na katika hali hii Kituo hakiwezi kufikia malengo kiliyopewa katika Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano - II.

Pia, nilibaini kuwa tangu kuanzishwa kwake mwaka 1981, Kituo hakina ofisa mipango pamoja na kuwa na kitengo cha mipango katika muundo wake. Kufuatia kukosekana kwa ofisa mipango, kazi za kitengo hicho zimekuwa zikifanywa na idara nyingine kwa muda wa ziada bila kuwa na uzoefu katika kazi za mipango na bajeti.

Ninapendekeza Menejimenti ya Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini iwasiliane na Wizara ya Viwanda na Biashara ili (a) kupitia upya mpango-mkakati na kuingiza malengo yaliyopo kwenye Mpango wa Maendeleo wa Taifa - II yaliyotakiwa kutekelezwa na Kituo, na (b) kuanzisha na kukipa watumishi kitengo cha mipango na ufuatiliaji ili kutekeleza shughuli zake.

7.4.2 Kutokuwepo kwa Kanuni, Sera, na Miongozo

Nilibaini mapungufu yafuatayo pia katika utendaji wa Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini:

- Matokeo ya majaribio ya aina zote za mashine na mitambo ambazo zililengwa kutumika kwenye shughuli za kilimo na maendeleo vijijini hayakutangazwa kinyume na matakwa ya sheria ya Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini.

- Tafiti zilizofanywa na Kituo ikiwa ni pamoja na matrekta, mashine za kupandia mazao mbalimbali, na zile za kuvunia maharage hazikuwa zimewekewa hakimiliki.
- Kituo kilishindwa kutunga kanuni, sera na miongozo kama vile sera za utafiti, sera ya hakimiliki, miongozo ya semina, na miongozo mingine muhimu.
- Kutotunga Kanuni kuelezea zaidi yaliyo kwenye Sheria ya Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini juu ya shughuli tatu kati ya nne katika eneo la uzalishaji, kuhamisha teknolojia, tafiti, na maendeleo. Kanuni za majaribio zilitayarishwa mwaka 2018.

Kukosekana kwa kanuni, sera, na miongozo kunaathiri udhibiti wa mfumo wa ndani, hivyo utendaji wa Kituo unakosa mwongozo mahususi wakati wa utekelezaji wa shughuli zake.

Ninapendekeza Menejimenti ya Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini (a) itunge kanuni na miongozo inayokosekana katika maeneo yote ya shughuli zake; (b) itangaze matokeo ya majaribio yote yaliyofanywa ili kurahisisha utawala na usimamizi; (c) itunge sera, miongozo, na taratibu zingine muhimu; na (d) imilikishe ugunduzi wote wa Kituo ulio na teknolojia inayoweza kuhamishika.

7.5 Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro (KADCO)

7.5.1 KADCO Haijaweka Viashiria vya Usalama katika Utendaji na Malengo

Kanuni ya 57(1) ya Kanuni za Usafiri wa Anga (viwanja vidogo) za Mwaka 2017 zinamtaka mwendeshaji wa uwanja mdogo kuwa na mfumo wa usimamizi salama ambao unakubalika na Mamlaka ya Usimamizi wa Anga na unafuata matakwa yaliyoainishwa kwenye Kanuni za Usafiri wa Anga (usimamizi salama) za Mwaka 2015. Pia, Kanuni 57(2) ya Kanuni hizo inamtaka mwendeshaji kuanzisha na kutathmini viashiria vya

usalama katika utendaji, kiwango cha tahadhari (alert level), na malengo katika viwanja vidogo ambavyo vinakubalika kwa Mamlaka.

Hata hivyo, KADCO haijaanzisha viashiria vya usalama katika utendaji na malengo. Jambo hili liliripotiwa pia na Mamlaka ya Anga kwenye cheti cha uchunguzi wa kiwanja kidogo cha Kilimanjaro uliofanyika kuanzia tarehe 27 hadi 31 Mei 2019. Hali hii inapelekea Kampuni kutokuwa na uwezo wa kupima mwenendo wa usalama katika utendaji na kuainisha maeneo yanayohitaji maboresho.

Ninapendekeza Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro izingatie matakwa ya Kanuni 57(1) ya Usafiri wa Anga (viwanja vidogo) ya Mwaka 2017.

7.6 Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE)

7.6.1 Kukosekana kwa Viwango vya Uidhinishaji wa Huduma za Maonesho ya Biashara

Kanuni za Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania zinataka Mamlaka kuweka viwango na ubora wa huduma za maonesho ya biashara.

Nilibaini kuwa Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania haikuweka viwango vya uidhinishaji wa maonesho ya biashara nchini.

Kukosekana kwa viwango vya uidhinishaji wa huduma za maonesho ya biashara kunaweza kusababisha uanzishaji holela wa vituo vya biashara ambavyo vinaweza kuzuia ufikiwaji wa malengo ya Mamlaka na ukuzaji wa bidhaa za ndani kwa kiwango kinachokubalika.

Ninapendekeza Mamlaka ianzishe viwango vya uidhinishaji wa vituo vya biashara na kuviwasilisha kwa wadau wote.

7.6.2 Kuchelewa kutekeleza Shughuli za Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania

Kanuni za Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania zinataka Mamlaka kuanzisha miongozo kwa ajili ya kusimamia utendaji wa masoko; kuanzia mfumo kwa kuangalia masoko (market intelligence system); na kuratibu shughuli za mafunzo na tafiti juu ya biashara kutoka taasisi mbalimbali kama vile Kituo cha Uwekezaji Tanzania na Mamlaka ya Kanda Maalumu za Uzalishaji wa Bidhaa za Kusafirisha Nje (EPZA).

Nilipitia hali ya utekelezaji wa shughuli za Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania na nilibaini kuwa baadhi ya shughuli hazikutekelezwa kama vile:

- a) Hakuna mwongozo wa usimamizi na tathmini ya uendeshaji wa soko la ndani;
- b) Hakuna mfumo ulioanzishwa wa kuangalia soko;
- c) Hakuna vitengo vilivyoanzishwa kwa ajili ya kusimami shughuli za mafunzo.

Menejimenti ilieleza kuwa Mamlaka ilikuwa inatayarisha kanuni kamili, chombo, na utaratibu wa kutekeleza shughuli hizo.

Ninapendekeza Mamlaka ikamilishe na iidhinisha miongozo yote ili kuanza kuzifanyia kazi shughuli zote zilizoelezwa kwenye kanuni.

SURA YA NANE

USIMAMIZI WA MATUMIZI YA FEDHA KATIKA TAASISI ZA UMMA

8.0 Utangulizi

Katika kutekeleza majukumu yake, mashirika na taasisi zingine za umma hufanya matumizi ambayo yanapaswa kuzingatia sera, kanuni, na sheria. Kwa sababu hiyo, kila shirika la umma huanzisha mfumo wa udhibiti wa ndani ambao unaongoza matumizi hayo. Udhibiti huo wa ndani unaweza kuwa mfumo wa bajeti, kuidhinisha, na kuhakiki.

Mapitio ya mifumo ya udhibiti wa ndani katika matumizi yalibaini kuwa mashirika ya umma yaliendelea kuwa na matumizi yasiyo na tija au yasiyoruhusiwa. Kwa kipindi kilichoishia tarehe 30 Juni 2019, mashirika ya umma 36 yalitumia shilingi bilioni 454.32 (2017/2018: shilingi bilioni 411.90). Matumizi haya hayahusishi matumizi yasiyo ya fedha taslimu kama uchakavu. Taasisi hizi pia zilikuwa na madeni ya shilingi bilioni 184.43 ikilinganishwa na shilingi bilioni 152 kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018 ikiwa ni sawa na asilimia 41 ya matumizi yaliyoripotiwa. Hivyo, taasisi hizo zinahitaji kutenga fedha kwa ajili ya kulipa madeni hayo miaka inayofuata.

Kwa kuangalia matumizi hayo hapo juu, nilitathmini mifumo ya udhibiti wa ndani iliyowekwa katika mashirika ya umma katika kusimamia matumizi. Hii ni pamoja na kutokuwepo kwa uzingatiaji wa sheria na kanuni zinazolinda taasisi hizo. Kasoro zilizobainika ni pamoja na matumizi ambayo hayakuidhinishwa katika bajeti; kuwepo kwa mapungufu katika utekelezaji wa bajeti; mapungufu katika usimamizi wa karadha na masurufu; na kuchelewa au kutopeleka kabisa makato ya pensheni na bima ya afya. Nilibaini pia kulikuwa na matumizi yasiyoidhinishwa na bodi na matumizi kwa shughuli zisizokuwa na tija na yasiyohusika na shughuli za msingi za mashirika husika.

Sura hii inaelezea mambo yaliyobainika na mapendekezo yaliyotolewa katika taasisi hizo juu ya usimamizi wa matumizi ya fedha za umma.

8.1 Utekelezaji wa Bajeti

Bajeti ni mwongozo unaotumika kugawa na kutumia rasilimali za umma ambazo ni muhimu katika kufikia malengo ya taasisi.

Nilibaini kuwa mashirika ya umma 40 yalipanga kukusanya jumla ya shilingi bilioni 1,240.82 kwa mwaka huu wa ukaguzi. Hata hivyo, makusanyo halisi yalikuwa shilingi bilioni 822.68 ikiwa ni asilimia 66 ya bajeti. Wakati huohuo, mashirika hayo yalipanga kutekeleza shughuli zake kwa kiasi cha shilingi bilioni 1,221.19 katika kipindi hiki cha mwaka. Hata hivyo, matumizi halisi yalikuwa shilingi bilioni 766.90 ikiwa ni utekelezaji wa asilimia 63.

Kati ya hayo, mashirika 15 yalionekana kukusanya kiasi cha chini sana cha makadirio kwa kiwango cha kati ya asilimia 29 na 77 kama inavyooneshwa kwenye **Jedwali Na.16**. Kwa sababu hiyo, mashirika sita (6) hayakuweza kutekeleza shughuli zake zilizopangwa za matumizi ya kawaida na maendeleo na kwa hiyo shughuli za bajeti ambazo hazikutekelezwa zilikuwa za zaidi ya asilimia 50 kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 17**.

Jedwali Na. 16: Mashirika yenye tofauti kubwa kati ya bajeti na makusanyo halisi

Na	Jina la Shirika	Bajeti (Shilingi Milioni)	Kiasi Halisi (Shilingi Milioni)	Tofauti kati ya Bajeti na Kiasi Halisi	Asilimia ya Tofauti (%)
1	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Chalinze	3,940	2,742	1,198	30
2	Mamlaka ya Udhhibiti wa Soko la Mtaji	4,732	2,901	1,831	39
3	Tume ya Sayansi na Teknolojia	16,277	8,907	7,369	45
4	Tume ya Ushindani	14,399	8,940	5,458	38
5	Baraza la Ushindani (FCT)	2,970	1,741	1,229	41

Na	Jina la Shirika	Bajeti (Shilingi Milioni)	Kiasi Halisi (Shilingi Milioni)	Tofauti kati ya Bajeti na Kiasi Halisi	Asilimia ya Tofauti (%)
6	Taasisi ya Moyo ya Jakwaya Kikwete	33,589	20,040	13,549	40
7	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Lindi	4,303	1,034	3,269	76
8	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Masasi Nachinwea	4,014	2,869	1,144	29
9	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Shinyanga	9,297	6,178	3,118	34

Jedwali Na. 17: Mashirika yenye Tofauti kubwa kati ya bajeti na matumizi halisi

Na	Jina la Shirika	Bajeti (Shilingi Milioni)	Matumizi halisi (Shilingi Milioni)	Tofauti kati ya bajeti na Matumizi halisi (Shilingi Milioni)	Asilimia ya tofauti
1	Kituo cha pembejeo za kilimo na teknolojia Vijini	5,748	1,672	4,075	71%
2	Shirika la Miliki Bunifu	1,943	980	962	50%
3	Mfuko wa Maendeleo ya Pamba	92,318	27,378	64,939	70%
4	Mamlaka ya Masi safi na Maji Taka Dar es salaam	342,673	177,038	165,634	48%
5	Mamlaka ya Ukanda wa kutengezeza Bidhaa za kuudha Nje ya Nchi	30,802	7,154	23,647	77%
6	Mamlaka ya Elimu ya Ufundi stadi	168,074	85,550	82,524	49%

Bajeti ni mwongozo wa utekelezaji wa shughuli zilipopangwa; kwa hiyo, kuwa na kiasi kikubwa cha tofauti kati ya bajeti na utekelezaji halisi katika mashirika ya umma kunaonesha udhaifu wa mchakato wa bajeti na hivyo kuathiri malengo na matokeo yaliyowekwa kabla.

Ninapendekeza mashirika ya umma yahakikishe yanaweka mipango mizuri na kutumia vigezo halisi wakati wa kutayarisha bajeti ili kuongeza asilimia ya makusanyo na baadaye matumizi katika kutekeleza shughuli za taasisi.

8.1.1 Mapungufu katika Utekelezaji wa Bajeti

Aya ya 69 ya Mwongozo wa Bajeti wa Utayarishaji na Uandaaji wa Bajeti wa Mwaka 2018/2019 inaeleza kuhusu ufanisi wa matumizi katika vipaumbele na nidhamu katika usimamizi wa fedha kuwa ndiyo nguzo kuu ya utekelezaji wa bajeti ya Mwaka 2018/2019.

Nilibaini kuwa Shirika la Posta Tanzania (TPC) lilifanya matumizi zaidi ya bajeti katika shughuli mbalimbali kwa kiasi cha shilingi bilioni 1.65. Hii ilisababishwa na bajeti ya Shirika ya Mwaka 2018/2019 kuandaliwa bila kuwa na mpango-mkakati wa taasisi (Corporate Business Plan). Mpango-mkakati wa sita ulikuwa ukitumika kwa kipindi kilichoanzia Julai 2014 hadi Juni 2018, wakati ule wa saba ulihusisha kipindi cha kuanzia Julai 2019 na kuishia 2024. Kwahiyo, kwa mwaka 2018/2019 hakukuwa na mpango-mkakati.

Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam (DMI) kilitumia zaidi ya bajeti kwa kiasi cha shilingi milioni 604.64 katika vifungu mbalimbali vya bajeti na matumizi haya hayakuidhinishwa na mamlaka husika. Kwa upande mwingine, Mamlaka ya Kanda Maalumu za Uzalishaji Bidhaa za Kusafirisha Nje ilitumia zaidi ya bajeti kwa kiasi cha shilingi milioni 118.46 ambapo asilimia 79 ilikuwa ni kwa ajili ya vikao vya bodi na kamati zake.

Shirika la Utangazaji Tanzania, kwa upande wake, lilikuwa na matumizi yaliyopita bajeti kwa shilingi milioni 144.13 kwenye mkataba wa kujenga, kufundisha, majaribio, uunganishaji, Majaribio, Uunganishaji na kuweka vifaa vya kituo cha Idhaa ya Utalii (Tanzania Safari Channel). Bajeti iliyoidhinishwa ilikuwa shilingi milioni 607.23 lakini matumizi halisi yalikuwa shilingi milioni 751.35.

Ni maoni yangu kuwa matumizi nje ya bajeti na bila idhini kutoka kwa mamlaka husika yanapunguza umuhimu wa kuwa na bajeti kama chombo cha kudhibiti na kusimamia utendaji wa taasisi za umma.

Ninapendekeza bodi za wakurugenzi katika mashirika ya umma ziimarisha mifumo ya udhibiti wa bajeti ili kuwa na matumizi yenye tija katika kusimamia mapato na matumizi.

8.1.2 Mapungufu katika Uandaaji Bajeti

Aya 9 na 10 ya Mwongozo wa Kuandaa Mpango na Bajeti kwa Mwaka 2018/2019 inaeleza juu ya kuimarisha na kuongeza ushirikiano miongoni mwa wadau ili kufikia ufanisi katika utekelezaji wa mkakati wa kitaifa. Hivyo, iliagizwa kuwa maofisa masuuli wazingatie sheria na kutumia mkakati huo wa kitaifa wakati wa kutayarisha na kutekeleza mipango-mkakati yao.

Mapitio katika utayarishaji na utekelezaji wa bajeti yalibaini mapungufu kadhaa katika mashirika ya umma matano kati ya mashirika ya umma 40 niliyoweka kwenye sampuli yangu. Mapungufu hayo ni kukosekana kwa ushiriki wa vitengo vyote katika uandaaji wa bajeti, kutokuwepo kwa uhusiano kati ya mpango-mkakati wa taasisi na bajeti, na kutokuwepo kwa taarifa za kutosha za utekelezaji na ufuatiliaji wa bajeti. (Jedwali Na. 18).

Jedwali Na. 18: Mapungufu katika uandaaji na utekelezaji wa bajeti

Na.	Jina la Taasisi	Mapungufu katika Bajeti
1	Mamlaka ya Kesi za Manunuzi ya Rufaa	<ul style="list-style-type: none"> - Kukosekana kwa ushiriki wa idara mbili ambazo ni idara ya huduma za ufundi na idara ya fedha na utawala wakati wa mchakato wa kuandaa bajeti. - Kutoainisha vipaumbele ikiwa ni pamoja na shughuli za msingi za taasisi wakati wa bajeti. - Hakukuwa na taarifa za kusimamia utekelezaji wa bajeti katika kipindi hicho cha mwaka.

Na.	Jina la Taasisi	Mapungufu katika Bajeti
2	Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko	<ul style="list-style-type: none"> - Kukosekana kwa ushahidi wa ushilikishwaji wa kila idara katika mfumo wa uandaaji wa bajeti. - Bajeti haikuonesha vipaumbele na namna bora ya kutenga rasilimali-fedha kwa shughuli za msingi za taasisi. - Kutowepo kwa tathmini za kila robo mwaka zikionesha ni kwa namna gani malengo ya bajeti yamefikwa.
3	Shirika la Posta Tanzania	<ul style="list-style-type: none"> - TPC iliidhinisha shilingi bilioni 1.1 kwa ajili ya kukarabati majengo ya ofisi. Hata hivyo, bajeti na mpango-kazi wa mwaka havikuwa na fedha hizo zilizotegwa kwa ajili ya shughuli za ukarabati huo wa ofisi katika mikoa sita. - Menejimenti haikuandaa makisio ya bei (BOQ) ambapo ingeweza kutumika kama mwongozo wa gharama ya ukarabati kwa kila jengo la kila mkoa.
4	Shirika la Nyumba la Taifa	<ul style="list-style-type: none"> - Mchakato wa kuandaa mpango wa utekelezaji wa mwaka haukuzingatia mpango-mkakati wa taasisi kwa kipindi hicho. Kwa mfano, katika mpango-mkakati, Shirika la Nyumba lilionesha litakusanya shilingi bilioni 240 kwa mwaka 2018/2019 lakini katika mpango-kazi wake kwa mwaka huo lilionesha litakusanya shilingi bilioni 167.7.
5	Bohari Kuu ya Dawa	<ul style="list-style-type: none"> - Bohari Kuu ya Dawa ilinunua magari kwa gharama iliyokuwa juu ya bajeti kwa shilingi milioni 446.57. Hakukuwa na bajeti kwa kiasi kilichoongezeka kwenye manunuzi hayo. Hii ilikuwa kinyume na Aya ya 224 ya Kanuni za Fedha za Bohari Kuu za Mwaka 2011, ambazo zilitaka kabla ya kufanya manunuzi yoyote, lazima mkurugenzi ahakikishe matumizi yanayopendekezwa yapo katika bajeti iliyoidhinishwa na katika mpango wa manunuzi wa mwaka.

Mapungufu yaliyobainika yanaweza kuathiri utendaji wa taasisi kwa kutekeleza shughuli ambazo kwa pamoja hazifikii malengo ya taifa kwa ujumla au kutumia rasilimali-fedha katika shughuli zisizo za kipaumbele.

Ninapendekeza kuwa mashirika ya umma yazingatie matakwa ya miongozo ya bajeti wakati wa kuandaa na kutekeleza shughuli zao.

8.2 Mapungufu katika Kusimamia Malipo ya Awali Shilingi Milioni 750.52

Nilibaini kuwa Shirika la Posta Tanzania lililipa kiasi cha shilingi milioni 506.35 kama malipo ya awali kwa wakandarasi sawa na asilimia 50 ya kiasi cha mkataba. Malipo hayo yalifanywa ili kuwawezesha wakandarasi waliokuwa na changamoto za kifedha kuharakisha kumaliza kazi za mkataba walizokuwa wamepewa. Hata hivyo, Shirika lilifanya malipo hayo wakati hakukuwa na dhamana yoyote iliyokuwa imewekwa na wakandarasi hao ili kuweza kujikinga na hasara iwapo wangeshindwa kutekeleza masharti ya mikataba yao kama inavyoelezwa kwenye Jedwali Na. 6 katika Kielelezo cha 19 cha Kanuni za Manunuzi za Mwaka 2013 (kama zilivyorekebisha mwaka 2016).

Vivyo hivyo, Kituo cha Kimataifa cha Mikutano Arusha kilifanya malipo ya shilingi milioni 100 kwa iliyokuwa Mamlaka ya Ustawishaji Makao Makuu Dodoma (CDA) kwa ajili ya kununua ardhi hekari 31.5 katika eneo la Njedengwa Dodoma. Baada ya hapo, Mamlaka ya Ustawishaji Makao Makuu Dodoma ilivunjwa kwa amri ya Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na shughuli, mali, watumishi, na madeni yake yalirithiwa na Halmashauri ya Manispaa ya Dodoma. Hata hivyo, Kituo hakijapata ardhi wala kurudishiwa fedha zake hadi wakati wa kuhitimisha ukaguzi huu Desemba 2019.

Pia, Mradi wa NHIF KfW ulikuwa hauna sera au mwongozo wa kiwango cha juu ambacho mtumishi anaweza kupewa kama masurufu kwa ajili ya kutekeleza shughuli za mradi. Nilibaini kuwa, kiasi cha shilingi milioni 144.17 (ikiwa ni shilingi milioni 70.35 na shilingi milioni 73.82) zilizolipwa kwa mikupuo miwili kwa ajili ya kuendesha semina ya wadau na watoahuduma. Kubeba fedha taslimu nyingi inahatarisha

usalama wa fedha hizo na hivyo inaweza kusababisha hasara ya upotevu.

Ninapendekeza kuwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya uachane na namna hii ya malipo.

8.3 Malipo ya Dola za Marekani 102,000 kwa Wakala wa Bima Kinyume na Matakwa ya Sheria za Bima

Kifungu cha 72(2) cha Sheria ya Bima ya mwaka 2009 kinahitaji malipo ya bima kulipwa kwa mtoabima (Kampuni ya bima) Mtanzania kupitia akaunti yake ili kujikinga na majanga. Pia, Kifungu cha 72(4) cha Sheria hiyo kinakataza wakala wa bima kupokea malipo yoyote ya bima kutoka kwa mkata bima kwa ajili ya kujikinga na majanga na kufanya hivyo ni kutenda kosa.

Kinyume na matakwa ya Sheria hiyo, nilibaini kuwa Kampuni ya Usimamizi wa Uwanja wa Ndege wa Kilimanjaro ilimlipa kiasi cha Dola za Marekani 102,000 wakala wa bima Astra Insurance Brokers Ltd kupitia akaunti yake ya Equity (T) Ltd tawi la Golden Jubilee. Hata hivyo, hakukuwa na ushahidi kuwa kiasi hicho cha malipo kilipelekwa kwenye kampuni husika ya bima. Aidha, hakukuwa na bima yoyote iliyotolewa ukiachana na fomu ya viashiria vya hatari iliyotolewa na wakala wa bima kwa miezi mitatu kuanzia tarehe 1 Oktoba 2018 hadi 31 Desemba 2018.

Kukosekana kwa bima na ushahidi wa kukiri kupokea malipo ya bima yaliyolipwa kwa wakala wa bima badala ya kampuni ya bima si tu inaonesha uvunjifu wa sheria ya bima lakini pia ni matumizi mabaya yanayoweza kupelekea kupotea kwa fedha za umma. Kwa muda wote huo, Kampuni haikuwa na bima na kama lingetokea janga katika kipindi hicho ingeathirika bila kupata fidia.

Ninapendekeza Menejimenti ya KADCO (a) ihakikishe kiasi kilicholipwa kwa bima ambayo haikupatikana kirejeshwe na (b) ichunguze chanzo cha makosa hayo na ichukue hatua stahiki ili yasijitokeze tena.

8.4 Malipo Yasiyo na Tija kwa Waliokuwa Watumishi wa Mashirika ya Umma Shilingi Milioni 829.45

Matumizi ya taasisi za umma yanasimamiwa na sheria, kanuni, miongozo, na sera zilizotugwa na serikali na taasisi husika. Zote hizi hulenga kusimamia matumizi ya rasilimali za umma ili kupata thamani ya matumizi ya rasilimali hizo.

Nilibaini kuwa, mashirika ya umma matatu yalilipa shilingi milioni 829.45 kwa watumishi walioacha kazi au kuhama kwa sababu mbalimbali. Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu (HESLB) ililipa kiasi cha shilingi milioni 398.14 kwa waliokuwa watumishi wake ikiwa ni mikopo ya gari, nyumba, na masurufu (shilingi milioni 331.28; shilingi milioni 45.47, na shilingi milioni 21.40).

Vilevile, TFRA ililipa kiasi cha shilingi milioni 324.01 kama posho kwa watumishi waliohamishiwa TFRA kwa muda, kinyume na Kanuni za Kudumu kwa Watumishi wa Umma ambapo shilingi milioni 214.95 zilikuwa ni malipo ya kazi za ziada na shilingi milioni 109.07 zilikuwa posho zingine. Nilibaini pia kuwa malipo haya hayakuidhinishwa na bodi.

Nayo Mamlaka ya Bandari Tanzania iliripoti mikopo ya kiasi cha shilingi milioni 107.30 iliyotolewa kwa watumishi walioacha kazi. Mikopo hiyo ilihusiana na mikopo ya bandari, ramadhani, pasaka, malipo ya pango, na mikopo ya magari.

Malipo haya ni kielelezo cha udhaifu katika usimamizi wa mikopo inayotolewa kwa watumishi na usimamizi mbovu wa taratibu za watumishi kuacha kazi au kuhama katika taasisi za umma. Kwa hali hii, watumishi hupewa mikopo ambayo haina dhamana na hivyo kupelekea kupotea kwa fedha za umma inapotokea mtumishi ameacha kazi.

Ninapendekeza menejimenti za mashirika hayo (a) ziimarisha mifumo ya ulipaji kwa kuhakikisha tahadhari zinazingatiwa kabla ya kutoa mikopo kwa watumishi; na

(b) ziwa tafute watumishi walioondoka na fedha za mashirika hayo ili wazirejeshe.

8.5 Madeni ya Kodi ya Pango na Ushuru kwa Mamlaka za Serikali za Mitaa

Kwa mujibu wa Kifungu cha 6(1)(u) cha Sheria ya Fedha ya Serikali za Mitaa ya mwaka 1982, vyanzo vya mapato kwa mamlaka za serikali za mitaa ni fedha zote zinazopatikana kutokana na ushuru wa huduma unaolipwa na taasisi kwa kiwango kisichozidi asilimia 0.3 ya mauzo bila kodi ya ongezeko la thamani (VAT) na kodi ya mauzo (Excise Duty).

Mamlaka ya Bandari Tanzania ilikuwa na deni la muda mrefu la ushuru wa huduma la shilingi milioni 989 na shilingi milioni 1,076 kwa Miaka ya Fedha 2016/2017 na 2017/2018 mtawalia, zilizotakiwa kulipwa kwa Halmashauri ya Manispaa ya Temeke. Wakati huo huo, Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira ya Morogoro (MORUWASA) haikuwa imelipa kiasi cha shilingi milioni 58 kwa Halmashauri ya Manispaa ya Morogoro.

Shirika la Nyumba la Taifa pia lilichelewa kulipa shilingi milioni 404.26 ikiwa ni kodi ya ardhi kwa mikoa ya Kilimanjaro, Dodoma, Lindi, Kigoma, Arusha, Mbeya, Tanga, na Ruvuma.

Ushuru ni moja ya vyanzo muhimu vya mapato kwa mamlaka za serikali za mitaa. Kuchelewa kulipa ushuru si kwamba kunaongeza madeni kwa mashirika yaliyopaswa kulipa ushuru huo tu bali pia kunaathiri utekelezaji wa shughuli za mamlaka husika za serikali za mitaa.

Ninatoa rai kwa mashirika ya umma yanayopaswa kulipa ushuru wa huduma na kodi ya pango la ardhi kuhakikisha yanahakiki madeni hayo na kuyalipa.

8.6 Malipo yasiyostahiki ya posho za likizo Shilingi Milioni 1,575

Kama zinavyoelekeza Kanuni za Kudumu kwa Watumishi wa Umma na Aya ya 3.1.3.13 ya Sera na Kanuni za Rasilimali-watu za DAWASA, mtumishi anapaswa kupewa posho ya kusafiri wakati wa likizo mara moja kila baada ya miaka miwili. Wakati wa likizo, mtumishi hulipwa posho za safari.

Hata hivyo, DAWASA ililipa kiasi cha shilingi milioni 1,575 kama posho za mwezi wa ziada (leave passage - 13th Salary leave passage) kinyume na miongozo. Hakukuwa na miongozo mingine ambayo ilikuwa imeidhinishwa na mamlaka kuhusu posho hii ya mshahara wa mwezi wa 13. Menejimenti ilikubali kuwa ilikuwa inafanya mapitio ya makubaliano yaliyokuwepo na mapendekezo yangewasilishwa kwenye mamlaka husika ili kuyaingiza kwenye utaratibu na kuyarasimisha.

Kwa maoni yangu, malipo yaliyofanywa bila kuwa na miongozo iliyopitishwa na mamlaka zinazohusika ikiwemo Ofisi ya Msajili wa Hazina yanaweza kusababisha upotevu wa fedha za umma.

Ninapendekeza Menejimenti ya DAWASA kuomba mwongozo kutoka mamlaka za idhini ikiwa pamoja na Ofisi ya Msajili wa Hazina. Pia, kwa wakati huu, Mamlaka izingatie matakwa ya kanuni na sera za rasilimali-watu.

8.7 Malipo ya Michango ya Watumishi kwa Bima ya Afya

Kifungu cha 9 cha Sheria ya Bima ya Afya No. 9 ya Mwaka 1999 kinamtaka mwajiri kuchangia kila mwezi kwenye Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kiasi sawa na asilimia 3 ya mshahara wa mwajiriwa ikiwa ni pamoja na asilimia 3 nyingine kutoka kwa mwajiriwa kutoka kwenye mshahara wake.

Nilipitia michango iliyofanywa na Shirika la Simu Tanzania ya shilingi bilioni 1.075 kwenda Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya sawa na asilimia 6 yote ikiwa ni asilimia tatu ya mwajiri na asilimia 3 ya mwajiriwa. Menejimenti ya Shirika la Simu

ilisema kuwa uchangiaji wa asilimia 6 kwa mwajiri ulitokana na makubaliano ya pamoja kati ya menejimenti na Baraza la Watumishi la Majadiliano (Staff Joint negotiation Council) mwaka 2015 na 2017.

DAWASA na LATRA pia zilichangia asilimia 6 ya mshahara wa mtumishi katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ikiwa ni asilimia 3 za mwajiri na asilimia 3 za mwajiriwa na hakuna makato yaliyofanywa katika mishahara ya watumishi. Kwa hiyo, Mamlaka hizo ziliingia gharama ya kuchangia bima za afya shilingi milioni 532.49 na shilingi milioni 157.64 mtawalia.

Ninapendekeza mashirika ya umma yazingatie matakwa ya sheria ya bima ya afya au kama kuna mazingira ya kipekee yanayohitaji kuangaliwa kwa namna ya pekee, idhini iombwe toka Ofisi ya Masajili wa Hazina.

8.8 Mapungufu katika Mfumo wa Malipo ya Wakandarasi Yaliyofanywa na DAWASA Pamoja na Wizara ya Maji Shilingi Bilioni 6.45

Tarehe 18 Juni 2018 kupitia barua yenye Kumb.Na CAB.5/125/03E/VOL.3/14, DAWASA ilipokea shilingi bilioni 12.98 kutoka Wizara ya Maji kwa ajili ya kutekeleza miradi mbalimbali ya maendeleo. Barua hiyo ilielekeza kuwa kiasi cha shilingi bilioni 6.53 kitumike katika shughuli za miradi iliyokuwa inasimamiwa na DAWASA wakati kiasi cha shilingi bilioni 6.45 kingetumika kwa miradi iliyokuwa ikitekelezwa katika maeneo mbalimbali ya nchi ikisimamiwa na Wizara ya Maji.

Hadi kufikia Juni 2019 kiasi cha shilingi bilioni 5.49 kati ya shilingi bilioni 6.45 zilikuwa zimelipwa kwa miradi 17 iliyokuwa ikisimamiwa na Wizara ya Maji na haikuwa inahusiana na DAWASA. Mfano wa miradi hiyo ilikuwa ni ujenzi wa jengo la ofisi (Maji House) Kilimani Dodoma; ujenzi wa mfumo wa maji safi na majitaka Chuo Kikuu cha Dodoma; mchango wa serikali kwenye Kamisheni ya Mto Songwe; na

ukarabati wa jengo la ofisi za Bonde pamoja na ujenzi wa Maabara Iringa.

Nilibaini pia kulikuwa na malipo ambayo yalifanywa na DAWASA moja kwa moja kwa wakandarasi waliokuwa wakitekeleza miradi iliyokuwa ikisimamiwa na Wizara ya Maji. Kwa mfano, taarifa za benki za DAWASA zilionyesha malipo kwa wakandarasi watano tofauti waliolipwa jumla ya shilingi milioni 801.40 waliokuwa wakifanya kazi za ujenzi wa ofisi ya Maji Kilimani - Dodoma. Kwa kuwa miradi hiyo ilikuwa ikisimamiwa na Wizara ya Maji, udhibiti wa fedha za miradi hiyo ulitakiwa kufanywa na Wizara yenyewe. DAWASA haikuwa na mamlaka ya kujiridhisha kama kweli malipo hayo yalikuwa yanafanyika kwa kazi zilizotekelezwa. Kwa sababu hiyo, DAWASA haikuwa na viambatisho vya malipo hayo ukiacha barua za maelekezo kutoka wizarani na hati za madai (certificates). Hivyo, sikuweza kujiridhisha na mchakato wa manunuzi, uzingatiwaji wa sheria ya kodi wakati wa kuwalipa wakandarasi, na kujiridhisha na kazi zilizofanywa na wakandarasi hao.

Ninachukulia kuwa Wizara ya Maji inafahamu utaratibu wa kuwalipa wakandarasi wanaotekeleza miradi mbalimbali katika taasisi tofauti zilizo chini ya Wizara hiyo. Hivyo, kwa maoni yangu, kufanya malipo kwa wakandarasi kungefanywa kupitia taasisi zilizokuwa zikitekeleza miradi hiyo au wizaru yenyewe kwa kushirikiana na taasisi husika. Malipo yaliyofanywa na DAWASA kwa shughuli zisizoihusu mamlaka kwa maelekezo ya wizara yangeweza kuwa matumizi yasiyo na tija na hivyo kupelekea upotevu wa fedha hizo maana DAWASA haikuwa na mamlaka ya kuthibitisha kazi zilizofanyika kabla ya kulipa.

Ninapendekeza Wizara ya Maji (a) izingatie taratibu za kibajeti na malipo zilizopo wakati wa kupeleka fedha kwenye taasisi zilizo chini yake zinazotekeleza miradi; (b) ihakikishe fedha zilizohamishwa na DAWASA kwenda kwa wakandarasi kweli zilifanya kazi zilizotajwa na zilitolewa

taarifa na taasisi zilizokuwa zikitekeleza miradi hiyo; na (c) ihakikishe kodi ya zuio ilikatwa ipasavyo na kulipwa Mamlaka ya Mapato Tanzania kwa kadri ya matakwa ya sheria za kodi.

8.9 Madeni Yatokanayo na Kucheleweshwa/Kutolipa Makato ya Kisheria

Kifungu cha 18(5) cha Sheria ya Mfuko wa Pensheni ya Watumishi wa Umma ya Mwaka 2018 kinataka makato ya pensheni ya wanachama kulipwa kwa mfuko siku ya mwisho ya mwezi ambao malipo ya mshahara wa mwezi au sehemu ya mshahara umelipwa kwa mtumishi na mwajiri atakata kiasi cha pensheni kutoka kwenye mshahara wa mwajiriwa.

Pia, Kifungu cha 14(1) cha Sheria ya Mfuko wa Hifadhi ya Jamii (NSSF) ya Mwaka 1997 kinataka mwajiri mchangiaji kupeleka michango kwenye mfuko ndani ya mwezi mmoja baada ya mwisho wa mwezi ambamo makato yamefanywa na yanatakiwa kulipwa.

Zaidi, Kifungu cha 9(1) cha Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ya Mwaka 2012 (iliyorekebisha 2015) kinataka kila mwajiri kuchangia kila mwezi kwenye kiasi sawa na asilimia 3 ya mishahara ya waajiriwa wake na makato hayo yafanyike ndani ya mwezi mmoja baada ya siku ya mwisho ya michango ya kipindi husika.

Hata hivyo, nimeendelea kubaini kuwa mashirika ya umma huchelewa kuwasilisha makato kwenye mifuko ya hifadhi pamoja na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kama inavyoelezwa hapo chini.

- Hospitali ya Taifa Muhimbili na COSTECH zilichelewa kulipa makato ya pensheni ya kiasi cha shilingi milioni 887.83 na shilingi milioni 142.36 mtawalia.
- MNMA na DUCE hazikupeleka NHIF kiasi cha shilingi milioni 66.33 na shilingi milioni 298.22 mtawalia.

-
- DAWASA haikupeleka kiasi cha shilingi bilioni 7.667 NSSF, PPF na PSSSF na kati ya hizo shilingi bilioni 7.13 zilikuwa ni faini kwa ajili ya kuchelewesha makata hayo.
 - Tume ya Ushindani Tanzania nayo ilikuwa na faini ya shilingi milioni 62.75 iliyotokana na kuchelewa kupeleka makato hayo ya PSPF.

Kuchelewa au kutopeleka makato ya michango ya kisheria katika taasisi za bima na mifuko ya hifadhi za jamii kunaongeza gharama bila ulazima hivyo kupunguza rasilimali-fedha ambazo zingeweza kutumika kugharimia shughuli nyingine za taasisi. Aidha, utoaji huduma wa taasisi za bima na mifuko ya hifadhi za jamii hutegemea michango hiyo na hivyo kuchelewa au kutokuilipa kunaathiri utoaji huduma wa mifuko hiyo.

Ninapendekeza mashirika ya umma yahakikishe yanalipa kwa wakati makato ya kisheria katika mifuko ya PSSSF, NHIF na NSSF.

SURA YA TISA

UWEKEZAJI KATIKA MASHIRIKA YA UMMU

9.0 Utangulizi

Dira ya Maendeleo ya Taifa (2025) imelenga kuiongoza na kuikomboa Tanzania na kutoa kutoka kwenye uchumi mdogo wa uzalishaji wa kutegemea kilimo na kuelekea kwenye uchumi wa kati kwa kuwekeza na kuanzisha kilimo cha kisasa na chenye lengo la kuongeza uzalishaji mkubwa wa mazao ambapo unakwenda sambamba na maendeleo ya viwanda katika maeneo ya vijijini na mijini.

Kama mchakato wa kukuza Viwanda kwa Mabadiliko ya Uchumi na Maendeleo ya Binadamu na kufikia lengo la kuwa nchi ya kipato cha kati ifikapo mwaka 2025, Tanzania iliandaa Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Miaka Mitano (2016/2017 - 2020/2021) ambao una lengo la kuibadilisha Tanzania na kuifanya nchi ya uchumi wa kati kupitia viwanda kwa kuhakikisha upatikanaji wa ustadiufundi wa viwandani unaohitajika, uzalishaji na ustadi wa utoaji huduma ambao utasaidia katika kukuza shughuli za uzalishaji na usimamizi wa biashara, na kuhakikisha bidhaa zinazozalishwa zinakuwa katika ubora mzuri unaohitajika.

Hivyo, mashirika ya umma kama vile Shirika la Taifa la Maendeleo, Kituo cha Uwekezaji Tanzania, na Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia ya Vijijini (CARMATEC) yamepewa jukuma la kuchochea, kuwezesha, na kuratibu biashara na uwekezaji ili kufanikisha ajenda ya uwekezaji na maendeleo ya viwanda.

Ukiyaacha mashirika tajwa hapo juu, mashirika mengine ya umma kama vile mifuko ya pensheni, na Shirika la Nyumba la Taifa pia yanafanya uwekezaji wa namna mbalimbali ili kufanikisha maendeleo ya viwanda na kupata mafao ya baadaye yatakayotokana na faida katika uwekezaji.

Uwekezaji unaofanywa na mifuko ya hifadhi ya jamii na benki pamoja na sekta ya madini zinazomilikiwa na Serikali umeelezewa katika Sura za 11, 12 na 20 mtawalia.

Kwa hiyo, Sura hii inaelezea mambo yaliyojiri katika uwekezaji na mapendekezo kwa mashirika ya umma ambayo yana jukumu la kufanikisha uwekezaji ili kustawisha uchumi, pamoja na mashirika mengine ya umma yanayofanya uwekezaji isipokuwa mifuko ya hifadhi ya jamii na benki zinazomilikiwa na Serikali.

9.1 Shirika la Taifa la Maendeleo

Shirika la Taifa la Maendeleo (NDC) lina jumla ya miradi 13 ambapo kati ya miradi hiyo, 6 inafanya kazi huku ikikumbana na changamoto mbalimbali. Miradi hiyo 6 inayofanya kazi kwa changamoto mbalimbali ni kama vile Mradi wa Maeneo ya Viwanda ya TAMCO-Kibaha, Kange Tanga, na KMTC; Mradi wa viwatilifu vya malaria; kilimo cha mpira katika shamba la Kalunga na Kihuhwi; Mradi wa Kuunganisha Matrekta; Mradi wa Makaa ya Mawe wa Ngaka; pamoja na Kiwanda cha Vipuri cha Kilimanjaro KMTC.

Miradi mingine saba imeshindwa kuendelezwa ambayo ni Mradi wa Makaa ya Mawe wa Liganga na Mchuchuma; Mradi wa Kufua Chuma wa Maganga Matitu; Mradi wa Magadi wa Engaruka; Mradi wa Kuzalisha Umeme wa Jua Singinda; Kiwanda cha Kutengeneza Matairi cha Arusha; Mradi wa Kuzalisha Umeme wa Upepo Singida; na Mradi wa Kilimo cha Ufuta Wilayani Kilwa. Katika ukaguzi wangu, niligundua mapungufu yafuatayo katika uendeshaji wa shughuli za Shirika la Taifa la Maendeleo.

9.1.1 Kilimo cha Mpira katika Shamba la Kihuhwi na Kalunga

Shirika la Taifa la Maendeleo linamiliki mashamba mawili ya mpira yaliyopo Kihuhwi Wilayani Muheza na Kalunga lililopo Wilaya ya Kilombero Morogoro yenye jumla ya hekta 1,543. Katika mwaka unaoishia 30 Juni 2019, Shirika lilitumia jumla

ya shilingi milioni 93.17 kuendesha mashamba hayo ambapo kiasi cha shilingi milioni 61.42 kilizalishwa hivyo kutengeneza hasara ya shilingi milioni 31.7. Mapungufu yafuatayo yalibainika katika uendeshaji wa mashamba hayo:

(i) Usimamizi Duni wa Shirika la Taifa la Maendeleo katika Mashamba ya Mpira

Shirika limeshindwa kulima hekta 1,033 kati ya hekta 1,543 sawa na asilimia 67 ya hekta zote. Kwa mujibu wa mpango-mkakati wa Shirika wa miaka mitano 2018/2019 - 2020/2023, Shirika linatakiwa kufikia malengo yake ya kuhakikisha linazalisha kilogramu milioni 2.5 za mpira mkavu kwa mwaka ifikapo mwaka 2023. Ili kufanikisha lengo hili, Shirika linatakiwa kuhakikisha linapanda hekta 50 kwa kila mwaka. Hata hivyo, katika mwaka unaoishia 30 Juni 2019, Shirika lilifanikiwa kulima hekta 28 tu katika shamba la Kalunga badala ya hekta 50 kama ilivyo kwenye mpango-mkakati wake.

Vilevile, Shirika lilikuwa na kitalu chenye ukubwa wa hekta 115 ambacho kilikuwa hakijapandwa. Katika kitalu hicho, asilimia 50 ya miche imepitiliza muda wake wa kupandwa kwa sababu haikupandwa kwa wakati na kuifanya kuwa mikubwa. Miche iliyoharibika imeongeza gharama na hasara ambazo zilizotokana na maandalizi ya miche hiyo.

(ii) Ukosefu wa Kipimo cha Kupimia Ubora wa Utomvu wa Mpira

Nilibaini ukosefu wa kipimo cha kupimia ubora wa utomvu wa mpira unapovunwa na mgemaji. Kipimo hicho kingeweza kusaidia kugundua iwapo utomvu huo umechanganywa na maji au hapana. Kwa kawaida, Shirika humlipa mgemaji kulingana na ujazo/kiasi alichoweza kugema. Ujazo wa utomvu wa mpira huongezeka pale ambapo utomvu umechanganywa na maji. Kukosekana kwa kipimo hicho kunaweza kusababisha Shirika kumlipa mgemaji kiasi cha fedha zaidi ya anachostahili. Ni muhimu kuwa na kipimo hiki ili kufahamu ujazo halisi wa utomvu wa mpira.

(iii) Upungufu wa Vibarua katika Shamba la Kalunga

Jumla ya hekari 98 za shamba la mpira lililopo Kalunga liliungua moto. Hali hii inaweza kuwa ilichangiwa na kuwa na vibarua na wafanyakazi wachache kwenye shamba. Uhaba wa vibarua unasababisha kushindwa kusimamia shughuli zote za shamba kama vile kulinda shamba dhidi ya moto pamoja na kuvamiwa na watu waharibifu ili kuliendeleza na kulitunza vizuri. Shamba la Kalunga lina jumla ya wafanyakazi saba badala ya wafanyakazi thelathini na tano (35) ambao wanahitajika kupanda na kulitunza shamba hilo.

Ninapendekeza Shirika la Taifa la Maendeleo lihakikishe linasimamia shughuli zake zote lilizojipangia kuzitekeleza ikiwemo kuendelea kupanda mpira katika sehemu ambayo bado haijapandwa. Vilevile, Shirika lihakikishe linaajiri vibarua na wafanyakazi wanaotakiwa kufanya shughuli za shamba kwa wakati ili kufanikisha malengo yake. Pia, Shirika lihakikishe linanunua kipimo cha kupima ubora wa utomvu unaovunwa na wagemaji.

9.1.2 Mradi wa Kuunganisha Matrekta

Tarehe 9 Agosti 2016 Shirika la Taifa la Maendeleo liliingia makubaliano na Kampuni ya USURS.SA ya Poland na SUMA JKT kwa ajili ya kuendelea kutekeleza mkataba ambao ulisainiwa awali baina ya Kampuni ya USURS na Kampuni ya SUMA JKT ya Tanzania. Mkataba huo wa awali ulisainiwa tarehe 22 Oktoba 2015 ambao ulikuwa na lengo la kutengeneza sehemu ya kupokea vifaa na kuunganisha matrekta. Pia, ulihusisha kuanzisha vituo nane vinavyoweza kutumika kutolea huduma za matengenezo na kuuzia matrekta; kutoa mafunzo kwa wafanyakazi 23 wa Shirika nchini Poland; na kutoa jumla ya matrekta 2,400 ya modeli 6 katika mfumo wa “Semi Knocked Down” na “Completely Knocked Down” ambapo mradi huo ulikuwa na thamani ya Dola za Marekani milioni 55 (Shilingi bilioni 121).

Kutokana na makubaliano ya awali, ujenzi wa jengo la kuuganisha matrekta, uletaji wa matrekta 2,400 na kuanzisha vituo nane vya huduma na mauzo vilitakiwa kukamilika ilipofika Agosti 2016.

Lengo la mradi huu lilikuwa kufanikisha azma ya kilimo cha kisasa Tanzania ili kuongeza ubora na uzalishaji wa bidhaa za kilimo ili kuweza kuzalisha malighafi kwa ajili ya viwanda.

Hata hivyo, niliweza kubaini mapungufu yafuatayo:

(i) Kushindwa Kutengeneza Vituo vya Huduma

Vituo vinane havikuanzishwa kwa ajili ya kutoa huduma kama ilivyoainishwa katika Kifungu cha 26 cha Mkataba wa awali. Kutokana na kushindwa kuanzisha vituo hivyo, wanunuzi wa matreka wamekutana na changamoto ya kukosa huduma za kiufundi pale matrekta hayo yanapoharibika.

Kutokana na kushindwa kupata huduma hiyo kutoka kwa muuzaji ambaye ni Shirika la Taifa la Maendeleo, matreka hayo yanashindwa kufanya kazi kwa ufanisi jambo ambalo linasababisha wanunuzi kushindwa kufanya marejesho yao kwa wakati kwani matrekta hayo yamenunuliwa kwa mkopo.

(ii) Kampuni ya USURS.SA Kushindwa Kuleta Jumla ya Matrekta 1,578

Nilibaini kwamba Kampuni ya USURS.SA ilishindwa kuleta matreka 1,578 kati ya matrekta 2,400 kama ilivyoainishwa kwenye Mkataba. Menejementi ya Shirika la Taifa la Maendeleo ilieleza kwamba Kampuni hiyo ya USURS.SA imefunga shughuli zake za kuzalisha matrekta hayo kutokana na changamoto za kifedha. Hata hivyo, Shirika limeshatoa taarifa kwa Serikali ya Tanzania ili iweze kutafuta suluhisho ikishirikana na Serikali ya Poland.

(iii) Kasi Ndogo ya Mauzo ya Matrekta

Kutokana na mauzo hafifu ya matrekta, Shirika la Taifa la Maendeleo liliamua kuanza kuuza matrekta hayo kwa mkopo kwa wakulima mbalimbali ili kuongeza mauzo. Hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019, Shirika lilifanikiwa kuunganisha jumla ya matrekta 526 kati ya 822 ambayo yalifikishwa katika eneo la Kibaha. Kati ya matrekta hayo, matrekta 400 yamenunuliwa kwa njia ya mkopo.

Kasi ndogo ya mauzo ya matrekta inaweza kuwa inasababishwa na kukosekana kwa vituo vya huduma vilivyokuwa na lengo la kutumika kama sehemu za matengenezo na vituo vya mauzo.

Ninapendekeza Shirika na Serikali kutekeleza mambo yafuatayo:

- i. Kuendelea kufatilia na kufanya majadiliano na USURS.SA ili kuhakikisha vituo 8 vya huduma vinaanzishwa nchini kwa lengo la kutoa huduma za matengenezo na kutumika kama vituo vya mauzo nchi nzima; na
- ii. Kuhakikisha mazungumzo na majadiliano yanamalizika kati ya Serikali ya Tanzania na Poland ili kuhakikisha matrekta yote yanafikishwa nchini kama ilivyobainishwa kwenye mkataba.

9.1.3 Kutoendelezwa kwa Hekta 250 katika Eneo Maalumu la Viwanda

Shirika la Taifa la Maendeleo linamiliki maeneo matatu yenye jumla ya hekta 326.11 yaliyotengwa maalumu kwa ajili ya viwanda ambayo ni eneo la TAMCO Kibaha (hekta 74.11), KMTC Moshi (hekta 229), na Kange Tanga (hekta 23).

Nilibaini kuwa jumla ya hekta 250.42 (asilimia 77 ya maeneo yote ya viwanda) yalikuwa hayajaendelezwa. Maeneo hayo ni

hekta 14.42 za TAMCO, hekta 213 za KMTC, na hekta 23 za Kange.

Katika mapitio ya Mpango-mkakati wa maendeleo wa Shirika la Taifa la Maendeleo wa mwaka 2018/2019 - 2022/2023, nilibaini utekelezaji duni wa mpango wa shughuli za mwaka katika kuendeleza maeneo maalumu ya viwanda kama ilivyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 19** hapa chini.

Jedwali Na. 19: Shughuli mbalimbali zilizotakiwa kutekelezwa ndani ya eneo la viwanda la Shirika la Taifa la Maendeleo

Malengo	Viashiria Muhimu vya Utendaji	Mipango 2018/2019	Hali ya utekelezaji wa malengo
Kujenga barabara yenye ukubwa wa km 5 ndani ya eneo la viwanda; kujenga bwawa moja la majitaka; kujenga mfumo wa maji safi; na kujenga karakana 2 ndani ya eneo la TAMCO ifikapo 2023	Kujenga miundombinu muhimu ndani ya eneo la TAMCO lililopo Kibaha.	Kujenga barabara za ndani ya eneo; kutengeneza bwawa la majitaka; kujenga matenki ya kuhifadhia maji; na kujenga vituo vidogo vya kupokea umeme, na kufanya tathmini na usimamizi	Shirika lilishindwa kujenga mabwawa ya majitaka, kujenga matanki ya kuhifadhia maji safi safi, na vituo vidogo vya kupokea umeme
Kujenga barabara yenye ukubwa wa km 4 ndani ya eneo la viwanda; kujenga bwawa moja la majitaka; kujenga mfumo wa maji safi; na kujenga karakana 2 ndani ya eneo la KMTC ifikapo 2023	Kujenga miundombinu muhimu ndani ya eneo la KMTC.	Kujenga ukuta na kuweka bango kubwa katika eneo la KMTC	Shirika lilishindwa kujenga ukuta pamoja na kuweka bango kubwa linalotambulisha eneo hilo
Kujenga barabara yenye ukubwa wa km 4 ndani ya eneo la viwanda; kujenga bwawa moja la majitaka; kujenga mfumo wa maji safi; na kujenga karakana 2 ndani ya eneo la Kange ifikapo 2023	Kujenga miundombinu muhimu ndani ya eneo la Kange.	Kujenga ukuta na kuweka bango kubwa katika eneo la Kange	Shirika lilishindwa kujenga ukuta pamoja na kuweka bango kubwa linalotambulisha eneo hilo

Nilibaini kwamba wawekezaji katika eneo la viwanda TAMCO wanajenga miundombinu yao wenyewe kama vile kujenga mabwawa ya majitaka, kujenga matanki ya kuhifadha maji safi, kujenga pamoja na vituo vidogo vya kupokea umeme. Hali hii inaweza kusababisha kutengeneza miundombinu inayotofautiana, ya chini ya kiwango, au isiyofaa kwani kila mtu anafanya kwa matakwa yake bila kufuata mwongozo.

Kukosekana kwa miundombinu muhimu kunaleta changamoto kubwa katika kuvutia uwekezaji; hali hii inasababisha Shirika kushindwa kufikia malengo yake.

Ninapendekeza Shirika lihakikishe linatekeleza mipango yake kwa wakati kama ilivyoainishwa katika mpango-mkakati wake wa maendeleo. Vilevile, libuni mpango-mkakati ambao utaisaidia maendeleo ya sehemu zote ambazo bado hazijaendelezwa ndani ya maeneo yaliyotengwa maalumu kwa ajili ya viwanda.

9.1.4 Uzalishaji Duni/Hafifu wa Viwatilifu

Kampuni ya Tanzania Biotech Product Limited iliyopo ndani ya eneo la viwanda la TAMCO Kibaha ina jukumu la kuzalisha viwatilifu vya kuzuia Malaria kwa ajili ya matumizi ya ndani na nje ya nchi. Kiwanda hiki ambacho kinamilikiwa na Shirika la Taifa la Maendeleo kina uwezo wa kuzalisha lita milioni sita (6) kwa mwaka.

Katika mapitio yangu, nilibaini pamoja na uwezo mkubwa wa kuzalisha viwatilifu, kiwanda kinazalisha kiasi kidogo cha viwatilifu, ambapo uzalishaji unategemea uhitaji kutokana na bidhaa kuwa na uwezo wa kukaa miaka miwili tangu kuzalishwa. Kutokana na hali hii, kwa mwaka unaoishia tarehe 30 Juni 2019, kiwanda kilizalisha na kuuza jumla ya lita 292,375 ambazo ni sawa na asilimia 4.9 ya uwezo wa kiwanda chote.

Ninapendekeza Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee, na Watoto ihakikishe inanunua viwatilifu kutoka

kiwandani ili kuchangia ongezeko la uzalishaji na mauzo ya kiwanda hicho ambapo pia itasaidia kupunguza ugonjwa wa malaria. Vilevile, Shirika lijitangaze kwa ufanisi ili kuongeza soko lake ndani na nje ya Tanzania.

9.1.5 Uamuzi wa Serikali Uliosubiriwa kwa Muda Mrefu wa Kufufua Kiwanda cha Vipuli cha KMTC

Kiwanda cha KMTC kilichoanzishwa kwa lengo la kuzalisha zana mbalimbali za mashine ambacho kiliacha kuzalisha bidhaa hizo mwaka 1989 kutokana na kukosekana kwa upembuzi yakinifu wa kiuchumi, mtaji mdogo, na mwitikio mdogo wa soko. Kiwanda hicho kilitaifishwa rasmi mwaka 1996 na kuwekwa chini ya uangalizi wa PSRC. Kwa bahati mbaya, hakikupata mwekezaji na kikarudishwa tena kwa Shirika la Taifa la Maendeleo mwezi Juni 2009 kupitia Gazeti la Serikali Na. 237. KMTC kimekuwa kikifanya kazi chini ya uwezo wake halisi hali inayosababishwa na kushindwa kurekebisha mfumo wa umeme, kutokuwa na vinu vya kuyeyushia chuma, kuwa na mtaji mdogo wa kufanyia kazi, pamoja na kushindwa kutangaza na kuuza bidhaa zake.

Upembuzi yakinifu uliofanywa na Shirika la Taifa la Maendeleo ulionesha kwamba ili kukifufua kiwanda hicho, kiasi cha shilingi bilioni 1.665 kinahitajika kwa ajili ya kurekebisha mfumo wa umeme, kutengeneza vinu vya kuyeyushia chuma, pamoja na kutangaza na kuuza bidhaa mbalimbali zitakazozalishwa. KMTC kilikidhi vigezo vya kupata mkopo kupitia mfuko wa pensheni wa GEPF. Hata hivyo, kiwanda kilishindwa kupata barua ya kukiruhusu kupata mkopo huo.

9.1.6 Uzalishaji Mdogo wa Makaa ya Mawe na Kutokuwa na Mashine ya Kufua Umeme

Uzalishaji wa makaa ya mawe na kufua umeme ni miradi ambayo inafanyika Ngaka. Mradi wa Ngaka unatekelezwa kwa ushirikano wa makampuni mawili ya Tancol Energy Limited yenye umiliki wa asilimia 70 pamoja na Shirika la Taifa la Maendeleo lenye umiliki wa asilimia 30. Lengo la mradi

lilikuwa kuchunguza na kuchimba mgodi wa makaa ya mawe uliopo katika eneo la Ngaka katika Mkoa wa Ruvuma, kusini-magharibi mwa Tanzania.

Mradi huu wa Ngaka ulianzishwa ukiwa na lengo la kuanzisha mgodi wa makaa ya mawe wenye uwezo wa kuzalisha tani milioni 1.5 kwa mwaka na kuwa na mashine yenye uwezo wa kufua umeme wa MW 400. Nilibaini kwamba mgodi wa kuchimba makaa ya mawe ulianzishwa ambapo kwa sasa una uwezo wa kuzalisha tani 700,000 tu kwa mwaka ambapo ni sawa na asilimia 47 ya kiasi kinachotakiwa kuzalisha. Mradi wa kuzalisha umeme ulitakiwa kuanza mwaka 2014/2015. Hata hivyo, nilibaini kwamba hadi kufikia kipindi kinachoishia tarehe 30 Juni 2019, mradi huu ulikuwa haujaanza kutekelezwa kutokana na kushindikana kwa mazungumzo kati ya TANESCO na mwekezaji mtarajiwa. Kushindwa huko kulitokana na kukosekana kwa udhamini wa Serikali, njia itakayotumika kulipa deni, na vizuizi vya ushuru.

9.1.7 Kuwa na Miradi Isiyoendelezwa Ndani ya Shirika la Taifa la Maendeleo

Shirika la Taifa la Maendeleo lilianzisha jumla ya miradi 13 ikiwa na lengo la kukuza sera ya viwanda, kutengeneza ajira, na kuongeza kipato cha taifa. Kati ya miradi hiyo, miradi 7 ilishindwa kuendelezwa na kuanza shughuli zake za uzalishaji kwa wakati kama ilivyotakiwa. Kushindwa kwa kuanzishwa kwa miradi hiyo kulitokana na sababu mbalimbali kama vile kutokuwa na mtaji wa kutosha, kutokuwa na mashine, kutokuwa na malighafi ya kutosha kunakosababishwa na kutofanyika kwa utafiti wa kutosha, na kushindwa kutimizwa kwa matakwa ya kanuni na sheria za nchi.

Kucheleweshwa kwa miradi hii kunaweza kusababisha Kushindwa kutekelezwa kwa Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Mwaka 2016/2017 - 2020/2021 wenye lengo la kuibadilisha Tanzania kufikia nchi yenye uchumi wa kati pamoja na viwanda ifikapo mwaka 2025.

Miradi ambayo imeshindwa kuendelea inaoneshwa katika Jedwali Na. 20.

Jedwali Na. 20: Miradi iliyoshindwa kuanza uzalishaji

Na.	Jina la Taasisi	Maelezo
1.	Kilimo cha Ufuta Wilayani Kilwa	Kutomalizika kwa mchakato wa umilikishaji wa ardhi kwa Shirika
2.	Mradi wa kuzalisha umeme kwa kutumia jua mkoani Singida	Hekta 150 za nyongeza za ardhi katika eneo la Unyianga katika Manispaa ya Singida inahitajika ambapo jumla ya shilingi milioni 500 zinahitajika kulipia fidia kwa watu watakaoathiriwa na mradi. Pia, jumla ya dola za Marekani milioni 126 zinahitajika ili kutekeleza ufuaji wa umeme wa jua wa MW 100.
3.	Mradi wa kuzalisha makaa ya mawe wa Mchuchuma na Liganga	Kiasi cha shilingi bilioni 11.037 kimetengwa kwa ajili ya kuwalipa watu watakaoathiriwa na mradi. Malipo ya watu hawa yanasubiri kukamilika kwa uhakiki wa watu; na mradi unasubiri kumalizika kwa kesi mbalimbali zinazohusiana na mradi. Kutokuanzishwa kwa kituo cha umeme na njia za umeme kati ya Mchuchuma na Liganga
4.	Mradi wa kufua chuma wa Mganga Matitu	Kutokana na upembuzi yakinifu duni kabla ya kuanzishwa kwa ushirikiano huu, ilibainika kutokuwepo kwa malighafi ya kutosha ya chuma katika eneo la Mganga Matitu. Hata hivyo, utafiti mpya umeonesha kuwepo kwa madini ya chuma katika eneo la Kataweka ambapo mazungumzo juu ya asilimia za umiliki kati ya Kampuni ya MMRDL na Shirika yanasubiri kibali cha Waziri kuhusiana na kuhamishwa kwa leseni ya uchimbaji.
5.	Mradi wa kuzalisha magadi katika eneo la Engaruka	Shughuli mbalimbali zilizotakiwa kutekelezwa ili kukamilisha mradi huo bado hazijakamilika. Shughuli hizo ni kama vile kufanya upembuzi yakinifu kuhusu teknolojia na uchumi, ESIA, kupima uwepo wa maji, na kujenga miundominu ya pamoja na kufanya tathmini ya ardhi

Na.	Jina la Taasisi	Maelezo
		ili kujua watu waliothiriwa na mradi huo ili kuandaa fedha za fidia.
6.	Mradi wa kuzalisha umeme wa upepo mkoani Singida	Serikali ilitoa maelekezo kwamba mradi huu utekelezwe kupitia ubia kati ya Serikali na watu binafsi, ambapo mpaka sasa Shirika limeshindwa kumpata mbia binafsi.
7.	Mradi wa kutengeneza kiwanda cha matairi Arusha	Mwaka 2012, Shirika lilipewa mamlaka ya kusimamia kiwanda kilichokuwa kinamilikiwa na General Tyre East Africa Limited (GTEA) ambapo mpaka sasa jitihada za kumtafuta mwekezaji wa kuendesha kiwanda kwa kutumia teknolojia mpya bado hazijakamilika.

Ninapendekeza Shirika lihakikishe kwamba miradi yake yote iliyosimama inaendelea kufanya kazi kama ilivyokuwa imepangwa katika mpango wa awali.

9.2 Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia ya Vijijini (CARMATEC)

i) Mpango-mkakati wa Kituo Kutojumuisha Mpango-mkakati wa Taifa Shilingi Bilioni 222.7

Mpango wa Pili wa Taifa wa Maendeleo wa Mwaka 2016/2017 - 2020/2021 unaainisha Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia ya Vijijini kama moja ya taasisi muhimu zinazoweza kutekeleza Mpango wa maendeleo. Kituo kilipewa jukumu la kuhakikisha matreka ya thamani ya shilingi bilioni 222.7 yanatengenezwa na kuuzwa kwa wakulima wadogo na wakati hadi kufikia kipindi cha mwaka unaoishia 2021 ikiwa ni mwaka wa mwisho wa utekelezaji wa Mpango huo. Hata hivyo, mapitio yangu ya mpango-mkakati wa Kituo hicho wa mwaka 2017/2018 - 2021/22 ulibaini kwamba mpango-mkakati huo haukujumuisha ajenda hiyo muhimu ya maendeleo ya Taifa ya kutengeneza na kuuza matreka kwa wakulima wadogo na wakati.

Hali hii inaonesha malengo ya kituo hiki yanakinzana na kutofautiana na malengo na Mpango wa Taifa. Hali hii inaweza

kukwamisha madhumuni ya Serikali ya kuhakikisha kwamba matrekta yenye thamani ya shilingi bilioni 222.7 yanatengenezwa na kuuzwa hali itakayoonesha Serikali kushindwa wakati wa kupima utekelezaji wa Mpango-mkakati wa Serikali.

Vilevile, nilibaini kukosekana kwa kitengo kinachoshughulikia mipango na utekelezaji wa sera tangu kuanzishwa kwa Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia ya Vijijini licha ya kwamba kitengo hicho kinaonekana katika muundo wa Kituo. Kutokana na kwa kitengo hiki, shughuli za mipango na utekelezaji wa sera zinafanywa na idara zingine ambazo pia hazina watumishi wenye ujuzi na uzoefu katika eneo la sera na mipango.

Ninapendekeza Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia ya Vijijini kiwasiliane na Wizara ya Viwanda na Biashara ili kupitia upya mpango-mkakati wake wa miaka mitano kwa nia ya kuhakikisha Mpango-mkakati wa Serikali wa kutengeneza na kuuza matreka unajumuishwa kwenye mpango-mkakati wa Kituo hicho.

ii) Kutelekeza Mradi wa Kuzalisha Mitambo 8,806 ya Gesi ya Kinyesi cha Wanyama

Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia ya Vijijini kikishirikiana na Kampuni ya ABPP/HIVOS kilikuwa na lengo la kutelekeza mradi wa kutengeneza mitambo ya kuzalisha gesi kwa kutumia kinyesi cha ng'ombe (biogasi) mwaka 2013 ambapo gharama za kutelekeza mradi huo zilikadiriwa kufikia kiasi cha shilingi bilioni 2.5. Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia ya Vijijini kilianza utaratibu wa kutengeneza mitambo hiyo ambapo jumla ya mitambo 12,007 ilitengenezwa nchini.

Mapitio yangu ya utekelezaji wa mradi huu yalibaini kwamba Kituo kilikamilisha matengenezo ya mitambo 3,201 tu sawa na asilimia 26 ya matarajio. Wakati huohuo, mitambo 8,806 sawa na asilimia 74 iliyosimikwa tangu 2010 ama haikumalizika,

haijulikani ilipo au haifanyi kazi kutokana na sababu mbalimbali ambapo kwa pamoja inaashiria uwekezaji mbovu.

Vilevile, nilibaini changamoto mbalimbali za kuendesha mitambo hiyo kama vile kukosa mafundistadi wa kukarabati mitambo hiyo, kushindwa kusimamia na kutembelea mitambo hiyo ya kuzalisha gesi, kutokuwepo kwa taarifa sahihi za mitambo inayofanya kazi na mibovu, kutokuwepo kwa dawati la huduma kwa wateja wa mitambo, pamoja kutofanya uchunguzi wa mara kwa mara katika mitambo hiyo.

Ninapendekeza Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia ya Vijijini kifufue mitambo yote ya gesi iliyotelekezwa na ifanyie kazi changamoto zote zilizopo kwenye mitambo hiyo.

9.3 Shirika la Nyumba la Taifa

Jukumu kuu la Shirika la Nyumba ni kutoa na kuwezesha upatikanaji wa nyumba bora na majengo mengine ndani ya Tanzania Bara ambayo yanaweza kutumiwa na umma wa Watanzania. Vilevile, Shirika lina jukumu la kutoa huduma ya makazi kwa kufuata kanuni za kibiashara. Ili kufanya shughuli zake kwa weledi na ufanisi, Shirika liliamua kuanzisha ushirikano wa kibiashara na wadau mbalimbali. Katika mapitio mbalimbali ya miradi iliyoanzishwa kwa ushirikano wa kibiashara na wadau mbalimbali nilibaini mapungufu yafuatayo.

(i) Kutojengwa kwa Jumla ya Majengo 24 ya Ghorofa katika Kiwanja Na. 85 Kilichopo Lugalo

Mnamo tarehe 27 Novemba 2007, Shirika la Nyumba la Taifa liliingia makubaliano ya ubia na kampuni ya Oilcom ambapo, Shirika lilitakiwa kuchangia ardhi katika Kiwanja Na. 85 kilichopo Lugalo. Kampuni ya Oilcom ilitakiwa kujenga majengo manne ambapo kila moja lilitakiwa kuwa na jumla ya ghorofa 10 na kila ghorofa iwe na nyumba kumi (10) zenye vyumba vya kulala vitatu (3). Tofauti na makubaliano hayo, Kampuni ya Oilcom ilijenga majengo manne ya ghorofa 4 tu

hali inayomaanisha Kampuni ilishindwa kujenga ghorofa 24 kati ya ghorofa 40 sawa na asilimia 60.

(ii) Kutokuwa na Kibali cha Kujenga Ghorofa ya Ziada

Mkataba wa makubaliano ya ubia Na. 1036-37/102 kati ya Shirika la Nyumba na Kampuni ya Kadri Complex Limited ambao uliingiwa tarehe 4 Agosti 1995 uliruhusu kujengwa kwa ghorofa tatu za ziada katika jengo la awali la ghorofa moja lililokuwa linamilikiwa na Shirika la Nyumba lililopo katika makutano ya Barabara za Samora na Morogoro, Posta Jijini Dar es Salaam. Kwa mujibu wa makubaliano, Kampuni ya Kadri Complex Ltd ilitakiwa kutoa fedha kwa ajili ya uongezaji wa ghorofa na Shirika lilitakiwa kuchangia ardhi.

Tofauti na mkataba, Kampuni ya Kadri Complex Ltd ilijenga ghorofa nne. Vilevile, ujenzi huo ulitekelezwa kabla ya kupata kibali cha kuidhinisha kama jengo hilo lina uwezo wa kuhimili ujenzi wa ghorofa zilizoongezwa.

Vivyo hivyo, kwa mujibu wa makubaliano, ghorofa hizo zilitakiwa kutumiwa kwa biashara na si makazi kama ilivyo sasa. Hali hii inaonesha kuna mabadiliko ya matumizi ya jengo kutoka matumizi yaliyokusudiwa.

Ninapendekeza Shirika la Nyumba la Taifa lifanye yafuatayo:

- i. Lihakikishe mpango wa ubia unasimamiwa kama ilivyo kwenye makubaliano na vibali vya ujenzi vinapatikana kabla ya miradi kuanza. Zaidi, idhini inatakiwa ipatikane kabla ya kufanya mabadiliko.**
- ii. Lifanye majadiliano na kampuni ya OilCom Tanzania ili kuweza kupata njia nzuri ambayo ukiukwaji wa mkataba utarekebishwa.**
- iii. Lipate vyanzo vipya vya mapato ili kumalizia miradi iliyosimama.**
- iv. Lihakikishe upembuzi yakinifu unafanyika kabla ya kuingia kwenye mikataba ya ujenzi ili kukwepa miradi inayokwama.**

9.4 Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC)

9.4.1 Kuhudumia Wawekezaji kwa Kuchelewa

Kifungu Na 16 cha Sheria ya Uwekezaji Tanzania ya Mwaka 1997 kinaitaka Serikali pamoja na taasisi zake kuhakikisha inashirikiana na Kituo hiki ili kuweza kufanikisha utoaji wa huduma zote za uwekezaji sehemu moja. Kutokana na Sheria hii, Kituo cha Uwekezaji kina jukumu la kushirikiana na taasisi zingine za Serikali na kuhakikisha mwekezaji anapata huduma ndani ya siku 14.

Hata hivyo, nilibaini mapungufu katika utekelezaji wa jukumu hili, kwani wawekezaji walikuwa hawapatiwi huduma ndani ya siku 14 kama Sheria inavyosema. Nilibaini kuwa mwombaji anaweza kusubiri huduma kwa muda wa hadi siku 20 kabla ya kupata kibali cha kufanya kazi zinazohusu uwekezaji nchini. Vivyo hivyo, mwekezaji aliyeomba msamaha wa vivutio na misamaha ya kodi ya uingizaji mizigo kupitia Kituo hiki aliweza kupata msamaha huo baada ya muda mrefu wa takribani miezi minne mpaka kumi na mbili.

Pia, nilibaini kwamba kuna ucheleweshaji wa kutoa hati ya muda (derivative title) kwa wawekezaji wa ardhi ambapo viwanja 18 vilikuwa vinasubiri kupata vibali kutoka kwenye Kamati ya Taifa ya Ugawanyaji wa Ardhi (National Land Allocation Committee) kwa kipindi cha mwezi mmoja. Mathalani, maombi yaliyofanyika kati ya mwezi Oktoba 2018 na Februari 2019 yalipata vibali mwezi Aprili 2019. Vilevile, nilibaini kutokuwepo kwa mwongozo unaosimamia muda unaochukuliwa kuhudumia maombi ya wawekezaji, usajili, na utoaji wa msamaha wa vivutio.

Ucheleweshaji huu wa huduma kwa wawekezaji unaweza kuwa unachangiwa na kutokuwapo kwa mwongozo wa utendaji wa kazi ambao unaelezea ni jinsi gani Kituo cha Uwekezaji kinaweza kufanya kazi na taasisi zingine na kutekeleza kwa ufanisi majukumu yake. Ucheleweshaji huu

unaweza kukatisha tamaa wawekezaji na kuathiri shughuli nzima za uwekezaji.

Ninapendekeza Kituo cha Uwekezaji Tanzania kuandaa mwongozo wa utendaji ambao utaweza kukisaida Kituo katika kushirikiana na taasisi zingine za Serikali na kuweza kufanya kazi zake kwa ufanisi ili kutoa huduma kwa wakati.

9.4.2 Tathmini Duni ya Uwekezaji Halisi Uliofanywa na Wawekezaji

Miongoni mwa majukumu la Kitengo cha Huduma cha Kituo cha Uwekezaji Tanzania kutokana na Mpango-mkakati wake ni kuwezesha kwa kuanzishwa na kuendeleza kusimamia uendeshaji na uendelevu wa miradi inayoanzishwa na wawekezaji. Ili kufanikisha hili, wawekezaji wote wanatakiwa kuwasilisha ripoti za utendaji baada ya kila miezi sita kama njia ya ufuatiliaji.

Nilibaini kwamba Kituo cha Uwekezaji Tanzania kilishindwa kusimamia na kufuatilia utekelezaji na uendeshaji wa miradi hiyo iliyoanzishwa na wawekezaji walioko chini yake. Kwa kipindi cha miaka mitano kutoka mwaka 2014 hadi 2018, Kituo kiliweza kusajili jumla ya miradi 2,067 yenye thamani ya dola za Marekani milioni 31.6 ambapo ilitarajiwa kutengeneza ajira 222,600. Hata hivyo, hakukuwa na taarifa za uwekezaji halisi na nafasi za ajira zilizotengenezwa. Wakati wa ukaguzi, nilipitia majalada 12 kati ya 50 yaliyoombwa kwa ajili ya kufanya tathmini na nilibaini wawekezaji hawawasilishi ripoti za utendaji za miezi sita.

Ninapendekeza Kituo cha Uwekezaji Tanzania kibuni utaratibu ambao utahakikisha taarifa muhimu za uwekezaji uliofanywa na wawekezaji walioko chini yake zinakusanywa na kutunzwa ili kufikia malengo ya mpango-mkakati wa maendeleo wa 2016/2017 - 2020/2021 ya kuifanya Tanzania kufikia uchumi wa kati wa viwanda na kutengeneza ajira.

9.4.3 Kutokuwa na Uhakika wa Vigezo Vinavyotumika Kuhakiki Mtaji Unaohitajika Kuwekezwa

Kifungu 2(2)(b) cha Sheria ya Uwekezaji Tanzania ya Mwaka 1997 kinaeleza kwamba biashara zitapata faida na ulinzi unaotolewa chini ya Sheria hii ya uwekezaji iwapo biashara hiyo itakuwa na mtaji usiopungua fedha shilingi za Tanzania zenye thamani sawa na dola za Marekani 500,000 kwa wawekezaji wa kigeni; na kwa ubia wa ndani ya nchi, mtaji unapaswa usipungue shilingi za Tanzania zenye thamani sawa na dola za Marekani 100,000. Vilevile Kifungu 2(2)(f) kinasema kwamba mwekezaji anapaswa kutoa uthibitisho wa kuwa na mtaji wa kutosha unaotakiwa kwa ajili ya uwekezaji ili kufurahia faida na ulinzi unaotolewa ndani ya sheria hii.

Nilibaini kuwa Kituo cha Uwekezaji Tanzania kilishindwa kufanya kuhakiki na kujiridhisha iwapo wawekezaji wana mitaji wa kutosha inayohitajika kuwekeza kama inavyotakiwa na Kifungu (f) cha Sheria. Badala yake, Kituo kinatathmini tu iwapo mwekezaji anastahili kusajiliwa kwa mujibu wa Kifungu kidogo (b). Kwa mujibu wa Menejimenti ya Kituo cha Uwekezaji Tanzania, mwekezaji anaonekana ana mtaji wa kutosha baada ya kupeleka taarifa ya benki ambayo inaonesha bakaa sawa na asilimia 25 ya shilingi ya Tanzania yenye thamani sawa na dola za Marekani 500,000 kwa wawekezaji wa kigeni au asilimia 25 ya shilingi ya Tanzania yenye thamani sawa na dola za Marekani 100,000 kwa mwekezaji wa ndani.

Ni maoni yangu kwamba kigezo cha kuangalia bakaa ya fedha sawa na asilimia 25 hakitosheshezi kuonesha kuwa ni mtaji wa kutosha. Vilevile, Kituo kilishindwa kunipatia uthibitisho wa kimaandishi unaowataka wawekezaji kutekeleza kigezo cha asilimia 25.

Ninapendekeza Kituo cha Uwekezaji Tanzania kiweke vigezo vitakavyokiwezesha kujiridhisha iwapo mwekezaji ana mtaji wa kutosha kutekeleza uwekezaji husika.

SURA YA KUMI

MAPITIO YA SEKTA YA UTALII

10.0 Utangulizi

Mpango wa Pili wa Maendeleo ya Taifa wa Miaka Mitano (2016/2017 - 2020/2021) umeainisha bayana mchango wa sekta ya utalii katika kuongeza pato la Taifa na kutengeneza ajira kupitia kutangaza na kukuza utalii wa Tanzania. Tanzania inaweza kuwa nchi yenye kuvutia watalii kutokana na uwepo wa utalii wa aina mbalimbali; kutafuta na kutambua vivutio vipya vya utalii na kuwekeza katika vivutio hivyo; kuboresha na kutengeneza miundombinu mipya kwa lengo la kukuza utalii kama vile barabara, kuboresha usafiri wa anga na majini; pamoja na kuboresha mafunzo ya utoaji wa huduma katika sekta ya utalii.

Sekta ya utalii inakabiliwa na changamoto mbalimbali kama vile watumishi wachache wenye ujuzi kwenye sekta ya utalii, miundombinu mibovu, kutokuwa na vivutio vingi na tofauti vya utalii vilivyoendelezwa, na uhamasishaji na matangazo hafifu kuhusu utalii. Changamoto zingine ni kutokuwa na maeneo maalumu ya kuwekeza kwenye utalii, huduma mbovu za malazi/makazi, na tekinolojia duni. Changamoto hizi kwa ujumla ndizo zinazokwamisha juhudi za Serikali kufikia malengo ya Mpango wa Pili wa Maendeleo ya Taifa wa Miaka Mitano.

Sura hii inawasilisha matokeo ya ukaguzi wangu katika Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania (TANAPA), Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro (NCAA), pamoja na Bodi ya Utalii Tanzania (TTB). Aidha, Sura hii inafafanua mapungufu mbalimbali yaliyobainika ambayo yanahitaji maboresho katika kukuza na kuinua sekta ya utalii nchini.

10.1 Ugumu wa Kusimamia Hifadhi ya Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro Unaosababishwa na Ongezeko la Watu, Shughuli za Kibinadamu, na Wanyama wa Kufugwa

Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro lina matumizi mbalimbali (multiple land use model) ikiwemo shughuli za kibinadamu, wanyama wa kufugwa na wanyamapori. Viumbe hawa wote kuishi pamoja katika eneo la hifadhi kama ilivyoainishwa katika Kifungu No. 3 cha Sheria ya Hifadhi ya Ngorongoro ya Mwaka 2002.

Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro lina mchanganyiko wa binadamu pamoja na wanyamapori jambo ambalo limeonekana kuwa si la kawaida na hivyo kuwa moja ya vivutio vya utalii na kuipa hifadhi hii sifa ya kipekee na yenye kutunzwa kwa umakini Barani Afrika. Katika eneo hili, uhifadhi wa mazingira na maliasili unakwenda sambamba na maendeleo ya binadamu ambapo UNESCO wamelifanya eneo hili kuwa Urithi wa Dunia (The World Heritage Site).

Pamoja na sifa za kipekee za eneo la Uhifadhi la Ngorongoro, mwingiliano kati ya wanyamapori na binadamu wa eneo hili la hifadhi unaleta changamoto zifuatazo za uhifadhi.

10.1.1 Uharibifu wa Mazingira

Hifadhi ya Ngorongoro imekumbana na changamoto ya uharibifu wa mazingira tangu kuanzishwa kwake mwaka 1959 kunakosababishwa na ongezeko la watu. Taarifa ya sensa ya watu na wanyama wafugwao ya mwaka 2017 inaonesha kwamba idadi ya watu katika eneo la Hifadhi ya Ngorongoro inakadiriwa kuwa ni zaidi ya 90,000 ikilinganishwa na idadi ya wenyeji 8,000 wakati wa kuanzishwa kwa hifadhi hiyo. Vivyo hivyo, idadi ya wanyama wafugwao inakadiriwa kuwa ni 799,462 ikilinganishwa na idadi ya wanyama wafugwao ya 261,723 waliokuwepo kwakati wa kuanzisha hifadhi. Katika eneo la hifadhi, wanyama wafugwao wanashindana na kugombania malisho na wanyamapori. Vilevile, ongezeko la

wenyeji pamoja na wanyama wafugwao linaongeza shughuli za kibinadamu zinazochangia uharibifu wa mazingira.

10.1.2 Kuongezeka kwa Migogoro kati ya Binadamu na Wanyamapori

Migogoro kati ya binadamu na wanyamapori husababishwa na ongezeko kubwa la watu kuliko wanyama ndani ya eneo dogo hivyo kusababisha kugombania mahitaji. Ongezeko la binadamu, wanyama wafugwao, na shughuli za kibinadamu ndani ya eneo la hifadhi kunahatarisha uwepo wa wanyamapori. Vivyo hivyo, njaa pamoja na umaskini wa wakazi ndani ya eneo la hifadhi kunasababishwa na sheria kali iliyoruhusu kuchanganyika kwa wanyamapori na binadamu ya mwaka 1959 ambayo inazuia shughuli za kilimo ndani ya hifadhi. Ndani ya hifadhi, wenyeji hushambuliwa na wanyamapori na kusababishiwa maumivu au vifo. Jambo hili linajenga uadui na uhasama mkubwa kati ya wanyamapori na binadamu. Katika mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2019, jumla ya wanyama 7 waliuwawa na wengine 16 kujeruhiwa kutokana na migogoro mbalimbali kati ya binadamu na wanyama.

Ni jukumu la Mamlaka kuhakikisha migogoro kati ya binadamu na wanyamapori inatatuliwa na kuzuiwa ili kulinda maisha ya binadamu wenyeji na maliasili na uoto wa asili wa eneo la hifadhi.

10.1.3 Kutokuwa na Tathmini ya Uwezo wa Hifadhi

Tathmini ya uwezo (Carrying capacity) inasaidia kutambua idadi ya watu, wanyama, pamoja na mimea ambayo kwa pamoja huweza kuishi katika eneo fulani bila kuharibu na kuhifadhi mazingira.

Ukaguzi wa Hifadhi ya Ngorongoro ulibaini kwamba hakuna tathmini iliyofanyika kwa pamoja inayoonesha uwezo au idadi ya binadamu, wanyama wafugwao, wanyamapori, pamoja na

mimea ambayo huweza kuishi katika eneo hili la Hifadhi ya Ngorongoro bila kuharibu mazingira.

Mabadiliko ya mitazamo ya watu, tamaduni, na maendeleo katika jamii ndani ya eneo la Ngorongoro yameleta mkanganyiko na ugumu wa kufanya maamuzi ndani ya hifadhi hususani kwenye suala zima la kuhakikisha wanyamapori wanaishi pamoja na binadamu bila kuharibu mazingira.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro ifanye upembuzi yakinifu utakaowezesha tathmini ya eneo la hifadhi ya Ngorongoro na kujua uwezo wa bonde wa kuhifadhi watu, wanyama wafugwao, pamoja na wanyamapori na kupitia upya modeli mseto inayoruhusu binadamu, wanyama wafugwao, wanyamapori kuishi pamoja kwa kuhakikisha unalingana na uwezo wa eneo hilo na hali halisi.

10.2 Kuzuiwa kwa Njia za Wanyamapori (Animal Corridor)

Kwa kawaida, wanyamapori hutembea kutoka eneo moja hadi lingine wakitaifuta maeneo bora yenye mahitaji yao muhimu kama malisho na maji. Nchini Tanzania, maeneo ya hifadhi (utalii) yanategemea sana uwezo wa wanyamapori kuondoka na kurudi katika maeneo hayo.

Hata hivyo, katika ukaguzi wangu nilibaini sababu mbalimbali ikiwemo ongezeko la watu, ongezeko la makazi mapya kwenye maeneo ambayo hayakuwa na makazi, kubadilisha matumizi ya ardhi kwa kufanya shughuli za kilimo, na ujenzi wa miundominu na barabara mpya kumesababisha kuzuiwa kwa njia za asili zilizokuwa zinatumiwa na wanyamapori.

Vivyo hivyo, niligundua kuwa nia na fursa za kuanzisha, kudumisha, na kusimamia njia za wanyamapori katika maeneo ya utalii inapungua kwa haraka. Hali hii inahatarisha huduma na mfumo wa ikolojia unaopatikana katika maeneo ya hifadhi. Nilibaini kuzuiwa kwa njia ya asili ya wanyamapori katika eneo la Ghuba ya Speke ambapo tafiti mbalimbali zilizofanywa na

Mamlaka ya Hifadhi ya Taifa Tanzania (TANAPA) kati ya mwaka 1959 na 2013 zinaonesha kuwa ikolojia ya Serengeti haijakamilika kwa sababu ya kuzuiliwa kwa njia hizi. Taarifa hizi zilieleza zaidi kwamba kuna ukanda wa njia za wanyama ‘migration corridor’ wa kiikolojia katika Ghuba ya Speke ambapo eneo linalokadiriwa kuwa na ukubwa wa kilomita za mraba 129 lilizuiliwa kutokana na kuongezeka kwa shughuli za kibinadamu na makazi katika sehemu ya magharibi ya Mbuga ya Wanyama ya Serengeti iliyopo Wilayani Bunda. Iliripotiwa kuwa eneo la Ghuba hiyo ya Speke lilitumiwa hapo awali na wanyamapori kufikia maji kutoka Ziwa Viktoria haswa wakati wa kiangazi.

Kwa upande mwingine, mazungumzo ya awali na wasimamizi wa Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro, wenyeji katika eneo la Hifadhi ya Ngorongoro, na watafiti yanaonesha kuwa kuna mtandao wa njia na barabara zinazounganisha misitu ya nyanda za juu, Bonde la Ngorongoro, na Milima ya Serengeti. Katika eneo la uwanda wa Serengeti, na maeneo ya Olbalbal na Ndutu yanaonekana kuwa maeneo muhimu kwa ikolojia ya wanyamapori. Makazi ya watu na shughuli za kibinadamu katika Bonde la Olbalbal na eneo la Ndutu huzuia kuhamahama na kutembea kwa wanyama kutoka eneo moja hadi jingine. Mbali na utafiti wa nyumbu, hakuna tafiti zingine za wanyamapori wengine zilizofanyika ili kuelewa uhamaji wa wanyamapori nje ya eneo la Bonde la Ngorongoro.

Ninapendekeza TANAPA iongeze juhudi ili kuhakikisha eneo la Ghuba ya Speke linajumuishwa kama sehemu ya Hifadhi ya Kitaifa ya Serengeti ili kulilinda. Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro ikamilishe utafiti wake wenye lengo la kubaini na kutatua vipingamizi vyote vya uhifadhi katika eneo hilo na kung’amua njia ya kusonga mbele kwa lengo la kuangalia uhalisia wa kuhakikisha binadamu, wanyama wafugwao, na wanyamapori wanaishi hifadhini bila kuharibu mazingira.

10.3 Juhudi Hafifu za Kudhibiti Kuenea kwa Mimea Vamizi Isiyo ya Asili

Eneo la Hifadhi la Ngorongoro linaathiriwa sana na aina (spishi) 25 za mimea vamizi ambayo inahitaji juhudi za haraka na madhubuti kwa lengo la kudhibiti uvamizi huo wa mimea haribifu. Mimea vamizi ina uwezo wa kubadilisha muundo asilia na mfumo wa ikolojia kwa kuchukua nafasi ya mimea asilia na kusababisha kushindania mahitaji. Kwa mujibu wa mpango-mkakati wa hifadhi wa kupambana na mimea vamizi wa mwaka 2011, inaonekana ni gharama zaidi kudhibiti mimea vamizi baada ya kuachwa kwa muda mrefu bila kudhibitiwa na kwamba ufanisi wa kuzidhibiti unapungua na kuwa mgumu.

Nilibaini kupungua kwa juhudi za kuondoa mimea vamizi katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2018/2019, ambapo kiasi cha shilingi milioni 144 kilitumika kuondoa mimea vamizi kwenye eneo la hekari 2195.68 ikilinganishwa na mwaka jana ambapo jumla ya shilingi milioni 159 zilitumika kusafisha eneo lenye hekari 2,278. Hali hii inatokana na ukweli kwamba rasilimali zilizotengwa ikiwa ni vifaa na nguvukazi hazitoshi kuongeza viwango kwa kasi inayofaa. Sababu zingine ni kuongezeka kwa idadi ya watu na shughuli za kibinadamu pamoja na ukosefu wa zana zinazofaa katika zoezi la kuondoa mimea vamizi.

Aidha, tatizo limehusishwa na uondoaji wa mimea vamizi kutokuwa moja ya vipaumbele vya Mamlaka. Sehemu zilizo na mimea vamizi zimetambuliwa kwa eneo husika na si kwa hekari, jambo ambalo pia linazuia upangiliaji mzuri wa rasilimali zinazohitajika.

Ninapendekeza Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro itumie mpango-mkakati wa usimamizi wa mimea vamizi na ya kigeni iliyorekebisha mwezi Juni 2019. Vilevile menejimenti inashauriwa ipitie upya mpango wake wa kusimamia spishi hatarishi za kigeni pamoja na magugu.

10.4 Upungufu wa Maji Katika Eneo la Hifadhi

Upatikanaji wa maji ni muhimu kwa uendelevu wa rasilimali zote na shughuli za kibinadamu katika eneo la Hifadhi ya Ngorongoro na TANAPA. Hata hivyo, uhakiki wangu uligundua kuna uhaba mkubwa wa maji katika eneo hilo kwa miaka mingi iliyopita. Uhaba huo unaathiri kwa pamoja, watu na wanyamapori katika maeneo ya hifadhi. Hali hii imechangiwa na ongezeko la matumizi ya shughuli za kitalii kama vile hoteli, ongezeko la matumizi ya maji kwa shughuli za majumbani, na mabadiliko ya tabianchi yanayosababisha ukame katika maeneo ya hifadhi.

Vilevile, katika Mbuga ya Wanyama ya Serengeti (SENAPA) kunakosekana mtandao wa mfumo wa usambazaji maji ndani ya mbuga licha ya kwamba SENAPA inawajibika na usambazaji wa maji ndani ya Mbuga katika sehemu mbalimbali ikiwemo nyumba za kulala wageni, mahoteli, kambi za kudumu za mahema, shughuli za baluni, ofisi, na nyumba ya makazi. Maji yamekuwa yakisambazwa na magari kwa kuchelewa katika sehemu mbalimbali za Mbuga. Hali hii inasababishwa na kuharibika kwa magari ya maji na barabara zisiyoweza kupitika kwa urahisi.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro na TANAPA kubuni mpango-mkakati wa kuhakikisha upatikanaji wa maji na kuondoa ukame katika maeneo ya hifadhi.

10.5 Utalii Duni katika Eneo la Kusini-Magharibi mwa Nchi ya Tanzania

TANAPA ina jumla ya hifadhi 17, lakini ni hifadhi nne tu ambazo ni Serengeti, Kilimanjaro, Tarangire, na Mbuga ya Ziwa Manyara ndizo zinajiendesha kwa faida ambayo inatumika kuendesha hifadhi za eneo la kusini-magharibi mwa nchi. Mapato yanayopatikana katika hifadhi ya Arusha ambayo na yenyewe ni mbuga ya kaskazini yana uwezo wa kuiendesha bila kupata faida wala hasara. Utalii duni katika eneo la kusini-

magharibi unasababishwa na ubovu na uchache wa miundombinu kama vile barabara na madaraja; na usafiri wa anga na majini usio wa uhakika.

Mapitio yangu ya ufanisi wa taasisi yalionesha kuwa jumla ya watalii 1,196,284 walitembelea TANAPA kwa Mwaka wa Fedha 2018-2019. Kati yao, ni watalii 50,587 tu (sawa na asilimia 4.25) walitembelea mbuga za kusini-magharibi. Kutokana na utalii huu duni, mapato katika hifadhi hizi huwa hafifu. Hali hii inasababisha maendeleo na ukarabati wa miundombinu ya utalii ya mbuga za kusini-magharibi kuendelea kutegemea mapato yanayotokana na hifadhi za kaskazini.

Ninapendekeza TANAPA ikarabati miundombinu ya hifadhi za eneo la kusini-magharibi kama vile kukarabati barabara na madaraja yaliyopo na kujenga mapya na kuboresha usafiri wa anga na majini. Vilevile, TANAPA iandae mpango-mkakati wenye lengo la kutangaza utalii katika eneo la kusini-magharibi mwa Tanzania ili kukuza utalii wa eneo hilo.

10.6 Kushindwa Kutambua Sababu za Ushawishi/Vipaumbele vya Utalii ndani ya Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro

Utafiti wa kubainisha na kuelewa sababu zinazoathiri tasnia ya utalii ni muhimu katika kuongeza mipango madhubuti na ugawaji bora wa rasilimali katika sekta ya utalii. Utafiti unaweza kubaini sababu zenye ushawishi au vipaumbele na maeneo ambayo juhudi na rasilimali zaidi zinatakiwa kuelekezwa ili kuvutia watalii zaidi.

Ukaguzi wangu ulibaini kuwa Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro haikuweka kipaumbele na kwamba mambo yote yanayoathiri shughuli za utalii yamewekwa kwa pamoja na kupewa uzito sawa. Hali hii ilisababisha Mamlaka kushindwa kugawa rasilimali kwa kuzingatia vipaumbele kulingana na uzito wa kisababishi husika.

Mapitio yangu ya miaka mitano juu ya watalii waliotembelea Hifadhi ya Ngorongoro yalionesha mwenendo wa utalii unaongezeka kwa kubadilika ambapo kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019, Mamlaka ilipata ongezeko la asilimia 14 kwa watalii wa ndani ikilinganishwa na mwaka uliopita ambapo ongezeko lilikuwa la asilimia 6. Pia, kwa watalii wa ndani, Mamlaka ilipata ongezeko la asilimia 1 tu kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 ikilinganishwa na ongezeko la asilimia 22 katika mwaka uliopita.

Ninapendekeza Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro ifanye utafiti ili kubaini sababu zinazoathiri tasnia ya utalii na kuzipa kipaumbele sababu zote zenye athari kubwa ili kuhakikisha tasnia ya utalii haishuki na badala yake inapanda.

10.7 Kuchelewa Kufanya Kazi kwa Studio ya Utalii

Mwezi Desemba 2018, Wizara ya Maliasili na Utalii ilitoa maelekezo kwa Bodi ya Utalii Tanzania ikiitaka ishirikiane na taasisi zingine za Wizara hiyo ili iweze kuanzisha studio ya kisasa ya masoko (digital marketing studio) kwa lengo la kuwa na taarifa sahihi zinazohusu utalii ambazo watalii wangependa kuzifahamu kuhusiana na vivutio vilivyopo nchini Tanzania.

Kulingana na mpango wa kazi, mradi huo ulitakiwa kukamilishwa ndani ya miezi 9 kuanzia tarehe ya kupokea fedha ambapo ilitakiwa kuwa mwezi Januari 2019. Wadau wengine waliotakiwa kushiriki katika zoezi hili ni Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania, Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro pamoja na Wakala wa Huduma za Misitu Tanzania, ambazo zilichangia kiasi cha shilingi milioni 342.17 zilizowekwa katika akaunti ya Benki ya TTB. Hadi kufikia mwezi Juni 2019, Bodi ya Utalii ilikuwa imekwishatumia kiasi cha shilingi milioni 105.32 kununulia vifaa vya TEHAMA pamoja na kujenga na kukarabati chumba cha studio. Pamoja na upatikanaji wa fedha, niligundua kulikuwa na ucheleweshaji wa utekelezaji

wa mradi huo ambapo hadi kufikia wakati wa kukamilisha ukaguzi wangu mwezi Desemba 2019, studio hiyo ilikuwa haijaanza kufanya kazi.

Ninapendekeza Bodi ya Utalii ihakikishe studio hiyo inafanya kazi kwa weledi, ufanisi, na kwa wakati kama ilivyokuwa kwenye makubaliano ya awali.

10.8 Ufuatiliaji Duni wa Mauaji ya Wanyamapori Kupitia Ajali za Barabarani

Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania inakabiliwa na changamoto ya mauaji ya wanyamapori kutokana na ajali za barabarani ambapo jumla ya wanyamapori 2266 waliuawa katika mwaka ulioishia tarehe 30 Juni 2019. Pamoja na ufatiliaji wa karibu wa mauaji ya wanyapori unaofanywa na Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania na Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro kwenye barabara kuu, bado kuna changamoto mbalimbali zinazosababishwa na kuwa na teknolojia duni kama vile kukosa kamera za barabarani jambo linalosababisha kushindwa kutambua wahusika wanaosababisha ajali hizo.

Mapitio yangu ya ripoti ya kitengo cha ulinzi wa wanyapori yaligundua kuwa katika Hifadhi ya Taifa Mikumi (MINAPA), jumla ya wanyamapori 124 wa aina tofauti waliuawa katika kipindi cha robo tatu ya mwaka. Kutokana na idadi hiyo ya vifo vya wanyamapori mbalimbali, Hifadhi ya Taifa Mikumi ilitakiwa kupokea kiasi cha fedha shilingi milioni 56.64 za tozo na adhabu za kusabisha ajali. Hata hivyo, Hifadhi hiyo iliweza kupokea jumla ya shilingi milioni 12.45 tu sawa na tofauti ya shilingi milioni 44.18.

Menejimetu ilieleza kwamba ajali nyingi za barabarani zinatokea wakati wa usiku hivyo kushindwa kuwaona wanaofanya makosa kutokana na kukosekana kwa kamera za ulinzi. Aidha, katika hali nyingine, malipo yalikuwa yanajadiliwa kutokana na ukweli kwamba Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania haina sheria ndogo za kutoza faini na adhabu, ambapo tozo au faini hutolewa kulingana na Kanuni

za Taifa za Uhifadhi wa Wanyamapori, ambazo hazimfungi mtu katika mahakama za sheria.

Ninapendekeza Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania na Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro zitunge sheria ndogo na kuzisimamia ipasavyo. Aidha, zibuni na kusimamia njia mbalimbali za usalama kama vile kuweka kamera za barabarani ili kudhibiti ajali za barabarani na hivyo kulinda wanyamapori.

10.9 Kutokuwepo na Jumba la Utalii

Tanzania haina Jumba la Utalii (City Tour Sanctury) ambapo sanaa za kiutamaduni pamoja na tamaduni mbalimbali za Kitanzania zinaweza kuoneshwa kwenye nyumba tofauti kama vile nyumba za makumbusho na kumbi za sinema.

Ili kukuza sekta ya utalii ndani ya Tanzania ikiendana na Mpango wa Pili wa Maendeleo ya Taifa wa Miaka Mitano, Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania na Mamlaka ya Uhifadhi Ngorongoro zinatakiwa kuhakikisha zinakuza utalii na kuwekeza zaidi ili kuwa na vivutio mbalimbali ikiwemo kutengeneza jumba la utalii.

Bodi ya usimamizi ya Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania ilieleza kwamba, katika mpango wake wa robo ya mwaka imedhamiria kushirikiana na taasisi mbalimbali za Serikali zinazojihusisha na biashara ya majengo kama vile Shirika la Nyumba pamoja na mifuko ya pensheni ili kuhakikisha inapata ardhi katika Jiji la Arusha kwa malengo ya kujenga jumba la utalii.

Ninaendelea kuishauri Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania iendeleze jitihada zake zenye lengo la kukuza utalii kwa kushirikiana na wadau mbalimbali ili kuweza kujenga jumba la utalii.

10.10 Utekelezaji Duni wa Shughuli za Utalii Uliofanywa na Bodi ya Utalii

Miongoni mwa majukumu mbalimbali ya Bodi ya Utalii Tanzania ni kuendeleza uhamasishaji na kuitangaza Tanzania kama sehemu ya vivutio vya utalii. Ili kufanikisha hili, Bodi ya Utalii Tanzania iliainisha malengo na shughuli mbalimbali ambazo ilikuwa inapaswa kuzifanyia kazi kufikia kipindi kinachoishia tarehe 30 Juni 2019.

Mapitio yangu ya utekelezaji wa shughuli zilizopangwa kufanywa na Bodi ya Utalii Tanzania kwa kutumia fedha zinazotokana na ushuru wa maendeleo ya utalii katika mwaka wa fedha ulioishia 30 Juni 2019 yalibaini shughuli 9 tu kati ya 29 sawa na asilimia 31 ndizo zilitekelezwa kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali 21** hapa chini.

Jedwali Na. 21: Orodha ya malengo na shughuli za Bodi ya Utalii ambazo hazijatekelezwa

Na	Malengo	Shughuli Zilizopangwa
1	Kufanya tafiti mbalimbali ili kuelewa soko la utalii	i. Kufanya tafiti mbalimbali na kuelewa utalii katika mkoa wa Mbeya, Ruvuma, Dodoma, Arusha, na Mwanza.
2	Kutangaza nje ya nchi vivutio vya utalii vilivyopo Tanzania.	i. Kushiriki katika maonesho ya utalii katika miji mikubwa miwili ya Marekani ii. Kufanya maonesho ya utalii nchini India
3	Kutangaza utalii ndani ya nchi ili kukuza na kuongeza utalii wa ndani	i. Kuandaa mpango-mkakati wenye lengo la kukuza utalii wa ndani ii. Kuandaa na kutengeneza matangazo na vipindi mbalimbali vinavyohusiana na shughuli ya utalii katika televisheni, redio, kwenye viwanja vya ndege, na kuweka mabango mbalimbali ya matangazo ya utalii katika mkoa wa Dodoma na Dar es Salaam. iii. Kuandaa semina na warsha za wadau mbalimbali zenye nia ya kutoa taarifa sahihi zinazohusiana na utalii kwa ujumla. iv. Kuendesha semina za wadau zenye lengo la kutoa na kuhamasisha huduma za utalii kwa wateja.

Na	Malengo	Shughuli Zilizopangwa
		v. Kuendesha kampeni ya uhamasishaji yenye lengo la kutangaza bidhaa na vivutio vipya vya utalii, kutengeneza vipeperushi na vijarida vinavyotangaza utalii, kuandaa mpango-mkakati wa kutengeneza na kuandaa vipeperushi.
4	Kusaidia kupanua biashara ya utalii kwa kuhamasisha uanzishaji wa aina mbalimbali za vivutio vya utalii	Kusaidia kuanzishwa kwa biashara mpya za utalii katika mkoa wa Dodoma, Simiyu, Mwanza, Geita, Mara, Shinyanga, na Morogoro na vilevile kusimamia uendeshaaji na kufanya tathmini ya biashara mpya 20 za utalii zilizoanzishwa ndani ya Tanzania.

Ninapendekeza Bodi ya Utalii Tanzania itekeleze shughuli zilizopangwa ili kuongeza utendaji wa sekta ya utalii nchini.

SURA YA KUMI NA MOJA

MWENENDO WA BENKI ZINAZOMILIKA NA SERIKALI

11.0 Utangulizi

Sura hii inaelezea mapungufu yaliyobainika wakati wa ukaguzi wa benki zinazomilikiwa na Serikali na inaelezea maeneo ya maboresho kama vile usimamizi wa urejeshaji wa mikopo, mikopo chechefu, utoshelevu wa mtaji, mikopo iliyo katika hali ya hatari, maamuzi katika utoaji wa mikopo, usimamizi wa miradi, na ufuatiliaji wa wateja wanaochelewa kufanya marejesho. Ukaguzi ulipitia utendaji wa Benki ya Uwekezaji Tanzania (Biashara), Benki ya Uwekezaji (Maendeleo), Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania, na Benki ya Posta Tanzania, ambapo matokeo ya ukaguzi ni kama ifuatavyo.

11.1 Uwiano wa Utoshelevu Wa Mtaji (Capital Adequacy) Kuwa Chini ya Kiwango Kinachohitajika Kisheria

Kanuni ya 9(a) na (b) za Kanuni za Benki na Taasisi za Fedha (Utoshelevu wa Mtaji) za Mwaka 2014 na Mwongozo Na. FA.43/433/01/Vol. III wa Benki Kuu ya Tanzania wa tarehe 5 Agosti 2015 unaitaka benki au taasisi ya fedha wakati wowote kudumisha kiasi cha chini cha mtaji wa msingi na mtaji wa jumla usiopungua asilimia 12.5 na 14.5 mtawalia, wa jumla ya mali zinazoambatana na vihatarishi na mali zilizo katika hali hatarishi zilizo nje ya urari wa kimahesabu. Kanuni ya 19(2) ya Kanuni za Benki na Taasisi za Fedha (Maendeleo ya Uwekezaji) za Mwaka 2011 inazitaka taasisi za fedha za maendeleo wakati wowote kudumisha kiasi cha chini cha mtaji wa msingi na mtaji wa jumla usiopungua asilimia 13 na 15 mtawalia, wa jumla ya mali zinazoambatana na vihatarishi na mali zilizo katika hali hatarishi zilizo nje ya urari wa kimahesabu.

Kwenye Ripoti yangu ya Jumla ya Mashirika ya Umma ya Mwaka wa Fedha 2017/2018 nilionesha benki nne (Benki ya

Uwekezaji Tanzania (Biashara), Benki ya Uwekezaji (Maendeleo), Benki ya Posta Tanzania; Benki ya Wanawake Tanzania; na Benki ya Twiga) ambazo uwiano wake wa mtaji wa msingi na mtaji wa jumla ulikuwa chini ya kiwango cha chini cha mahitaji ya mtaji kama ilivyoainishwa katika Sheria ya Benki na Taasisi za Fedha ya Mwaka 2014 na Mwongozo wa Benki Kuu ya Tanzania wa tarehe 5 Agosti 2015.

Katika ukaguzi wa mwaka huu, nilibaini benki mbili ambazo uwiano wa mtaji wa msingi na mtaji wa jumla bado ulikuwa chini ya kiwango cha chini cha mahitaji ya mtaji ya kisheria kwa miaka mitatu mfululizo. Benki mbili zilizobaki ziliunganishwa na Benki ya Posta Tanzania. Uwiano wa mtaji wa msingi na mtaji wa jumla na mali zinazoambatana na vihatarishi na mali zilizo katika hali hatarishi zilizo nje ya urari wa kimahesabu ni kama inavyooneshwa katika **Jedwali Na.22** hapa chini.

Jedwali Na. 22: Utoshelevu wa mtaji wa benki za Serikali

Maelezo	31.12.2018		31.12.2017		31.12.2016	
	Mtaji wa Msingi (Shilingi milioni)	Mtaji wa jumla (Shilingi milioni)	Mtaji wa Msingi (Shilingi milioni)	Mtaji wa jumla (Shilingi milioni)	Mtaji wa Msingi (Shilingi milioni)	Mtaji wa jumla (Shilingi milioni)
Benki ya Uwekezaji Tanzania (Maendeleo)						
Mtaji wa Msingi na mtaji wa Jumla	79,131	79,131	74,304	75,095	76,437	77,423
Jumla ya mali zinazoambata na na vihatarishi	656,475		856,702		942,621	
Uwiano wa mtaji wa msingi na mtaji wa jumla	12%	12%	9%	9%	8%	8%
Uwiano wa kiasi cha chini cha mtaji wa msingi na	13%	15%	13%	15%	13%	15%

Maelezo	31.12.2018		31.12.2017		31.12.2016	
	Mtaji wa Msingi (Shilingi milioni)	Mtaji wa jumla (Shilingi milioni)	Mtaji wa Msingi (Shilingi milioni)	Mtaji wa jumla (Shilingi milioni)	Mtaji wa Msingi (Shilingi milioni)	Mtaji wa jumla (Shilingi milioni)
mtaji wa jumla						
Benki ya Uwekezaji Tanzania (Biashara)						
Mtaji wa Msingi na mtaji wa Jumla	16,606	17,819.68	12,971	13,763	21,394	22,379
Jumla ya mali zinazoambata na na vihatarishi	244,607.13		235,269		179,958	
Uwiano wa mtaji wa msingi na mtaji wa jumla	6.79%	7.29%	5.51%	5.85%	11.89%	12.44%
Uwiano wa kiasi cha chini cha mtaji wa msingi na mtaji wa jumla	12.5%	14.50%	12.5%	14.50%	12.5%	14.50%

Chanzo: Uchambuzi wa mkaguzi

Kushindwa kwa benki kuzingatia kanuni zilizowekwa na Benki Kuu ya Tanzania kunaweza kuzisababishia benki adhabu, ikiwa ni pamoja na kupokonywa leseni.

Kwa mwenendo huu, ninarudia mapendekezo yangu kwamba Benki ya Uwekezaji (Biashara) na Benki ya Uwekezaji (Maendeleo) zipitie viwango vyao vya mitaji kwa malengo ya kuiongeza ili kufikisha uwiano wa kiwango cha chini cha mitaji kinachotakiwa kwa mujibu wa Kanuni za Benki za Mwaka 2014.

11.2 Ucheleweshaji wa Kuwatoa kwenye Mifumo ya Benki Watumishi Walioondoka Kazini

Sera za mifumo ya TEHAMA kwa benki inataka mtumishi aondolewe kwenye mfumo siku ya mwisho wa utumishi wake na taarifa zake zote zirekebishwe kwenye mifumo.

Wakati wa ukaguzi wa mifumo ya Benki ya Uwekezaji Tanzania (Biashara), Benki ya Uwekezaji Tanzania (Maendeleo), na Benki ya Kilimo Tanzania nilibaini ucheleweshaji wa kuwaondoa watumishi kwenye mifumo baada ya utumishi wao kukoma. Kwa mfano, kwenye Benki ya Uwekezaji Tanzania (Biashara) nilibaini watumishi wawili ambao waliondolewa kwenye mfumo baada ya zaidi ya siku 15 kupita kinyume cha Sera za mifumo (**Jedwali Na. 23**). Aidha, nilibaini kuwa ucheleweshaji huu unatokana na kuchelewa kutoa taarifa za mtumishi kutoka idara ya utumishi kwenda idara ya TEHAMA kwa ajili ya kuwaondoa kwenye mfumo.

Jedwali Na. 23: Watumishi walioondoka Kucheleweshwa kutolewa kwenye Mifumo ya Benki

Maelezo	Siku ya Ukoma wa Utumishi	Siku ambayo Taarifa Zilitoka Idara ya Utumishi kwenda Idara ya TEHAMA
Mtumishi wa kwanza	7 Oktoba 2018	22 Oktoba 2018
Mtumishi wa pili	20 Machi 2018	4 Aprili 2018

Kuchelewa kuwaondoa kwenye mfumo watumishi ambao utumishi wao umekoma kunaweza kusababisha ubadhilifu unaoweza kuisababishia benki hasara.

Ninapendekeza kuwa Benki ya Uwekezaji (Biashara), Benki ya Uwekezaji (Maendeleo) na Benki ya Kilimo Tanzania zihakikishe kuwa watumishi ambao utumishi wao umekoma, wanaondolewa kwenye mifumo ya TEHAMA siku ya mwisho ya ukomo wa utumishi wao ili kuepusha uwezekano wa ubadhilifu wa fedha za benki. Pia, zihakikishe kuwa taarifa za watumishi ambao utumishi wao unakoma kutoka idara ya Utumishi zinawasilishwa mapema iwezekanavyo katika idara ya TEHAMA na ziandae fomu ya

makabidhiano itakayoorodhesha mifumo yote ambayo mtumishi alikuwa anaitumia.

11.3 Changamoto Kwenye Utekelezaji wa Viwango vya Kimataifa vya Utayarishaji wa Hesabu (IFRS 9)

Tarehe 1 Julai 2018, benki na taasisi zingine zilianza kutumia viwango vipya vya kimataifa vya utayarishaji wa hesabu (IFRS 9) vinavyochukua nafasi ya viwango vya zamani, ambavyo ni Viwango vya Kimataifa vya Uandaaji wa Hesabu, Toleo la 39 (IAS 39). Mambo yaliyobadilika yanahusu ukokotoaji wa hasara itokanayo na mali-fedha zilizowekezwa, na mgawanyiko wa mali-fedha (classification of financial assets). Viwango hivi vipya vinataka ukokotoaji wa hasara itokanayo na madeni izingatie taarifa za nyuma, za sasa, na zijazo tofauti na viwango vya zamani vilivyokuwa vinasubiri hadi deni liwe chechefu au vihatarishi viive ndiyo hasara ikokotolewe.

Wakati wa utekelezaji wa viwango hivi, benki zilitakiwa kuangalia upya madaraja ya mali-fedha zilizozidhanywa kulingana na malengo yao ya uwekezaji na kuanzisha mfumo wa ukokotoaji wa hasara kulingana na vihatarishi vya sehemu zilikowekeza na maelekezo ya viwango vipya.

Wakati wa kupitia utekelezaji wa viwango hivi nilibaini changamoto mbalimbali zinazohusu ubora hafifu wa taarifa, mapungufu kwenye sera za kiuhasibu, weledi hafifu wa watumishi wa ndani kuhusu viwango vipya, na mapungufu katika namna ya kuripoti kwenye hesabu za fedha. Changamoto zingine nilizozibaini ni kutokuwa na vigezo vya ndani vya vihatarishi kwa wateja wao, ubora hafifu wa dhamana za mikopo, kukosa njia thabiti ya kupata taarifa za wakati ujao, na ukosefu wa matumizi ya riba halisi kwenye ukokotoaji wa thamani ya mali-fedha (amortized cost). Changamoto hizi zilisababisha benki kutafuta wataalamu waelekezi wa nje kwa ajili ya kutengeneza mfumo wa ukokotoaji wa hasara zitokanazo na uwezekano wa mali-fedha

kuwa chechefe kulingana na vihatarishi vya sehemu zilikowekezwa.

Ni matumaini yangu kuwa hizi changamoto zilizojitokeza zitachochea mabadiliko ya ndani ya benki kwa kutumia vizuri uzoefu na weledi kutoka kwa wataalamu waliowatumia kutengeneza mifumo ya kukokotoa hasara (expected credit loss) inayoweza kujitokeza kutokana na vihatarishi vya mali fedha zilizowekezwa nje ya benki.

Ninapendekeza benki zinazomilikiwa na Serikali kuanzisha timu za wataalamu wa ndani zitakazosaidia kushauri na kupitia mfumo wa ukokotoaji wa hasara tarajiwa (expected credit loss) zinazoweza kujitokeza kwenye mali-fedha zilizowekezwa nje ya benki ili kupunguza gharama za kila mwaka za kuwatumia wataalamu elekezi wa nje ya benki.

11.4 Makosa Yanayojirudia kwenye Miamala ya Fedha kwa Njia ya Simu kwa Benki ya Uwekezaji Tanzania (Biashara)

Wakati wa ukaguzi kwenye matawi ya Mbeya, Arusha, na Samora nilibaini malalamiko ya mara kwa mara kutoka kwa wateja juu ya miamala ya fedha kwa njia ya simu (mobile banking) inayotokana na makosa ya kujirudiarudia kwenye uhamishaji wa fedha kwenye akaunti za wateja. Aidha, benki ilikuwa ikirekebisha makosa haya kila yalipokuwa yakijitokeza kwenye akaunti za wateja. Marekebisho haya ninayachukulia kama suluhisho la muda na hivyo benki inahitaji itafute ufumbuzi wa kudumu wa tatizo hili.

Matatizo ya kujirudiarudia kwa miamala ya wateja yanaweza kusababisha wateja kukosa imani na huduma za kibenki na hivyo kupunguza mapato kwa benki kutokana na kupungua kwa wateja wa miamala ya simu. Menejimenti ya Benki ya Uwekezaji (Biashara) iliniarifu kuwa itafanya upembuzi yakinifu ili kubaini tatizo hili na kulipatia ufumbuzi wa kudumu.

Ninapendekeza Benki ya Uwekezaji Tanzania (Biashara) ifanye upembuzi yakinifu wa chanzo halisi cha tatizo la kujirudiarudia kwa miamala kwa njia ya simu kwenye akaunti za wateja kwa minajili ya kubaini kiini cha tatizo na kulipatia suluhisho la kudumu.

11.5 Kupungua kwa Ukwasi kwa Benki ya Posta Tanzania (TPB)

Kanuni ya 7 ya Kanuni za Benki na Taasisi za Fedha (Usimamizi wa Ukwasi) za Mwaka 2014 inazitaka benki au taasisi ya fedha kuwa na mali zisizopungua asilimia 20 ya akiba ya wateja wake. Wakati wa ukaguzi, niligundua kwamba uwiano wa ukwasi wa Benki ya Posta Tanzania kufikia tarehe 31 Desemba 2018 ulikuwa asilimia 19.17 ya akiba ya wateja wake kinyume na kiwango cha chini cha asilimia 20 kinachotakiwa na Kanuni. Kwenda kinyume na kanuni za usimamizi wa ukwasi kunaweza kusababisha faini na adhabu kutoka kwa mamlaka za usimamizi wa benki na taasisi za fedha.

Menejimenti ya Benki ya Posta ilinieleza kuwa uwiano wa ukwasi ulikuwa chini ya uwiano unaotakiwa na Kanuni kutokana na kutokuhuishwa kwa akiba ya amana ya shilingi bilioni 47 kwa taasisi za umma kama vile Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii, na Mfuko wa Fidha kwa Wafanyakazi. Aidha, Menejimenti ya Benki ilinieleza kuwa imechukua hatua mbalimbali katika kuboresha ukwasi wake ikiwemo mikakati thabiti ya kufuatilia ukusanyaji wa mikopo, kushawishi wateja kuweka akiba ya amana, na kukopa kutoka taasisi mbalimbali ikiwemo Benki Kuu ya Tanzania.

Ninapendekeza Benki ya Posta Tanzania ihakikishe wakati wote uwiano wa ukwasi uwe zaidi ya asilimia 20 ya akiba za wateja wake kama Kanuni za ukwasi zinavyotaka ili kujiepusha na faini na adhabu kutoka kwa mamlaka za usimamizi wa benki na taasisi za kifedha.

11.6 Udhaifu katika Usimamizi wa Uchukuaji wa Kiasi cha Fedha Kinachozidi Salio la Akaunti za Benki (Bank Ovadraft)

Wakati wa ukaguzi, niligundua mapungufu mbalimbali kwenye usimamizi wa uchukuaji wa kiasi cha fedha kinachozidi salio la akaunti za benki kama inavyooneshwa kwenye aya zifuatazo.

(i) Kutoa Fedha Kwenye Akaunti Zaidi ya Kiwango Kinachoruhusiwa na Benki

Wakati wa ukaguzi, niligundua udhaifu kwenye mfumo wa kiuhasibu ambapo unaruhusu wateja kuchukua fedha zaidi ya salio lililopo kwenye akaunti kwa kiwango zaidi ya kinachoruhusiwa na benki. Kulingana na sampuli niliyokagua, nimeorodhesha kwenye **Jedwali Na. 24** akaunti zote zilizotoa fedha zaidi ya kiwango kinachoruhusiwa na benki. Benki ya Posta Tanzania ilinieleza kuwa mikopo yote mitatu ya utaratibu huu ilitoka Benki ya Twiga ambayo ilikuwa na changamoto ya mfumo wa kiuhasibu ambao ulikuwa hauzuii uchukuaji wa kiasi cha fedha zaidi ya salio lililopo kupita kiwango kilichowekwa.

Jedwali Na. 24: Mikopo yenye kiasi kikubwa cha uchukuaji wa kiasi cha fedha zaidi ya salio lililopo kupita kiwango kinachoruhusiwa na benki

Namba ya Mteja	Salio 31 Desemba 2018 (Shilingi)	Kiwango cha Kinachoruhusiwa (Shilingi)	Tofauti (Shilingi)
91207000013	1,950,919,133	1,950,000,000	919,133
112604000001	364,894,683	280,000,000	84,894,683
191505000180	200,848,602	200,000,000	848,602

Chanzo: Taarifa za benki kwenye mfumo

(ii) Kutowekwa Vizuri kwa Riba kwenye Mfumo wa Rubikon Pia, niligundua kuwa riba iliyowekwa kwenye mfumo wa Rubikon inatofautiana na riba iliyoko kwenye mikataba ya wateja. Hii ilisababisha upotevu wa fedha kwa benki kutokukata riba kwenye akaunti hizo (**Jedwali Na.25**).

Benki ya Posta ilieleza kuwa, kwenye robo ya pili ya Mwaka 2019 gharama zote zilizowekewa dhamana zinazohusiana na

wakopaji zitakuwa na “code” zinazojitegemea, ambapo zitakuwa zinahudumiwa kila mwezi kutoka kwenye akaunti ya kuweka (Fixed deposit) kuliko utaratibu wa sasa hivi wa kuongeza deni mpaka kufikia kiasi cha shilingi milioni 306.7.

Jedwali Na. 25:Akaunti ambazo hazikukatwa riba kwenye mfumo

Na. ya Akaunti	Kiasi Kilichoidhinishwa	Riba Iliyoidhinishwa (%)	Mapato ya riba	Mapato ya Riba Yaliyokusanywa
300207000040	800,000,000	20	133,906,881	-
210207000003	300,000,000	25	9,753,426	-
150207000069	80,000,000	14	30,610	-

Chanzo: Taarifa za benki kwenye mfumo

(iii) Kiasi Kisichoweza Kurudishwa kwenye Kitabu cha Madeni kutoka kwenye Akaunti zenye Utaratibu wa Kutoa Fedha zaidi ya Kiasi cha Salio Kilichopo

Kitabu cha madeni kimejumuisha akaunti zenye utaratibu wa kutoa fedha zaidi ya kiasi cha salio kilichopo kiasi cha shilingi 306,754,415 kwenye akaunti za akiba za wateja na zimehusishwa na akaunti za mikopo. Akaunti hizi zina utaratibu wa kutoa fedha zaidi ya kiasi cha salio kilichopo kwa sababu zinakatwa fidia (indemnity charges) wakati hazina hela. Kwa kuwa akaunti zenye utaratibu wa kutoa fedha zaidi ya kiasi cha salio kilichopo ni za akiba na hazikutakiwa kuwa na utaratibu huu maana hakuna makubaliano ya mteja na benki kuruhusu miamala ya namna hii, hakuna uwezekano wa mteja kurejesha fedha hizo. Benki ya Posta ilieleza kwamba mwaka 2019 ilifanya utaratibu wa kuanzisha vifungu tofauti kwa ajili ya kuweka kumbukumbu za gharama zote zinazohusiana na mikopo badala ya kuweka kumbukumbu kwenye akaunti za akiba za wateja ambazo hatimaye zinasababisha utaratibu wa kutoa fedha zaidi ya kiasi cha salio kilichopo kutokana na kukosekana kwa fedha kwenye akaunti hizo.

Benki ya Posta Tanzania ilieleza kuwa kiasi cha shilingi milioni 66.11 zilikuwa kwenye account ya wakala (ambaye ni shirika

la posta Tanzania) na zilipaswa kupelekwa kwenye benki ya Posta Tanzania.

(iv) Fedha Zilizotolewa zaidi ya Kiasi cha Salio Kilichopo Kwenye Akaunti za Wateja Zimeripotiwa Kama Mali Zingine

Wakati wa ukaguzi, nilibaini kuwa kufikia tarehe 31 Desemba 2018, kiasi cha shilingi 66,107,023 kutoka kwenye akaunti zenye utaratibu wa kutoa fedha zaidi ya kiasi cha salio kilichopo zilirekodiwa kama mali zingine kwenye vitabu. Aidha, nilibaini kuwa miamala ya akaunti zenye utaratibu huu zinahusiana na akaunti za wakala wa Shirika la Posta Tanzania za Pangani, Muheza, Babati, na Mpwapwa; na akaunti za akiba za wateja binafsi na wafanyakazi. Hakukuwa na makubaliano kati ya benki na wateja hawa kuhusiana na utaratibu wa kutoa fedha zaidi ya kiasi cha salio kilichopo. Benki ya Posta ilieleza kuwa wakala wa Shirika la Posta Tanzania wana kiasi cha shilingi 66,107,023 kwenye akaunti zao zilizotokana na utaratibu wa kutoa fedha zaidi ya kiasi cha salio kilichopo ambazo wanapaswa kuzirudisha. Aidha, Benki ilieleza kuwa ina mahusiano mazuri na Shirika la Posta na huwa wanayachukua kama madeni yao.

Udhaifu kwenye usimamizi wa utaratibu wa kutoa fedha zaidi ya kiasi cha salio kilichopo kwenye akaunti za wateja unaweza kusababisha hasara kwa benki endapo wateja watashindwa kulipa hela hizo.

Ninapendekeza Benki ya Posta kuimarisha mifumo ya usimamizi wa utaratibu wa kutoa fedha zaidi ya kiasi cha salio kilichopo kwenye akaunti za wateja na kipaumbele kiwe kwenye utoaji wake na uwekaji wa kumbukumbu kwenye vitabu vya uhasibu.

11.7 Udhaifu katika Usimamizi wa Akaunti za Muda (Suspense Account) katika Benki ya Posta

(i) Kukosekana kwa Usuluhishi kwenye Akaunti za Muda

Wakati wa ukaguzi, nilibaini akaunti sita za muda ambazo hazikufanyiwa usuluhishi kuanzia Januari hadi Desemba 2018. Akaunti hizi zimeorodheshwa kwenye **Jedwali Na. 26** hapa chini.

Jedwali Na. 26: Akaunti za muda ambazo hazikufanyiwa usuluhishi

Akaunti Na.	Jina la Akaunti	Kiasi (Shilingi)
2064002	Transfers awaiting Payment in Tanzania	227,775,422
2031007	Collection Agents - Principal Balances	(201,531,782)
2999999	System Control Account	(185,866,658)
2999006	TWB Conversion Balances	(155,384,563)
2999005	Conversion Twiga Balances	144,241,442
2031006	Postal Agencies - Principal Balances	(59,882,761)

(ii) Miamala Kukaa Muda Mrefu kwenye Akaunti ya Muda

Nilibaini tatizo la miamala kukaa muda mrefu kwenye akaunti za muda, ambapo kulikuwa na miamala iliyokuwepo tangu mwaka 2015. Jumla ya kiasi kilichopo kwenye akaunti za muda ni shilingi bilioni 1.5 ambapo shilingi milioni 90 zilikuwepo tangu mwaka 2015 na mwaka 2016. Sampuli ya akaunti hizo imeorodheshwa kwenye **Jedwali Na. 27**. Pia, wakati wa ukaguzi nilikosa mchanganuo wa kiasi cha shilingi 185.87 kwenye akaunti ya muda iitwayo “Control Suspense accounts”.

Jedwali Na. 27: Miamala iliyokaa muda mrefu kwenye akaunti za muda

Tarehe	Maelezo ya akaunti	Kiasi (Shilingi)
12 Julai 16	James A. Rugarabamu PSPF LOAN REC/	6,097,877
18 Februari 16	TISS FROM CITIBANK	5,550,000
29 Januari 16	Unapplied fund (TISS from BOT)	5,196,386
26 Oktoba 15	MWANAISHA ABDULLA EHZN15	1,071,357
6 Oktoba 15	Amount for TPB EFT 280815193	250,000
23 Desemba 16	NALLE HASSAN M.	185,910

Chanzo: Taarifa kutoka Benki ya Posta

Benki ya Posta iliahidi kupitia miamala yote iliyopo kwenye akaunti zote za muda ili kuangalia kiasi kinachotakiwa kuingizwa kwenye taarifa ya faida na hasara ya mwaka (Statement of Profit or loss account) kwa mujibu wa kanuni za benki. Kuchelewa kufanya usuluhishi kwenye akaunti za muda kunaweza kusababisha ubadhilifu kwenye akaunti hizo na baadaye hasara kwa benki.

Ninapendekeza Benki ya Posta ifanye usuluhishi wa akaunti za muda mara kwa mara ili kuweza kubaini makosa kwa wakati na kuyafanyia kazi mapema.

11.8 Udhaifu Katika Kurekodi na Kutunza Kumbukumbu katika Benki ya Posta

Nilipitia utoaji na usimamizi wa mikopo pamoja na utunzaji wa kumbukumbu za mikopo ya wateja na kubaini mapungufu yafuatayo.

(i) Kutofautiana kwa riba kati ya mkataba na mfumo wa benki

Nilibaini tofauti kati ya kiwango cha riba kilichopo kwenye mkataba na kilichopo kwenye mfumo kwa ajili ya kukokotoa riba ya mkopo kama inavyoonyeshwa kwenye **Jedwali Na 28**. Pia, nilibaini utofauti kati ya majeresho yaliyorekodiwa kwenye mfumo na marejesho kwa mujibu ya mkataba. Kwa mfano, marejesho ya mkopo wenye kumbukumbu namba 220102000010 kwenye mfumo yanaonesha ni shilingi 18,499,076 wakati marejesho ya kwenye mkataba yanaonesha ni shilingi 18,504,671. Aidha, nilishindwa kupata barua ya maombi ya mikopo yenye kumbukumbu namba 220104002421 na 220104000267 yenye kiasi cha shilingi milioni 5.9 na shilingi milioni 3.3 mtawalia.

Jedwali Na. 28: Mikopo yenye tofauti ya riba kati ya mfumo na mkataba

Namba ya Mkopo	Jina	Riba Iliyopo kwenye Mfumo (Rubicon) (%)	Kiwango cha Riba kwenye Mkataba wa Mkopo (%)
220102000010	Bandin Elias Mushi	22	25
110102000017	Victoria Ndossi Cornelio	28	20
110121000378	Silas Willison Mihayo	22	25
110113000932	Joachim Msifia Kisasa	21	25

Chanzo: Mkataba na Mfumo wa Rubikon

(ii) Kukosekana kwa Mikataba ya Mikopo ya Wateja

Wakati wa mapitio ya majalada ya mikopo, nilikosa mikataba ya mikopo ya wateja watano yenye jumla ya shilingi 421,499,109 kama inavyonnesha kwenye **Jedwali Na.29**.

Jedwali Na. 29: Mikopo ambayo mikataba yake ilikosekana

Namba ya Mkopo	Tarehe ya Mkataba	Kiasi cha Mkopo Kilichotolewa (Shilingi)	Kiasi Kilichobaki (Shilingi)
11260400001	16 Machi 2010	280,000,000	364,894,683
12180300002	29 Machi 2014	2,000,000	101,956.00
28510200001	6 Disemba 2018	38,000,000	38,000,000
19190200001	17 Juni 2014	11,851,875	11,851,875
212-0087534	7 Septemba 2016	8,400,000	6,650,595
Jumla			421,499,109

Chanzo: Mchanganuo wa Mkaguzi

Benki ya Posta ilieleza kuwa itajitahidi kufuata mwongozo wa kukopesha ili kuhakikisha kuwa riba iliyopo kwenye mkataba inafanana na riba iliyopo kwenye mfumo wa benki. Pia, marejesho ya mkopo yaliyopo kwenye mkataba yatakuwa sawasawa na ya mfumo wa benki. Aidha, Benki ilieleza kuwa imewaagiza mameneja wake wa matawi (Dodoma na Mpwapwa) kutafuta mikataba na barua za mikopo zilizokosekana wakati wa ukaguzi.

Kukosekana kwa taarifa muhimu za wateja kama vile barua za maombi ya mikopo, mikataba ya mikopo, na majalada kunaweza kusababisha benki kupata hasara ikitokea mteja ameshindwa kulipa mkopo na benki inataka kumpeleka kwenye vyombo vya sheria.

Ninapendekeza Benki ya Posta ifuate taratibu zilizowekwa kwenye mwongozo wa kukopesha ili kuimarisha mfumo wa ukopeshaji. Pia, Benki iimarishe utunzaji wa kumbukumbu pamoja na kuoanisha kiasi cha riba kilichopo kwenye mikataba na kwenye mfumo wa benki pamoja na marejesho yake.

11.9 Kutobadili Riba ya Mikopo kwa Watumishi Walioondoka kwenye Utumishi wa Benki ya Posta

Katika mapitio yangu ya mikopo kwa watumishi wa benki, nilibaini mikopo ya jumla ya shilingi bilioni 1 inayohusiana na watumishi 82 wa Benki ya Posta walioondoka na mmoja wa Benki ya Uwekezaji (Maendeleo), ambapo riba za mikopo hiyo

hazikubadilishwa kufuata riba za sokoni kinyume na sera ya mikopo ya benki inayotaka bakaa ya mkopo wa mtumishi ambaye utumishi wake kwa benki unakoma kutozwa riba ya soko ya kipindi hicho. **Jedwali Na. 30** linaonesha mikopo ya watumishi ambao utumishi wao kwa Benki ulikoma.

Jedwali Na. 30: Mikopo ya watumishi ambao utumishi wao kwa Benki ulikoma lakini haitozwi riba kwa kiwango cha soko

Mwaka	Idadi	Mkopo (Shilingi)	Bakaa ya Mkopo (Shilingi)
2012	1	6,000,000	3,001,520
2013	4	7,033,336	4,478,390
2014	2	6,116,205	5,816,205
2015	5	87,568,147	25,507,851
2016	8	76,908,000	61,934,529
2017	34	657,809,195	483,891,033
2018	28	637,253,483	456,777,119
Jumla	82	1,478,688,366	1,041,406,648

Chanzo: Taarifa za mfumo wa benki

Benki ya Posta ilieleza kuwa inaendelea kuwafuatilia watumishi hao ambao utumishi wao kwa Benki ulikoma na itahakikisha atumishi hao wanalipa bakaa ya mikopo yao. Kwa wale waliopata ajira sehemu zingine, Benki itawasainisha hati ya makubaliano (MoU) ili wakatwe kwenye mishahara yao ya kila mwezi. Pia, Benki imeahidi kuweka mkakati wa kuhakikisha kuwa wafanyakazi ambao utumishi wao kwa Benki utakoma na wanaondoka na mikopo watatozwa riba ya kiwango cha soko ya kipindi husika. Aidha, Benki ya Uwekezaji (Maendeleo) iliahidi kuwa itahakikisha riba inabadilishwa kwenye mfumo kulingana na riba ya soko ya wakati husika mara baada ya mtumishi kuondoka.

Kutotoza riba kwa kiwango cha soko kwenye bakaa ya mikopo ya watumishi ambao utumishi wao kwa benki umekoma kunasababisha upotevu wa mapato kwa benki na ni kinyume na sera za benki.

Ninapendekeza Benki ya Posta na Benki ya Uwekezaji Tanzania (Maendeleo) kutoza riba ya kiwango cha soko

kwenye mikopo ya watumishi ambao utumishi wao umekoma kama sera ya benki inavyotaka.

11.10 Mapitio ya Mfumo wa Ziada wa Hifadhi (Backup) ya Taarifa za Benki ya Posta

Taratibu za mfumo wa ziada wa uhifadhi wa taarifa zinataka mtumishi mmoja mahususi wa TEHAMA ndani ya idara ya TEHAMA kupitia na kuhakiki kila mwisho wa siku taarifa zilizopo kwenye mfumo wa ziada wa uhifadhi (backup) wa taarifa. Wakati wa ukaguzi, nilibaini matukio 10 (66.7%) kati ya sampuli ya siku 15 ambapo kulikosekana mapitio ya mfumo wa uhifadhi wa taarifa za kila siku za benki na mtumishi mahususi wa TEHAMA kinyume na taratibu za mfumo wa uhifadhi taarifa za benki.

Kutokupitiwa kwa mfumo wa uhifadhi (backup) wa taarifa za benki kila siku na mtumishi mahususi wa TEHAMA kunaweza kusababisha upotevu wa taarifa muhimu za benki za muda mrefu bila kujua.

Ninapendekeza Benki ya Posta ihakikishe kuwa mapitio ya mfumo wa ziada wa uhifadhi (backup) wa taarifa yanafanyika kila siku na mtumishi mahususi wa TEHAMA ili kuhakikisha ukamilifu na usahihi wa taarifa za benki.

11.11 Kutozuiliwa kwa Watu Wengine zaidi ya Msimamizi wa Mfumo Kuingia kwenye Mfumo wa Rubikon

Marekebisho ya taarifa za malipo katika akaunti za wateja kwenye mfumo wa Rubikon hayafanywi na msimamizi pekee wa mfumo kinyume na taratibu za fedha zinazotoa mamlaka ya kufanya marekebisho ya taarifa za malipo za wateja kwa msimamizi wa mfumo tu. Kuruhusu marekebisho ya taarifa za malipo za wateja kwenye mfumo kufanywa na watu wengine zaidi ya msimamizi wa mfumo kunaweza kusababisha kufanyika marekebisho yasiyo na idhini kulingana na taratibu za kibenki.

Ninapendekeza marekebisho ya taarifa za malipo za wateja kwenye mfumo zifanywe na msimamizi wa mifumo pekee ili kuepuka marekebisho yasiyokuwa na idhini.

11.12 Udhaifu katika Usimamizi wa Akaunti Zisizo Hai

Katika mapitio ya akaunti zisizo hai (dormant) kwenye Benki ya Posta, nilibaini akaunti 37,100 ambazo hazikuoneshwa kwenye mfumo kama akaunti zisizo hai licha ya kutofanya kazi zaidi ya miezi 12 au 24. Pia, nilibaini akaunti 13,969 ambazo zilioneshwa kama akaunti zisizo hai kabla ya kufikia miezi 12 au 24 ya kutokufanya kazi kama inavyotakiwa na taratibu za benki. Mfumo umewekwa kuonesha alama kwa akaunti isiyo hai baada ya miezi 12 au 24 ya kutofanya kazi kwa akaunti ya biashara (current account) na akaunti ya akiba mtawalia.

Benki ya Posta ilieleza kuwa akaunti 37,100 za wateja zilionekana si hai (dormant) kwa sababu ya kuhamisha taarifa kutoka mfumo mmoja kwenda mwingine. Mfumo wa Benki ya Wanawake ambayo imeunganishwa na Benki ya Posta ulikuwa hauoneshi kuwa akaunti si hai hata zikifika siku 730 bila kufanya miamala. Benki ya Posta iliahidi kurekebisha mfumo ili kuhakikisha akaunti zinakuwa si hai ikifika miezi 12 au 24 kwa akaunti za biashara na akaunti za akiba mtawalia.

Kutoonesha akaunti kuwa si hai zinapofikia muda wake kunaweza kusababisha wafanyakazi wasio waaminifu kufanya ubadhilifu kwenye akaunti hizo. Pia, kuzifanya akaunti si hai kabla ya muda wake kunaleta usumbufu kwa wateja kwa kuwazuia kufanya miamala ya kibenki.

Ninapendekeza Benki ya Posta ipitie mfumo wake wa Rubikon na kuuwezesha kuonesha akaunti si hai mara tu zinapofikia muda wa miezi 12 au 24 kwa akaunti za biashara na akiba mtawalia.

11.13 Kushindwa Kukusanya Asilimia 50 ya Ada ya Tathmini ya Mikopo kwa Wateja

Taratibu za ndani za Benki ya Kilimo zinataka kutoza ada ya tathmini ya mkopo ya asilimia moja (1%), ambapo asilimia 50 (50%) inalipwa kabla ya kuanza tathmini na asilimia 50 (50) iliyobaki hulipwa baada ya mkopo kuidhinishwa. Wakati wa ukaguzi, nilibaini maombi 11 ya mikopo ambayo ada ya tathmini ya mikopo ya shilingi 223,817,677 haikukusanywa kabla ya kumaliza tathmini. Badala yake, benki ilishikilia hadi wakati wa kutoa awamu ya kwanza ya mkopo kinyume na Sera. **Jedwali Na. 31** linaonesha ada ya tathmini ambayo haijakusanywa.

Jedwali Na. 31: Asilimia 50 ya ada ya tathmini ambayo haijakusanywa

Jina la Mteja	Kiasi Kilichoidhinishwa	Mkopo Uliotolewa	Ada ya Tathmini Asilimia 1 kwenye Mkopo Ulioidhishwa	Asilimia 50 ya Mkopo Ulioidhinishwa ambayo Haikulipwa wakati wa Kuanza Tathmini
	Shilingi	Shilingi	Shilingi	Shilingi
Duuma Amcos	88,150,000	66,625,100	881,500	440,750
Kapolo AMCOS	410,768,800	360,025,100	4,107,688	2,053,844
Ilandutwa Agrobusiness Co. Ltd	850,000,000	587,657,692	8,500,000	4,250,000
Matanana Amcos	39,939,960	39,939,960	399,400	199,700
Kagera Cooperative Union (1990)	12,000,000,000	12,000,000,000	120,000,000	60,000,000
Karagwe District Cooperative Union	14,758,970,995	14,758,970,995	147,589,710	73,794,855
Ngara farmers' Cooperative Union	2,000,000,000	2,000,000,000	20,000,000	10,000,000
Nyarusai Limited	858,353,420	800,000,000	8,583,534	4,291,767
You Spices Enterprises	127,813,500	114,534,831	1,278,135	639,068

Jina la Mteja	Kiasi Kilichoidhinishwa	Mkopo Uliotolewa	Ada ya Tathmini Asilimia 1 kwenye Mkopo Ulioidhishwa	Asilimia 50 ya Mkopo Ulioidhinishwa ambayo Haikulipwa wakati wa Kuanza Tathmini
Njombe Milk Factory Company Ltd	1,455,140,000	469,016,238	14,551,400	7,275,700
Global Agency Limited	12,174,398,817	7,570,201,918	121,743,988	60,871,994
Jumla	44,763,535,492	38,766,971,834	447,635,355	223,817,677

Chanzo: Faili la mteja

Benki ya Kilimo ilieleza kuwa ilianza kukopesha wakulima wadogowadogo ambao wasingeweza kulipia ada ya tathmini kabla ya kupewa mikopo. Aidha, Benki ilieleza kuwa sasa hivi imeongeza wigo wa wakulima na wateja wengine na watakuwa inatoza asilimia 50 wakati wa kuanza tathmini.

Kutotoza asimilia 50 kabla ya kuanza tathmini ya maombi ya mkopo kunaweza kusababisha Benki kukosa mapato endapo mteja ataahirisha kukopa baada ya tathmini au mkopo kutoidhinishwa.

Ninapendekeza Benki ya Kilimo ifuate taratibu za mikopo zinazotaka kutoza ada ya tathmini ya asilimia 50 kabla ya kuanza tathmini ya maombi ya mkopo ili kufidia gharama za awali na kupunguza hasara kwa Benki endapo mkopo hautafanikiwa.

11.14 Kutoa Mkopo kwa Ajili ya Mradi Unaofanyika kwenye Bonde la Mto bila Kibali cha Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira (NEMC)

Wakati wa kutembelea utekelezaji wa miradi iliyopewa mikopo na Benki ya Kilimo nilibaini mradi wenye mkopo wa shilingi bilioni 12.17 na shilingi bilioni 7.57 ambao unatekelezwa kwenye Bonde la Mto Ngono mkoani Kagera bila kibali cha Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira. Aidha, jalada la mkopo halikuwa na ripoti ya tathmini ya athari za

mazingira (Environmental impact assessment report) inayotolewa na NEMC (Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira) kinyume na taratibu na masharti ya awali ya barua ya idhini ya mkopo ya tarehe 16 Mei 2018.

Kutoa mikopo kwenye miradi inayotekeleza shughuli zake kwenye mabonde ya mito bila vibali vya Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira kunaweza kusababisha hasara kwa benki endapo Baraza litaamua kusitisha utekelezaji wa mradi kwa sababu ya athari katika mazingira hali itakayobabisha mteja kushindwa kulipa mkopo.

Ninapendekeza Benki ya Kilimo kuchukua hatua stahiki ikiwemo kumuhimiza mteja wake kufuatilia kwa karibu kibali kupitia kampuni kanzu. Pia, ihakikishe kuwa mikopo itolewayo kwenye miradi inayotekelezwa kwenye maeneo nyeti ya mazingira inaambatishwa na ripoti ya tathmini ya mazingira na kibali cha Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira kabla ya kutoa mkopo.

11.15 Udhaifu kwenye Usimamizi wa Taarifa Muhimu (Super Users/Administrative Credentials) katika Benki ya Kilimo

Mapitio ya usimamizi wa utunzaji wa taarifa muhimu (super user credentials) kwenye mifumo ya Benki ya Kilimo yalibaini kuwa Benki inatumia programu ya chanzo wazi (open source software) kitiwacho Keepass katika kutunza taarifa muhimu za benki kama vile nywila (password) na majina ya watumiaji kinyume na Viwango vya Kimataifa vya Usimamizi wa Mifumo (ISO 27001 na COBIT 5) ambavyo vinataka taarifa muhimu za nywila zihifadhiwe kwenye kasiki (safe). Pia, nilibaini kuwa Benki haifanyi mapitio ya mara kwa mara ya taarifa muhimu za uingiaji kwenye mfumo.

Benki ilieleza kuwa ipo kwenye mchakato wa kupata kasiki kwa ajili ya kuhifadhi taarifa hizo muhimu.

Mfumo wa programmu ya chanzo wazi unaweza kuwa umetengenezwa na mkandarasi ili kuruhusu kuingiliwa na

virusi kwenye taarifa za benki au kupeleka taarifa muhimu kwa mkandarasi bila menejimenti kujua na kusababisha ubadhilifu.

Ninapendekeza Benki ya Kilimo iache kutumia programu ya chanzo wazi kutunzia taarifa muhimu za benki na iharakishe upatikanaji wa kasiki kwa ajili ya kutunza kumbukumbu muhimu za mifumo.

11.16 Udhaifu kwenye Uundaji wa Mifumo ya Ndani

Mapitio ya utengenezaji wa mifumo ya ndani kwenye Benki ya Kilimo yalibaini kuwa viwango vya lugha ya kuundia programu na kanzidata havijaandikwa kwenye nyaraka na miongozo ya benki. Pia, nilibaini kuwa benki haifanyi tathmini ya mfumo kabla ya kuunda ili kujua iwapo unaweza kusaidia benki kutatua changamoto zake za kiutendaji. Hii inaweza kupelekea benki kuunda mfumo ambao hauendi sambamba na malengo na viwango vya benki.

Benki iliahidi itahakikisha viwango vya uundaji wa mifumo ya ndani vinawekwa kwenye mwongozo wa utengenezaji wa programu za mifumo.

Ninapendekeza Benki ya Kilimo Tanzania itayarishe mwongozo wa utengenezaji wa programu za mifumo utakaoonesha viwango vya kufuata wakati wa utengenezaji wa mifumo ya ndani na kanzidata. Pia, Benki ihakikishe inafanya tathmini ya mfumo kabla ya kutengeneza ili kuhakikisha mfumo unaendana na mahitaji ya benki na uko sambamba na malengo ya benki.

11.17 Kiwango cha Chini cha Ukusanyaji wa Mikopo Iliyorekodiwa kama Hasara kwenye Vitabu vya Benki ya Uwekezaji (Maendeleo)

Wakati wa mapitio ya ukusanyaji wa mikopo chechefu iliyorekodiwa kama hasara kwenye vitabu vya benki, nilibaini kiwango kidogo cha ukusanyaji ambapo katika kiasi cha

mikopo hiyo ya shilingi bilioni 129, Benki ilikusanya shilingi bilioni 2.1 sawa na asilimia mbili (2%) tu kutoka Januari hadi Septemba 2018. Makusanyo hayo ni kidogo ikilinganishwa na makisio ya kukusanya shilingi bilioni sita (6).

Kiwango kidogo cha ukusanyaji kinapunguza ukwasi wa benki ambapo kiasi hicho cha fedha kingetumika kwenye uwekezaji wa benki.

Benki ilieleza kuwa imeandaa mkakati kabambe wa kukusanya na kufuatilia mikopo hii pamoja na mingine ili kupunguza kiwango cha mikopo chechefu kwa kuongeza ukusanyaji. Mikakati hiyo inahusisha kutumia wakala wa ukusanyaji madeni, kuongeza idadi ya wafanyakazi wa kukusanya madeni, na ufuatiliaji wa karibu wa kesi za madai zilizokaa muda mrefu mahakamani.

Pamoja na juhudi hizi, ninapendekeza Benki ya Kilimo iimarisha zaidi mikakati yake ya ufuatiliaji na ukusanyaji wa mikopo ili kuimarisha kiwango cha ukwasi na kufikia makisio ya makusanyo ya mikopo chechefu.

11.18 Kuongezeka kwa Mikopo Iliyopo katika Hali ya Hatari

Benki Kuu ya Tanzania inapambana kuhakikisha kuwa thamani ya mali-fedha (mikopo) ya taasisi za fedha na benki inaimarika. Benki Kuu iliagiza benki zote ambazo zina uwiano mkubwa wa mikopo chechefu (Non-Performing Loans) ziandae na kutekeleza mikakati ya kupunguza uwiano huo hadi kufikia asilimia tano (5%). Ili kufikia uwiano huo, Benki Kuu inataka kila benki na taasisi zingine za fedha kutumia ofisi za kumbukumbu za mikopo wakati wa kufanya tathmini ya awali ya maombi ya mikopo na kupata historia ya mkopaji kama amewahi kushindwa kulipa mikopo kwenye benki zingine.

Pamoja na hayo, wakati wa mapitio ya madeni chechefu, nilibaini kuwa kati ya benki nne za Serikali, benki tatu (TIB Maendeleo, TIB Biashara, na Benki ya Posta) zilikuwa na uwiano mkubwa wa madeni chechefu ikilinganishwa na uwiano

wa soko na makisio ya Benki Kuu ya Tanzania kama inavyooneshwa kwenye **Jedwali Na 32**.

Benki ya Uwekezaji Tanzania (Maendeleo) ilieleza kuwa inaendelea kuimarisha ufuatiliaji na ukusanyaji wa madeni ya mikopo pamoja na kuimarisha na kufuata miongozo ya mikopo ya ndani.

Wakati wa kufanya tathmini za awali za maombi ya mikopo ikiwa ni pamoja na kutumia taarifa ya ofisi ya kumbukumbu ya mikopo kwa Mwaka wa Fedha 2018, Benki ya Uwekezaji (Maendeleo) ilieleza kuwa ilifanikiwa kukusanya jumla ya shilingi bilioni 3.87 za mikopo chechefe ambapo kufikia tarehe 31 Desemba 2018 Benki ilikuwa na bakaa ya mikopo chechefe ya kiasi cha shilingi bilioni 216.3.

Jedwali Na. 32: Mwenendo wa mikopo chechefe

Maelezo		30 Septemba 2018	31 Desemba 2017	31 Desemba 2016	31 Desemba 2015
Benki ya Uwekezaji (Maendeleo)		33%	38%	35%	14%
Wastani wa soko (Ripoti za Benki Kuu)		11.3%	11.7%	9.5%	6.4%

Chanzo: Hesabu za Benki ya Uwekezaji (Maendeleo), Benki ya Posta, na Benki ya Uwekezaji (Biashara)

Kiwango kikubwa cha mikopo chechefe kinapunguza mtaji wa msingi wa benki za Serikali kwa kuingizwa kwenye vitabu kama hasara.

Ninapendekeza benki za Serikali zifanye jitihada mahususi za kuimarisha ubora wa mikopo yao ikiwa pamoja na kuimarisha ufuatiliaji wa mikopo na kutumia vizuri taarifa za ofisi za kumbukumbu za mikopo wakati wa kufanya tathmini ya maombi ya mikopo ili kupunguza mikopo chechefe mipya na kufikia malengo ya asilimia tano (5%).

SURA YA KUMI NA MBILI

UTENDAJI KATIKA MIFUKO YA HIFADHI YA JAMII

12.0 Utangulizi

Mifuko ya hifadhi ya jamii ilianzishwa kwa madhumuni ya kutoa mafao kwa wanachama wa mifuko na jamii kwa ujumla. Mifuko hii inajumuisha mfuko wa bima ya afya na mifuko ya pensheni.

Fao la afya linatoa nafasi katika eneo zima linalohusiana na afya. Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ulianzishwa chini ya sheria namba 8 ya mwaka 1999 Sura ya 395 ili kuhakikisha huduma bora za afya zinapatikana kwa waajiriwa wote wa serikali, taasisi binafsi, na makundi mengine.

Mifuko ya jamii ina lengo la kuwawezesha watu kuishi kwenye maisha ya kiutu na kumudu gharama hata baada ya matukio ya majanga ya kijamii kama vile vifo au ulemavu na ya kiuchumi ambayo yanasababisha kupungua kwa kipato. Mifuko pia husaidia wastaafu, wagonjwa, na wazazi kipindi cha uzazi.

Mpaka kufikia tarehe 30 Juni 2019, kufutia kuunganishwa kwa mifuko ya pensheni, Tanzania ilikuwa na mifuko miwili ya pensheni ambayo ni Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma (PSSSF) na Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF).

Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma uliundwa tarehe 1 Agosti 2018 kutokana na kuunganishwa kwa mifuko minne (4) ya pensheni ambayo ni Mfuko wa Pensheni kwa Watumishi wa Umma (PSPF), Mfuko wa Pensheni wa Serikali za Mitaa (LAPF), Mfuko wa Pensheni wa Mashirika ya Umma (PPF) na Mfuko wa Pensheni kwa Watumishi wa Serikali Kuu (GEPF). Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma umeundwa kwa ajili ya pensheni ya wafanyakazi wa umma na Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii utakuwa kwa ajili ya watu na makundi mengine ya wafanyakazi ikiwemo sekta binafsi.

Sura hii inaonesha mapungufu ya kiutendaji yaliyomo kwenye mifuko ya hifadhi ya jamii ukiwemo Mfuko wa Fidha kwa Wafanyakazi (WCF).

Vilevile, inaainisha mapendekezo kwa ajili ya kuboresha utendaji wa taasisi hizi. Zifuatazo ni hoja na mapendekezo yangu juu ya hali ya uendeshaji wa mifuko.

12.1 Kutokufanyika kwa Tathmini ya Uwezo wa Mfuko Mpya

Tathmini ya uwezo wa mfuko huonesha uwiano wa mali na madeni kwa kipindi kijacho. Tathmini hii husaidia mfuko kujua uwezo wake wa kulipa madeni yakiwemo madeni ya wastaafu kwa kipindi kijacho. Pia, husadia uongozi wa mfuko katika kufanya maamuzi mbalimbali.

Kama ilivyoielezwa katika taarifa ya ukaguzi wa mwaka uliopita, taarifa za tathmini za mifuko ya pensheni iliyounganishwa kuunda mfuko mpya (PSPF, PPF, LAPF na GEPF) zilikuwa zinaonesha hali ya kutokuwa na uwezo wa kulipa madeni katika kipindi kijacho. Ikilinganishwa na mifuko mingine, Mfuko wa Pensheni kwa Watumishi wa Umma (PSPF) ulikuwa na uwezo mdogo sana wa kulipa madeni yake katika kipindi kijacho.

Hata hivyo, tangu Mfuko mpya wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma (PSSSF) uundwe mnamo tarehe 1 Agosti 2018 hadi kipindi nilichofanya ukaguzi mwezi Novemba 2019, bado tathmini ya uwezo wa mfuko mpya haijafanywa.

Hadi sasa uongozi wa Mfuko Mpya haujui uwezo wa mfuko kulipa madeni ya wastaafu katika kipindi kijacho.

Ninapendekeza Mfuko mpya wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma ufanye tathmini ili kujua uwezo wake wa kulipa mafao ya wastaafu katika kipindi kijacho.

12.2 Madai ya Michango na Tozo za Adhabu katika Mifuko ya Jamii Shilingi Bilioni 171.91

Waajiri waliosajiliwa katika mifuko ya hifadhi ya jamii wanapaswa kuwasilisha michango ya wafanyakazi wao ndani ya siku 30 za mwezi unaofuata. Tozo za adhabu hutozwa kwa waajiri wanaowasilisha michango nje ya muda uliopangwa. Hata hivyo, hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019, nilibaini kuwa jumla ya shilingi bilioni 171.91 za michango na tozo za adhabu kutoka kwa waajiri zilikuwa hazijakusanywa katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, Mfuko wa Fidia ya Wafanyakazi, na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma.

Katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, nilibaini kulikuwa na jumla ya shilingi bilioni 24.59 na shilingi bilioni 10.18 (41%) ambazo hazijalipwa na waajiri kwa kipindi kinachozidi siku 30 na mwaka mmoja mtawalia.

Katika Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi, nilibaini kulikuwa na jumla ya shilingi bilioni 85.93 na shilingi bilioni 65.70 (76%) ambazo hazijalipwa na waajiri kwa kipindi kinachozidi siku 30 na mwaka mmoja mtawalia.

Pia, katika Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma, nilibaini kulikuwa na jumla ya shilingi bilioni 61.39 ambazo zilikuwa hazijalipwa na waajiri. Shilingi bilioni 61.02 (99%) kati ya kiasi hicho cha Mfuko Mpya kimerithiwa kutoka katika mifuko iliyoungana.

Kukosekana kwa ufuatiliaji kwa wakati kunaweza kusababisha mifuko hiyo kushindwa kukusanya michango hiyo na kupelekea mifuko kupata hasara.

Ninapendekeza Menejimenti za Mifuko tajwa zihakikishe zinafuatilia madai hayo kwa waajiri ili kukusanya kiasi kinachodaiwa. Ukusanyaji wa kiasi hicho utaiwezesha mifuko kuongeza uwekezaji na kuimarisha uwezo wake wa kuwahudumia walengwa.

12.3 Hati hati ya upatikanaji wa marejesho ya fedha za amana kutoka Benki ya Uwekezaji Tanzania Shilingi Bilioni 111.80

Hadi kufikia tarehe 30 Juni 2018, Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ulikuwa na jumla ya kiasi cha amana na riba shilingi bilioni 118.8 kilichowekezwa katika Benki ya Uwekezaji Tanzania, ambapo katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, kiasi kilikuwa shilingi bilioni 16.8 na kwa Mfuko wa Pensheni kwa Watumishi wa Umma kiasi kilikuwa shilingi bilioni 95.

Hata hivyo, nilibaini kuwa Benki ilikuwa na changamoto ya ukwasi uliosababisha ishindwe kulipa kwa wakati amana zilizoiva. Kushindwa kwa Mifuko kupata kiasi kilichowekezwa kutoka Benki ya Uwekezaji ya Tanzania kunaathiri uwezo wa kifedha wa mifuko hiyo.

Ninapendekeza Menejimenti za Mifuko iwe inafanya tathmini ya kutosha kabla ya kufanya uwekezaji. Pia, ninapendekeza mifuko hiyo ifuatilie na kuhakikisha kiasi kilichowekezwa katika Benki ya Uwekezaji ya Tanzania kinalipwa.

12.4 Kutokuwa na Uhakika wa Urejeshwaji wa Mikopo ya Shilingi Milioni 974.20 kutoka kwa Watumishi ambao Utumishi Wao katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya Umekoma

Sera ya mikopo ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya inataka mtumishi aliyeacha kazi kwa sababu yoyote ile tofauti na kifo au ulemavu wa kudumu alipe kiasi chote cha mkopo anachodaiwa au mtu huyo anapaswa aingie mkataba maalumu na Mfuko kuhusu namna ya kulipa mkopo huo.

Hata hivyo, nimebaini Mfuko unadai mikopo kwa watumishi ambao utumishi wao kwa Mfuko umekoma kiasi cha shilingi milioni 974.20 hadi tarehe 30 Juni 2019. Hii ni sawa na ongezeko la asilimia 744 ikilinganishwa na kiasi cha shilingi milioni 115.47 cha mikopo kama hiyo katika kipindi kilichoishia tarehe 30 Juni 2018. Aidha, nilibaini wafanyakazi

hao hawafanyi marejesho ya mikopo yao na hakuna makubaliano yoyote ya namna ya kurejesha mikopo hiyo kati ya Mfuko na wafanyakazi hao. Hali hii inaleta shaka juu ya urejeshwaji wa mkopo kwa wafanyakazi wadaiwa.

Ninapendekeza Mfuko uongeze nguvu kufuatilia mikopo hiyo na hatua za kisheria zichukuliwe dhidi ya watakaoshindwa kurejesha mikopo yao.

12.5 Deni la Serikali Shilingi Bilioni 2,417.79 Linalodaiwa na Mifuko ya Hifadhi ya Jamii

Mifuko yote ya hifadhi ya jamii ina madai makubwa ambayo ni chechefu; mengi ya madeni hayo ni kwa Serikali na taasisi zake. Hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019 deni la Serikali lilokuwa limeshaiva ni kiasi cha shilingi bilioni 2,284 (94%). Hali hii inasababisha Mifuko kuwa katika hali ya ukata kiasi cha kukwaza utekelezaji wa majukumu yake.

Hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019, mifuko ya hifadhi ya jamii ilikuwa inaidai Serikali pamoja na taasisi zake kiasi cha shilingi bilioni 2,417.79 kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 33** hapa chini.

Jedwali Na. 33: Madeni ya Serikali kwa Mifuko ya Hifadhi ya jamii kwa mwaka 2019

Jina la Mfuko	Deni la Serikali Shilingi (bilioni)
Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii	1466.00
Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma	731.40
Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya*	220.39
Jumla	2,417.79

Deni la Serikali kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya linajumuisha shilingi bilioni 117 ambazo Mfuko ulikipatia Chuo Kikuu cha Dodoma kwa ajili ya ujenzi wa kituo cha afya cha chuo. Mkopo huu haukuwa na dhamana kutoka Serikalini wala makubaliano ya kisheria. Katika kipindi cha mwaka huu wa ukaguzi, Mfuko uliongeza mkopo kwa Chuo Kikuu cha Dodoma kwa kiasi cha shilingi bilioni 2.

Ni muhimu kwa mikopo hii kurejeshwa kwa wakati ili kuiwezesha mifuko kuwekeza kiasi hicho katika uwekezaji mbalimbali.

Ninapendekeza menejimenti za Mifuko hii zifuatilie urejeshwaji wa mikopo hii au kukubaliana na Serikali kubadilisha mikopo hii kuwa amana maalumu.

12.6 Ungezeko hasi kati ya madai na michango

Katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, kwa muda mrefu sasa, nimebaini kuwa ongezeko la uwiano wa madai ya huduma za afya ni zaidi ya ongezeko la uwiano wa mapato kutokana na makusanyo ya bima ya afya. Kuanzia mwaka 2013, uwiano wa mapato kutokana na bima ya afya unakuwa kwa wastani wa asilimia 13 wakati madai ya huduma za afya yanakua kwa asilimia 30, ukuaji ambao unachangia kupunguza akiba ya mfuko.

Aidha, katika Mwaka wa Fedha 2018/2019, madai ya huduma za afya yalikuwa shilingi bilioni 489.61 ambayo ni zaidi kwa kiasi cha shilingi bilioni 58.60 ikilinganishwa na mapato ya bima ya afya shilingi bilioni 431. Hii imepelekea Mfuko kupata hasara kutokana na huduma za afya.

Nilibaini ongezeko la madai ya huduma za afya linasababishwa na baadhi ya mafao ya afya yenye mapato madogo ikilinganishwa na madai kutokana na mafao hayo. Katika Mwaka wa Fedha 2018/2019, Mfuko umepata hasara ya shilingi bilioni 32.44 kutokana na mafao hayo kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 34** hapa chini.

Jedwali Na. 34: Mtiririko wa Mapato na Madai

Jina la Fao	Michango kwa Mwaka - Shilingi (A)	Madai kwa Mwaka - Shilingi (B)	Hasara - Shilingi (A-B)	Asili mia (B/A)
Wanafunzi	8,254,247,053	9,826,911,157	(1,572,664,104)	119
Wastaafu	2,997,083,396	30,222,200,936	(27,225,117,540)	1008
Viongozi wa Dini	585,858,009	981,860,915	(396,002,906)	168
Madaktari wa Mafunzo	63,811,328	91,386,395	(27,575,067)	143

Jina la Fao	Michango kwa Mwaka - Shilingi (A)	Madai kwa Mwaka - Shilingi (B)	Hasara - Shilingi (A-B)	Asilimia (B/A)
Vikundi Wachangiaji (Mutual-Principal)	854,875,612	1,814,079,270	(959,203,658)	212
Vikundi Tegemezi (Mutual - Dependents)	64,472,400	79,182,675	(14,710,275)	123
Viongozi wa Dini na Familia	187,693,467	229,026,095	(41,332,628)	122
Fao la Mtoto (Toto Afya - Individual)	4,706,216,567	6,897,789,590	(2,191,573,023)	147
Vyama vya Ushirika (Ushirika Spouse)	6,220,800	11,852,585	(5,631,785)	191
Wategemezi Vyama vya Ushirika (Ushirika Dependant)	3,839,800	8,575,025	(4,735,225)	223
Jumla	17,724,318,432	50,162,864,643	(32,438,546,211)	

Katika Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma, nimebaini kuwa katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2018/2019, Mfuko ulilipa kiasi cha shilingi bilioni 1,500.90 kwa madai ya mafao mbalimbali, ikiwa ni zaidi ya shilingi bilioni 178.03 sawa na asilimia 13 ikilinganishwa na makusanyo kutoka kwa wanachama wa Mfuko.

Ingawa katika kipindi cha miezi 11 tangu Mfuko uundwe, gharama za uendesaji wa Mfuko zimepungua na kufikia shilingi bilioni 90.90 kutoka shilingi bilioni 124.35 kwa kipindi sawa cha miezi 11 kabla ya mifuko ya pensheni haijaunganishwa, nimebaini kuwa mtaji wa Mfuko umepungua kwa shilingi bilioni 96.74 hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019.

Aidha, katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2018/2019, mali za Mfuko zimepungua na kufikia shilingi bilioni 6,554.74 kutoka shilingi bilioni 7,043.80 mwaka wa fedha uliopita. Hii inaonesha kuwa Mfuko unatumia faida na sehemu ya fedha zilizowekezwa kulipa mafao.

Kuendelea kukua kwa madai ya mafao zaidi ikilinganishwa na ongezeko la makusanyo ya michango kutoka kwa wanachama wa mifuko kutasababisha mitaji ya Mifuko izidi kupungua na hatimaye kuathiri uwezo wake wa kujiendesha.

Ninapendekeza Mifuko iweke mipango mbalimbali ili kupunguza tofauti ya uwiano uliopo kati ya makusanyo na malipo ya madai ya mafao.

12.7 Kupungua kwa Mapato yatokanayo na Uwekezaji wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii kwa Shilingi Bilioni 542.29

Mifuko ya hifadhi ya jamii huwekeza katika vyanzo mbalimbali ikiwemo kwenye taasisi za fedha, hisa, amana za serikali, amana za makampuni, mikopo, majengo, na makampuni ya ubia. Mifuko inafanya uwekezaji ili kupata mapato ya kutosheleza malipo ya gharama za uendesaji wa mifuko na mafao, pamoja na kuiwezesha iendelee kutoa huduma.

Katika mapitio yangu ya tathmini ya mwenendo wa kifedha ya mifuko ya jamii, nilibaini kupungua kwa mapato yanayotokana na uwekezaji kwa kipindi cha miaka mitatu kuanzia Mwaka wa Fedha 2016/2017 hadi Mwaka wa Fedha 2018/2019 kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na.35** hapa chini.

Katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, mapato ya uwekezaji yamepungua kwa kiasi cha shilingi bilioni 24.70 ikiwa sawa na asilimia 23 katika Mwaka wa Fedha 2016/2017 na Mwaka wa Fedha 2018/2019 ikiwa ni shilingi bilioni 109.47 na shilingi bilioni 84.77 mtawalia.

Katika Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma, nilibaini kuwa mapato ya uwekezaji yamepungua kwa shilingi bilioni 517.49 ikiwa sawa na asilimia 55 kwa kipindi cha miezi 11 tokea Mfuko mpya ulipoundwa, ambapo mwaka huu mapato yalikuwa shilingi bilioni 429.90 wakati kwa kipindi sawa cha miezi 11 cha mwaka uliopita yalikuwa shilingi bilioni 947.49.

Hivyo, kwa kipindi cha miaka mitatu, mapato ya uwekezaji yamepungua kwa jumla ya shilingi bilioni 542.29.

Nilibaini kwamba kupungua kwa mapato ya uwekezaji kulisababishwa zaidi na kutofanya vizuri katika uwekezaji kama nilivyoainisha katika Hoja Na. 12.8 na 12.10 na kupungua kwa kiasi cha uwekezaji kutokana na kutumia mtaji kulipia mafao.

Hali hii inapunguza uwezo wa kifedha wa mifuko, na kutia shaka uhakika wa kulipa mafao na gharama za uendesaji za mifuko kwa siku zijazo. Aidha, mifuko itashindwa kuwekeza katika vyanzo vingine.

Jedwali Na. 35: Kupungua kwa mapato yatokanayo na uwekezaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma

	2018/2019	2017/2018	2016/2017
Jina la Mfuko	Mapato ya Uwekezaji (shilingi bilioni)	Mapato ya Uwekezaji (shilingi bilioni)	Mapato ya Uwekezaji (shilingi bilioni)
Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya	84.77	107.37	109.47
Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma	429.90	1,119.76*	-

Chanzo: Uchambuzi wa Taarifa za Fedha zilizokaguliwa

*Hiki ni jumla ya kiasi cha mapato ya uwekezaji kwa kipindi cha miezi 13 kuanzia tarehe 1 Julai 2017 hadi tarehe 31 Julai 2018. Makisio ya kiasi cha uwekezaji kwa kipindi cha miezi 11 ni sawa na shilingi bilioni 947.49.

Ninapendekeza Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma iweke mipango mbalimbali ili kuepuka hatari itakayotokana na kupungua kwa mapato ya uwekezaji.

12.8 Kiwango cha Chini cha Ukaliwaji wa Majengo ya Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma

Mfuko umewekeza kwenye majengo na kupangisha kwa wateja kama vile hoteli, makampuni, watu binafsi, na mengine kutumiwa na Mfuko kama ofisi. Nilibaini kuwa Mfuko una majengo manane (8) ya uwekezaji yenye thamani ya jumla ya shilingi bilioni 652.32 ambapo kiwango cha ukaliwaji wa majengo hayo kipo chini ya kiwango kilichopangwa cha asilimia 80. Kiwango cha ukaliwaji wa majengo hayo kilikuwa kati ya asilimia 20 na 73 kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na.36** hapa chini.

Kupitia mahojiano yangu na Menejimenti ya Mfuko, nimebaini kuwa Mfuko umeanza kuchukua hatua mbalimbali ili kuongeza kiwango cha ukaliwaji katika majengo hayo. Hatua hizo zinajumuisha mapitio ya kodi ya pango, ukarabati wa majengo, pamoja na kuwapa wasimamizi wa majengo hayo malengo ya upangishaji wanayopaswa kuyafikia.

Sehemu za majengo zilizo wazi zipo hatarini kuchakaa na kupelekea thamani ya majengo hayo kupungua. Pia, Mfuko unaweza kushindwa kupata faida za uwekezaji katika majengo hayo.

Jedwali Na. 36: Viwango vya Ukaliwaji wa Majengo

Na	Jina la Jengo	Thamani ya Jengo Shilingi (000)	Jumla ya Sehemu ya Kupangisha- (Sentimita za mraba)	Sehemu Iliyokaliwa (Sentimita za Mraba	Sehemu Isiyokaliwa (Sentimita za Mraba	Asimilia ya Kiwango cha Sehemu Iliyokaliwa
1	Jengo katika Mtaa wa Samora	24,000,000	5,297	3,909.00	1,388	73
2	Jengo katika Mtaa wa Garden	50,000,000	13,508	7,586	5,922	56
3	Jengo la Viktoria	23,050,000	7,044	4,649	2,395	66

Na	Jina la Jengo	Thamani ya Jengo Shilingi (000)	Jumla ya Sehemu ya Kupangisha- (Sentimita za mraba)	Sehemu Iliyokaliwa (Sentimita za Mraba)	Sehemu Isiyokaliwa (Sentimita za Mraba)	Asimilia ya Kiwango cha Sehemu Iliyokaliwa
4	Jengo Milenia - II	67,055,000	12,956.55	7,354.15	5,602.40	57
5	Jengo Quality Plaza	22,000,000	10,000	1,956	8,044	20
6	Jengo katika Mtaa wa Sokoine	10,108,000	4,684	1,168	3,516	25
7	Jengo la Commercial Complex	242,000,000	76,616	17,233	59,383	22
8	Jengo la Twin Towers	214,108,000	52,088	10,642.92	41,445.08	20
	Jumla	652,321,000				

Ninapendekeza Mfuko uendeleo kutangaza nafasi za kupangisha katika majengo hayo ili kuongeza kiwango cha upangishaji. Pia, Mfuko ufanye mapitio ya kodi za kupangisha pamoja na kuboresha miundombinu iliyopo ndani ya majengo hayo ili kuvutia wapangaji wengi.

12.9 Udhaifu katika mifumo na usimamizi wa kiutendaji katika Mifuko

Wakati wa mapitio yangu ya ukaguzi, nilibaini udhaifu katika mifumo ya kompyuta na ya kiutendaji ya mifuko ambayo imesababisha hasara, udanganyifu, na hata miamala yenye kutia shaka.

Katika Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma nilibaini kuwa Mfuko haukufanya ukaguzi kwa waajiri wote kama inavyotakiwa na Sera ya utendaji wa Mfuko inayoutaka Mfuko kufanya ukaguzi kwa waajiriwa waliosajiliwa na Mfuko angalau mara mbili kwa mwaka.

Mapitio yangu ya taarifa za ukaguzi kwa waajiri waliosajiliwa na Mfuko yalibaini kuwa katika mikoa miwili na wilaya moja,

Mfuko ulifanya ukaguzi kwa waajiri 32 sawa na asilimia 20 kati ya waajiri 161 kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na.37**. Hii ni pamoja na ukweli kwamba Mfuko una kiasi cha shilingi bilioni 61.39 cha malimbikizo ya michango na tozo za adhabu ya kuchelewa kuchangia kwa wakati kama nilivyoainisha katika Hoja Namba 12.2.

Jedwali Na. 37: Ukaguzi kwa wanachana waliosajiliwa

Mikoa/Wilaya	Idadi ya Waajiri	Idadi ya Waajiri Waliokaguliwa	Dondoo
Wilaya ya Ilala	109	16	Ukaguzi ulifanyika mara moja kwa mwaka kwa waajiri 16
Mkoa wa Arusha	26	8	Ukaguzi ulifanyika mara moja kwa mwaka kwa waajiri 8
Mkoa wa Tanga	26	8	Ukaguzi ulifanyika mara moja kwa mwaka kwa waajiri 8
Jumla	161	32	

Kutofanya ukaguzi kunaweza kupelekea Mfuko kushindwa kukusanya kiasi cha malimbikizo ya michango ya nyuma na tozo za adhabu ya kutochangia kwa wakati.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mfuko ihakikishe ukaguzi unafanyika kwa waajiri wote waliosajiliwa na Mfuko pamoja na kukusanya malimbikizo yote ya michango na tozo za adhabu.

Ukaguzi wangu katika mfuko wa Bima ya Afya uligundua mapungufu kadhaa. Kwanza, kuna jumla ya kadi 21,042 zinazotumika kupata huduma za afya ambapo jumla ya shilingi bilioni 1.78 zililipwa wakati wanachama wakuu wa kadi hizo hawajapeleka michango katika Mfuko. Pili, niligundua wategemezi 104,729 waliozidi umri wa kisheria walipata huduma za afya zenye malipo ya jumla ya shilingi bilioni 15.17. Tatu, nilibaini matukio 4,441 ya matumizi ya kadi batili ambazo zilitumika kupata huduma za afya ambapo jumla ya shilingi milioni 202.73 zililipwa. Nne, nilibaini kiasi cha shilingi bilioni 2.88 kililipwa kwa ajili ya huduma za afya zilizotolewa

kwa wanachama waliosajiliwa kama wastaafu hali ya kuwa hawajafikisha umri wa kustaafu.

Kutolewa kwa huduma za afya kinyume na sera, kanuni, na miongozo ya Mfuko kunaweza kupelekea Mfuko kupata hasara.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mfuko ihakikishe uwepo wa mifumo imara ya uhakiki wa kadi za bima ya afya katika vituo vyote vya afya ili huduma ya bima ya afya itolewe kwa watu wenye kadi hai na halali.

Katika Mfuko wa Fidia kwa Watumishi nimebaini kuwa Mfuko unatumia miezi mitatu kushughulikia madai ya matibabu kwa wafanyakazi walioumia kazini walio katika ofisi zilizopo Dar es Salaam, na kwa madai ya wafanyakazi walio nje ya Dar es Salaam, Mfuko unatumia muda wa miezi sita au zaidi.

Kushindwa kulipa kwa wakati madai ya huduma za afya kwa wafanyakazi walioumia kazini kunaweza kuathiri matibabu ya wafanyakazi hao na kupelekea majeruhi hao kuchelewa kupona.

Ninapendekeza kuwa Mfuko ufanye tathmini ili kuboresha hali hii ikiwa pamoja na kutumia muda sawa wa kulipa madai ya afya kwa wafanyakazi walioumia kazini kwa mikoa yote.

Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii ulisitisha kupokea hundi kwa ajili ya malipo ya michango ya wanachama tangu mwezi Aprili 2019. Hata hivyo, ukaguzi ulibaini kuwa hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019, Mfuko ulikuwa na hundi za shilingi bilioni 13 (2017/2018: shilingi bilioni 11) zilizolipwa na wachangiaji ambazo zilikuwa zimechacha kwa kipindi cha zaidi ya mwaka mmoja.

Uwezekano wa kulipwa kwa michango hii unapangua kadri madeni haya yanavyochelewa kulipwa na kuathiri uwezo wa kujiendesha wa Mfuko.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mfuko ichukue hatua za haraka zikiwemo hatua za kisheria ili michango hii iweze kukusanywa.

12.10 Kutofanya Vizuri kwa Makampuni Tanzu Yanayomilikiwa na Mifuko ya Hifadhi ya Jamii

Baadhi ya uwekezaji katika makampuni tanzu yanayomilikiwa na mifuko ya hifadhi ya jamii haufanyi vizuri kama ilivyokusudiwa. Nilibaini uwekezaji unaofanywa na makapuni tanzu ya Ubungo Plaza Ltd, Kiwanda cha Ngozi cha Karanga na Kampuni ya Mkulazi haufanyi vizuri.

Ubungo Plaza inamilikiwa na Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii kwa asilimia 35, Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma kwa asilimia 35, na Shirika la Bima la Taifa kwa asilimia 30. Kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni 2019, niligundua kuwa Kampuni ilishidwa kulipa kiasi cha shilingi milioni 824.63 ikiwa ni gawio kwa wamiliki wa Kampuni hiyo; kiasi hiki cha gawio kilipendekezwa zaidi ya kipindi cha miaka mitatu (3) nyuma.

Pia, niligundua kuwepo kwa deni la pango toka kwa wadaiwa mbalimbali kiasi cha shilingi bilioni 10.14, ambapo shilingi bilioni 7.61 sawa na asilimia 75 ya deni hilo zilitokana na wadaiwa ambao walishaondolewa kwenye jengo la Ubungo Plaza kwa kushindwa kulipa madeni yao.

Ucheleweshaji wa malipo ya kodi ya pango unaweza kusababisha Kampuni ya Ubungo Plaza kupata hasara kwa kushidwa kukusanya kiasi hicho.

Ninapendekeza kuwa Menejimenti ya Ubungo Plaza iongeze nguvu kufuatilia madeni hayo. Pia, ninashuri Mifuko ihakikishe uwekezaji wake unaendelea kama ilivyopangwa na ihakikishe madeni ya wapangaji walioondolewa kwa kushindwa kulipa pango yanalipwa.

Kampuni ya Karanga inayomilikiwa na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma kwa asilimia 90 na Jeshi la Magereza kwa asilimia 10 ilianzishwa ili kuongeza uzalishaji wa kiwanda cha viatu kilichopo katika Manispaa ya Moshi ambacho kilikuwa kinamilikiwa na Magereza. Pia, Kampuni ina jukumu la kujenga kiwanda kipya cha viatu na bidhaa zingine zinazotokana na ngozi.

Nilibaini kuwa Kampuni ilinunua mashine za kiwanda kilochopo kwa kiasi cha shilingi bilioni 3.54. Mashine hizo mpya ziliongeza uwezo wa uzalishaji wa kiwanda kilichopo kutoka viatu 150 hadi 400 kwa siku.

Hata hivyo, katika mapitio yangu, nilibaini kuwa Kampuni hiyo inakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa soko la viatu inavyozalisha. Kutokana na changamoto hiyo, Kampuni inapokea mahitaji ya kuzalisha viatu kuanzia jozi moja na kuendelea.

Ninapendekeza uongozi wa Kampuni uhakikishe uzalishaji unafanyika kwa wingi ili kufikia malengo yaliyopangwa. Pia, ninashauri uongozi uandae mpango wa mauzo ambao utaongeza wateja wa viatu.

Kanuni Na. 164(1) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 inataka kampuni ifanye ulinganishi wa bei kwa wauzaji watatu kabla haijanunua. Hata hivyo, nilibaini Kampuni ya Karanga ilinunua malighafi za kutengenezea viatu kwa jumla ya shilingi milioni 310.19 kutoka kwa wauzaji mbalimbali moja kwa moja bila ushindani. Kutokufuata Kanuni za manunuzi kunaweza kupelekea uwepo wa hali ya mgongano wa maslahi. Pia, thamani ya fedha inaweza isipatikane katika manunuzi hayo.

Ninapendekeza Kampuni izangatie Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2016 (kama ilivyorekebisha mwaka 2016) pamoja na Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (kama zilivyorekebisha mwaka 2016) katika kufanya manunuzi yake.

Aidha, katika Kampuni ya Karanga nilibaini kuwepo kwa masurufu ya shilingi milioni 110.51 ambayo matumizi yake hayakuthibitishwa na Mtendaji wa muda wa Kiwanda. Kutothibitishwa kwa masurufu hayo kunaweza kupelekea matumizi mabaya ya fedha za Kampuni.

Ninapendekeza Menejimenti ya Kiwanda ihakikishe kuwa taratibu zote za kufanya marejesho ya matumizi ya masurufu zinafuatwa.

Kampuni ya Mkulazi inamilikiwa na Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii kwa asilimia 96 na Jeshi la Magereza kwa asilimia 4. Kutokana na taarifa ya upembuzi yakinifu ya mwezi Januari mwaka 2019, nilibaini kuwa Kampuni ilipaswa ianze uzalishaji wa sukari katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2018/2019. Hata hivyo, hadi wakati ninafanya ukaguzi mwezi Desemba 2019, Kampuni ilikuwa haijaanza uzalishaji.

Hali hii imepelekea Kampuni ipate hasara kwa kipindi cha miaka mitatu mfululizo. Hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019, Kampuni ilikuwa imepata hasara ya jumla ya shilingi bilioni 8.87 sawa na asilimia 30 ya kiasi kilichowekezwa.

Ninapendekeza Mfuko uhakikishe Kampuni ya Mkulazi inazalisha sukari kama ilivyopangwa ili kupunguza hasara inayopatikana.

12.11 Kuchelea kukamilika kwa miradi yenye thamani ya shilingi bilioni 605.80

Nilibaini kuwa Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii ulikuwa na miradi ya ujenzi yenye thamani ya jumla ya shilingi bilioni 605.80 ambayo imechelewa kukamilishwa kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na.38**. Mfuko umeshatumia jumla ya shilingi bilioni 379.34 sawa na asilimia 63 ya jumla ya gharama za ujenzi wa miradi hii.

Kupitia mahojiano yangu na Menejimenti, sababu kadhaa za kuchelewa kwa miradi hii ziliainishwa kama zinavyooneshwa kwenye **Jedwali Na.38**.

Kuchelewa kwa miradi hii kunaweza kuathiri matarajio ya uanzishwaji wa miradi husika. Pia, Mfuko unaweza usipate faida na gharama za mradi zinaweza kuongezeka.

Jedwali Na. 38: Miradi iliyochelewa kukamilika katika Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii

Na.	Jina	Taarifa za Mradi	Gharama (shilingi bilioni)	Kiasi Kilicho tumika (shilingi bilioni)	Hali ya Utekelezaji	Sababu ya Ucheleweshwaji
1	Nyumba za bei nafuu, Kijichi - Awamu ya Tatu	Mradi huu unajumuisha ujenzi wa nyumba za makazi 720 na nyumba 100 katika majengo ya ghorofa. Mradi huu ulipangwa kukamilika mwezi Januari 2015, kisha muda ukaongezwa hadi Desemba 2018.	146.5	106.09	Sehemu (Lot) 1-10 umekamilika kwa asilimia 81. Sehemu (Lot) 11-16 imekamilika kwa asilimia 63; na Sehemu (Lot) 17-20 imekamilika kwa asilimia 83.	<ul style="list-style-type: none"> Kuchelewa kwa wakandarasi kukamilisha mradi, hivyo, kupelekea kwisha kwa mikataba kabla ya ukamilishaji wa mradi Uchunguzi juu ya thamani ya fedha ya mradi "Value for Money" ambao unafanywa na Mamlaka ya Udhhibiti wa Manunuzi ya Umma upo katika hatua za mwisho. Kuanzia mwezi Novemba 2019, Mfuko uliendelea kutekeleza Mradi huu kwa kutumia wataalamu wa ndani. Kupitia mpango huu, tayari Mfuko umekamilisha nyumba 417 ambapo maji, umeme, na mfumo ya majitaka umewekwa.
2	Jengo la Mzizi ma	Mradi huu unajumuisha ujenzi wa nyumba za makazi pamoja na sehemu za	233.3	116.31	Sehemu (lots) zilizobaki hazijakamilika kwa asilimia 78.	Mgogoro kati ya mkandarasi mkuu na mkandarasi mdogo wa kazi ya kufunga vioo. Mgogoro ulitatuliwa mwezi Oktoba 2019.

Na.	Jina	Taarifa za Mradi	Gharama (shilingi i bilioni)	Kiasi Kilichotumika (shilingi i bilioni)	Hali ya Utekelezaji	Sababu ya Ucheleweshwaji
		biashara. Mradi ulipangwa kukamilika tarehe 5 Machi 2017				
3	Jengo la hoteli ya kitalii - Mwanza	Mradi huu unajumuisha ujenzi wa jengo la hoteli ya hadhi ya nyota tano yenye vyumba 200 kikiwemo chumba chenye hadhi ya uraisi. Mradi ulipangwa kukamilika tarehe 28 Oktoba 2016	72.8	51.12	Mradi umekamilika kwa asilimia 73	Kuchelewa kupatikana kwa mwendeshaaji wa Hoteli. Kwa sasa, Mfuko upo katika mazungumzo na mwendeshaaji wa hoteli, na unatarajia kuingia naye mkataba mwezi Aprili 2020.
4	Nyumba za bei nafuu Dunga Farm & Toangoma	Mradi huu unajumuisha ujenzi wa nyumba za makazi na sehemu za biashara. Sehemu ya 10 (lots) nyumba za daraja la chini, sehemu ya 6 (lots) nyumba za wa daraja la juu. Mradi ulipangwa kukamilika mwezi Septemba 2016, kisha muda ukaongezwa hadi tarehe 30 Juni 2018.	149.12	101.6	Hatua iliyofikiwa katika ujenzi: Dunga asilimia 78, Toangoma asilimia 83.	<ul style="list-style-type: none"> Kuchelewa kwa wakandarasi kukamilisha mradi, hivyo, kupelekea kwisha kwa mikataba kabla ya ukamilishwaji wa mradi Uchunguzi juu ya thamani ya fedha ya mradi "Value for Money" ambao unafanywa na Mamlaka ya Udhibiti wa Manunuzi ya Umma upo katika hatua za mwisho. Kuanzia mwezi Novemba 2019, Mfuko uliendelea kutekeleza Mradi huu kwa kutumia wataalamu wa ndani. Kupitia mpango huu, Mfuko umekamilisha nyumba za

Na.	Jina	Taarifa za Mradi	Ghara ma (shiling i bilioni)	Kiasi Kilicho tumika (shiling i bilioni)	Hali ya Utekelezaji	Sababu ya Ucheleweshwaji
						makazi 171 ambapo maji, umeme, na mfumo ya maji safi umewekwa.
5	Mradi wa Kliniki ya Apollo	Mradi huu unahusisha ukarabati wa Kituo cha Afya cha NSSF kwa ajili ya utekelezaji wa Mradi wa Kliniki ya Apollo. Mradi ulipangwa kukamilika mwezi Agosti 2015.	4.08	4.22	Mradi huu ulisimamishwa kupisha uchunguzi juu ya thamani ya fedha ya mradi "Value for Money".	Uchunguzi unaofanywa na Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa (TAKUKURU) bado unaendelea. Kwa sasa, Mfuko unatafuta mpangaji kwani Hospitali ya Apollo haina nia tena ya kuendelea na mradi huu.
			605.80	379.34		

Chanzo: Uchambuzi wa Taarifa za Fedha zilizokaguliwa

Ninapendekeza Mfuko ufanye uchunguzi wa kina ili kujua sababu za miradi hii kuchelewa pamoja na kuchukua hatua kali za kisheria dhidi ya watu wote waliosababisha.

Aidha, ninapendekeza Mfuko uhakikishe unafanya tathmini na uchambuzi wa mara kwa mara wa mienendo ya miradi yake ili kuhakikisha miradi yote inatekelezwa kwa wakati.

SURA YA KUMI NA TATU

USIMAMIZI WA MIKOPO KWA TAASISI ZA UMMA

13.0 Utangulizi

Taasisi za umma zinachukua mikopo ili kuwezesha utekelezaji wa kazi zake mbalimbali za maendeleo ikiwemo miradi iliyo chini ya mamlaka yake kulingana na malengo yaliyoainishwa kwenye miongozo iliyoanzisha taasisi husika. Mikopo hiyo inaweza kuwa ya ndani ya nchi au nje ya nchi na inatofautiana masharti na makubaliano. Usimamizi wa mikopo hii ni wa muhimu sana kwa sababu inawekewa dhamana ya mali ambazo zina maslahi kwa umma.

Nilipitia usimamizi wa mikopo ya Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania (NBAA), Mamlaka ya Uhifadhi wa Eneo la Ngorongoro (NCAA), na Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) na nilibaini mapungufu yafuatayo.

13.1 Ukwasi usioridhisha wa Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania kuweza kulipa Mkopo wa Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii

Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania iliingia mkataba na Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii mnamo tarehe 1 Novemba 2010 kwa ajili ya mkopo wa miaka 10 wa kiasi cha shilingi bilioni 15 ambao una riba ya asilimia 15. Lengo la mkopo huu lilikuwa ni kuwezesha uwekezaji wa Kampuni Tanzu ya APC.

Kutokana na jedwali ya makubaliano ya malipo, mkopo ulikuwa na kipindi kisichokuwa na malipo cha miaka miwili (2) ambapo malipo ya kwanza ya mkopo yalitakiwa kuanza tarehe 11 Mei 2014 na malipo ya mwisho yalitakiwa yafanyike tarehe 11 Novemba 2021.

Kiasi cha mkopo ambacho kilitakiwa kiwe kimeshalipwa kufikia mwezi Juni 2019 ni shilingi bilioni 13.87 na kiasi cha

mkopo ambacho kilitakiwa kiwe kimebaki kufikia mwezi Juni 2019 ni shilingi bilioni 4.62.

Hata hivyo, kiuhalisia kiasi cha mkopo pamoja na riba na adhabu ambacho Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania ilikuwa imeshalipa kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kilikuwa shilingi bilioni 4.95 na kiasi cha mkopo pamoja na riba na adhabu ambacho kilikuwa kimebaki kufikia mwezi Juni 2019 ni shilingi bilioni 27.44.

Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania ilipata hasara ya shilingi bilioni 22.02 kabla ya kugawanya hasara hiyo kwenye ubia kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 ikilinganishwa na faida ya shilingi bilioni 2.49 ya mwaka 2017/2018. Hasara hii ilichangiwa na kuongezeka kwa riba pamoja na adhabu ya mkopo na deni chechefu katika uwekezaji wa Kampuni Tanzu ya APC.

Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania imeshindwa kulipa mkopo kwa mujibu makubaliano na kuna hatari ya kupoteza fedha kulipia adhabu katika mkopo kutokana na kuchelewa kulipa deni hilo.

Ninaishauri Menejimenti ya Bodi ikae na Menejimenti ya Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii ili kuzungumzia uwezekano wa kuboresha makubaliano ya ulipaji ambayo yataiwezesha Bodi kulipa mkopo.

13.2 Riba kubwa katika mkopo wa Benki ya CRDB uliotumika kujenga Kituo cha Uwekezaji katika Utalii cha Ngorongoro

Mamlaka ya Uhifadhi wa Eneo la Ngorongoro ilichukua mkopo kutoka Benki ya CRDB tarehe 20 Juni 2014 kiasi cha dola za Marekani milioni 17 kwa lengo la kujenga kituo cha uwekezaji katika utalii cha Ngorongoro. Mkopo ulikuwa na riba inayobadilika kulingana na riba ya Benki za London (LIBOR) ikijumlishwa na uwezo wa kukopesheka wa mteja wa mkopo kiasi cha alama 750, ambapo riba hiyo inaweza kushuka hadi

kiwango cha chini kabisa cha asilimia 8.5. Mnamo tarehe 16 Julai 2014, riba hiyo ilishushwa hadi asilimia 8.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa riba inayotokana na riba ya benki za London ilikuwa kubwa ikilinganishwa na riba za benki tano kubwa za kibiashara ambazo zilikuwa zinatoa riba kati ya asilimia 5 na 7 ya mkopo unaolingana na huu.

Aidha, riba ya benki za London itasitishwa ifikapo mwaka 2021, jambo ambalo litapelekea kubadilika kwa riba hiyo kwa kiasi kikubwa. Ingawa Mamlaka ya Uhifadhi wa Eneo la Ngorongoro imekuwa ikifanya malipo ya mkopo kwa wakati (riba kwa miaka 2016/2017, 2017/2018 na 2018/2019 ni shilingi milioni 1.55, milioni 2.17 na milioni 1.74 mtawalia) na wakati mwingine imekuwa ikilipa zaidi, bado riba ya juu kuliko bei ya riba ya sokoni ina madhara kwenye ukwasi wa Mamlaka.

Ninaishauri Menejimenti ya Mamlaka kuweka makubaliano na benki kwenye riba kwa kuzingatia mambo yaliyoelezwa hapo juu ili kuitoa Mamlaka katika mzigo wa kulipa riba kubwa.

13.3 Kutokuzingatia Makubaliano ya Mkopo

Kifungu cha 20.2 cha Mkataba kati ya Shirika la Nyumba la Taifa na Benki ya Maendeleo ya Afrika Mashariki (East African Development Bank - EADB) kinalitaka Shirika kudumisha uwiano wa 1:5:1. Japokuwa kuna maboresho katika uwiano kutoka 0.63:1 mwaka 2017/2018 kwenda 0.78:1 mwaka 2018/2019, bado uwiano huu upo chini ya makubaliano.

Ninapendekeza Shirika la Nyumba Tanzania liweke jitihada katika kuongeza ukwasi ili kufikia uwiano kwa mujibu wa makubaliano.

SURA YA KUMI NA NNE

UTENDAJI WA MAMLAKA ZA MAJI

14.0 Utangulizi

Utendaji kazi wa mamlaka za maji unapimwa kwa vigezo vilivyowekwa katika makubaliano waliyosainiana kati ya mamlaka za maji na Wizara ya Maji chini ya usimamizi wa Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji (EWURA). Viashiria vya ubora katika utendaji ni kama vile ubora katika huduma, ustawi wa mamlaka za maji, uwiano wa idadi za mita, ufanisi katika ukusanyaji wa mapato, ubora wa miundombinu, na utunzaji endelevu wa mazingira.

Sura hii inaangazia mapungufu ya utendaji kazi wa mamlaka za maji na maeneo mengine yote yanayohusiana na utoaji wa huduma za maji.

14.1 Upotevu wa Maji wa Kiasi cha Shilingi Bilioni 155.84

Maji yanayopotea ni kiasi cha maji ambacho kimezalishwa na mwenye leseni (au kununua kutoka kwenye taasisi zingine) ila hakijafika kwa wateja. Upotevu wa maji unakokotolewa kwa kuchukua tofauti kati ya maji yaliyozalishwa na maji yaliyowafikia wateja. Maji yanayopotea bado ni changamoto kubwa kwenye mamlaka za maji na yanatokana na mapungufu mbalimbali ikiwemo uvujaji wa maji, msukumo wa maji, na uunganishaji haramu. Asilimia ya maji yanayopotea ni moja ya kipimo cha utendaji na ufanisi katika mamlaka za maji.

Wizara ya Maji na mamlaka za maji zinaingia makubaliano kila mwaka kwa ajili ya kupima utendaji na ufanisi wa mamlaka hizo, ikiwamo kufikia lengo la upotevu wa maji unaokubalika ambao ni sawa au usiozidi asilimia 20 ya maji yanayosambazwa. Hili ni lengo lililotakiwa kufikiwa mwaka 2019.

Ukaguzi wangu uligundua kuwa upotevu wa maji katika mamlaka za maji bado ni mkubwa ikilinganishwa na asilimia

20 inayovumilika. Ukaguzi uliofanyika katika mamlaka 20 za maji kuhusu upotevu wa maji, uligundua mamlaka moja tu ya Kahama ndiyo ilikuwa na asilimia inayovumilika kwenye upotevu wa maji. Mamlaka 19 zilizobaki ziliendelea kupata hasara inayotokana na upotevu wa maji kwa kiasi zaidi ya kiwango cha uhimilivu cha upotevu wa maji. Kiasi cha upotevu kwa mamlaka zote hizi kilikuwa shilingi bilioni 155.84 ambacho ni zaidi ya kiwango cha uhimilivu wa upotevu ambacho ni shilingi bilioni 74.14. Hii inamaanisha kwamba tofauti ya shilingi bilioni 81.70 ilikuwa katika kiwango kisichohimilika cha upotevu kulingana na taarifa zilizopo za kiwango cha maji kinachozalishwa na idadi ya wateja waliounganishwa. **Jedwali Na. 39** linaainisha zaidi.

Jedwali Na. 39:Hasara itokanayo na upotevu wa maji

Na	Jina la Mamlaka	Asilimi a ya Maji yasiyo Mapato	Aslimia ya upotevu unaoku balika	Jumla ya Kiasi cha upotevu katika (Shilingi milioni)	Kiasi cha upotevu kinachokubalika (Shilingi milioni)	Kiasi cha upotevu kisichokubalika- (Shilingi milioni)
1	Babati	38.9	20	1,271	653.32	617.39
2	Arusha	43.9	20	9,574	4,361.59	5,212.09
3	Dodoma	26.6	20	5,067	3,809.46	1,257.12
4	Singida	26	20	1,020	784.63	235.39
5	Morogoro	33.25	20	4,469	2,688.11	1,780.87
6	Masasi - Nachingwea	23	20	712	619.08	92.86
7	Mwanza	36.61	20	11,045	6,034.01	5,011.24
8	Lindi	33.2	20	366	220.65	145.63
9	Chalinze	27	20	700	518.18	181.36
10	Tanga	27.94	20	5,002	3,580.81	1,421.58
11	Kahama	11	20	753	753	-
12	Moshi	20.3	20	1,887	1,858.97	27.88
13	Mtwara	22	20	867	787.94	78.79
14	Musoma	57.5	20	4,186	1,455.98	2,729.95

Na	Jina la Mamlaka	Asilimi a ya Maji yasiyo Mapato	Aslimia ya upotevu u unaoku balika	Jumla ya Kiasi cha upotevu katika (Shilingi milioni)	Kiasi cha upotevu kinachokubalika (Shilingi milioni)	Kiasi cha upotevu kisichokubalika- (Shilingi milioni)
15	Songea	20.4	20	630	617.33	12.35
16	Bukoba	45	20	1,865	828.79	1,035.99
17	Iringa	25.6	20	2,481	1,938.57	542.80
18	DAWASA	49.2	20	101,251	41,158.87	60,091.95
19	Tabora	36.7	20	2692	1466.84	1224.81
Jumla				155,836	74,136	81,700

Ninapendekeza Mamlaka za Maji mijini zipunguze kiwango pendekezwa kilichowekwa cha upotevu wa maji kwa kusimika mita kwa wateja wote, kuhimili msukumo wa maji kwenye eneo la usambazaji, pamoja na kubadilisha mifumo chakavu na kuweka miundombinu na vifaa vipya. Pia, ninapendekeza mamlaka zipunguze upotevu wa maji kwa njia ya kiufundi na kibiashara angalau hadi kiwango kile kinachokubalika.

14.2 Mapungufu katika Usambazaji wa Maji Safi

Randama za Makubaliano kati ya Wizara ya Maji na Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira (UWSSAs) zinataka kuendeleza mipango ya kimkakati na kibiashara ambayo inaendana na sera za kitaifa kama Dira ya Maendeleo ya Taifa 2025 na Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano unaonzia mwaka 2016 hadi 2021 ikiwemo uboreshaji wa upatikanaji wa maji safi katika maeneo ya mijini kwa zaidi ya asilimia 90.

Idadi ya watu inazidi kuongezeka mwaka hadi mwaka hivyo uhitaji wa uongezaji wa mitandao ya maji unahitajika ili kuweza kuhudumia ongezeko la idadi ya watu. Nilibaini uwepo wa idadi ndogo ya watu wanaopata huduma ya maji ikilinganishwa na mahitaji.

Ukaguzi wangu ulibaini kuwa mamlaka 10 kati ya 18 zina changamoto katika kutimiza wajibu wake kwenye utoaji wa huduma za maji safi, usambazaji wa maji wa kuaminika kutokana na mitandao ya maji kuwa ya zamani, mfumo wa usambazaji usiokidhi mahitaji, na mamlaka kuwa na visima visivyotumika. Mamlaka nyingi za maji zina changamoto za mtandao wa mabomba ya kusambaza maji kuwa wa zamani na mfumo wa usambazaji usiokidhi mahitaji hivyo kusababisha upotevu wa maji ambao unapunguza kiwango cha maji yanayosambazwa kwa wateja.

Mamlaka hizi zimekuwa zikipambana kupata pesa kwa ajili ya kuondoa miundombinu chakavu. Hata hivyo, kasi ya utekelezaji wa lengo hili kwa kutumia vyanzo vya fedha vya ndani haiendani na kasi ya ongezeko kubwa la idadi ya watu na kufikia Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano. Sikuweza kupata taarifa kwenye mamlaka nne (Tanga, Moshi, Mtwara, na Tabora) na mamlaka nne zilizobaki (Mwanza, Songea, Iringa, na Chalinze) za iwapo zilikuwa zimefikia lengo.

Mamlaka zilizoainishwa kuwa na mapungufu kwenye usambazaji wa maji zinaoneshwa katika **Jedwali Na. 40**

Jedwali Na. 40: Kiwango cha wateja wanaopata maji

Na.	Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira	Kiwango cha Utoaji wa Huduma za Maji (%)	Kiwango cha Wateja Wanaopata Maji (%)
1	Dodoma	52	80
2	Morogoro	57	Hakuna Taarifa
3	Masasi - Nachingwea	44	Hakuna Taarifa
4	Bukoba	88	55
5	Babati	75	74
6	Arusha	74	74
7	Musoma	76	80
8	Kahama	81	55
9	Singida	82	80
10	Lindi	71	Hakuna Taarifa

Chanzo: Taarifa za Wakurugenzi 2018-19

Ninapendekeza mamlaka za maji, kwa kushirikiana na Wizara ya Maji, ziongeze uwezekaji katika uzalishaji wa maji na miundombinu ya usambazaji ili kukidhi ongezeko la mahitaji. Hili linaweza kupitia ubia kati ya serikali na sekta binafsi kwenye miradi ya usambazaji wa maji ili kukidhi ukuaji wa miji na ongezeko la watu.

14.3 Ubora wa Maji Haujazingatiwa na baadhi ya Mamlaka

Mwongozo wa Ufuatiliaji wa Ubora wa Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Maji (EWURA) wa 2014 na Randama za Makubaliano (MoUs) kati ya Wizara ya Maji na Mamlaka za Maji (UWSSAs) zinataka mamlaka za maji kufuatilia ubora wa maji ikilinganishwa na mipango yao.

Ubora wa maji unapimwa kupitia kigezo cha *E/Coli*, *Turbidity*, *Residual Chlorine* na *pH*. Ubora unapimwa kwa kuchukua sampuli ya maji ambayo inapitia kipimo cha ubora. Ubora wa maji unaopendekezwa ni asilimia 100.

Katika ukaguzi huu, nilipitia Mamlaka 18 ambapo kati ya hizo, niliweza kupata taarifa za mamlaka 14 za uchunguzi wa ubora wa maji. Mamlaka tisa zilikuwa na ubora wa maji unaotakiwa na mamlaka tano hazikuwa na ubora mzuri wakati mamlaka nne hazikuwa na taarifa za ubora wa maji. Kulingana na uchambuzi huu, nilibaini baadhi ya taasisi hazikuwa na ubora stahiki wa maji. Hii ni kinyume na matakwa ya EWURA na Randama ya Makubaliano na inaashiria Maji kutokuwa salama kama inavyoneshwa kwenye **Jedwali Na. 41**.

Jedwali Na. 41: Matokeo ya uchunguzi wa ubora ya maji

Na.	Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira	Ubora wa Maji "Turbidity"	Ubora Wa Maji "ECOLI"
1	Chalinze	56	100
2	Lindi Uwasa	95	68
3	Musoma	90	90
4	Iringa	90	90
5	Morogoro	97	100
6	Masasi - Nachingwea	Hakuna Taarifa	

Na.	Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira	Ubora wa Maji "Turbidity"	Ubora Wa Maji "ECOLI"
7	Tanga		
8	Mtwara		
9	Tabora		

Menejimenti za mamlaka za maji zinatakiwa zihakikishe zinatoa ubora wa maji sawasawa na miongozo ya ubora wa maji na Randama za Makubaliano kati ya Wizara ya Maji na Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira.

14.4 Ucheleweshaji wa Makusanyo ya Madeni katika Mamlaka za Maji Shilingi Bilioni 106.31

Ufanisi katika ukusanyaji wa mapato ya mamlaka ya maji safi na usafi wa mazingira.

Sera ya mikopo ya mamlaka za maji na usafi wa mazingira ni kurejesha malipo ya ankara zilizoiva kwa mwezi unaofuata kwa kila mteja. Pia, kumkatia huduma za maji mteja yeyote anayedaiwa ankara ya maji kwa siku zaidi ya tisini bila kulipa. Katika kupima utekelezaji wa sera hii, nilibaini kuwa bado kuna kiwango cha chini cha urejeshaji wa madeni katika mamlaka za maji kwa kuwa nilibaini madeni makubwa ambayo hayajarejeshwa yalikuwa yamezidi muda uliowekwa kwenye sera ya mikopo.

Katika mkusanyiko huu wa madeni, nilibaini kuwa kati ya shilingi bilioni 106.31, shilingi. bilioni 35.08 (sawa na asilimia 33) ni madeni ya Serikali; na shilingi bilioni 71.23 (sawa na asilimia 67) ni madeni kutoka kwa wateja wengine kama vile wateja wa kibiashara, wateja wa majumbani, wateja wa viwanda, na wateja wa taasisi za kidini. Ongezeko la madeni husababishwa na kukosekana kwa ufuatiliaji wa karibu wa ukusanyaji wa wadeni na kutofuata sera ya mamlaka za maji kwa kushindwa kuwakatia huduma za maji wateja wanaokiuka taratibu kama inavyotakiwa na sera ya mikopo.

Kushindwa kukusanya madeni kwa ufanisi hupunguza uwezo wa kifedha wa mamlaka za maji hivyo kusababisha vikwazo vya lazima vya kifedha. Mchanganuo wa kiasi kinachodaiwa na mamlaka husika umeainishwa katika **Jedwali Na. 42** hapa chini.

Jedwali Na. 42: Madeni ya muda mrefu

Na	Mamlaka za Maji	Deni la Serikali - Milioni (Shilingi)	Madeni ya sehemu za Biashara, Majumbani, Viwandani n.k. - Milioni (Shilingi)	Jumla- Milioni (Shilingi)
1	Arusha	643	2,068.78	2,712.25
2	Babati	193	165.78	358.78
3	Bukoba	364	422.80	786.83
4	Mtwara	1,784	51.19	1,835.22
5	Chalinze	415	479.10	894.39
6	Dodoma	2,295	3,398.10	5,692.64
7	Iringa	395	1,123.94	1,519.04
8	Kahama	186	1,329.57	1,515.20
9	Lindi	120	354.15	474.05
10	Masasi - Nachingwea	-	587.84	587.84
11	Morogoro	481	1,763.77	2,245.25
12	Moshi	2,222	1,906.74	4,128.84
13	Musoma	1,227	727.96	1,954.83
14	Mwanza	1,173	3,805.80	4,979.29
15	Songea	571	797.34	1,368.73
16	Singida	288	331.09	619.38
17	Tanga	1,576	3,066.86	4,642.47
18	Tabora	817	630.45	1,447.09
19	Dar es salaam	19,417	47,482.28	66,899.28
20	Shinyanga	907	743.99	1,650.81
	Jumla	35,075	71,238	106,312

Kiasi kinachodaiwa ni kikubwa na kinaweza kuathiri shughuli za mamlaka za maji husika kama fedha hizo hazitakusanywa kutoka kwa wateja na kutumika katika kutekeleza shughuli za mamlaka husika za maji.

Hivyo, menejimenti za mamlaka za maji zinashauriwa kuainisha mipango ya ukusanyaji wa madeni na kuisimamia kwa ukaribu.

14.5 Huduma ya maji safi inatolewa chini ya Saa 24

Wastani wa saa za huduma ni moja ya viashiria muhimu vya utendaji wa mamlaka za maji. Hizi ni saa ambazo mamlaka zinatoa huduma kwa wateja katika wastani wa kila siku. Mamlaka ya Udhibiti wa Huduma za Nishati na Maji inataka mamlaka ya maji kutoa huduma kwa wastani wa saa 24 kila siku.

Tathmini niliyoifanya kwenye mamlaka 16, nilibaini mamlaka 14 zinatoa huduma ya maji safi chini ya saa 24 tofauti na matakwa ya Mamlaka ya Udhibiti wa Huduma za Nishati na Maji. Sababu kubwa ni uzalishaji mdogo kutoka vyanzo vya maji ikilinganishwa na mahitaji ya maji na mtandao mdogo wa usambazaji wa maji. Mamlaka zinazotoa huduma ya maji chini ya saa 24 ni Morogoro - saa 12; Lindi - saa 14; Arusha na Kigoma - saa 15; Singida, Babati - saa 17; Chalinze - saa 18, Dar es Salaam - saa 21; Musoma, Masasi - Nachingwea, Bukoba, na Mwanza - saa 22, Dodoma na Tanga - saa 23.

Ninapendekeza kuwa menejimenti za mamlaka za maji ziweke mikakati itakayohakikisha kuwa mamlaka zinatoa huduma ya maji kwa wastani wa saa 24 kama inavyotakiwa na Mamlaka ya Udhibiti wa Huduma za Nishati na Maji.

14.6 Matatizo ya Kifedha Yanayozikumba Mamlaka za Maji

Nilibaini kuwa jumla za mamlaka za maji 9 kati ya 16 nilizozipitia wakati wa ukaguzi wangu zinaendelea kushuka kifedha na kupata hasara kila mwaka. Hali hii inaashiria kuwa mamlaka hazitaweza kujikidhi kifedha katika kipindi kifupi kijacho, hivyo kuzifanya mamlaka zishindwe kulipa madeni yake kadri yanavyotokea. **Jedwali Na. 43** hapa chini linaonesha uchambuzi wa baadhi ya mamlaka za maji

zinazokabiliwa na tatizo la kupungua kwa mtaji wa uendeshaji,

Jedwali Na. 43: Mwenendo wa matatizo ya kifedha katika mamlaka za maji

UWSSAs	Hasara Iliyopatikana (Shilingi milioni)	Malimbikizo ya Hasara (Shilingi milioni)	Uwiano wa Madeni ya Muda Mfupi na Mali za Muda Mfupi (Uwiano Unaopendekezwa 1:1)
	Mwaka 2018/2019		
Babati	397.38		0.73:1
Singida	113.11	2,732.20	0.97:1
Morogoro	68.15	9,575.36	
Masasi - Nachingwea	334.11	2,640.18	
Lindi Uwasa	403.30	1,686.68	0.7:1
Chalinze	921.43	974.63	0.5:1
Kahama	42.57	-	
Songea	153.66	2,750.15	
Bukoba	914.67	1,954.18	

Uwiano wa hapo juu unaonesha kutokuwepo kwa uhakika wa mamlaka hizi kujiendeleza. Hii inaweza kusababisha shaka kubwa juu ya uwezo wa mamlaka kuendelea kutoa huduma kama Serikali isipochukua hatua za haraka za kuboresha uwezo wao wa kifedha.

Ninapendekeza mamlaka za maji ziendeleze mikakati ya kujiimarisha kutoka katika tatizo la kifedha lililopo.

14.7 Muda Mrefu wa Kuunganisha Huduma ya Maji kwa wateja

Kanuni ya 26(1)(b) ya Kanuni za Maji Safi na Usafi wa Mazingira za Mwaka 2016 zinataka kila mwenye leseni ya kuunganishia wateja maji, afanye kazi hiyo ndani ya siku saba za kazi baada ya malipo kufanyika.

Nilibaini ucheleweshaji wa uunganishaji wa wateja wapya wa maji wa kati ya siku 14 hadi 57 katika Mamlaka za Maji Arusha, Singida, Chalinze, na Songea kinyume na Kanuni.

Pia, nilibaini ucheleweshaji mkubwa wa kuwarudishia maji wateja waliokatiwa maji kwa Mamlaka ya Morogoro kinyume na Kanuni Na. 31 ya Kanuni za Maji Safi na Usafi wa Mazingira za Mwaka 2016. Wateja walirudishiwa maji kwa takribani siku kati ya 6 hadi 36 badala ya saa 24 kama Kanuni inavyotaka.

Mamlaka nyingi zilibainisha kuwa changamoto hii inatokana na ucheleweshaji wa upatikanaji wa vifaa vya kuunganishia maji, hivyo kupelekea kuchelewa kwa huduma ya uunganishaji wa maji.

Kuchelewa kuwaunganishia wateja wapya huduma ya maji kunaweza kuwa kuliathiri mapato ya Mamlaka kwa kuwa Mamlaka ingeweza kuanza kukusanya mapato mapema kama ingeweza kuwaunganishia huduma wateja ndani ya muda mfupi. Pia, kuchelewa kuwaunganishia maji wateja kunarudisha nyuma juhudi za kuipatia jamii husika maji safi na salama.

Ninapendekeza menejimenti za mamlaka za maji zihakikishe vifaa vyote vinavyohitajika kwenye uunganishaji wa maji vinakuwepo. Pia, zihakikishe huduma za maji zinaboreshwa ili kuendana na Kanuni za Maji Safi na Usafi wa Mazingira.

14.8 Ukadiriaji wa Ankara za Maji bila Usomaji wa Mita

Randama ya Makubalino kati ya Wizara ya Maji na mamlaka za maji zinazitaka mamlaka za maji kuwa na usimamizi endelevu katika uzalishaji na usambazaji wa maji kwa kiwango na bora. Pia, mamlaka zinatakiwa kuweka mita za kusoma kiwango cha maji yaliyozalishwa na kupelekwa kwa wateja.

Nilibaini baadhi ya mamlaka hazijawawekea wateja wote mita, hivyo ankara kwa wateja hao zinatolewa kwa makadirio. Kwa mfano, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam ilifanya makadirio ya ankara za shilingi bilioni 3.82 kwa wateja 29,832 (asilimia 11 ya wateja) ambao wamewekewa mita. Wateja hawa wamefanyiwa makadirio

kwa muda mrefu bila usomaji wa mita zao kwa kipindi kati ya mwaka mmoja hadi miaka 14.

Pia, nilibaini Mamlaka za Maji Songea na Musoma hazijawawekea wateja wake wote mita za maji kwa sababu ya upungufu wa fedha. Hivyo, ankara kwa wateja hao zinatolewa kwa makadirio yanayoweza kusababisha makosa, hatimaye kusababisha hasara kwa mamlaka. Makadirio katika kutoa ankara ni hatari kwa mapato ya mamlaka kwa kuwa matumizi halisi yanaweza kuwa makubwa kuliko makadirio. Aidha, wateja ambao hawakupewa ankara wanasababisha hatari ya wizi maana watumishi wanaweza kushirikiana na wateja kwa nia ovu ya kujipatia faida binafsi.

Ninapendekeza mamlaka za maji zishughulikie mapungufu yaliyobainika kwa kuweka mipango ili kuhakikisha mita zinawekwa kwa wateja wasiokuwa nazo, na kuhakikisha ankara zinatolewa kwa kila mteja. Wateja wote wawekewe mita na zisomwe kila mwezi ili kutoa ankara sahihi kulingana na matumizi halisi ya mteja.

14.9 Mapungufu katika Miundominu ya Majitaka

Maagizo ya kitaifa ni kuwa mamlaka za maji za mijini zihakikishe zinatoa huduma ya majitaka na kufikia lengo la asilimia 40 ya watu ifikapo Juni 2021.

Nilibaini kuwa kiasi cha miundombinu ya majitaka ni kidogo ikilinganishwa na mahitaji ya miundombinu hiyo katika jamii. Uhaba wa miondombinu unasababishwa na gharama kubwa za kujenga miundombinu hiyo pamoja na gharama kubwa za kujenga mabwawa ya kuhifadhia majitaka.

Kwa mfano, miundominu ya majitaka katika Jiji la Dodoma ni asilimia 22 tu ya mahitaji ya wakazi, ikiwa na maana kuwa mfumo haukidhi mahitaji ya sasa na ya baadaye kutokana na ongezeko la watu. Mapungufu haya yamechangiwa na Mamlaka kutochukua hatua ya utekelezaji wa Mradi wa Majitaka eneo la Nzunguni wakati fidia ya shilingi milioni 622 imeshalipwa

kwa wakazi wa eneo hilo tangu mwaka 2015 ili wapishe uendelezaji wa mradi.

Mamlaka zingine nilizozibani kuwa na kiwango kidogo cha miundombinu ya majitaka ni pamoja na Dar es Salaam (10%), Tanga (7%), Arusha (8%), Bukoba (5%), Iringa (18%), Morogoro (6%), Moshi (32%), Mwanza (23%) na Songea (8%).

Ninapendekeza mamlaka za maji zilizotajwa kuomba ruzuku toka Serikalini ili kuhakikisha zinaongeza huduma ya mifumo ya majitaka na kutekeleza agizo la kitaifa la kuhakikisha mifumo wa majitaka inafika asilimia 40 ifikapo mwaka 2021.

14.10 Tozo ya Maji inahitaji Marekebisho

Mamlaka ya Udhibiti wa Huduma za Nishati na Maji inatakiwa kupima na kupitisha tozo za mamlaka za maji baada ya kujiridhisha na taarifa zilizowasilishwa na mamlaka hizo.

Nilibaini tozo ya maji kwa wateja wa Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam ni zilezile za mwaka 2017/2018 licha ya kuunganishwa kwa DAWASA na DAWASCO ambako kumefanyika Mwaka wa Fedha 2018/2019. Tozo iliyotumika kwa wateja wa DAWASA inajumuisha tozo iliyokuwepo kwa ajili mwendeshaaji shilingi 1,106, tozo kwa ajili ya kuunganisha mteja mara ya kwanza shilingi 61, na tozo kwa ajili ya mpangishaji shilingi 496. Hii ni kinyume na matakwa ya ukaguzi na utoaji wa tozo mpya ambapo mwendeshaaji na mpangishaji wamekuwa kitu kimoja.

Pia, nilibaini ucheleweshaji wa uwasilishaji wa maombi mapya ya tozo kutoka Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Morogoro kwenda EWURA kwa takribani siku 420. Maombi ya tozo mpya yalifanywa Mwezi Mei 2019 badala ya Januari 2018 kinyume na Kifungu cha 4(2) cha Mwongozo wa Uombaji wa Tozo wa EWURA wa Mwaka 2017. Kwa mantiki hiyo, tozo zilizotumiwa na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro kwa Mwaka 2018/2019 zilikuwa za tozo za Mwaka

2017/2018 badala ya tozo mpya. Matumizi ya tozo hizo za zamani kulipelekea hasara ya shilingi milioni 165.07.

Ninapendekeza Menejimenti ya DAWASA iwasiliane na EWURA ili ipitie upya tozo kwa lengo la kuweka tozo ambazo zinaonesha mwendesaji na mpangaji ni kitu kimoja. Pia, ninapendekeza menejimenti za mamlaka za maji zihakikishe taratibu zinafuatwa na tozo sahihi zinatumika kama zilivoidhinishwa na EWURA.

SURA YA KUMI NA TANO

TATHMINI YA TAASISI ZA ELIMU YA JUU

15.0 Utangulizi

Taasisi za elimu ya juu ni miongoni mwa mashirika ya umma yanayopokea ruzuku kutoka Serikalini kwa ajili ya matumizi ya maendeleo na matumizi ya kila siku. Tathmini ya ufanisi katika utendaji wa taasisi za elimu ya juu ni muhimu katika kukuza elimu nchini na kupata thamani kutokana na uwekezaji kwenye elimu ya juu. Wajibu wangu ni kutathmini jitihada zilizofanywa na taasisi za elimu ya juu katika kufikia malengo ya taasisi kwa ajili ya kukuza elimu nchini.

Nilipitia utendaji kazi na taarifa za hesabu za Chuo Kikuu Cha Dar es Salaam, Chuo Kikuu cha Dodoma, Chuo Kikuu cha Mzumbe, Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine, Chuo Kikuu Huria Tanzania, Chuo Shirikishi cha Elimu Dar es Salaam, Chuo Kikuu cha Ardhi, Baraza la Elimu ya Ufundi Tanzania, na Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania. Katika mapitio yangu, nilibaini mapungufu katika ufuatiliaji wa ufanisi wa wahitimu wa taasisi za elimu ya juu katika maeneo yao ya kazi, kupungua kwa udahili wa wanafunzi wa vyuo vikuu, kutoziua kwa wakati tafiti ambazo zimepewa hatimiliki, kutumia nywila moja kati ya msajili wa wanafunzi na msimamizi wa mitihani katika taasisi za ufundi, hali isiyoridhisha ya magari yanayotumika kufundishia kozi ya udereva katika Chuo cha Elimu ya Ufundi Stadi (VETA), na utekelezaji usioridhisha wa mradi katika Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania kama inavyoelezwa hapo chini.

15.1 Mapungufu Yaliyobainika katika Ufuatiliaji wa Ufanisi wa Wanafunzi Waliohitimu Taasisi za Elimu ya Juu

Moja ya malengo katika mpango-mkakati wa Chuo Kikuu cha Mzumbe wa 2017/2018 - 2021/2022 ilikuwa ni kufuatilia ufanisi wa wanafunzi waliohitimu mafunzo katika chuo (Tracer Study) hicho ili kufahamu iwapo elimu iliyotolewa ilikuwa na manufaa kwa wanafunzi kuwawezesha kufanya kazi kwa

ufanisi, ambapo zoezi la ufuatiliaji lilipangwa lifanyike kwa kila kitivo, shule kuu au taasisi ya Mzumbe ifikapo mwezi Juni mwaka 2022.

Chuo Kikuu cha Mzumbe kilifanya zoezi moja tu la kufuatilia ufanisi wa wanafunzi waliohitimu ambalo lililenga kuchunguza sababu ya udahili kushuka katika Shahada ya Umahiri wa Usimamizi wa Serikali za Mitaa (Master of Local Government Management) na Shahada ya Awali ya Usimamizi wa Serikali za Mitaa (Bachelor of Local Government Management).

Aidha, hakukuwa na mwongozo ambao ungeweza kusesitiza ufanyaji wa zoezi la kufuatilia ufanisi wa wanafunzi waliohitimu chuo ili kujua iwapo elimu walioipata imeleta manufaa katika utendaji wao wa kazi.

Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine kilipanga kutekeleza mazoezi sita ya ufuatiliaji wa ufanisi wa wanafunzi waliohitimu kati ya kozi 29 zinazotolewa na Chuo katika mpango-mkakati wake wa mwaka 2016/2017 - 2020/2021. Chuo kiliwezesha wanafunzi 7713 kuhitimu chuo kwa kipindi cha miaka mitatu kuanzia mwaka 2016/2017 hadi mwaka 2018/2019, ambapo wanafunzi 7102 walikuwa wanasoma shahada za awali (undergraduate) na wanafunzi 611 walikuwa wanasoma shahada za uzamili (postgraduate). Hata hivyo, nilipohitaji kupewa taarifa kamili ya zoezi la ufuatiliaji wa ufanisi wa wanafunzi, sikupewa kwa sababu zoezi la mwisho la ufuatiliaji wa wanafunzi lilifanyika mwaka 2004. Kutokana na taarifa ya utekelezaji wa mpango-mkakati nilibaini kuwa Chuo kilifanya zoezi moja tu la ufuatiliaji wa wanafunzi katika kozi moja tu kati ya kozi 29, ambapo Chuo kilitumia shilingi milioni 97.45 kati ya bajeti ya shilingi milioni 480 iliyopangwa kutumika kwa kipindi cha kuanzia mwaka 2016/2017 hadi mwaka 2018/2019. Pia, nilihitaji kupewa mwongozo wa kufanya zoezi hilo lakini sikupatiwa.

Kutofanyika kwa zoezi hilo kikamilifu kwa kozi zote 29 zilizopangwa kunapelekea Chuo kukosa nafasi ya kuendeleza

elimu yenye kuleta ufanisi kwenye jamii. Aidha, kutofanyika kwa zoezi la ufuatiliaji kikamilifu kunapelekea malengo yaliyopangwa kutokana na zoezi kutofanikiwa.

Ninapendekeza Chuo kitengeneze utaratibu na mwongozo utakaofuatwa katika kutekeleza kazi ya kufuatilia ufanisi wa wahitimu katika maeneo yao ya kazi na kutenga fedha kwa ajili ya zoezi husika.

Pia, nilibaini kuwa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, Chuo Kikuu Cha Dar es Salaam na Chuo cha Taifa cha Usafirishaji havikufanya zoezi la ufuatiliaji wa ufanisi wa wanafunzi baada ya kuhitimu. Mpango-mkakati unaonesha kuwa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kilijiandaa kuwa na mkakati wa ufuatiliaji wa ufanisi wa wanafunzi kufikia mwezi Juni mwaka 2020. Lakini, miezi sita kabla ya kufika muda uliopangwa, Chuo hakikuwa kimepanga na kutekeleza shughuli zozote kufikia lengo hilo. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam hakikutenga bajeti kwa ajili ya kufanya zoezi la hilo na mara ya mwisho kufanyika zoezi hili ni mwaka 2003. Hali hii inatengeneza ombwe la muda wa miaka 16 toka zoezi lilipofanyika.

Chuo cha Taifa cha Usafirishaji kiliweza kufuatilia baadhi ya wanafunzi kupitia mfumo wa “Alumina Portal”. Kwa sasa, Chuo kinatekeleza mradi wa Benki ya Dunia ambao moja ya kazi zinazofanyika ni kufuatilia ufanisi wa wanafunzi waliohitimu. Kwa kupitia mradi huo, wafanyakazi wane wamepewa mafunzo ya jinsi ya kutekeleza zoezi la ufuatiliaji wa ufanisi wa wanafunzi ambalo limepangwa kutekelezwa katika mwaka 2019/2020.

Kutokana na kutofanyika kwa zoezi hili la ufuatiliaji wa ufanisi wa wanafunzi, vyuo havipo kwenye nafasi nzuri ya kuweza kuhusianisha elimu wanayoitoa na mahitaji ya soko la taaluma. Hivyo, vyuo vinashindwa kufanya maamuzi sahihi ya kuboresha elimu inayotolewa. Zaidi ya hilo, utungaji wa mitaala ya kufundishia inaweza isihusishe mrejesho wa soko juu ya taaluma ili kujua maeneo ya kufanyia mabadiliko.

Ninapendekeza uongozi wa vyuo husika kutengeneza mfumo wa kufanya zoezi la ufuatiliaji wa ufanisi wa wanafunzi na kuhakikisha maboresho ya mtaala ya kufundishia yanajumuisha mrejesho wa taarifa ya ufuatiliaji wa ufanisi wa wanafunzi waliohitimu ili kukidhi mahitaji ya soko la taaluma.

15.2 Kushuka kwa Udahili wa Wanafunzi wa Taasisi za Elimu ya Juu

15.2.1 Shahada ya Uzamili na Uzamivu

Kutokana na mipango-mkakati ya Chuo Kikuu cha Mzumbe na Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine ya mwaka 2017/2018 - 2021/2022, Chuo Kikuu cha Mzumbe kiliweka mkakati wa kuongeza udahili wa wanafunzi wa shahada za uzamili kwa asilimia 9 ifikapo mwezi Juni mwaka 2022, na Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine kilipanga kuongeza udahili wa wanafunzi wa shahada za uzamili kutoka wanafunzi 751 mwezi mwaka 2015 hadi wanafunzi 2000 mwaka 2021. Hata hivyo, nilibaini kupungua kwa udahili wa wanafunzi katika Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine kutoka wanafunzi 620 mwaka 2016/2017 hadi wanafunzi 576 mwaka 2018/19. Aidha, nilibaini kupungua kwa udahili wa wanafunzi wa shahada za uzamili na uzamivu katika Chuo Kikuu cha Mzumbe kutoka wanafunzi 1592 mwaka 2014/2015 hadi wanafunzi 730 mwaka 2018/2019 kama inavyooneshwa kwenye Jedwali Na. 44

Jedwali Na. 44: Kushuka kwa udahili wa wanafunzi wa shahada za uzamili

Chuo	Mwaka wa Masomo	Idadi ya Wanafunzi Waliodahiliwa	Asilimia (%)
Chuo Kikuu cha Mzumbe	2014/2015	1592	0
	2015/2016	1546	-3
	2016/2017	1016	-34
	2017/2018	961	-5
	2018/2019	730	-24
	2016/2017	620	0

Chuo	Mwaka wa Masomo	Idadi ya Wanafunzi Waliodahiliwa	Asilimia (%)
Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine	2017/2018	813	31
	2018/2019	576	-29

Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine kiliunda kikosikazi kwa ajili ya kuchunguza sababu za kushuka kwa udahili na timu hiyo iliandaa taarifa ambayo ilitoa mapendekezo ya mikakati ya kuongeza udahili wa wanafunzi. Aidha, Chuo kiliweka mipango ya kupanua kozi zilizokuwepo na kusajili kozi nyingine mpya zinazohitajika zaidi sokoni ambazo zitachangia kuongeza idadi ya wadahiwa. Licha ya mipango mizuri iliyokuwepo, Chuo hakikutenga bajeti kwa ajili ya utekelezaji wa mikakati hiyo.

Udahili wa wanafunzi katika shahada za uzamili katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam ulishuka kutoka wanafunzi 2810 mwaka 2016/17 hadi wanafunzi 2757 mwaka 2017/2018 na hadi wanafunzi 2665 mwaka 2018/2019. Pia, wanafunzi waliohitimu walipungua kutoka 1,020 iliyoripotiwa Mwaka 2017/2018 hadi wanafunzi 729 walioripotiwa mwaka 2018/2019.

Kutokuwekeza vya kutosha kwenye matangazo ya shahada ya uzamili na uzamivu kunaweza kupelekea kutofikiwa kwa malengo yaliyokuwepo kwenye mpango-mkakati wa kuongeza wanafunzi wa shahada ya uzamili na inaweza kuleta madhara kwenye upatikanaji wa mapato ya ndani.

Ninapendekeza vyo husika viandae mipango-mkakati kamili ya matangazo kwa kutumia njia mseto za mitandao ya kijamii na vipeperushi ili kufikia malengo yake.

15.2.2 Shahada ya Awali na Stashahada

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine kinatoa kozi 29 za shahada za awali na stashahada ambapo kilidahili wanafunzi 8292, 8962, na 10691 kwa miaka 2016/2017, 2017/2018, na 2018/2019 mtawalia. Tathmini niliyoifanya kwa kozi zote 29 ilionesha kuwa udahili

unaongezeka, ingawa tathmini ya kina zaidi ya udahili wa kozi hizo kwa miaka mitano ilibaini kuwa udahili wa kozi saba kati ya kozi 29 ulikuwa ukishuka kama inavyoainishwa katika **Jedwali Na. 45**. Uchambuzi yakinifu kwa miaka mitano kuanzia 2014/2015 hadi 2018/2019 ulibaini kushuka kwa udahili kwa kiasi kikubwa katika shahada ya Uchakataji wa Kibiolojia na Uhandisi wa Mazao Baada ya Mavuno (Bio-processing and post-Harvest Engineering) pamoja na Shahada ya Elimu (Habari na Hisabati) kwa asilimia 84 (kutoka wanafunzi 85 hadi 14) na kwa asilimia 48 (kutoka wanafunzi 96 hadi 40) mtawalia. Licha ya kushuka kwa udahili katika kozi hizi saba, Chuo hakijafanya uchunguzi rasmi kujua sababu za kushuka huku.

Jedwali Na. 45: Kushuka kwa udahili wa wanafunzi wa shahada na stashahada

Na	Orodha ya Kozi za shahada na stashahada	Mwaka wa Masomo				
		2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
1.	Shahada ya Awali ya Elimu (Jiografia na Hisabati) {Bachelor of Science in Education (geography & maths)}	95	73	20	19	42
2.	Shahada ya Awali ya Sayansi ya Habari (Bachelor of Science in Informatics)	47	31	5	6	21
3.	Shahada ya Awali ya Sayansi katika Umwagiliaji na Uhandisi wa Rasilimali za Maji (Bachelor of Science in Irrigation & Water Resource Engineering)	63	62	63	61	55
4.	Bachelor of Science in Bio-Processing & Post-Harvest Engineering	85	50	12	12	14
5.	Shahada ya Awali ya Sayansi katika Huduma za Ugani katika Kilimo (Bachelor of Science in Applied Agricultural Extension)	60	121	48	53	49
6.	Shahada ya Awali ya Sayansi na Elimu (Kemia na Hesabati) {Bachelor of Science with Education (Chemistry & Mathematics)}	83	72	21	19	52
7.	Shahada ya Awali ya Sayansi na Elimu (Habari na Hisabati) {Bachelor of Science with Education (Information & Mathematics)}	96	87	27	20	40

Zaidi ya hayo, wakati ninapitia utekelezaji wa malengo yaliyopo katika mpango-mkakati (2016-2019/20) wa Chuo Kishiriki cha Elimu Dar es Salaam nilibaini kuwa kilipanga

kufikia udahili wa wanafunzi 7,750 ifikapo mwaka 2019. Hata hivyo, kilifanikiwa kudahili wanafunzi 5353 tu ilipofika mwaka 2019.

Kushuka kwa udahili katika shahada za awali kunaweza kusababishwa na kutotangazwa kwa kozi hizo ili kufahamika kwa jamii, jambo ambalo linapelekea kuathiri mapato ya ndani, hatimaye kuathiri gharama za uendeshaji.

Ninazishauri Menejimenti za Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine na Chuo Kishiriki cha Elimu Dar es Salaam kubuni mbinu madhubuti zaidi zitakazoweza kuongeza udahili.

15.3 Kutoziua kwa Wakati Tafiti Zilizopewa Hatimiliki

Mpango-mkakati wa Chuo Kikuu cha Ardhi wa mwaka 2017/2018-2019/20 ulipanga kuhakikisha tafiti mbili zinapewa hatimiliki ifikapo mwezi Juni mwaka 2019. Pia, Kifungu cha 5.2 cha Sera ya Utafiti ya Chuo ya Mwaka 2018 kinataka tafiti na matokeo yanayopelekea uvumbuzi na ubunifu yatangazwe kwenye vyombo vya Chuo. Nilibaini kuwa utafiti mmoja tu wenye kichwa “Kutibu maji kwa kutumia *Coagulant* Asilia 2013” ilipewa hatimiliki mwezi Aprili 2013, ingawa hadi kufikia mwezi Juni 2019 ilikuwa haijauzwa.

Kutouza tafiti zilizopewa hatimiliki kunaondoa faida ambazo jamii ingezipata kutokana na tafiti hizo.

Ninapendekeza Menejimenti ya Chuo Kikuu cha Ardhi iandae mwongozo wa kuuza tafiti na kuziweka kwenye mtandao ili kukitangaza Chuo na kusaidia jamii kutokana na tafiti hizo.

15.4 Kutoidhinisha Kampuni Tanzu kwa Msajili wa Hazina

Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia Mbeya kilisajili kampuni tanzu tarehe 17 Novemba 2011 kwa jina la “MIST Engineering Contractors Limited (MISTECO)” ambayo ilianza kazi tarehe 1 Aprili 2017.

Katika ukaguzi wangu, nilibaini kuwa kampuni hiyo tanzu ilikuwa haijaidhinishwa na Msajili wa Hazina kwa mujibu wa agizo la Serikali lililotolewa tarehe 9 Novemba 2018 kupitia Waraka wenye Kumb. Na. CLC.154/337/01/19.

Hali hii inampelekea Msajili wa Hazina kutokuwa na taarifa za kutosha juu ya makampuni tanzu yanayomilikiwa na Mashirika ya Umma, hivyo kupelekea kushindwa kufanya maamuzi sahihi yanayohusu makampuni hayo.

Hivyo, ninapendekeza Menejimenti ya Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia Mbeya ihakikishe inapata idhini ya kampuni hiyo tanzu kwa Msajili wa Hazina.

15.5 Kutohibitishwa kwa Taasisi za Ufundi

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa Baraza la Vyuo vya Ufundi halikuthibitisha vyuo 18 vya ufundi. Hii ni kinyume na Kifungu cha 4 Kifungu kidogo cha 1 cha Sheria ya NACTE Na. 9 ya Mwaka 1997 ambacho kinasema Baraza linatakiwa kusajili vyuo vyote na idara yake. Zaidi, Kanuni Na. 5 ya uthibitisho na utambuzi ya mwaka 2001 inataka vyuo vya ufundi vithibitishwe na NACTE ndani ya miezi 6 baada ya kupata usajili.

Baraza linaweza lisitekeleze vyema zoezi la kusimamia ubora kama baadhi ya vyuo vitakuwa havijathibishwa.

Ninapendekeza Baraza lihakikishe vyuo 18 vya ufundi vinasajiliwa ili Baraza liweze kutekeleza vyema jukumu lake la usamamizi.

15.6 Kutumia nywila moja kati ya Msajili wa Wanafunzi na Msimamizi wa Mitihani

Nilipopitia vyuo vya ufundi nilibaini kuwa msajili wa wanafunzi na msimamizi wa mitihani walikuwa wanatumia nywila moja kwa karibu vyuo vyote nilivyotembelea. Nilibaini kuwa wasajili wa wanafunzi na wasimamizi wa mitihani waliosajiliwa na NACTE walikuwa ama hawafanyi kazi tena

kwenye taasisi husika au wapo likizo za masomo au wamehamishwa kwenye taasisi zingine. Hata hivyo, nywila zao zilikuwa zikitumiwa na wafanyakazi wengine wa taasisi husika ambao pia walikuwa wamesajiliwa na NACTE kwa ajili ya kusajili wanafunzi na kupakia matokeo ya mitihani kwenye mitandao.

Taasisi zinaweza kupata changamoto katika kujua mtumishi wa kumuwajibisha iwapo litatokea tatizo katika usajili wa wanafunzi au upakiaji wa matokeo ya wanafunzi katika mitandao.

Ninapendekeza Menejimenti husika kuhakikisha kuwa msajili wa wanafunzi na msimamizi wa mitihani hawatumi nywila moja ili kuboresha usamamizi wa vyuo vya ufundi.

15.7 Hali isiyoridhisha ya Magari Yanayotumika kwa Ajili ya Kufundishia Kozi ya Udereva VETA

Chuo cha Elimu ya Ufundi Stadi Shinyanga kilipewa magari mawili kwa ajili ya mafunzo ya udereva, ambayo ni Toyota Surf (namba ya usajili SU 37349) na Nissan Pickup (namba ya usajili 39838) ambayo yalitengenezwa mwaka 1989 na 1999 mtawalia.

Thamani ya magari haya ilikuwa imefika mwisho kutokana na umri wake mkubwa na gharama za matengenezo ya mara kwa mara kwa Miaka ya Fedha 2017/2018 na 2018/2019 zilikuwa shilingi milioni 25.87 na shilingi milioni 32.70 mtawalia. Mapato yaliyopatikana kutokana na kozi ya udereva yalikuwa shilingi milioni 579.11 kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 ambayo ni asilimia 31.5 ya mapato yote ya shilingi bilioni 1.84.

Pia, Chuo cha Elimu ya Ufundi Stadi Mwanza kinamiliki magari matano ambayo yanatumika kwa ajili ya kufundishia kozi ya udereva. Magari haya yametumika zaidi ya miaka 20, hivyo thamani yake imefikia ukomo. Pia, nilibaini kuwa utumiaji wa mafuta wa magari haya kwa wastani ni lita moja kwa kilomita 5.

Zaidi, kuna basi dogo lenye namba ya usajili SU 34755 ambalo huwa linatumika kwa ajili ya mafunzo na kwa matumizi ya ofisi. Basi hili lilitokezwa kwa muda wa miaka miwili licha ya kuwa lilikuwa na hali ambayo inarekebisha.

Menejimenti ilijibu kuwa kutokana na ufinyu wa bajeti na mipaka ya kununua magari yaliyotumika Serikalini, chuo kimeendelea kuwasiliana na Mamlaka husika kama Mamlaka ya Mapato Tanzania kwa ajili ya kupata magari kwa ajili ya mafunzo.

Magari yaliyotumika kwa muda mrefu yanaongeza gharama za matengenezo, hivyo kiasi kikubwa cha mapato yanayotokana na kozi za udereva kinaelekezwa katika kutengeneza magari.

Ninapendekeza Menejimenti ya VETA ama iendeleo kuwasiliana na Mamlaka zingine kama Mamlaka ya Mapato Tanzania ili kupata magari ambayo yametumika au kutenga kiasi cha bajeti ambacho kitatumika kununulia magari mapya.

15.8 Utekelezaji wa Mradi wa Shilingi Milioni 211 Usioridhisha

Taasisi ya Uhandisi na Usanifu wa Mitambo Tanzania ilianza kutekeleza miradi miwili katika Mwaka wa Fedha 2018/2019 ambayo inajulikana kama “Design and fabrication of a mini crude palm oil processing plant” ulipangwa kutekelezwa kwa bajeti ya shilingi milioni 30 na mradi wa “High quality cassava flour plant (HQCF)” ambao ulipangwa kutekelezwa kwa bajeti ya shilingi milioni 181 kwa kipindi chote cha mradi. Kiasi ambacho kilitolewa na Serikali kwa mradi wa kwanza ni shilingi milioni 15.95 ambacho ni asilimia 53 ya bajeti na kiasi kilichotolewa kwa mradi wa pili (HQCF) ni shilingi milioni 34.19 ambacho ni asilimia 40 ya bajeti.

Menejimenti ilitaarifu kuwa sehemu kubwa ya mtambo unatengenezwa na malighafi ambazo hazishiki kutu (food grade ss304) hivyo hauwezi kudhuru bidhaa. Taasisi haikuweza kupata malighafi aina ya ss304, kitendo ambacho kilipelekea

kuchelewa kwa utekelezaji wa mradi. Aidha, upungufu wa fedha ulikuwa ni sababu kubwa iliyopelekea utekelezaji usioridhisha wa miradi.

Faida ambazo zingepatikana kutokana na miradi hii hazitapatikana kwa wakati, hivyo kutaathiri mikakati ambayo imepangwa kwa miaka inayofuata.

Hivyo, ninapendekeza Menejimenti ya Taasisi iendeele kuifuatilia wizara husika ili kuhakikisha fedha za miradi zinapatikana ili kuwezesha utekelezaji wa miradi.

SURA YA KUMI NA SITA

USIMAMIZI WA FEDHA

16.0 Utangulizi

Usimamizi wa fedha unahusisha makusanyo ya mapato na matumizi ya fedha. Pia, unahusisha tathmini ya ukwasi wa soko, mwenendo wa fedha (cash flow), na uwekezaji wa muda mfupi. Mashirika ya umma yana jukumu la kusimamia fedha ili kuweza kufanya malipo ya matumizi ya kila siku pale inapohitajika. Mpango mzuri wa usimamizi wa fedha unaweza kuwa chachu ya kuongeza ufanisi katika shughuli za shirika au mamlaka kama utekelezaji wa kazi zilizokusudiwa kutekelezwa, zinategemea uwepo wa fedha zilizoidhinishwa katika bajeti.

Sura hii imeainisha mapungufu yaliyobainika wakati wa mapitio ya programu za usimamizi wa fedha katika mashirika ya umma ambapo imehusisha ufanyaji wa tathmini ya mifumo ya udhibiti wa usimamizi wa fedha ndani ya shirika, usimamizi wa akaunti za benki, na usimamizi wa mwenendo wa fedha (cash flow).

16.1 Udhaifu katika Matumizi ya Mfumo wa Kieletroniki wa Kukusanya Mapato ya Umma (Government Electronic Payment Gateway -GePG)

Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kupitia Wizara ya Fedha na Mipango imeanzisha mfumo wa kieletroniki wa kukusanya mapato ya umma ili kuboresha usimamizi katika kukusanya mapato. Mfumo unalenga kuweka sawa utaratibu mzima wa kukusanya mapato katika serikali na taasisi zake. Pia, unalenga kuongeza uwazi katika miamala inayofanyika wakati wote wa ukusanyaji.

Wizara ya Fedha na Mipango kupitia Waraka wa Msajili wa Hazina Na. 3 wa tarehe 4 Septemba 2017 iliwataka makatibu wakuu kuhakikisha mapato yote ya Serikali yanakusanywa kupitia mfumo wa GePG.

Ukaguzi wangu kwenye utekelezaji wa Waraka huu wa Hazina kwenye ukusanyaji wa mapato katika mashirika ya umma kupitia Mfumo wa GePG ulibaini mapungufu yafuatayo.

16.1.1 Kampuni ya Ubungo Plaza Haikutumia Mfumo wa GePG

Wakati wa ukaguzi wangu, nilibaini Kampuni ya Ubungo Plaza haitumii mfumo wa GePG katika ukusanyaji wa mapato kinyume na matakwa ya waraka wa Msajili wa Hazina Na. 3 wa tarehe 4 Septemba 2017. Menejimenti ilisema kwamba tayari imeshafanya mawasiliano na Wizara ya Fedha na Mipango na hivyo imepanga kuanza kutumia Mfumo huo ifikapo tarehe 31 Machi 2020.

Ninapendekeza Kampuni ya Ubungo Plaza iendeleo kufuatilia kwa Wizara ili kuhakikisha mfumo wa GePG unaanza kutumika katika shughuli zake kama ilivyopangwa ili kuweza kuongeza uwazi katika miamala inayofanyika wakati wote wa ukusanyaji.

16.1.2 Udhaifu katika Matumizi ya Mfumo wa GePG katika Chuo cha Mabaharia (Dar es Salaam Maritime Institute)

Chuo cha Mabaharia kimeanza kutumia mfumo GePG Julai 2018. Hata hivyo, katika Mwaka wa Fedha 2018/2019, mapato ya thamani ya dola za Marekani 184,750 na shilingi milioni 451 yalikusanywa nje ya mfumo wa GePG kutoka kwenye akaunti za benki Na. 012105004460 na 011103020561. Hii ni kinyume na maelekezo ya Serikali ambayo yanataka mashirika ya umma kutumia akaunti za benki zilizounganishwa na mfumo wa kieletroniki katika ukusanyaji wa mapato yake.

Ninapendekeza Chuo cha Mabaharia kihakikishe mfumo wa GePG unatumika katika shughuli zote za ukusanyaji mapato ya chuo.

16.1.3 Makusanyo ya Mapato Nje ya Mfumo GePG yenye Thamani ya Shilingi Bilioni 19.5 katika Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro (KADCO)

Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro imekusanya kiasi cha shilingi bilioni 27.7 kutoka kwenye vyanzo mbalimbali vya mapato kama manunuzi ya zabuni, malipo ya kodi ya pango, gharama za matibabu, na ada ya kutua kwa ndege. Hata hivyo, ni kiasi cha shilingi bilioni 8.2 tu ndicho kilikusanywa kwa mfumo wa GePG na kiasi kilichobaki cha shilingi bilioni 19.5 kilikusanywa nje ya mfumo wa GePG. Kukusanya mapato nje ya mfumo wa GePG kunatengeneza mwanya wa matumizi mabaya ya fedha na kupunguza ufanisi katika makusanyo ya mapato.

Ninapendekeza Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro ihakikishe inatumia mfumo wa GePG katika makusanyo yote ya mapato.

16.1.4 Makusanyo ya Mapato Nje ya Mfumo GePG Yenye Thamani ya Shilingi Milioni 169.78 katika Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dodoma (DUWASA)

Nilibaini kuwa Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dodoma haikutoa namba ya malipo (control number) kwa baadhi ya ankara za wateja hivyo kupelekea ukusanyaji wa mapato ya shilingi milioni 169.78 kulipwa moja kwa moja kwenye akaunti ya Mamlaka bila kupitia katika mfumo wa GePG kama inavyooneshwa kwenye **Jedwali Na 46**.

Hata hivyo, sikupata majina ya wateja waliofanya malipo. Mamlaka inaweza kupoteza fedha ambazo ingeweza kukusanya na kuzitumia kutekeleza shughuli zake za maendeleo.

Jedwali Na. 46: Mapato yaliyokusanywa na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dodoma nje ya mfumo wa GePG

Jina la Benki	Makusanyo kwa GePG (Shilingi)	Makusanyo kwa Benki (Shilingi)	Makusanyo nje ya GePG
NMB	3,759,500,828	3,845,044,727	85,543,899
CRDB	1,197,968,321	1,275,911,578	77,943,257
NBC	20,431,821	21,806,731	1,374,910
TPB	32,085,550	36,006,950	3,921,400
Jumla	5,009,986,520	5,178,769,986	168,783,466

Ninapendekeza Mamlaka ihakikishe mfumo wa GePG unatumika katika shughuli zote za kukusanya mapato yake.

16.2 Hundi Zilizokataliwa Benki katika Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF)

Nimepitia ripoti ya usuluhishi wa taarifa za benki (bank reconciliation statements) na kubaini kwamba thamani ya hundi zilizokataliwa na benki ni shilingi bilioni 13 (2018 shilingi bilioni 11). Kiasi hiki cha fedha ni michango kutoka kwa wachangiaji wa mifuko kwa kipindi cha mwezi Aprili 2019 kurudi nyuma, kipindi ambacho Mfuko uliacha utaratibu wa kupokea hundi kama njia ya kukusanya michango kutoka kwa waajiri na wanachama wakati wa kuwasilisha michango ya kila mwezi. Kiasi hiki cha fedha ni bakaa ya hundi zilizokataliwa na benki kwa sababu mbalimbali kwa zaidi ya miaka minne.

Pia, kiasi hiki kimeongezeka kwa shilingi bilioni 2 kuanzia mwaka jana, ikiashiria kwamba hakuna taratibu zilizowekwa kuhakikisha kiasi hiki kinapungua. Kuna uwezekano mkubwa kiasi hiki kikashindwa kukusanywa na Mfuko kutoka kwa waajiri husika.

Ninapendekeza NSSF ihakikishe kuna utaratibu wa kuhakikisha hundi zote ambazo zimekataliwa na benki zinafuatiliwa kwa karibu kutoka wa waajiri husika.

SURA YA KUMI NA SABA

USIMAMIZI WA MALI ZA MASHIRIKA YA UMMA

17.0 Utangulizi

Mali, samani na vifaa ni vitu vinavyotumiwa na taasisi ili kuwezesha utoaji wa huduma au uzalishaji wa bidhaa za taasisi husika. Mashirika mengi ya umma yanakabiliwa na changamoto ya kutambua maeneo ambako mali zipo, thamani yake, hali ya mali husika, matengenezo, uchakavu, na utunzaji wa kumbukumbu kwenye rejista ya mali za taasisi kwa kipindi husika.

Sura hii inawasilisha maelezo ya kina kuhusu masuala hayo pamoja na mapendekezo ya ukaguzi yaliyotokana na mapitio yangu ya usimamizi wa mali katika mashirika ya umma.

17.1 Kucheleweshwa Utengenezaji wa Gati ‘Berth’ katika Bandari ya Mtwara

Mnamo tarehe 4 Machi 2017, Mamlaka ya Bandari Tanzania iliingia mkataba Na. AE/016/2015-16/CTB/W/37 na makampuni ya Railway Construction Engineering Group na China Railway Major Bridge Engineering Group JV kwa lengo la kusanifu na kujenga gati moja ya nyongeza. Mkataba huu ulikadiriwa kuigharimu Mamlaka kiasi cha shilingi bilioni 137.39 ambapo ujenzi huo ulitakiwa kumalizika mwezi Februari 2019 ikiwa ni baada ya miezi 21 tangu mkataba kuanza kutekelezwa.

Nilipitia taarifa ya maendeleo ya mradi iliyoandaliwa tarehe 31 Oktoba 2019 na nilibaini kwamba mradi huo ulikuwa umetekelezwa kwa asilimia 42 tu. Utekelezaji huu wa kuzorota wa mradi ulisababishwa na ucheleweshaji wa kukamilika kwa michoro iliyofanywa na mkandarasi huyo ambaye pia ndiye alikuwa na jukumu la kujenga. Pia, kulikuwa na ucheleweshaji wa kupatikana mkandarasi mshauri wa mradi Kampuni ya INROS LACKNER, ambaye aliingia mkataba tarehe 26 Februari 2018 kupitia zabuni Na. AE/016/2016-17/CTB/C/08 kwa shilingi bilioni 5.01.

Kutokana na ucheleweshaji huu, Mamlaka ya Bandari ilishindwa kufikia malengo yake ya kuongeza uwezo wa Bandari ya Mtwara wa kushughulikia mizigo kutoka tani 400,000 hadi tani 1,000,000 za mizigo ya aina mbalimbali inayoingizwa nchini na kusafirishwa nje ya nchi kama vile saruji, korosho ghafi, na vyakula mbalimbali.

Ninapendekeza Menejimetu ya Mamlaka ya Bandari Tanzania ifuatilie kwa karibu mradi huu ili kuhakikisha unamalizika mapema ili kutimiza malengo ya mradi ya kuongeza kiwango cha mizigo na hivyo kuongeza mapato kwa Mamlaka.

17.2 Uchelewaji wa Kuuza Mali Zenye Thamani ya Shilingi Bilioni 4.34

Mali zilizotengwa kwa ajili ya kuuzwa (asset held for sale) ni zile ambazo zinatakiwa kuuzwa kwa haraka ndani ya kipindi cha miezi kumi na mbili tangu uamuzi huo wa kuuza kufanyika. Mara nyingi uamuzi huu hufanyika baada ya kuona thamani (carrying amount) inayopatikana kwa kuuza kuwa kubwa kuliko thamani inayopatikana kwa kuendelea kutumia mali hizo (recoverable amount).

Jumla ya mali zenye thamani ya shilingi bilioni 4.34 ambazo zilitakiwa kuuzwa na Mamlaka ya Uhifadhi wa Eneo la Ngorongoro pamoja na Mamlaka ya Hifadhi za Taifa (TANAPA) zilikuwa hazijauzwa kama ilivyotakiwa. Mamlaka ya Hifadhi za Taifa ilikuwa na jumla ya mali za shilingi bilioni 1.71 wakati Mamlaka ya Uhifadhi wa Eneo la Ngorongoro ilikuwa na mali za shilingi bilioni 2.63. Kuchelewesha kuuza mali hizi kunapunguza thamani ya fedha ambazo zingepatikana kama mali hizo zingeuzwa kwa wakati.

Ninapendekeza Menejimenti za Mamlaka husika zihakikishe uuzwaji wa mali hizo ndani ya mwaka mmoja ili kuongeza mapato na kupunguza uwezekano wa kushuka thamani ya mali hizo.

17.3 Majenereta Yasiyotumika Yenye Thamani ya Shilingi Milioni 614.96

Shirika la Utangazaji Tanzania (TBC) lina jumla ya majenereta 16 katika ofisi zake za kanda ambapo majenereta hayo yalinunuliwa kwa gharama ya shilingi milioni 614.96 mwaka 2007. Nilibaini kwamba majenereta haya hayatumiki kutokana na gharama za uendesaji kuwa kubwa kwa Shirika. Kutotumika kwa majenereta kwa muda mrefu kunaongeza uchakavu na thamani zake kushuka.

Ninapendekeza Menejimenti ya Shirika kuwasiliana na Mamlaka za Serikali husika ili kutafuta njia bora ya kuuza majenereta haya.

17.4 Usimamizi Usiofaa na Matumizi Yasiyo sahihi ya Majengo Shilingi Milioni 570

Mamlaka ya Hifadhi ya Wanyama ya Ruaha (RUNAPA) iliomba Menejimenti ya Mamlaka ya Hifadhi za Taifa kuijengea nyumba nne katika jengo moja kwa ajili ya makazi ya askari katika kituo cha askari cha Nyaruu. Jengo hili liligharimu kiasi cha shilingi milioni 226 ambapo lilikamilika tarehe 11 Septemba 2018. Hata hivyo, katika kutembelea jengo hili, nilibaini linatumiwa na kikundi cha jamii cha MBOMIPA kinyume na makubaliano ya awali na madhumuni ya ujenzi wake.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mamlaka ya Hifadhi ya Ruaha ihakikishe nyumba zinatumiwa kwa makusudi yaliyopangwa awali ili kutimiza malengo ya ujenzi wake.

Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapori (TAWIRI) imejenga nyumba tano zenye thamani ya shilingi milioni 344 ambazo kwa sasa zimechakaa kutokana na kutofanyiwa matengenezo na ukarabati. Aidha, nyumba hizo zimebaki wazi kutokana na kupungua kwa wafanyakazi kunakosababishwa na kupungua kwa shughuli za utafiti. Kuendelea kutozifanyia ukarabati nyumba hizo kunaongeza uchakavu wa majengo hivyo huzidi

kuongeza gharama kubwa hapo baadaye au uwezekano wa nyumba hizo kubomolewa.

Ninapendekeza Menejimenti ya Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapori iandae mpango wa kutunza na kufanyia ukarabati wa mali za taasisi kama ilivyoainishwa katika Kifungu Na. 14 cha Mwongozo wa Utunzaji wa Mali za Serikali wa Mwaka 2019; pia itenge bajeti ya kufanyia matengezo nyumba hizo.

Kituo cha TEHAMA na mawasiliano kilichopo Kipawa chini ya Mamlaka ya Elimu ya Ufundi Stadi (VETA) kilianzisha mradi wa kujenga madarasa, nyumba za walimu, na chumba cha matengenezo ya kompyuta. Hadi kufikia Juni 2014, kiasi cha shilingi milioni 160 zilikuwa zimekwishatumika kutekeleza mradi huo. Hata hivyo, nilibaini mradi huo ulikuwa umetelekezwa kwa kipindi cha miaka mitano kuanzia Juni 2014 hadi Juni 2019, ambapo hakuna ujenzi wowote ulioendelea tangu kipindi hicho. Wakati wa kutembelea mradi huu, nilibaini kushuka kwa thamani ya jengo hilo kutokana na kutelekezwa kwa mradi.

Ninapendekeza Menejimenti ya VETA itenge fedha kwenye bajeti yake na ihakikishe mradi unakamilika.

17.5 Changamoto zilizojitokeza Kuhusiana na Umiliki wa Ardhi

Ardhi ni mojawapo ya mali zinazomilikiwa na taasisi na mashirika ya umma ambapo kwa kawaida thamani ya ardhi inatofautishwa na gharama ya jengo. Umiliki wa ardhi unakabiliwa na changamoto nyingi ikiwamo kukosekana kwa hatimiliki pamoja na kutafuta thamani ya ardhi inayoendana na soko. Katika kupitia umiliki wa ardhi kwa mashirika na taasisi za Serikali nilibaini mapungufu yafuatayo.

17.5.1 Kukosekana kwa Hatimiliki ya Ardhi katika Eneo la Kihonda Morogoro Linalomilikiwa na Chuo Kikuu Huria cha Tanzania Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kilinunua nyumba katika Kiwanja Na. 680 katika eneo la Kitalu J. lililopo Kihonda ndani ya Manispaa ya Morogoro. Nyumba hii ilinunuliwa kutoka kwa

mmiliki wa awali aliyejulikana kwa Jina la Pantaleon Ndetenga Mosha kwa thamani ya shilingi milioni 630. Mkataba wa makubaliano na mmiliki huyo ulifanyika tarehe 1 Disemba 2015 ambapo kiasi chote cha fedha kimeshalipwa.

Hata hivyo, nilibaini hati ya madai ya kulipia kodi (land bill rent) ya ardhi hiyo bado inakuja kwa jina la mmiliki wa awali na si Chuo Kikuu Huria cha Tanzania. Hali hii inaashiria kwamba umiliki wa ardhi na nyumba hii bado haupo kisheria mikononi mwa Chuo.

Ninapendekeza Menejimenti ya Chuo ihakikishe ardhi ya kiwanja hiki inamilikiwa kisheria na hatimiliki mpya inapatikana kwani ni miaka zaidi ya mitatu imepita tangu Chuo kikamilishe malipo ya mwisho.

17.5.2 Kutoingizwa kwenye Rejista kwa Ardhi Iliyopo Makambako

Shirika la Posta Tanzania linamiliki viwanja Na. 33,34,35 na 36 Mjini Makambako. Wakati wa ukaguzi nilibaini Shirika la Posta Tanzania linamiliki hati za viwanja hivi ingawa havijaingizwa kwenye rejista ya mali zinazomilikiwa na Shirika. Upembuzi zaidi ulibainisha kwamba viwanja hivi vimetumika kutekeleza miradi mbalimbali kama vile nyumba za kulala wageni, maduka ya biashara, na kumbi za starehe na mwekezaji Luis Kivarilo ambaye analipa kodi ya Shilingi 500,000 kwa mwezi sawa na milioni 6 kwa mwaka.

Menejimenti ilieleza kwamba imeingia makubaliano na mwekezaji huyo ambaye atarudisha mali hizo kwa mmiliki halali wa ardhi ambaye ni Shirika la Posta Tanzania baada ya kurudisha gharama zake za uwekezaji. Hata hivyo, ilibainika kwamba hakuna muda uliooneshwa kwenye mkataba wa utekelezaji wa urejeshaji wa uwekezaji huo kwa Shirika. Aidha, hadi sasa Shirika la Posta Tanzania halijafanya jitihada za kubaini kiasi cha fedha kilichowekezwa na mwekezaji huyo ingawa ni miaka 18 imepita tangu mwekezaji aanze kufanya biashara.

Ninapendekeza Menejimenti ya Shirika la Posta Tanzania ifanye jitihada za haraka ili kubaini kiasi cha fedha kilichotumiwa na mwekezaji kujenga miradi hiyo, kiasi cha fedha kilichorudishwa kutokana na uwekezaji hadi sasa, na kutambua muda ambapo majengo hayo yatatakiwa kurejeshwa kwa Shirika. Aidha, menejimenti inashauriwa kuingiza maeneo haya ndani ya rejista ya mali zinazomilikiwa na Shirika.

17.5.3 Mgogoro wa Ardhi kati ya Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu na Taasisi ya Elimu Tanzania

Mnamo tarehe 1 Januari 1999, Taasisi ya Elimu Tanzania (TET) ilipewa hati ya kumiliki ardhi Na. 49223 katika eneo la Mikocheni. Kwa mujibu wa Kipengele Na. 2 cha Randama iliyosainiwa tarehe 11 Agosti 2010 kati ya Mamlaka ya Elimu Tanzania, Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu na Mamlaka ya Elimu ya Ufundi Stadi zilikubaliana kuwa baada ya Taasisi ya Elimu Tanzania kumilikishwa ardhi itagawanya eneo hilo katika vipande vinne ambapo kati ya maeneo hayo, mawili yatagawanywa na kukodishwa kwa Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu na Mamlaka ya Elimu ya Ufundi Stadi ambapo kila taasisi itakuwa na makubaliano yake juu ya kukodishiwa maeneo hayo.

Aidha, mwaka huohuo, mkataba mwingine ulisainiwa tarehe 18 Oktoba 2010 kati ya Taasisi ya Elimu Tanzania na Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu ambapo katika kipengele 8(b)(ii) uliitaka Taasisi ya Elimu Tanzania kuhakikisha inapeleka hati yake ya umiliki kwa Msajili wa Ardhi kisha kuanzisha utaratibu mpya wa kuhakikisha hati mpya inatoka kwa jina la mpangaji wa ardhi ambaye ni Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu. Katika makubaliano yote ya Agosti na Oktoba 2010, Mamlaka ya Elimu ya Ufundi Stadi na Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu, kwa pamoja, zilitakiwa kuilipa fidia Taasisi ya Elimu Tanzania, kila moja, kiasi cha shilingi milioni 769.23 kama ilivyoainishwa katika tathmini iliyofanywa na Chuo cha Ardhi.

Hata hivyo, hali hii imeleta mkanganyiko wa kimaamuzi kwa Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu, ambapo inashindwa kufanya maamuzi kwa kutotambua kama wanatakiwa kufuata randama iliyosainiwa tarehe 11 Agosti 2010 au makubaliano yaliyosaininwa tarehe 11 Oktoba 2010.

Ninapendekeza Menejimenti ya Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu na Taasisi ya Elimu Tanzania kumaliza mgogoro huu wa ardhi kama ilivyoainishwa katika kipengele cha 8(a) na (b) cha randama ambapo ni ama kwa kumtaka Katibu Mkuu wa Wizara ya Elimu na Ufundi kuingilia kati au kwa kufuata sheria za usuluhishi za nchi.

17.6 Kucheleweshwa kwa Utekelezaji wa Ujenzi wa Ofisi ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya Mjini Tabora

Mnamo tarehe 24 Julai 2014, Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ulinunua kiwanja Na. 667 katika eneo la Kanyenye mkoani Tabora lenye ukubwa wa mita za mraba 3,314. Eneo hili lilinunuliwa kutoka Manispaa ya Tabora kwa shilingi milioni 198.84 kwa madhumuni ya kujenga ofisi katika mkoa wa Tabora.

Eneo hili lina wafanyabiashara wadogowadogo ambapo kwa mujibu wa kipengele cha 10 cha mkataba wa mauziano, Mfuko unatakiwa kuwajengea wafanyabiashara hao vibanda vya biashara katika eneo lingine watakalooneshwa na Manispaa kwa ajili ya kuwawezesha wafanyabiashara kufanya shughuli zao.

Hata hivyo, timu ya ukaguzi iliyotembelea eneo hili ilibaini utekelezaji wa ujenzi wa jengo la ofisi ulikuwa huajaanza. Aidha, eneo hilo lilikuwa linaendelea kutumiwa na wafanyabiashara wadogowadogo ambao wanazidi kuongeza. Vilevile, ujenzi wa vibanda katika eneo jipya ambalo wafanyabiashara wadogowadogo wamepewa na Manispaa bado haujaanza kutekelezwa.

Aidha, eneo jipya limevamiwa na wafanyabiashara wengine ambao wanafanya biashara mbalimbali.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mfuko itekeleze mradi wake wa kujenga ofisi ya Mkoa wa Tabora sambamba na ujenzi wa mabanda ya wafanyabiashara wadogowadogo kama ilivyoainishwa kwenye randama ya makubaliano.

SURA YA KUMI NA NANE

USIMAMIZI WA MANUNUZI NA MKATABA

18.0 Utangulizi

Usimamizi wa manunuzi na mikataba katika sekta ya umma unaongozwa na Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2011 (iliyorekebisha mwaka 2016) na Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (zilizorekebisha mwaka 2016).

Mamlaka ya Udhhibiti wa Manunuzi ya Umma inasisitiza na kufuatilia kwa karibu mambo yafuatayo: kuhakikisha shughuli za manunuzi zinafanyika kwa kiwango cha juu na kwa ufanisi ili kupata tija za kiuchumi, kijamii na kimazingira; kufuata Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2011 (iliyorekebisha mwaka 2016) na Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (zilizorekebisha mwaka 2016).

Mamlaka ya Udhhibiti wa Manunuzi ya Umma imeanzishwa chini ya Sheria ya Manunuzi ya Umma. Mamlaka imepewa jukumu kisheria kusimamia shughuli zote za manunuzi ya umma Tanzania Bara.

Sura hii imeainisha mapungufu yaliyobainika wakati wa ukaguzi wa taratibu za manunuzi katika mashirika ya umma kama yanavyobainishwa katika sehemu zijazo.

18.1 Ucheleweshwaji wa kukamilisha kazi walizopatiwa wazabuni

Kanuni na. 114(a) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (zilizorekebisha mwaka 2016) inaitaka taasisi inayofanya manunuzi kuchukua jukumu la kusimamia utaratibu wa manunuzi ya bidhaa, huduma, na ujenzi unaoendelea ikiwa pamoja na kuratibu gharama, kuhakikisha bidhaa zinawasilishwa kwa wakati, na huduma inatolewa kwa kuzingatia kiwango na ubora ulioainishwa kwenye mkataba. Zaidi, Kanuni ndogo(b) inaitaka taasisi inayofanya manunuzi

kuratibu maendeleo na ukamilishaji wa ujenzi kwa wakati kama ilivyoainishwa kwenye mkataba.

Nimepitia maendeleo ya utekelezaji wa kazi walizopatiwa wazabuni katika mashirika ya umma na kubaini yafuatayo.

18.1.1 Ucheleweshaji wa Uwasilishaji Vivuko Vyenye Thamani Ya Dola Za Marekani Milioni 1.1

Mnamo tarehe 7 Machi 2018, Mamlaka ya Bandari Tanzania na Songoro Marine Transport Co. Ltd walisaini mkataba wa zabuni Na. AE/016/2016-17/CTB/G/14 wenye thamani ya dola za Marekani milioni 1.1 sawa na shilingi bilioni 2.6 kwa ajili ya kuwasilisha vivuko vitatu vya abiria vya Bandari ya Dar es Salaam.

Nilibaini kwamba kufikia tarehe 6 Februari 2019, vivuko hivyo vilitakiwa viwe vimeshwawasilishwa ikiwa ni miezi 11 baada ya kusaini mkataba. Mkataba huo ulifikia tamati tarehe 6 Februari 2019 pasipo kuwepo na ongezeko la muda wa kukamilisha kazi wala mzabuni kuomba muda wa kazi kuongezwa. Nilibaini kuwepo kwa mgogoro kati ya Mamlaka ya Bandari na mzabuni katika suala la wigo wa kazi uliopoalekea kuchelewesha uwasilishaji wa vivuko hivyo. Mzabuni anadai kwamba amepewa kazi ya kutengeneza kivuko kimoja cha abiria kilichogawanyika mara tatu lakini Mamlaka inasema imempatia mzabuni kazi ya kutengeneza vivuko vitatu vya abiria vilivyogawanyika mara 3 kila kimoja.

Mnano tarehe 27 Februari 2019, Menejimenti ilikubaliana na mzabuni kulipa kiasi cha dola za Marekani 783,970.68 kujenga kivuko kimoja cha abiria kilichogawanyika mara 3 lakini pia kupunguza asilimia 10 ya gharama za mkataba yaani dola za Marekani 119,709 ikiwa ni fidia kwa Mamlaka baada ya mzabuni kukiuka sharti muhimu Na.18 la mkataba.

Pande zote mbili zilikubaliana kuwa sifa na mahitaji ya mkataba hayakueleweka vizuri kwa mzabuni na hivyo kupelekea mzabuni kutoa bei isiyokuwa na uhalisia kutokana na kazi husika. Hivyo, haitakuwa rahisi kutatua tatizo kwa

kumlazimisha mzabuni kutengeneza vivuko vitatu vilivyogawanyika mara tatu. Zabuni mpya itatangazwa kuweza kujenga vivuko viwili vilivyobaki. Ninaamini kwamba kutokana na maelezo hayo ya msingi, kamati ya tathmini ya zabuni ilitakiwa kubaini kuwa mzabuni huyo aliwasilisha zabuni isiyokuwa na uhalisia kuendana na kazi husika kwa sababu kamati inawajibu wa kupitia uwezo wa mzabuni kiutaalamu na kifedha.

Mnamo tarehe 4 Februari 2020, mzabuni aliitarifu Mamlaka kupitia barua yenye Kumb. Na. SMT/ADM.3/FLOATING/19-28/13 kwamba kivuko kitawasilishwa kwa ajili ya ukaguzi na kupokelewa tarehe 15 Februari 2020 kwenye Bandari ya Dar es Salaam. Mnamo tarehe 20 Februari 2020, kivuko kilipokewa na Mamlaka kupitia waraka wa kuwasilishia mzigo wenye Na. SM/02/20.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mamlaka ihakikishe fidia inakatwa katika hati za madai za mzabuni kama ilivyokubaliwa. Pia, ninapendekeza bodi ya zabuni ya Mamlaka kuzingatia mchakato wa uteuzi wa kamati ya tathmini ya zabuni yenye uwezo wa kufanya kazi kwa weledi ili kuepuka kujirudia kwa kosa kama hili.

18.1.2 Ucheleweshaji wa Kuwasilisha Rubikon Seva Yenye Thamani ya Shilingi Milioni 618 katika Benki ya Uwekezaji Tanzania

Mnamo tarehe 20 Agosti 2018, Benki ya Uwekezaji Tanzania ilisaini mkataba na Kampuni ya Sunheralex Consulting kwa ajili ya kuwasilisha Rubikon seva yenye thamani ya shilingi milioni 618 ndani ya kipindi cha wiki sita.

Nilibaini kwamba mzabuni aliwasilisha seva tarehe 19 Februari 2019 ikiwa imecheleweshwa kwa miezi minne kutokea tarehe ya kuhitimisha mkataba ambayo ni tarehe 1 Oktoba 2018. Mpango wa matumizi ya seva kwa wakati uliopangwa ulisimamishwa kwa kipindi chote cha ucheleweshaji wa kuwasilishwa kwa seva hiyo na mzabuni.

Ninapendekeza Benki ya Uwekezaji Tanzania kutilia mkazo usimamizi bora wa utekelezaji wa mikataba ya wazabuni ili kuhakiksha kazi zinatekelezwa kwa mujibu wa vigezo na masharti ya mikataba waliyopewa wazabuni.

18.1.3 Ucheleweshaji wa Utekelezaji wa Mkataba Wenye Thamani ya Shilingi Bilioni 7 katika Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Arusha

Mnamo 9 Oktoba 2018, Mamlaka ilisaini mkataba Na. AUWSA/AfDB/W/005/2017 na Kampuni ya TANCHI Brothers Construction Co. Ltd wenye thamani ya shilingi bilioni 7 kwa ajili ya ujenzi wa ofisi kuu ya Mamlaka kwa kipindi cha miezi 16 kuanzia tarehe 15 Oktoba 2018 hadi tarehe 15 Februari 2020.

Nilibaini kwamba mnamo tarehe 23 Oktoba 2019, malipo ya awali ya shilingi bilioni 1 yalikuwa yameshalipwa kwa mkandarasi na kazi ilikuwa imetekelezwa chini ya asilimia 10 wakati miezi 12 ilikuwa imeshapita sawa na asilimia 75 ya kipindi cha mkataba. Pia, dhamana ya utekelezaji wa kazi na dhamana ya malipo ya awali zilikuwa zimemaliza muda wake tokea tarehe 22 Oktoba 2019.

Ninapendekeza Bodi ya zabuni ya Mamlaka pamoja na Menejimenti itafute ushauri wa kisheria kutoka kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuhusu hatua zinazopaswa kuchukuliwa juu ya ucheleweshaji wa utekelezaji wa ujenzi na mkandarasi.

18.1.4 Kutelekezwa Kwa Mradi wenye Thamani ya Shilingi Milioni 549 katika Maeneo ya Kilosa na Dakawa

a) Mradi wa Kilosa

Mnamo tarehe 7 Agosti 2017, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro ilisaini mkataba na Kampuni ya Nangai Engineering & Contractors kwa ajili ya ujenzi wa mradi wa kusukuma na kusambaza maji, na kusimika pampu katika maeneo ya Njia Panda - Manzese na Mjini Kilosa kwa gharama ya kiasi cha shilingi milioni 280 kwa kazi ya kipindi cha miezi 6 kuanzia tarehe 21 Agosti 2017.

Wakati wa uhakiki wa utekelezaji wa mradi nilibaini kwamba, mradi ulikuwa umetelekezwa kwa zaidi ya miezi 6 na usimikaji wa mabomba kwa umbali wa mita 3,647 haukukamilishwa na mkandarasi na muda wa mkataba ulifika tamati pasipokuwa na ongezeko la muda wa kukamilisha mradi.

Menejimenti iliweka bayana kuwa mradi ulitelekezwa kwa sababu ya mkandarasi kutokuwa na uwezo wa kifedha kutekeleza mradi huo licha ya kalipwa kwa mujibu wa mkataba wa ujenzi.

b) Mradi wa Dakawa

Mnamo tarehe 7 Agosti 2017, Mamlaka ilisaini mkataba na Kampuni ya Decady Investment kwa ajili ya kuendeleza mradi wa Dakawa wa kusukuma maji kuelekea Mtakuja kwa gharama ya kiasi cha shilingi milioni 268 kwa kazi ya kipindi cha miezi 6 kuanzia tarehe 21 Agosti 2017.

Wakati wa uhakiki wa utekelezaji wa mradi, nilibaini kwamba mkandarasi alishindwa kuunganisha mabomba kutokea kwenye mabwawa ya kuhifadhia maji kuelekea kwenye mtandao uliopo wa kusambaza maji. Mradi ulitelekezwa kwa zaidi ya miezi 7.

Menejimenti iliweka bayana kuwa mradi ulitelekezwa kutokana na mkandarasi kutokuwa na uwezo wa kifedha

kutekeleza mradi na kupelekea kuvunjwa kwa mkataba mnamo tarehe 5 Machi 2019 kwa barua yenye kumbukumbu Na. UWSS-MG.AC/18/47/08/17.

Menejimenti ya Mamlaka imeshindwa kuratibu mradi na kupelekea kutotimiza lengo la kusambaza maji safi na salama kwa wakazi wa Kilosa na Dakawa kwa wakati na hivyo kushindwa kupata thamani ya fedha zilizowekezwa kwenye miradi hiyo.

Ninapendekeza Mamlaka ihakikishe inawatoza fidia wakandarasi kwa kushindwa kuzingatia vigezo na masharti ya mikataba; na ihakikishe miradi yote miwili inakamilika ili kuweza kuwapatia wakazi wa maeneo ya Kilosa na Dakawa maji safi na salama kama ilivyokusudiwa.

Pia, ninapendekeza bodi ya zabuni ya Mamlaka kuzingatia mchakato wa uteuzi wa kamati ya tathmini ya zabuni ambayo ina uwezo wa kufanya kazi kwa weledi ili kuepuka kuwapatia zabuni wazabuni wasiokuwa na uwezo wa kukamilisha kazi kwa wakati.

18.2 Malipo ya Kiasi cha Shilingi Milioni 996.56 Yaliyofanywa na Bohari Kuu ya Dawa (MSD) Pasipo Kupata Huduma Yote

Mnamo tarehe 21 Agosti 2018, Bohari Kuu ya Dawa iliingia mkataba Na. IE 009/2017/2018/HQ/NC/80 na Toyota Tanzania Ltd kwa ajili ya kutoa huduma ya matunzo ya magari (Service) aina ya Land Cruiser ya Bohari kwa gharama za shilingi milioni 996.56 kwa mkataba wa muda kutegemea kipi kitatangulia kati ya hivi viwili yaani, kipindi cha miaka mitatu au hadi gari litakapotembea kilomita 75,000 kuanzia pale ilipoanza kupatiwa huduma.

Nimefanya uhakiki wa maendeleo ya utekelezaji wa mkataba na kubaini kwamba, Bohari imefanya malipo ya kiasi cha shilingi milioni 996.57 kwa Toyota Tanzania Ltd kabla ya kupokea huduma kutoka kwa mzabuni kwa kufuata kipengele Na. 4 cha mkataba kinachokinzana na Kanuni Na. 132 (2)(a) ya

Kanuni za Manunuzi ya Umma kinachoitaka taasisi inayofanya manunuzi kufanya malipo ya manunuzi ya bidhaa au huduma pale inapokuwa imepokelewa na kukubaliwa.

Pia, gharama za mkataba zilikuwa zaidi ya bajeti kwa kiasi cha shilingi milioni 446.5 na hakukuwa na bajeti ya ziada kwa ajili ya manunuzi hayo. Hii ni kinyume na Kanuni Na. 224 ya Kanuni za Fedha za Bohari Kuu ya Dawa za Mwaka 2011, inayosema mkurugenzi atahakikisha manunuzi yaliyopendekezwa yako kwenye bajeti na ni sehemu ya mpango wa manunuzi wa taasisi kabla ya kuthibitisha manunuzi yeyote yale.

Pia, nilibaini kwamba hakukuwa na ushahidi kwamba mafunzo yalitolewa kwa madereva wa Bohari na mzabuni kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 kama ilivyoainishwa katika mkataba. Hii ni kinyume na Kipengele Na. 10 cha mkataba kinachosema Toyota Tanzania Ltd itawapatia bure mafunzo madereva wa Bohari kwa kuwaongezea ujuzi katika udereva na hivyo kuweza kuepuka kutumia magari vibaya. Mafunzo hayo yangetolewa katika mikoa ya Dar es Salaam, Arusha, Mwanza, Dodoma, na Mbeya.

Ninapendekeza Bohari Kuu ya Dawa ihakikishe mafunzo yanatolewa kwa madereva kama ilivyoainishwa kwenye mkataba. Pia, Bohari ifuatilie kwa karibu huduma itolewayo na mzabuni kuhakikisha inakuwa bora kwa muda wote wa mkataba.

18.3 Shirika la Umeme Tanzania limeshindwa Kugomboa Makasha (Containers) 230 ya Mradi wa KTPIP katika Bandari ya Dar es Salaam na Kupelekea Gharama Kufikia Dola za Marekani Milioni 3.5

Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO) ndilo shirika linalotekeleza mradi wa Kenya-Tanzania Power Interconnection Project (KTPIP) kwa upande wa Tanzania. Mradi huu ni wa ujenzi wa njia ya umeme kutoka Singida hadi Namanga (construction of the 400kV Overhead Transmission Line). Mradi huu umefadhiliwa na Benki ya Maendeleo ya

Afrika (AFDB), Shirika la Maendeleo la Japani (JICA), na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (URT).

TANESCO iliingia mikataba ya ugavi, ujenzi, na uhandisi (Engineering, Procurement na Construction (EPC) contracts) na wakandarasi kwa ajili ya kutekeleza mradi na miongoni mwa mikataba hiyo ni Mkataba Na. KETRACO/PT/017/2014-PA/001/2015/HQ/W/49 ulioingiwa na Kampuni ya M/s Bouygues Energies & Services tarehe 7 Oktoba 2016 kwa ajili ya ujenzi wa njia ya umeme kutoka Babati hadi Arusha kwa gharama ya dola za Marekani milioni 36.8; na Mkataba Na. KETRACO/PT/017/2014-PA/001/2015/HQ/W/49 ulioingiwa na Kampuni ya M/s Consortium Energoinvest-EMC Limited tarehe 7 Oktoba 2016 kwa ajili ya ujenzi wa njia ya umeme kutoka Arusha hadi Namanga kwa gharama ya dola za Marekani milioni 30.6.

Nimefanya uhakiki wa maendeleo ya utekelezaji wa mradi na kubaini kwamba, TANESCO imeshindwa kugomboa makasha (Containers) 230 ya mradi katika Bandari ya Dar es Salaam ambayo imepelekea gharama (demurage and storage charges) kufikia dola za Marekani milioni 3.5. Hali hii imesababishwa na mabadiliko ya Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani ya Mwaka 2017 ambayo ilianza kutumika tarehe 1 Januari 2018. Sheria inahitaji miradi ya Serikali kupatiwa Tamko la Serikali (Government Notice) ili iweze kupatiwa msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani. Kipindi sheria hii inaanza kutumika, mizigo mbalimbali ya wakandarasi ilikuwa tayari iko njiani kuelekea Bandari ya Dar es Salaam na hivyo maombi ya kupatiwa msamaha wa kodi yalikataliwa na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) kuanzia 1 Januari 2018 hadi pale Tamko la Serikali (Government Notice) Na. 438 na 439 lilipotolewa mwezi Juni 2019.

TANESCO iliomba msamaha wa gharama zilizolimbikizwa kutoka kwa Mamlaka ya mapato kwenye kodi ya ghala, wasafirishaji, Bandari ya Dar es Salaam, na Bandari kavu kwa jina la mkandarasi baada ya Matamko ya Serikali yaliyotolewa

mwezi Juni 2019 wakati mizigo iliagizwa kwa jina la TANESCO na hivyo msamaha haukutolewa.

Nilibaini kwamba dosari zilizoainishwa hapo juu zinatokana na kutokushirikiana na urasimu uliokuwepo katika Wizara na taasisi za umma katika upatikanaji wa Tamko la Serikali na msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani.

Pia, nilibaini kwamba kufikia mwezi Oktoba 2019, gharama za makasha (containers) ambayo hayajagombolewa kwa siku ni dola za Marekani 113,483. Kuendelea kuchelewa kugomboa makasha (containers) kutaleta athari kwa kuchelewa kukamilisha mradi kwa wakati na gharama pale wakandarasi watakapowasilisha madai ya malipo yatokanayo na kuchelewa kukamilisha mradi na hivyo kuongeza gharama za mradi kwa ujumla.

Taarifa ya mkandarasi mshauri ya robo ya pili ya mwaka imeeleza kwamba wakandarasi wameonesha nia ya kuongeza gharama za kazi inayotokana na ongezeko la muda wa kukamilisha mradi iliyosababishwa na ucheleweshwaji wa kugomboa makasha (containers) yaliyokwama bandarini. Mkandarasi Kampuni ya Bouygues Energies & Service amewasilisha madai ya dola za Marekani milioni 7.7 ikiwa ni ongezeko la gharama za utekelezaji wa mradi kupitia barua ya tarehe 8 Oktoba 2019 yenye Kumb Na. HQW49-TZ-CHO-TL-3100-A-442 na bado yapo kwenye mapitio ya Menejimenti ya TANESCO.

Ninapendekeza Serikali kuingilia kati suala hili kwa kusaidia kugombolewa kwa makasha (containers) hayo ili kuepuka kuongezeka kwa gharama na kuweza kukamilisha mradi kwa wakati.

18.4 Malipo ya Tozo za Adhabu za Kiasi cha Shilingi Milioni 912.97 Kutokana na Ucheleweshaji wa Malipo

Mnamo tarehe 3 Januari 2019, Wizara ya Maji, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam na Kampuni ya

China Civil Engineer Construction Corporation waliingia mkataba Na. ME-011/2013-2014/W/01 kwa ajili ya ujenzi wa ofisi ya Wizara ya Maji (MAJI HOUSE) katika eneo la Ubungo Dar es Salaam wenye thamani ya shilingi bilioni 44. Mkataba huu unahamisha haki zote, majukumu, madeni, na wajibu kutoka kwa mwajiri wa awali (Wizara ya Maji) kwenda kwa mwajiri mpya (Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam) na kwa kuzingatia vigezo na masharti ya mkataba ulioingiwa tarehe 10 Novemba 2014, pamoja na marekebisho yake.

Pia, Kipengele Na. 40 cha masharti ya jumla ya mkataba kinamtaka mwajiri kufanya malipo kwa mkandarasi mara baada ya kuthibitishwa na meneja wa mradi ndani ya siku 28 baada ya kuwasilisha hati ya madai. Endapo mwajiri atachelewesha kufanya malipo, mkandarasi atalipwa na tozo ya adhabu ya kuchelewesha malipo katika malipo yanayofuata.

Nilipitia malipo yaliyofanywa kwa mkandarasi na kubaini kwamba, hati ya madai Na. 13 ya tarehe 19 Juni 2018 ilionesha mkandarasi aliwasilisha tozo za adhabu ya kuchelewesha malipo ya kiasi cha shilingi milioni 912.97. Mamlaka ililipa kiasi cha shilingi milioni 472.26 cha deni hilo kupitia hati ya malipo Na.12 na kiasi kilichobakia cha shilingi milioni 440.71 kililipwa na Wizara ya Maji.

Ninapendekeza Mamlaka iepuke kuongezeka kwa gharama za mradi kwa kumlipa mkandarasi kwa wakati.

18.5 Mapungufu Yaliyobainika katika Mchakato wa Manunuzi wa Kumpata Mkandarasi Mshauri wa Kutekeleza Mradi wa TTCL PESA Cashless kwa Gharama ya Dola za Marekani Milioni 12 Sawa na Shilingi Bilioni 27.24 katika Shirika la Simu Tanzania.

Mnamo tarehe 15 Februari 2019, Shirika la Simu Tanzania liliingia mkataba na muungano wa makampuni (Consortium) ya Paylink Korea Inc, Ken Hana Card, na Atech T & Co. Limited

kwa ajili ya kutekeleza mradi (Planning, Designing, Supplying, Installation, Testing and Commissioning of Central NFC & POS System and Hardware including Operation and Maintenance on T-PESA Cashless Project) kwa gharama ya dola za Marekani milioni 12 sawa na shilingi bilioni 27.24.

Nilipitia jalada la zabuni Na. PA/032/HQ/2017-2018/G/59 na kubaini mapungufu yafuatayo:

a) Menejimenti ya TTCL iliendelea na mchakato wa manunuzi pasipo kufuata mapendekezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

Mwanasheria Mkuu wa Serikali alishauri kuingia katika mkataba wa uwekezaji baada ya kubaini kuwa mkataba huo una sifa za Miradi ya Ubia kati ya Serikali na Sekta Binafsi lakini hauna sifa zinazoendana na sheria ya Manunuzi ya Umma. Pia, aliishauri TTCL ihakikishe inafuata Sheria ya Ubia kati ya Serikali na Sekta Binafsi, na kufuata ushauri kutoka kwenye kitengo kinachosimamia masuala ya miradi ya Ubia kati ya Serikali na Sekta binafsi kilichopo Wizara ya Fedha na Mipango ili kupata mwongozo endapo wataamua kuingia mkataba wa uwekezaji.

Bodi ya zabuni ya Shirika ilikubali kusimamisha mchakato wa zabuni kutokana na mapendekezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kupitia kikao chake cha kwanza cha tarehe 15 Novemba 2018. Kaimu Mkurugenzi kupitia barua yenye Kumb. Na. 5011/G/59/2017-2018 alimtaarifu mzabuni, Kampuni Ms Paylink Korea Co. Ltd ambayo ndiyo mshindi wa zabuni hiyo kwamba amesitisha kuendelea na zabuni hiyo. Hata hivyo, siku 7 baadaye, barua yenye Kumb na. DF 5011/G/59/2017-2018 ya tarehe 25 Novemba 2018 ilitumwa kwa Paylink Korea Co. Ltd ili kutengua uamuzi wa awali na kwamba Shirika litaendelea na zabuni hiyo. Maamuzi ya kuendelea na zabuni hiyo hayakuidhinishwa na Bodi ya Zabuni na Kaimu Mkurugenzi alisaini mkataba huo kinyume na Kifungu Na. 35 cha Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2011 (iliyofanyiwa marekebisho

2016) kinachosema kwamba, hakuna mtu wala ofisi itakayosaini mkataba na ofisi ya umma pasipo bodi ya zabuni kuidhinisha.

b) Kusaini Mkataba na Sekta Binafsi bila Kufanya Upembuzi Yakiniifu

Kifungu Na. 11 cha Sheria ya Ubia wa Serikali na Sekta Binafsi ya Mwaka 2010 kinataka kila mamlaka inayoingia mkataba kuhakikisha inafanya upembuzi yakiniifu pale inapotaka kutekeleza mradi kwa ubia wa Serikali na sekta binafsi ili kuweza kubaini iwapo mradi una tija. Pia, Kifungu Na. 17(1) kinamtaka Waziri wa Fedha kuidhinisha vigezo vya makubaliano kwa mujibu wa Aya (d) ya Kifungu kidogo cha 1 cha Kifungu Na. 10 kabla ya mamlaka haijaendelea na taratibu za manunuzi.

Katika mapatio yangu ya jalada la zabuni, nilibaini kwamba Shirika halikufanya upembuzi yakiniifu, halikupata ridhaa kutoka kwa Kitengo kinachosimamia masuala ya miradi ya ubia kati ya Serikali na sekta binafsi, na halikupata ridhaa ya Waziri wa Fedha na Mipango kinyume na sheria. Nilipitia fomu Na. 2 ya maombi ya kufanya manunuzi na ilionesha kuwa ofisa masuuli aliidhinisha akiwa anafahamu kuwa Shirika la Simu halitawekeza makadirio ya gharama ya shilingi bilioni 12.04, bali mradi huu utafadhiliwa na mzabuni atakayeshinda zabuni. Hata hivyo, Idara ya manunuzi iliendelea na mchakato wa manunuzi pasipo kufanya upembuzi yakiniifu wa mradi na kutopata ridhaa ya Waziri wa Fedha na Mipango. Hii imetokana na idara ya manunuzi kutofuata taratibu za Sheria ya Ubia wa Serikali na Sekta Binafsi na Kanuni zake.

c) Ongezeko la Gharama za Mradi kwa Shilingi Bilioni 15.2 Kutokana na Makadirio Yasiyo Halisi kutoka kwa Mtumiaji

Nilipitia Fomu Na. 2 ya tarehe 17 Aprili 2018 kutoka kwa mtumiaji iliyoonesha gharama zilizokadiriwa za mradi wa T-Pesa Cashless ni shilingi bilioni 12 ikiwa pamoja na kodi wakati bajeti ikiwa ni shilingi bilioni 4.4 ingawa haikuwa imepitishwa

na mkuu wa idara ya fedha. Fomu ilithibitishwa ili kuonesha ushahidi kuwa mtumiaji amewasilisha maombi, na ilisainiwa pia na mkuu wa kitengo cha manunuzi baada ya kupokea maombi, na ofisa masuuli aliidhinisha manunuzi kwa uelewa kwamba mradi utafadhiliwa na mzabuni.

Hata hivyo, Aya Na. 3.6.2.1 ya hatua ya pili ya ripoti ya tathmini ya zabuni ilionesha gharama za mradi ni shilingi bilioni 26.7 sawa na dola za Marekani milioni 11.8 ikiwa ni mara mbili zaidi ya kiasi kilichokadiriwa na mtumiaji ikiwa ni dalili ya kutofanya upembuzi yakinifu kabla ya kufanya makadirio ya gharama.

Pia, nilibaini kwamba gharama za shilingi bilioni 26.79 sawa na dola za Marekani milioni 11.8 zilikuwa zinahitaji majadiliano kwa mujibu wa ripoti ya tathmini ya zabuni. Mnamo tarehe 2 Agosti 2018, majadiliano ya bei yalifanyika na gharama zilishuka kufikia shilingi bilioni 23 sawa na dola za Marekani milioni 10.1. Hata hivyo, kutokana na kuungana kwa makampuni (Consortium) kwa ajili ya kutekeleza mradi ambapo mshindi wa zabuni Paylink Tanzania Limited aliondelewa na makubaliano mapya yakaingiwa na kupelekea gharama kuongezeka kufikia dola za Marekani milioni 12 sawa na shilingi bilioni 27.4 ambazo ni zaidi ya gharama waliyokubaliana na mshindi wa zabuni kwa kiasi cha dola za Marekani milioni 1.86. Hapakuwa na ushahidi wa kuonesha kwa nini gharama ziliongezeka.

d) Kutofanyika kwa Tathmini ya Makampuni Yalioungana (Consortium) Kutekeleza Mradi

Kifungu Na. 72(1) cha Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2011 (iliyofanyiwa marekebisho 2016) kinasema kwamba, vigezo vya kufanya tathmini ya zabuni na kumchagua mshindi wa zabuni vitaelezwa wazi katika nyaraka za zabuni; na nyaraka za zabuni zitaweka bayana vigezo, zaidi ya gharama, vitakavyotumika katika kufanya tathmini zabuni.

Kanuni Na. 203(1) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (zilizofanyiwa marekebisho mwaka 2016) inasema kwamba, tathmini ya zabuni itafuata vigezo na masharti yaliyowekwa katika nyaraka za zabuni.

Pia, Kifungu cha 3 cha ukurasa wa maelekezo kwa wazabuni kinasema kwamba kampuni zilizoungana kutekeleza mradi kwa pamoja hazitoruhusiwa. Hata hivyo, wakati mchakato wa kuwasilisha zabuni, Kampuni ya Paylink Tanzania Limited iliwasilisha maombi ya kuomba zabuni hii kwa kushirikiana na Kampuni ya Hana Card Co. ya Seoul, Korea Kusini, Kampuni ya Samwon FA ya Busan, Korea Kusini, Paylink Korea Inc. ya Seoul Korea Kusini, na Kampuni ya Sinam LLC ya Azerbaijan. Maombi yalikubaliwa kinyume na matakwa ya Kifungu cha 3 cha ukurasa wa maelekezo kwa wazabuni na bila kupata ridhaa ya bodi ya zabuni kubadilisha kipengele cha nyaraka za zabuni.

Nilibaini kwamba tathmini ya zabuni ilifanyika kwa Kampuni ya Paylink Tanzania Limited pekee na si kwa wabia wote wa muungano. Kampuni ya Paylink Tanzania Limited ndiye mshindi wa zabuni lakini alienguliwa katika wabia waliotengeneza muunganiko wa kutekeleza mradi. Pia, tathmini ya ziada ilifanyika kwa wabia hao na kubaini kwamba Kampuni ya Paylink Korea Inc ambaye ndiye kiongozi wa ubia huo hana uwezo wa kifedha kufadhili mradi huo kwani ana mtaji wa dola za Marekani 4,742.24 sawa na shilingi milioni 5.5.

Ninapendekeza Shirika la Simu Tanzania liangalie utaratibu wa kuvunja mkataba huo kwani bodi ya zabuni haikuridhia kuingiwa kwa mkataba huo; mkataba huo una sifa za miradi ya ubia kati ya Serikali na sekta binafsi na hivyo utaratibu wake haukufuatwa kama ilivypendekezwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Udhaifu wote uliobainika katika mchakato wa manunuzi utakuwa na athari kwenye utekelezaji wa mradi.

18.6 Mkataba wa Manunuzi Wenye Thamani ya Dola za Marekani 644,400 Haukupelekwa kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa Uhakiki

Mnamo tarehe 10 Mei 2019, Kampuni ya Stamigold iliingia mkataba Na. PA/125/2018-2019/G/04 na Kampuni ya Shandong Huamin Steel Ball Joint - Stock Co Ltd kwa ajili ya kuwasilisha malighafi ya kiwanda (supply of plant reagents - forged steel balls) wenye thamani ya dola za Marekani 644,400 kwa kipindi cha mwaka mmoja.

Kanuni Na. 59(1) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (zilizofanyiwa marekebisho mwaka 2016) inasema mikataba wenye thamani ya shilingi bilioni 1 na zaidi itahakikiwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali kabla ya kusainiwa, na Kanuni Na. 59(5) inamtaka afisa masuuli anapopokea mapendekezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuyajumuisha katika rasimu ya mkataba.

Nilipitia mchakato wa manunuzi na kubaini kwamba mkataba ulisainiwa na pande zote mbili kabla haujahakikiwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali kinyume na matakwa ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (zilizofanyiwa marekebisho mwaka 2016).

Kusaini mkataba ambao una thamani zaidi ya shilingi bilioni 1 bila kuhakikiwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali kunaiacha taasisi ya umma kwenye mazingira ambayo yanaweza kuwa na madhara kisheria.

Ninapendekeza, siku zijazo, Kampuni ya Stamigold ihakikishe mikataba yote yenye thamani ya zaidi ya shilingi bilioni moja inapelekwa kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa uhakiki na ushauri ujumuishwe kabla ya kusainiwa ili kuepuka madhara ya kisheria yanayoweza kujitokeza.

18.7 Kufanya Malipo ya Thamani ya Shilingi Bilioni 1.34 kwa Ajili ya Kutoa Huduma ya Ulinzi Bila Kuwa na Mkataba

Kanuni Na. 233 ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (zilizofanyiwa marekebisho 2016) inaitaka taasisi inayonunua na mshindi wa zabuni kuingia mkataba kwa ajili ya kuwasilisha bidhaa, kutoa huduma, na kutekeleza ujenzi ndani ya siku 28 baada ya kukamilisha taratibu zote kabla ya kusaini mkataba, na mkataba ujumuishe vigezo na masharti kama yalivyoainishwa katika nyaraka za zabuni.

Nilibaini kwamba malipo ya thamani ya shilingi bilioni 1.34 yalifanyika kwa Kampuni ya SUMA JKT kwa ajili ya kutoa huduma ya ulinzi kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 bila kuwa na mkataba kwa sababu mkataba uliokuwepo uliisha toka tarehe 7 Januari 2017.

Kufanya malipo bila kuwa na mkataba kunatengeneza mwanya kwa malipo yasiyo halali kufanyika lakini pia inaweza kupelekea kutokea kwa mgogoro au kutokuelewana kwa pande mbili kutokana na kutokuwepo kwa vigezo na masharti vya kuzingatia. Taarifa za malipo zimeoneshwa katika **Jedwali Na. 47** hapa chini.

Jedwali Na. 47: Malipo ya Huduma ya Ulinzi bila Mkataba

Tarehe	Aina ya Malipo	Kumbukumbu	Kumbukumbu Na. 2	Maelezo	Kiasi (Shiling)
18.06.2018	Taslimu	SBM/TIB/FT - 91518	CBR02454	INV#4375	46,700,660
18.07.2018	Taslimu	SBM/TIB/FT - 91518	CBR02454	INV#2792	73,299,340
30.08.2018	Taslimu	SBM/TIB/FT - 95418	CBR02530	Malipo kwa ajili ya huduma ya Ulinzi	120,000,000
24.09.2018	Taslimu	SBM-TIB/FT - 98218	CBR02521	Malipo kwa ajili ya huduma ya Ulinzi	120,000,000
12.10.2018	Taslimu	SBM-TIB/FT-100618	CBR02525	Malipo kwa ajili ya huduma ya Ulinzi	120,000,000
07.11.2018	Taslimu	SBM/TIB/FT - 103718	CBR02530	Malipo kwa ajili ya	120,000,000

				huduma ya Ulinzi	
13.12.2018	Taslimu	SBM/TIB/FT - 109518	CBR02560	Malipo kwa ajili ya huduma ya Ulinzi	120,000,000
22.01.2019	Taslimu	SBM/TIB/Ft - 001819	CBR02572	Malipo kwa ajili ya huduma ya Ulinzi	120,000,000
26.02.2019	Taslimu	SBM-TIB/FT-005719	CBR02589	Malipo kwa ajili ya huduma ya Ulinzi	120,000,000
26.03.2019	Taslimu	SBM-TIB/FT-09719	CBR02603	Malipo kwa ajili ya huduma ya Ulinzi	120,000,000
25.04.2019	Taslimu	SBM/TIB/FT - 103219	CBR02623	Malipo kwa ajili ya huduma ya Ulinzi	130,000,000
31.05.2019	Taslimu	SBM/TIB/FT - 107819	CBR02623	Malipo kwa ajili ya huduma ya Ulinzi	130,000,000
Jumla					1,340,000,000

Ninapendekeza Kampuni ya STAMIGOLD ifuate Sheria ya Manunuzi ya Umma na Kanuni zake katika masuala ya usimamizi wa mikataba ya manunuzi.

18.8 Madai ya Fidia ya Shilingi Bilioni 7.21 Yatokanayo na Nia ya Kukodisha Vitalu 88 vya Ranchi

Bodi ya zabuni ya Shirika la Ranchi za Taifa (NARCO) ilifanya kikao tarehe 1 Novemba 2018 kilichoamua kukaribisha ushindani wa zabuni kutoka kwa wazabuni waliokuwa na nia ya kukodishiwa vitalu 28 vya ranchi katika maeneo ya Uvinza, Kilosa, Mvomero, Siha, Longido, Meru, Kilimanjaro, Handeni, na Korogwe. Maamuzi haya yaliwasilishwa pia kwa afisa masuuli.

Tarehe 15 Machi 2019, Menejimenti ilitangaza zabuni Na. PA/110/2018/2019/HQ/NC/01 kwa ajili ya kukodisha vitalu 88 vya ranchi katika maeneo ya Uvinza, Dakawa, Mkata, Kilimanjaro Magharibi, Mzeri, Usangu, Kagoma, Kalambo,

Kitengule, Missenyi, na Mabale. Nilipitia taarifa ya kikao cha bodi ya zabuni kilichofanyika tarehe 21 na 22 Mei 2019 kilichoweka bayana kwamba bodi haikushirikishwa katika maamuzi ya kuongeza vitalu kutoka 28 kwenda 88 na kuomba maelezo kutoka kwa afisa masuuli.

Bodi ya zabuni iliionya Menejimenti baada ya kuwa imepitia ripoti ya tathmini ya zabuni kuzingatia mpango wa biashara wa wazabuni wapya kabla ya kuingia nao mikataba na kupitia vigezo vya kuvunja mikataba ya zamani ya ukodishaji na kuepuka kupata hasara inayoweza kutokea kutokana na migogoro. Mnamo tarehe 13 Septemba 2019, Mwenyekiti wa Bodi ya Zabuni alimshauri ofisa masuuli kuhusu changamoto za zabuni hiyo kwamba kuna vitalu vilivyotangazwa kukodishwa wakati madeni yake yameshalipwa na kugawanya vitalu bila ya kukubaliana na wamiliki wa awali ambao wana hatimiliki za miaka 33 ambazo zinatambulika na Wizara ya Ardhi kutasababisha kuibuka kwa migogoro mikubwa.

Hata hivyo, mpaka ninahitimisha ukaguzi wangu mwezi Disemba 2019 hakukuwa na waraka wa kutokukubaliana na mapendekezo ya bodi ya zabuni au barua kwenda kwa Mamlaka ya Udhubiti wa Manunuzi ya Umma (PPRA) kutoka kwa afisa masuuli kabla ya kutangaza zabuni Na. PA/110/2018/2019/HQ/NC/01 mwezi Machi 2019. Hii ni kinyume na kanuni Na. 51 ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (zilizofanyiwa marekebisho mwaka 2016) ambayo inamtaka afisa masuuli, pale asipokubaliana na maamuzi ya bodi ya zabuni katika matumizi au tafsiri ya njia yeyote ya manunuzi, mchakato au matumizi ya kanuni hizi (a) kurudisha maamuzi kwenye bodi ya zabuni kwa ajili ya mapitio na kutoa sababu kwa maandishi ya kutokuridhika, na (b) ataomba mapitio kutoka Mamlaka ya Udhubiti wa Manunuzi ya Umma kwa kueleza sababu za kutokukubaliana na maamuzi ya bodi.

Pia, mikataba mipya inayotarajiwa kuingiwa ilishindwa kufikia hatua ya mwisho kwa sababu mchakato wa manunuzi ulisimamishwa kwenye hatua ya tathmini baada ya baadhi ya

wamiliki wa vitalu hivyo vya kukodisha kwa sasa kufungua kesi Mahakama Kuu ya Tanzania dhidi ya Kampuni ya Ranchi za Taifa (NARCO) kwa uvunjifu wa mikataba usio sahihi. Madai ya uvunjifu wa mkataba ni shilingi bilioni 7.21. Pia, wamiliki hao wamesitisha kufanya malipo ya pango hadi pale kesi itakapoamuliwa na mahakama na hivyo deni hilo kufikia shilingi milioni 528.29 hadi tarehe 20 Disemba 2019 kama inavyooneshwa katika **Jedwali Na. 48**. Hii ina maana Kampuni itaendelea kupoteza mapato hadi kesi itakapo amuliwa.

Ninapendekeza NARCO itekeleze ushauri wa bodi ya zabuni ili kuepuka migogoro inayoweza kujitokeza na upotevu wa mapato. Pia, iweke jitihada katika kusimamia kesi ili kuhakikisha NARCO inashinda.

Jedwali Na. 48: Madeni ya Wakodishwaji wa Ranchi waliofungua kesi mahakamani

Na.	Ranchi	Jina la Mkodishwaji	2018/2019	2019/2020	20.12.2019 (Shilingi)
1	Usangu	Highlands Ranch	106,452,500	35,945,910	142,398,410
2	Usangu	O.C. Industrial Holding Ltd	46,760,500	42,643,315	89,403,815
3	Usangu	Usangu Ranch Company/Kabolika	49,553,778	35,945,910	85,499,688
4	Usangu	Charles Yumbu Gelegele	45,877,674	38,771,590	84,649,264
5	Kagoma	Kikundi cha Wafugaji Kihanga	17,700,595	29,588,130	47,288,725
6	Kagoma	Kyaka Ranches	-3,000	17,788,590	17,785,590
7	Kagoma	Ukurwa Ranch	-	17,290,000	17,290,000
8	Kagoma	Kikundi cha Wafugaji Katembe	-49,442	17,220,840	17,171,398
9	Kagoma	Emanzi Ranching	-747	16,551,175	16,550,428
10	Kitengu le	Edivedius Rutta Kassano	-644	10,252,970	10,252,326
Jumla			266,291,214	261,998,430	528,289,644

18.9 Kutokuwepo kwa Dhamana ya Utekelezaji wa Kazi Yenye Thamani ya Shilingi Milioni 631 kwa Washindi wa Zabuni

Kanuni Na. 29(1) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (zilizofanyiwa marekebisho 2016) inataka taasisi inayofanya manunuzi kumtaka mshindi wa zabuni kuwasilisha dhamana ya utekelezaji wa kazi ili kuwa dhamana ya uaminifu katika kutekeleza mkataba na kuweza kuwalipa wafanyakazi wake, wakandarasi watakaofanya kazi kwa niaba yake (Sub Contractors), na watoahuduma (Suppliers).

Hata hivyo, nilipitia kazi za manunuzi za Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine na kubaini kulikuwa na utekelezaji wa mikataba wa wazabuni nane yenye thamani ya shilingi milioni 631 bila dhamana ya utekelezaji kama ilivyooneshwa katika Jedwali Na. 49.

Chuo kinaweza kupata hasara pale wazabuni watakaposhindwa kutekeleza kazi zao ipasavyo au kutekeleza chini ya kiwango.

Jedwali Na. 49: Zabuni zisizokuwa na dhamana ya utekelezaji wa kazi

Na.	Na. ya Zabuni	Maelezo	Mzabuni	Kiasi (Shilingi)
1	PA/012/2018-19/HQ/G/105	Zabuni ya Matengenezo ya meza na viti	Jaffery Ind. Saini Limited	394,879,920
2	PA/012/2017-18/HQ/NCS/04 Lot No. 2	Zabuni ya huduma ya Ulinzi	NEW BANTU Morogoro Security Guard Services Ltd	80,670,000
3	PA/012/2018-19/HQ/CS/07	Zabuni ya Huduma (Formulation of commiphora swynnertonii extract products under AESA Rise Fellowship)	Hamisi Massanja Malebo	77,954,620
4	PA/012/2017-18/HQ/NCS/100 Lot No. 4	Zabuni ya huduma ya usafi	Care Sanitation and Suppliers Ltd	77,615,166
Jumla				631,119,706

Ninapendekeza Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine kuhakikisha hapo mbeleni inapatiwa dhamana na wazabuni kabla ya utekelezaji wa kazi kuanza.

SURA YA KUMI NA TISA

MATOKEO YA KAGUZI MAALUMU NA KAGUZI ZA KIUCHUNGUZI

19.0 Utangulizi

Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) amepewa mamlaka chini ya Kifungu cha 29(2) cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma ya Mwaka 2008 ya kufanya ukaguzi maalumu atakapopokea maombi kutoka kwa mtu, taasisi, wizara, idara, mashirika, mamlaka za serikali za mitaa, na mamlaka mbalimbali ambazo yeye ataona inafaa na kuamua kufanya ukaguzi maalumu.

Kwa kuzingatia Sheria tajwa hapo juu, Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ilifanya jumla ya kaguzi tano, ambapo kati ya hizo, kaguzi tatu zilikuwa kaguzi maalumu na kaguzi mbili zilikuwa za kiuchunguzi katika mashirika manne ya umma na kampuni moja binafsi ambayo Serikali ina maslahi nayo.

Mashirika ya umma ambayo kaguzi hizi zilifanywa ni Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO), Kampuni ya Promotion of Rural Initiatives and Development Enterprises Limited (PRIDE), Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF), na Shirika la Usafiri Dar es Salaam (UDA/UDART). Kampuni binafsi ambayo serikali ina maslahi iliyofanyiwa ukaguzi ni Kampuni ya Songas Limited.

Matokeo ya kaguzi maalumu na za kiuchunguzi yaliyotolewa katika ripoti hii ni ya muhtasari tu; matokeo ya kina yanapatikana katika ripoti husika na yanaweza kupatikana kutoka kwa Mamlaka iliyoomba ukaguzi husika, ikitokea mazingira yatakayopelekea utolewaji wa taarifa yataruhusu. Muhtasari wa matokeo ni kama ifuatavyo:

19.1 Shirika la Uzalishaji Umeme Tanzania (TANESCO)

Kutokana na upungufu wa umeme ulioikumba nchi katika miaka ya 1990 na 2000, TANESCO ililazimika kuingia mikataba na wazalishaji binafsi wa umeme na kuchukua hatua za dharura ili kuiokoa nchi na upungufu wa umeme. Hatua zilizotumika zilikuwa ghali na kupelekea hadi kufikia tarehe 31 Mei 2018, TANESCO kuwa na jumla ya madeni ya shilingi bilioni 938.5 ikijumuisha gharama za riba ya dola za Marekani milioni 19.48 kutokana na ucheleweshaji wa malipo ya madeni.

Kutokana na madeni haya, Benki ya Dunia ilianzisha mchakato wa kutathmini ustawi wa TANESCO na sekta ya nishati kiujumla. Hivyo, Katibu Mkuu wa Wizara ya Nishati aliionba Ofisi yangu kufanya uhakiki wa madeni hayo.

19.1.1 Hati za Malipo zenye Pingamizi dola za Marekani Milioni 42.83

Ukaguzi ulibaini kuwa TANESCO inapinga madai ya wadeni wawili, ambao ni Pan African Energy Tanzania Ltd (PAET) na Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC) juu ya deni lenye thamani ya dola za Marekani milioni 42.83 kama inavyoelezwa hapa chini.

TANESCO ilidai kuwa deni la dola za Marekani milioni 8.13 kutokana na hati za madai 29 kutoka Shirika la Maendeleo ya Petroli kwa kutumia *high heating value* ni kubwa kuliko kiwango kilichotajwa kwenye mkataba wa mauzo ya gesi kati ya TANESCO na Shirika la Maendeleo ya Petroli pamoja na uchakataji wa marekebisho ya bei ya gesi (indexation of wellhead).

Pia, deni la dola za Marekani 34.7 lilitokana na hati za madai 25 kutoka Kampuni ya PAET kwenda kwa TANESCO. Hata hivyo, TANESCO ilidai kuwa kutokana na hati za madai hizo, ilibaini kuwa Kampuni ya PAET ilitumia njia ya kiasi cha juu cha kila siku kilichopunguzwa (reduced maximum daily

quantity - MDQ) bila kuitaarifu TANESCO. Pia, TANESCO ilidai kuwa gesi na saa za ziada hazikukokotolewa vizuri. Kampuni ya PAET pia ililalamika kuwa TANESCO haikufuata njia sahihi ya kuripoti malalamiko. Kutokana na mgongano huu, deni kutokana na hati za madai halijalipwa.

Ninashauri TANESCO na wadeni wafanye mazungumzo ya pamoja ili kukubaliana juu ya madai yenye pingamizi kati yao.

19.1.2 Kushindwa Kuthibitisha Madai ya Shilingi Billioni 291.17

Wakati wa uhakiki wa madeni, niliomba uthibitisho wa madeni toka kwa wadeni, ambapo ni makampuni 23 pekee ndiyo yaliweza kuthibitisha madeni yao yenye thamani ya shilingi bilioni 647.33 huku makampuni 913 yenye madai ya thamani ya shilingi bilioni 291.17 hayakuweza kuthibitisha madai yao. Kati yao, ipo Kampuni ya Independent Power Tanzania Limited (IPTL) yenye jumla ya madai ya shilingi bilioni 102.12. Kampuni hii ilishindwa kuthibitisha deni lake kutokana na changamoto za kiutendaji zinazoikabili kampuni.

Ninapendekeza uongozi wa TANESCO uhakiki usahihi wa madai ambayo wadeni wake walishindwa kuthibitisha madai yao wakati wa ukaguzi.

19.2 Kampuni ya Songas Limited

Kampuni ya Songas ilianzishwa tarehe 27 Agosti 1997 ikiwa kampuni binafsi ambayo Serikali ya Tanzania ina umiliki wa asilimia 40.70. Kampuni ilianzishwa kwa nia ya kufua umeme kutoka katika visima vya gesi asilia katika visiwa vya Songosongo. Ufuaji wa umeme ilikuwa moja ya jitihada za Serikali kukabiliana na upungufu wa umeme ulioikumba nchi katika miaka ya 1990 na 2000. Mnamo mwezi Julai 2018, Kamati ya Bunge ya Sekta ya Mafuta na Gesi Asilia iliwasilisha taarifa yake Bungeni, ambayo, pamoja na mambo mengine, ilionesha kuwa Taifa halinufaiki ipasavyo kutokana na uwekezaji katika Kampuni ya Songas. Hali hiyo ndiyo

iliyopelekea Katibu Mkuu wa Wizara ya Nishati kuiomba Ofisi yangu kufanya ukaguzi maalumu wa mali za Serikali katika Kampuni ya Songas kwa kuzingatia hadidu tano za rejea. Ukaguzi ulibaini yafuatayo:-

19.2.1 Uwekezaji wa Serikali dhidi ya mgawo wa hisa

Serikali ya Tanzania inamiliki jumla ya asilimia 40.70 ya hisa katika Kampuni ya Songas kupitia Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (28.69%: hisa 30,000), TANESCO (9.56%: hisa 10,000), na Tanzania Development Finance Company Ltd (TDFL) (2.45%: hisa 2,560) ambayo ni kampuni binafsi ambapo Serikali inahisa asilimia 32 na Kampuni ya ABC Holding ina hisa asilimia 68. Ukaguzi wangu juu ya uhalali wa hisa za Serikali kulinganisha na mtaji uliowekwa ulibaini yafuatayo.

Nilibaini TANESCO iliamisha mali na madeni kwenda kampuni ya Songas Tarehe 8 Novemba 2004, ambapo mali bila madeni zilikuwa na thamani ya dola za marekani za 1,000,000. Mali hizo ni sehemu ya eneo la Ubungo Complex; mali zisizohamishika; sehemu ya ardhi (way leave) kwa ajili ya ujenzi wa bomba la kusafirisha gesi kwenda Kiwanda cha Saruji Wazo; mitambo minne ya kufua umeme (turbines) (UGT1, 2, 3 na 4); na urithishaji wa deni la mikopo ya dola za Marekani milioni 45.88.

Hata hivyo, nilibaini kuwa mali na deni lililohamishwa halikufanyiwa tathmini ya kitaalamu kufahamu thamani wakati wa mkataba ukiingiwa ili thamani yake itumike kama uwekezaji wa Serikali kupitia TANESCO kwenye hisa za Kampuni ya Songas Limited. Pia, nilibaini kuwa deni ambalo lilichukuliwa na Kampuni ya Songas Limited liliendelea kulipwa na TANESCO kupitia gharama za tozo za dhamana (capacity charges) kwenye ankara za kila mwezi.

Ni maoni yangu kuwa, kwa kuwa deni liliendelea kulipwa na TANESCO, Serikali ingenufaika zaidi kwa kutohamisha deni kama sehemu ya uwekezaji wake katika Kampuni ya Songas

Limited kwa kuwa lilipunguza thamani ya mali zilizohamishwa.

Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania litakuwa na umiliki wa asilimia 28.69 katika Kampuni ya Songas Limited yenye thamani ya dola za Marekani milioni 3 baada ya kuhamisha mali, ambazo ni haki za umiliki wa sehemu ya eneo la Songosongo pamoja na mali zisizohamishika kwenye eneo hilo kama zilivyo orodheshwa kwenye Majedwali 1A na 1B ya Mkataba huo; na visima vitano vya kuzalisha gesi asilia vilivyojulikana kama SS-3, SS-4, SS-5, SS-7 na SS-9 vilivyochimbwa kati ya miaka ya 1977 na 1982.

Ukaguzi wangu ulibaini kuwa njia iliyotumika kufikia gharama ya dola za Marekani milioni 3 kwa Shirika la Maendeleo ya Petroli kukabidhi mali zake ilikuwa ya makubaliano kati ya Serikali na wawekezaji wa Kampuni ya Songas Limited pekee, ambayo hayawakuhusisha wataalamu huru wa uthaminishaji mali ambao wangetoa maoni huru juu ya thamani halisi ya mali ili Serikali ipate mgao wa hisa unaoendana na thamani halisi ya mali. Pia, ukaguzi ulibaini kuwa, Toleo la Pili la Taarifa Kuu ya Upembuzi Yakiniifu wa Mradi la (Feasibility Study Volume 2 Main Report) la Mwaka 1992 lililotolewa kwa Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania na Makampuni ya Hardy BBT Limited na Canuck Engineering Inc linaeleza kuwa zaidi ya dola za Marekani milioni 90 zilikuwa zimeshatumiwa na Serikali kama gharama (sunk cost) ya kufanya utafiti; kuchimba visima; pamoja na kuvitunza tangu miaka ya 1970. Hivyo, makampuni haya yalishauri kuwa mwekezaji atakayewekeza katika Mradi wa Songosongo ataswa kulipia gharama hizo uzalishaji utakapoanza. Kutozingatiwa kwa gharama hizi katika mchakato wa kununua hisa za Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania katika Kampuni ya Songas Limited kunaleta viashiria kuwa thamani ya hisa zilizogawiwa kwa Shirika haikuwa sahihi.

Kampuni ya Songas Limited kupitia taarifa yake inaonesha makubaliano hayo yalikuwa na faida kwa Taifa kwani Kampuni

imeleta unafuu kwenye bei ya uzalishaji wa umeme kwa kuuza umeme kwa TANESCO kwa dola za Marekani senti 6/kWh (Shilingi 135/kWh) wakati TANESCO inauza kwa wateja kwa dola za Marekani senti 12/kWh (Shilingi 270/kWh). Hata hivyo, bila kufanyika kwa uthaminishaji wa mali zilizohamishwa na kutozingatiwa kwa gharama za Serikali za uchimbaji wa visima (dola za Marekani milioni 90), usawa wa hisa zilizogawiwa zenye thamani ya dola za Marekani milioni 4 (milioni 3 TPDC, na milioni 1 TANESCO) kwa Serikali haukuweza kujulikana.

Ninapendekeza Serikali kupitia TANESCO na TPDC ipitie upya mikataba iliyoingwiwa na Kampuni ya Songas Limited ili kutathmini iwapo thamani ya mali zilizohamishiwa umiliki kwenda kwa Kampuni ya Songas Limited zilikuwa na thamani ya hisa ambazo Serikal ilipata wakati wa uanzishaji na uwekezaji wa Kampuni ya Songas Limited.

19.2.2 Masharti Yasiyo na Tija kwenye Uwekezaji wa Mradi

Kampuni ya Songas Limited ina mtaji wa dola za Marekani milioni 333.2 ambazo zinajumuisha dola za Marekani milioni 10.45 (asilimia 3) kama uwekezaji wa wanahisa (equity), dola za Marekani milioni 113.16 (asilimia 34) kama hisa za upendeleo (preference shares) ambapo baadaye zilibadilishwa kuwa mkopo, na dola za Marekani milioni 209.58 (asilimia 63) kama madeni.

Ukaguzi wangu juu ya muundo na masharti ya uwekezaji katika Kampuni ulibaini kuwa gharama za uwekezaji kwa njia ya hisa za upendeleo maalumu (au mkopo baada ya hisa kubadilishwa) wenye thamani ya dola za Marekani milioni 103.43 na riba ya dola za Marekani milioni 152.30 zilikuwa zimelipwa na TANESCO hadi kufikia tarehe 31 Desemba 2018. TANESCO pia inatakiwa kulipa kiasi cha dola za Marekani milioni 209.58 kama mkopo toka Shirika la Maendeleo ya Kimataifa (International Development Agency - IDA), Shirika la Maendeleo ya Kimataifa la Swideni (Sweden International Development Agency - SIDA) na Benki ya Maendeleo ya Ulaya

(European Investment Bank - EIB) ikiwa ni sehemu ya hati ya madai ya kila mwezi.

Pia, ukaguzi wangu ulibaini kuwa kuna hisa za upendeleo za aina mbili, ambazo ni aina A na B. Aina A ina riba ya asilimia ishirini na mbili (asilimia 22) na aina B ina riba ya asilimia kumi na nane (asilimia 18) kwa mujibu wa makubaliano ya wabia. Riba hizi zilikuwa kubwa zaidi ikilinganishwa na riba ya soko ya asilimia 7 kutoka katika taasisi za fedha wakati mkopo ulipotolewa mwaka 2004.

Vilevile, Serikali na wabia wengine wangu nufaika na kupata nafuu ya uwekezaji endapo mkopo ungechukuliwa kutoka taasisi zingine za fedha. Hadi kufikia Disemba 2018, jumla ya riba ya dola za Marekani milioni 44.89 ingekuwa imerejeshwa badala ya dola za Marekani milioni 152.30.

Kwenye mkopo wa dola za Marekani milioni 209.58, ukaguzi wangu ulibainisha kuwa, kwa kuwa malipo yote ya mkopo yalilipwa na TANESCO, Serikali ingenufaika zaidi kama ingetumia deni hili kama uwekezaji wake katika kampuni kwa kuendelea kulilipa deni nje ya ubia wa Kampuni. Hata hivyo, kutokana na masharti ya mradi, Serikali ilizuiwa kuwa mwanahisa mwenye hisa nyingi kwenye Kampuni kwa sababu za kutokuwa na uwezo wa kuendesha mradi na kampuni. Pia, TANESCO ambalo ndilo shirika lilitarajiwa kuendesha mradi lilikuwa na madeni mengi kwa wakati huo.

Ili kunufaika na deni la mkopo uliouchukuliwa, Serikali iliitoza Kampuni ya Songas Limited riba ya asilimia 7 ya mkopo uliohamishwa badala ya riba halisi ya mkopo ya asilimia 1 inayotozwa na mtoaji mkopo. Ongezeko hilo la riba lililipwa na Kampuni ya Songas Limited kupitia ankara za mwezi zilizokuwa zinatozwa kwenda TANESCO. TANESCO ilisitisha kulipa makato ya mikopo kama sehemu ya ankara zake za kila mwezi baada ya kufanya malipo ya dola za Marekani milioni 12.32 kwa muda wa miezi minane. TANESCO iliamua kuhamishia malipo hayo Serikalini kutokana na mkataba wa

mkopo, ambao unairuhusu TANESCO kuhamisha deni kwenda Serikalini na kulipa ama kwa kutumia hati za madai ya umeme ambazo Shirika linaidai Serikali au kufanya malipo moja kwa moja Serikalini hapo baadaye.

Kufikia tarehe 31 Decemba 2018, TANESCO ilikuwa na malimbikizo ya deni la dola za Marekani milioni 300.26 kutokana na kutolipwa kwa makato ya mikopo. Kutokana na kuhamishwa kwa deni toka TANESCO kwenda Serikalini. matarajio ya Serikali kunufaika kutokana na riba ya deni la mikopo hayatatokea na Serikali kutonufaika kama ilivyotarajia kwa kuwa Serikali ndiye mlipaji na mkopaji wa riba ya mikopo. Kwa kuongezea, kama TANESCO itaamua kulipa deni la mikopo kwa kufuta madai ya umeme ya Serikali, Serikali itapata hasara zaidi kwa kufuta madeni kutumia malipo ya riba ambayo hayatotokea.

Mkopo wa dola za Marekani milioni 159.51 ikiwa ni sehemu ya jumla ya mkopo wa dola za Marekani milioni 209.58 ulitolewa kwa ajili ya kuendesha Kampuni ya Songas Limited wakati wa uanzishwaji wake, ulitumika kulipa wakandarasi na wazabuni wa huduma na bidhaa mbalimbali. Kulingana na makubaliano ya mkataba wa mkopo, mkopo utakuwa ukitolewa kwa kufanyika malipo ya moja kwa moja kwa wakandarasi na wazabuni watakaotekeleza shughuli mbalimbali za mradi. Masharti haya ya mkopo yalitoa mwanya wa gharama za mradi kutofanyiwa uhakiki na manunuzi kutofuata sheria za manunuzi hivyo kuleta shaka juu ya upatikanaji wa wazabuni na wakandarasi wa mradi.

Kwa kutumia Sheria ya Mikataba ya Maliasili - Mapitio na Majadiliano ya Marudio ya Masharti Yasiyokubaliwa ya Mwaka 2017 (Natural Resources Contracts - Review and Re-Negotiation of Unconscionable Terms Act, 2017) ninaishauri Serikali:

- a) Kufanya majadiliano na wanahisa wa hisa za upendeleo (zilizobadilishwa kuwa mkopo) ili

kurekebisha riba ya mkopo wao ili uendane na viwango vya soko na kuifidia Serikali tozo za riba juu ya viwango vya soko.

- b) Kufanya utafiti kuhusiana na tija ya ongezeko la riba linalotozwa na Serikali kwa Kampuni ya Songas Limited kwa kuwa riba hiyo huwa inalipwa na Serikali yenyewe baada ya TANESCO kusitisha malipo ya mkopo.
- c) Kufanya ukaguzi juu ya uhalali na usawa wa mikataba ya wakandarasi na wazabuni na malipo yatokanayo na mikataba hiyo wakati wa uanzishwaji wa Kampuni ya Songas.
- d) Kupitia upya muundo wa uwekezaji wa Kampuni ya Songas kwa kuzingatia mzigo wa madeni uliochukuliwa na kulipwa dhidi ya faida na haki ilizopewa Serikali, hususani ikizingatiwa kuwa mazingira yaliyopelekea Serikali kuzuiwa kuwa mwanahisa mwenye hisa nyingi yameshabadilika.

19.2.3 Utata Juu ya Mauziano ya Umeme na Umiliki wa Mali za Kimkakati baada ya Kumalizika kwa Mradi wa Songosongo

Mradi wa Songosongo ulianzishwa kwa nia ya kukabiliana na upungufu wa umeme ulioikumba nchi katika miaka ya 1990 na 2000 kwa kutumia gesi asilia iliyogundulika katika Visiwa vya Songosongo. Mradi ulianza uzalishaji wa umeme tarehe 4 Oktoba 2004 na unatarajiwa kumalizika mwaka 2024. Usimamizi na uendeshaji wa mradi upo chini ya Kampuni ya Songas Limited ambayo ni Kampuni binafsi ambapo Serikali ina hisa asilimia 40.70, na wabia wenza wanne (Makampuni ya ABC Holdings, Globeleq Holdings (Songas) Limited, Globeleq Tanzania Limited, na Globeleq Somanga Limited) wanamiliki hisa asilimia 59.30. Ukaguzi wangu juu ya uendeshaji na ufungwaji wa mradi ulibaini kuwepo kwa utata juu ya mauziano ya umeme kati ya Kampuni ya Songas Limited na TANESCO, na umiliki wa mali za kimkakati baada ya

kumalizika kwa Mradi wa Songosongo kama inavyoelezwa hapo chini.

Kwa mujibu wa Mkataba wa Kununua Nishati (Power Purchase Agreement) uliosainiwa kati ya TANESCO na Kampuni ya Songas pindi mradi utakapofika muda wa miaka 17 (2021) na kila mwaka utakaofuata, kwa maombi ya mbia yeyote wa mradi, Kampuni ya Songas Limited na TANESCO zitapaswa kukutana kujadili uhuishaji wa mkataba kwa mujibu wa masharti ya mkataba huu. Vinginevyo, iwapo mkataba huu hautahuishwa na iwapo pande zinazohusika hazitakubaliana na masharti ya kuhuisha mkataba huu, Kampuni ya Songas Limited itakuwa huru kuingia katika makubaliano ya kuuza umeme kwa mnunuzi yeyote baada ya kumalizika kwa mkataba mwaka 2024. Hata hivyo, hadi wakati wa utoaji wa ripoti yangu (Januari 2020), wabia wa mradi (TANESCO na Songas Limited) hawakukutana kujadiliana juu ya mwenendo wa mkataba wa mauziano ya umeme, wakati mwaka 2021 unakaribia ambapo kipengele husika kitaruhusiwa kutumika.

Kampuni ya Songas ilianzishwa kuendesha mradi wa Songosongo ambao una lengo la kuzalisha umeme kutokana na gesi asilia iliyogunduliwa katika visiwa vya Songosongo kwa kutumia mfumo wa buni, jenga, na endesha. Ili kuiwezesha Kampuni ya Songas kuendesha mradi, Serikali iliwekeza katika Kampuni kwa kuhamishia mali zake. Ukaguzi wangu juu ya uendeshaji wa Mradi wa Songosongo ulibaini kuwa wakati mradi unatarajiwa kwisha mwaka 2024, Waraka wa Kanuni za Uendeshaji wa Kampuni (articles of association) ya Songas Limited hazijaeleza juu ya jambo hili na Kampuni inatarajia kuendelea na utendaji kwa miaka ijayo. Kuna hatari Serikali ikapoteza umiliki na usimamizi wa mali na haki za kuvichukua visima vya gesi kutoka kwa kampuni binafsi, jambo ambalo si lengo halisi la Serikali. Mali na haki zilizohamishiwa kwenye Kampuni binafsi ya Songas Limited ni mali za kimkakati katika sekta ya nishati ambazo zinapaswa kuwa chini ya umiliki na usimamizi wa Serikali badala ya kampuni binafsi.

Ninapendekeza Menejimenti ya TANESCO ifanye mazungumzo na Kampuni ya Songas Limited juu ya mauziano ya umeme kabla ya kuanza utekelezaji wa Kipengele Na. 4 cha Mkataba wa Mauziano ya Umeme. Pia, Serikali ipitie mikataba ya Mradi wa Songosongo ili kuhakikisha kuwa mali za Serikali zinarudishwa Serikalini baada ya mradi kwisha au Kampuni ya Songas Limited ifanywe mali ya Serikali.

19.3 Mfuko wa Hifadhi ya Jamii (NSSF)

Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa mnamo tarehe 3 Januari 2019 iliomba Ofisi yangu kufanya ukaguzi wa kiuchunguzi juu ya ununuzi wa shamba lenye Namba za Umiliki 870 maeneo ya Kiluvya uliofanywa na Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii. Ukaguzi ulijikita kwenye kuthibitisha kama kulikuwa na upotevu wa mali na hasara kutokana na manunuzi hayo. Ukaguzi wangu ulibaini kuwa Mfuko kwa ujumla ulipata hasara katika ununuzi huo kama inavyoelezwa katika aya zinazofuata hapa chini.

19.3.1 Kuongezwa Bei ya Manunuzi ya Shamba Shilingi Bilioni 2.90

Tarehe 16 Septemba 2010 baada ya idhini ya bodi ya manunuzi, Mfuko uliingia mkataba wa manunuzi ya shamba la hekari 277 lililopo Kiluvya kwa bei ya shilingi bilioni 3.32. Kulingana na waraka Namba 1 wa tarehe 14 Mei 1969 uliotolewa na Katibu Mkuu wa iliyokuwa Wizara ya Ardhi, Mipango-miji na Maji ulielekeza kuwa, ili kudhibiti gharama za manunuzi ya ardhi na mauzo ya ardhi au majengo, mashirika ya umma yatahitajika kuomba ushauri (kuhusu bei ya fidia) kutoka Idara ya Uthamini katika Wizara ya Ardhi.

Hata hivyo, ukaguzi wangu ulibaini kuwa, Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii haukuomba ushauri wakati wa manunuzi ya shamba la Kiluvya. Ripoti ya uthamini wa ardhi kutoka Manispaa ya Temeke ambayo ilithibitishwa na Mthamini Mali wa Serikali tarehe 28 Oktoba 2010, inaonesha kuwa thamani

ya ardhi iliyonunuliwa kwa wakati huo ilikuwa ni shilingi milioni 416.40.

Bei ya mauziano ya shilingi bilioni 3.32 ilikuwa ni kubwa kupita bei halali ya shilingi milioni 416.40. Hivyo, Mfuko ulilipishwa bei ya juu kwa tofauti ya shilingi bilioni 2.90. Vilevile, kulingana na ajenda namba 6.11 ya mkutano wa bodi ya manunuzi, bodi ilishauri kuwa malipo ya manunuzi yafanyike kwa awamu tatu ambapo asilimia 30 italipwa wakati wa kusaini mkataba, asilimia 40 wakati wa kuhamisha miliki ya shamba, na asilimia 30 wakati umiliki utakapohama. Hata hivyo, kinyume na maagizo ya bodi, Menejimenti ya Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii ulifanya malipo kwa miamala miwili kama inavyooneshwa kwenye **Jedwali Na. 50**.

Jedwali Na. 50: Utaratibu wa malipo ya shamba la Kiluvya

Malipo Yalivyofanyika			Maelekezo ya Malipo		
Tarehe	Cheki	Kiasi (Shilingi)'000	Tarehe	Asilimia	Kiasi (Shilingi)'000
27.09.2010	914346	997,200	16.09.2010	30	997,200
22.12.2010	855342	2,326,800	22.12.2010	40	1,329,600
		00	25.01.2011	30	997,200
Jumla		3,324,000	Jumla		3,324,000

Chanzo: Hati za malipo za Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii

Ninapendekeza kuwa Menejimenti ya Mfuko ichukue hatua stahiki kuhakikisha inarudisha kiasi cha fedha cha ziada kilicholipwa wakati wa manunuzi ya shamba na ichukue hatua stahiki za kisheria kwa watumishi wa Mfuko na muuzaji wa shamba waliosababisha hasara kwa Mfuko.

19.3.2 Kutolipwa Kodi ya Stempu na Riba Toka Kodi ya Ongezeko la Mtaji Shilingi Milioni 442

Muamala wa manunuzi ya shamba ulihitajika kulipiwa kodi ya stempu na kodi ya ongezeko la mtaji kwa mujibu wa Sheria ya Kodi ya Stempu na Sheria ya Kodi ya Mapato. Ukaguzi wangu juu ya ulipwaji wa kodi tajwa ulibaini mapungufu yafutayo.

Kifungu Na. 5(1) cha Sheria ya Stempu ya Mwaka 2006 kinaelekeza kuwa nyaraka zilizoainishwa kwenye mchanganuo (ikijumuisha mikataba ya mauziano) zinazotekelezwa ndani ya Tanzania Bara zitatozwa kodi kwa kiasi kama ilivyoainishwa kwenye mchanganuo. Mchanganuo katika sheria hii unaeleza kuwa nyaraka za mauziano zitatozwa kodi ya stempu ya asilimia 1 kwa kiasi kinachozidi shilingi 100,000. Mauziano ya shamba yalistahili kulipiwa kodi ya stempu.

Ukaguzi wangu ulibaini kuwa, ikiwa ni sehemu ya makubaliano ya mauziano, muuzaji alitakiwa kuratibu na kufuatilia uhamishaji wa umiliki wa shamba kwenda Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii na katika kutekeleza majukumu haya, muuzaji aliwasilisha taarifa kwenye Mamlaka ya Kodi kuwa bei ya mauziano ilikuwa shilingi milioni 900 badala ya bilioni 3.32 na hivyo kulipa kodi ya stempu ya shilingi milioni 9 badala ya shilingi milioni 33.24 kwa niaba ya Mfuko, ambapo mfuko ulimrudishia gharama zake na hivyo kulipa kodi pungufu kwa shilingi milioni 24.

Kufuatia uchunguzi binafsi, Mamlaka ya Mapato iliandika barua yenye Kumb. Na. 101-208-628 ya tarehe 30 Novemba 2010 kwenda kwa Mkurugenzi Mkuu wa Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii ikimtaarifu kuwa Mamlaka ilipata habari kuwa bei ya mauziano iliyotajwa na muuzaji haikuwa sahihi na kuuomba Mfuko kulipia kiasi kilichopungua.

Hata hivyo, hadi ninakamalisha ukaguzi wangu (Januari 2020), sikupata ushahidi wa Mfuko kulipa kodi iliyopungua kama ulivyoelekezwa na Mamlaka ya Mapato.

Vilevile, kulingana na Kifungu Na. 90 cha Sheria ya Kodi ya Mapato ya Mwaka 2004, mapato yaliyopatikana kutokana na mauziano ya shamba yanastahili kulipiwa kodi ya ongezeko la mtaji (capital gain) na muuzaji. Hivyo, kupitia barua yenye Kumb. Na. AB.33/527/01/15 ya tarehe 30 Septemba 2019, Mamlaka ya Mapato ilibainisha kuwa muuzaji alilipa kodi ya ongezeko la mtaji ya shilingi milioni 89.99 mwezi Novemba

2010 na shilingi milioni 242.40 tarehe 28 Machi 2017 na kufanya jumla ya malipo ya kodi kuwa shilingi milioni 332.39. Ukaguzi wangu ulibaini kuwa kabla ya kufanyika kwa malipo ya shilingi milioni 242.40 mwezi Machi 2017, Mamlaka ya Mapato ilimwandikia muuzaji na kumtaarifu kuwa imepokea taarifa kuwa bei ya mauziano aliyoitumia ilikuwa pungufu na kumtaka kulipia bakaa ya kodi ambapo muuzaji alifanya hivyo. Hata hivyo, kutokana na kuchelewa kulipa kodi halali kwa kipindi cha miezi 71, yaani kutoka mwezi Desemba mwaka 2010 hadi mwezi Machi 2017, Mamlaka ya Mapato ilitoa hati ya kulipia kodi ya shilingi milioni 417.86 ikiwa ni riba ya kuchelewa kulipa kodi ya ongezeko la mtaji ambayo mpaka wakati ukaguzi huu unakamilika (Januari, 2020) ilikuwa haijalipwa.

Ninaushauri Menejimenti ya Mamlaka ya Mapato ihakikishe kuwa inafuatilia ulipwaji wa bakaa ya kodi ya stempu toka kwa Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii na ulipwaji wa riba itokanayo na kucheleweshwa malipo ya kodi ya ongezeko la mtaji toka kwa muuzaji.

19.4 Kampuni ya Ukuzaji wa Juhudi za Maendeleo Vijijini (Promotion of Rural Initiatives and Development Enterprises Limited - PRIDE)

Pride ni kampuni iliyoanzishwa tarehe 5 Mei 1993 kuhamasisha maendeleo vijijini kupitia mradi wa maendeleo vijijini. Mradi huu unaendeshwa kwa ubia kati ya Serikali ya Kifalme ya Norwei na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Kuanzia mwaka 2015, ulitokea mgogoro juu ya umiliki wa Kampuni ya Pride kati ya Serikali ya Tanzania na wakurugenzi wa Kampuni. Mgogoro ulihitimishwa kwa maagizo ya mahakama na makubaliano ya wakurugenzi wa kampuni kukubali kuwa Kampuni ya PRIDE ni mali ya Serikali. Kufuatia makubaliano haya, tarehe 4 Januari 2019, Wizara ya Fedha na Mipango na Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa (TAKUKURU) iliomba Ofisi yangu kufanya ukaguzi wa kuhakiki mali na madeni ya Kampuni hadi kufikia tarehe 31 Oktoba

2019 na kutathmini iwapo kulikuwa na ubadhilifu uliosababishwa na uwepo wa mifumo duni ya usimamizi katika uendeshaji wa Kampuni kwa kipindi cha kuanzia tarehe 1 Januari 2017 hadi tarehe 31 Desemba 2019. Ukaguzi wangu ulibaini idadi ya mali na madeni ya Kampuni hadi kufikia tarehe 31 Oktoba 2019, na uliweza kugundua uwepo wa ubadhilifu wa mali na madeni ya Kampuni kama ifuatavyo.

19.4.1 Ubadhilifu wa Mali za Kampuni

Kulingana na mapitio ya taarifa za mali, Kampuni ina jumla ya mali zenye thamani ya shilingi bilioni 19.97 hadi kufikia tarehe 31 Oktoba 2019 zinazojumuisha mikopo ya wateja ya shilingi bilioni 8.82 na mikopo ya watumishi wake shilingi bilioni 11.14. Ukaguzi wangu juu ya uhalali na ukamilifu wa mali ulibaini kuwa mali zilizotajwa hazikuwa timilifu na kulikuwa na ubadhilifu kwenye mikopo iliyotolewa.

Kampuni ya Pride ina utaratibu wa kutoa mikopo kwa watumishi wake ikiwa ni sehemu ya motisha ya utumishi. Hadi kufikia tarehe 31 Oktoba 2019, Kampuni ilikuwa inawadai watumishi wake kiasi cha shilingi bilioni 11.14. Mikopo hii ilikuwa kwenye makundi matatu, ambayo ni mkopo wa nyumba, mkopo maalumu, na mkopo wa jumla. Ukaguzi wangu wa mifumo ya usimamizi wa mikopo (DUX) na usimamizi wa fedha (Bankers Realm) ulibaini kuwa, kiasi cha mikopo ya shilingi milioni 745.59 kinatokana na mikopo ya watumishi 168 walioacha au kuachishwa kazi ambapo Kampuni haina mkakati wowote wa namna ya kurudishwa kwake. Mikopo yenye thamani ya shilingi bilioni 10.38 ilitolewa kwa watumishi 33 bila makato ya urejeshaji kufanyika kwenye mishahara yao.

Vilevile, ukaguzi uligundua mikopo yenye thamani ya shilingi bilioni 2.60 ambayo haikuwa na taarifa za wakopaji na hivyo kushindwa kujumuishwa kama sehemu ya mali za Kampuni. Mapungufu haya yalitokana na uwepo wa mifumo duni ya usimamizi katika Kampuni na vitendo vya kibadhilifu vya watumishi waovu.

Ukiachia mikopo ya watumishi na wateja, ripoti ya mwisho ya mkaguzi wa nje ya mwaka wa fedha unaoishia tarehe 31 Desemba 2016 inaonesha kuwa Kampuni inamiliki mali zingine zinazojumuisha mali zisizohamishika, mali zisizohamishika za kudumu, hisa za makampuni, dhamana za muda mfupi na mrefu, pamoja na mali za kudumu zisizoshikika.

Hata hivyo, mali hizi hazikuweza kujumuishwa kwenye orodha ya mali za Kampuni hadi kufikia tarehe 31 Oktoba 2019 kwa sababu mbalimbali kama vile hisa za uwekezaji zenye thamani ya shilingi bilioni 2.31 katika Benki M (Tanzania) zilizopotea baada ya benki hiyo kufilisika; dhamana za muda mrefu za shilingi bilioni 48.20 katika Benki za CRDB, Benki M (Tanzania) Limited, na NMB zilizotumika kulipia madai ya mikopo katika benki hizo; mali zisizohamishika (shilingi milioni 942.11); na mali za kudumu zisizoshikika (shilingi milioni 956.46). Mali hizi zote hazikuripotiwa kwa kuwa rejista ya mali haikuainisha gharama za mali mojamoya, badala yake ikawekwa tarakimu moja ambayo ukaguzi wangu ulishindwa kuthibitisha uhalali na usahihi wake. Kipande cha ardhi chenye viwanja namba 1 & 2 vyenye Hati Na. 392106 katika Kitalu A Mkoani Morogoro chenye thamani ya shilingi bilioni 1.44 hakikuripotiwa kwa kuwa thamani yake ya wakati wa ukaguzi (Januari 2020) haikuweza kujulikana.

Ninapendekeza kuwa hatua za kisheria na kinidhamu zichukuliwe kwa watumishi waliohusika katika ubadhilifu wa mikopo ya wafanyakazi. Pia, Mthamini wa Mali wa Serikali afanye tathmini kujua thamani ya mali ambazo hazikujumuishwa kama mali za Kampuni kwenye ripoti hii.

19.4.2 Madeni Yasiyothibitishwa na Yaliyoingizwa kwa Njia za Udanganyifu

Ukaguzi wangu ulibaini kuwa Kampuni ilikuwa na madeni ya jumla ya shilingi bilioni 130.11 hadi kufikia tarehe 31 Oktoba 2019 kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 51.**

Jedwali Na. 51: Madeni yaliyothibitika ya Kampuni ya PRIDE

Namba	Maelezo	Kiasi (Shilingi bilioni)
1	Mikopo toka taasisi za fedha za ndani ya nchi	29.90
2	Madeni toka taasisi za fedha za nje ya nchi	59.08
3	Madeni toka taasisi za serikali	19.11
4	Madeni toka kwa watoahuduma	2.02
5	Madeni ya bima za mikopo (Alliance Life Insurance)	0.887
6	Madeni ya amana za wateja waliokopa	8.27
7	Madeni ya mishahara ya wafanyakazi	5.89
8	Madeni ya makato ya mishahara kwa Saccos	4.95
Jumla		130.11

Chanzo: Ripoti ya kampuni ya PRIDE na Ripoti ya Mkaguzi wa Nje ya Mwaka wa Fedha ulioishia Tarehe 30 Desemba 2016

Kwenye kutathmini ukamilifu na uhalali wa madeni yaliyotambuliwa, niligundua kama masuala yafuatayo.

Madeni matano kati ya saba ya madeni toka taasisi za fedha za nje ya nchi kutoka Stromme Foundation, Incofin, ResposAbility, NMI Fund III KS, na Symbiotics yenye jumla la shilingi bilioni 47.68 hayakuwa yamesajiliwa Benki Kuu ya Tanzania. Hivyo, ukaguzi wangu ulishindwa kuthibitisha usahihi wa thamani ya madeni haya. Madeni ya shilingi milioni 361.76 toka kwa watoahuduma hayakuweza kuthibitishwa kwa kukosa viambatisho vya hati ya madai na mikataba. Hakukuwa na taarifa za mwendelezo baada ya tarehe 31 Desemba 2018 wa makato ya wafanyakazi wa PRIDE yaliyokuwa yanakatwa na Kampuni kwa ajili ya kikundi cha SACCOS cha (Fahari Yetu Saccos) ya kiasi cha shilingi bilioni 4.95 kwa sababu mfumo wa taarifa wa SACCOS hiyo uliharibika na hapakuwa na taarifa mbadala.

Vilevile, kutoka kwenye madeni ambayo yamethibitishwa, ni maoni yangu kuwa madeni yaliyotokana na madai ya bima za mikopo toka Alliance Life Insurance na amana za wateja waliokopa ni madeni ambayo yanguweza kuepukika kama

Kampuni ingekuwa na mifumo mizuri ya usimamizi kwa sababu fedha zake zililipwa na wakopaji.

Ninapendekeza kuwa Wizara ya Fedha na Mipango ifanye tathmini kutambua uhalali na usahihi wa madeni ambayo ukaguzi haukuweza kuyathibitisha. Aidha, Wizara ichukue hatua za kinidhamu na za sheria kwa watumishi waliosababisha madeni ambayo yangeweza kuepukwa.

19.4.3 Malipo Yasiyo Sahihi na Yaliyofanyika kwa Udanganyifu Shilingi Bilioni 4.52

Taratibu za malipo ya Kampuni ya PRIDE kama zilivyotajwa kwenye mwongozo wake wa fedha wa mwaka 2005 zinaelekeza kuwa, maombi ya malipo yataanza toka kwa muombaji kufanyiwa kazi na idara ya uhasibu na kuidhinishwa na mamlaka husika ikiwemo mkuu wa idara/kitengo ambapo maombi ya malipo yalianzia, meneja wa fedha, na mkurugenzi mkuu. Ukaguzi wangu wa malipo kwa kipindi cha kuanzia tarehe 1 Januari 2017 hadi tarehe 31 Oktoba 2019, umebaini kuwa malipo ya shilingi bilioni 4.53 hayakuidhinishwa, hayakuwa na viambatisho vya uthibitisho wa malipo, na yalikuwa malipo yaliyofanyika kwa njia za udanganyifu kama inavyoelezwa kwenye **Jedwali Na. 52**.

Jedwali Na. 52: Malipo Yasiyo Sahihi na ya Udanganyifu

Na	Maelezo	Kiasi (Shilingi milioni)
1	Malipo yaliyoidhishwa kinyume na mwongozo wa malipo kwa kukosa saini, maombi ya malipo, na majina au vyeo vya wahusika waliopitisha malipo	660.73
2	Malipo ambayo hayakuwa na viambatisho vya uthibitisho wa matumizi ya malipo yaliyofanyika	1,687
3	Malipo yaliyofanywa kwa wakurugenzi wa bodi na watumishi ambao hawakustahili malipo hayo	139.43
4	Malipo yaliyofanywa bila kuainishwa sababu ya malipo	508.37
5	Uhamisho wa fedha kwenda kwa wahusika wasiojulikana kupitia mitandao ya simu	405.47
6	Malipo yaliyofanywa kulipa madai ya watoahuduma ambayo ilikuja kubainika kuwa hawapo na hawakuwahi kutoa huduma katika Kampuni ya PRIDE	585.93

Na	Maelezo	Kiasi (Shilingi milioni)
7	Kutumika kwa nyaraka za kugushi na majina bandia kutoa mikopo	540.96
	Jumla	4528

Chanzo: Taarifa mbalimbali zilizopatikana kipindi cha ukaguzi

Mapungufu yaliyobainishwa yalitokana na mfumo wa usimamizi kutokuwa imara na uliotumiwa na watumishi wenye nia ovu.

Ninaishauri Wizara ya Fedha na Mipango iwachukulie hatua stahiki za kisheria watumishi waliohusika kwenye ubadhilifu uliobanika.

19.5 Shirika la Usafiri Dar es Salaam (UDA/UDART)

Kampuni ya Mabasi ya Mwendokasi (Rapid Transit) ilianzishwa tarehe 19 Desemba 2014 na kumilikiwa na Shirika la Usafiri Dar es Salaam (UDA) kwa asilimia 99 na Kampuni ya Simon Group Limited kwa asilimia 1. Kufuatia makubaliano kati ya Serikali na Kampuni ya Simon Group Ltd ya tarehe 9 Oktoba 2019, Shirika la UDA litamiliki Kampuni ya UDART kwa asilimia 100 huku Shirika la UDA likimilikiwa na Serikali kwa asilimia 85 na Kampuni ya Simon Group Limited kwa asilimia 15.

Mnamo tarehe 14 Mei 2019, Katibu Mkuu wa Wizara ya Fedha na Mipango aliomba Ofisi yangu kufanya ukaguzi wa kiuchunguzi katika Shirika la Usafiri Dar es Salaam (UDA) na kampuni tanzu ya UDART juu ya manunuzi ya mabasi na vipuli, uingiaji na usimamizi wa mikopo, manunuzi ya hisa za kampuni, usimamizi wa mali za kudumu zisizohamishika zilizokodishwa, na uzingatiaji wa Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2011 (kama ilivyorekebishwa 2016) na Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (kama ilivyorekebishwa 2016) kwenye usimamiaji wa mikataba. Ukaguzi huu ni mwendelezo wa ukaguzi uliofanyika mwaka jana na kubaini mapungufu kwenye nyanja tofauti. Ukaguzi wa mwaka huu ulibaini mapungufu yafuatayo.

19.5.1 Manunuzi ya Mabasi kwa Bei ya Kuongezwa Dola za Marekani Milioni 14.41

UDART na UDA yalisaini mikataba mitatu kati ya tarehe 10 Oktoba 2014 na tarehe 15 Julai 2015 na Kampuni ya Xiamen Golden Dragon Bus Co. Ltd (muuzaji) kwa ajili ya manunuzi ya mabasi ya mwendo kasi 140. Hadi kufikia tarehe 24 Agosti 2015, mabasi 138 yalikuwa yamewasili na kupokewa katika Bandari ya Dar es Salaam. Mabasi haya yalipokelewa yakiambatana na hati tatu za malipo, ambazo ni GDES-15-156A kwa mabasi 56, GDES-15-156B kwa mabasi 28, na GDES-15-252 kwa mabasi 54 zote zikiwa za tarehe 24 Agosti 2015. Ukaguzi wangu ulibaini mapungufu yafuatayo katika manunuzi haya.

Kulingana na kifungu cha mkataba wa huduma baada ya mauziano (after sales services) kwa mabasi 84 yenye thamani ya dola za Marekani milioni 13.37, muuzaji atatoa bila malipo vipuli vya mabasi vyenye thamani sawa na asilimia 2 (dola za Marekani 267,425) ya mauzo kwa muda wa miezi 36 kupitia Kampuni ya Simon Motors Ltd ambayo ni wakala wa muuzaji. Nilibaini kuwa vipuli vyenye thamani ya dola za Marekani 99,467 pekee ndivyo vilitolewa kwa UDART huku vipuli vilichobaki vyenye thamani ya dola za Marekani 167,958 vikiwa bado havijatolewa na wakala.

Ukaguzi juu ya hati za malipo uligundua kuwa bei za mabasi kwenye hati za malipo (dola za Marekani milioni 11.24) zilizotumwa Mamlaka ya Mapato na Bandari ya Dar es Salaam zilikuwa za chini ikilinganishwa na bei ya mkataba wa mauziano uliokuwa na dola za Marekani milioni 25.65. Hata hivyo, Mwenyekiti Mtendaji alielekeza Menejimenti ya UDART kumlipa muuzaji kwa bei ya mkataba ambayo ni kubwa na hivyo Kampuni kufanya malipo ya juu kwa kiasi cha dola za Marekani milioni 14.41.

Pia, kutokana na viashiria na mwendelezo wa matukio, inaonekana malipo ya ziada ya dola za Marekani milioni 14.41

yalitumiwa na Kampuni ya Simoni Ground Limited kununua mabasi mapya 70 kwa mkataba ulioingia tarehe 30 Septemba 2017 kwa bei ya dola za Marekani milioni 17.68. Mabasi hayo yalihamishiwa kwenye Kampuni ya UDART na Kampuni ya Simon Group Limited kwa bei ya dola za Marekani milioni 20.33, ikimaanisha kuwa Kampuni ya Simon Group limited ilipata faida ya dola za Marekani milioni 2.65 kutokana na mwamala huu ambapo ilikubalika kuwa malipo yatafaywa na UDART baada ya mabasi kuanza kutumika.

Vilevile, Makampuni ya Simon Group Limited na UDART hayakuwasalisha taarifa katika Mfumo wa Forodha (Tancis) wa Mamlaka ya Mapato (TRA) juu ya uingizaji wa mabasi haya. Matokeo yake mabasi yanashikiliwa na Mamlaka ya Mapato kwa zaidi ya siku 721 (Februari 2018 hadi Februari 2020) na yana deni la dola za Marekani milioni 2.3 kama gharama za utunzaji katika maghala ya Mamlaka ya Mapato.

Ninaishauri Menejimenti ya UDART iiagize Kampuni ya Simon Motors kukabidhi vipuli vya huduma baada ya mauzo vilivyosalia; iombe kurejeshewa nyongeza ya bei ya manunuzi ya mabasi 138 au ikabidhiwe mabasi 70 yaliyohamishwa na Kampuni ya Simon Group Limited bila ya malipo; na ichukue hatua stahiki za kisheria dhidi ya Mwenyekiti Mtendaji wa Kampuni ya UDART kwa kuisababishia Kampuni ya UDART kufanya malipo ya juu katika manunuzi ya mabasi.

19.5.2 Malipo ya Udanganyifu katika Utekelezaji wa Mradi wa Mabasi ya Mwendokasi Shilingi Bilioni 3.95

Ukaguzi wa malipo yaliyofanywa na Kampuni ya UDA wakati wa utekelezaji wa mradi wa mabasi ya mwendokasi ulibaini ubadhilifu kama ifuatavyo.

Mnamo tarehe 18 Juni 2015, Shirika la UDA na Kampuni ya UDART waliingia mkataba na makampuni mawili ya Consultant for Resources Evaluation Limited na Enterprise Growth Market Advisors Limited kwa pamoja zikiitwa “consortium” uliohusu

kazi za kutangaza hisa za mtoahuduma wa Mradi wa Mabasi ya Mwendokasi katika soko la hisa la Dar es Salaam. Pia, mnamo tarehe 8 Oktoba 2015, UDART ilifanya malipo ya kiasi cha shilingi milioni 550 kutoka akaunti Na. 20110017710 DART PROJECT kwenda akaunti Na. 01J1027103201 ya Kampuni ya Consultant for Resources Evaluation Limited kwa ajili ya kutangaza hisa za awali. Hata hivyo, ilibainika kuwa siku hiyohiyo ya tarehe 8 Oktoba 2015, Kampuni ya CORE Securities Ltd iliamisha kiasi cha shilingi milioni 500 kwenda Akaunti Na. 3004211129958 ya Shirika la UDA katika Benki ya Equity, ambapo taarifa ya Benki zinaonesha kuwa Ofisa Fedha wa UDA alitoa kiasi cha shilingi milioni 442 kama fedha taslimu bila ya maelezo stahiki. Pia, uhakiki kutoka Mamlaka ya Soko la Hisa na Mitaji (CMSA -Capital Market & Securities Authorities) umeonesha kuwa Mamlaka hiyo haikuwahi kupokea maombi ya kuuzwa kwa hisa za UDART katika Soko la Hisa na Mitaji. Hii inathibitisha kuwa Kampuni ya UDART haikuwa na nia ya kuuza hisa zake.

Katika uendeshaaji wa mradi wa mabasi yaendayo kasi, Kampuni ya UDART ilisaini mkataba na Kampuni ya Kapsch CarrierCom Belgium NV (KCC) kwa ajili ya kuweka mfumo wa TEHAMA wa usafirishaji (Intelligent Transportation System (ITS)) na katika kutekeleza mradi huo, Kampuni ya KCC iliingia makubaliano ya ushirikiano na Kampuni ya Maxicom Africa Ltd kuwa wakala wake. Uchunguzi wangu ulibaini kuwa kuanzia tarehe 16 Novemba 2015 hadi tarehe 5 Januari 2016, Kampuni ya UDART ilikuwa imeilipa Kampuni ya Maxicom Africa Ltd jumla ya shilingi bilioni 3.91 kutoka akaunti Na. 20110017710 ya NMB (DART Project) kwenda akaunti Na 10160168505 ya Maxcom Africa Ltd International Commercial (ICB), ambapo kiasi cha shilingi bilioni 3.48 ilikuwa ni kwa ajili ya usimikaji wa mfumo wa TEHAMA wa ITS, ununuzi wa kadi za wasafiri, na kufanya uwekezaji wa mifumo ya umeme wa dharura ingawa hakukuwa na Mkataba kati ya UDART na MAXCOM kuhusinana na malipo hayo.

Pia, nilibaini kiasi cha shilingi bilioni 3.45 kilihamishwa kutoka akaunti Na. 10160168505 ya Maxcom Afrika Ltd kwenda katika akaunti binafsi Na.10160214306 katika Benki ya Kimataifa ya Biashara (International Commercial Bank) ya Mwenyekiti Mtendaji wa UDART ikisemakana kuwa fedha hizo zitatumika kulipia fidia na hisa kwa wamiliki wa daladala.

Ninaishauri Menejimenti ya UDART ichukue hatua stahiki za kisheria dhidi ya Mwenyekiti Mtendaji wa Kampuni ya UDART pamoja na mhasibu wa UDA kwa udanganyifu uliopelekea ubadhilifu wa fedha.

19.5.3 Utoaji wa Huduma na Malipo Bila ya Mikataba Shilingi Bilioni 3.48

Kwa mujibu wa Kipengele cha 6.1 cha Mkataba wa mtoahuduma ya mpito baina ya DART, UDART, na Shirika la UDA uliosainiwa tarehe 24 Aprili 2015, mapema iwezekanavyo baada ya kuingiwa kwa mkataba huo, DART na UDART kwa pamoja watapaswa kuiteua Benki ya NMB kama msimamizi na mtunzaji wa fedha (Fund Manager). Kupitia mahojiano yangu na uongozi wa NMB na kampuni ya UDART, ilibainika kuwa hakukuwa na makubaliano ya kuichagua NMB kuwa msimamizi wa fedha. Hata hivyo, kupitia taarifa ya mgawanyo wa mapato yanayofanywa na Benki ya NMB kutoka katika Akaunti Na. 20110021252 DART INTERIM SER FARES COLL ACC kwa kipindi cha miaka mitatu na miezi minane kuanzia tarehe 16 Mei 2016 hadi tarehe 22 Januari 2020 ilibainika kuwa jumla ya kiasi cha shilingi bilioni 1.78 kilitozwa na NMB kama gharama za usimamizi na utunzaji wa fedha bila makubaliano. Hata hivyo, wabia (UDA na UDART) walisaini mkataba na NMB tarehe 25 Machi 2019 wa usimamizi wa fedha za mradi.

Kampuni ya Simon Media Group ilipewa mkataba wa kufanya usafi kwenye mabasi na vituo vya mabasi ya mwendokasi kwa kipindi cha kuanzia tarehe 6 Mei 2016 hadi tarehe 29 Aprili 2017. Hata hivyo, ukaguzi wangu ulibaini kuwa Kampuni iliendelea kutoa huduma licha ya mkataba wake kwisha tarehe

29 Aprili 2017 na jumla ya shilingi milioni 698.54 zililipwa hadi kufikia Januari 2020. Vilevile, kuanzia tarehe 22 Novemba 2016 hadi tarehe 3 Mei 2018, Kampuni ya UDART iliilipa Kampuni ya Simon Media Group jumla ya shilingi bilioni 1.01 kama ujira wa matangazo (advertisement commission). Hata hivyo, hakukuwa na mkataba baina ya Kampuni ya UDART na Kampuni ya Simon Media Ltd juu huduma ya matangazo.

Malipo yaliyofanywa bila uwepo wa mikataba hayakustahili kulipwa kwa makampuni husika. Hivyo, ninashauri UDART na watoahuduma kuingia mikataba kwa kufuata sheria na miongozo ya manunuzi na kutathmini uhalali wa malipo yaliyofanywa bila mikataba.

19.5.4 Ununuzi wa Hisa za UDA na Ulipaji wa Mkopo kwa Kutumia Mapato ya UDART Shilingi Bilioni 4.75

Ukaguzi wangu kwenye manunuzi ya hisa za UDA na Kampuni ya Simon Group Limited ulibaini kuwa Kampuni ya Simon Group Limited ilitumia mali za UDA kujipatia mkopo na kuitumia Kampuni ya UDART kulipia mkopo ambao ndio ulitumika kununulia hisa katika Kampuni ya UDA kama ifuatavyo.

Mnamo tarehe 25 Septemba 2013, Halmashauri ya Jiji la Dar es Salaam iliingia mkataba na Kampuni ya Simon Group Ltd wa mauzo ya hisa milioni 3.63 kwa bei ya shilingi 1,618 kwa hisa, ambapo kiasi cha jumla ya shilingi bilioni 5.87 kilipaswa kulipwa.

Kutokana na kusainiwa kwa mkataba huu, Kampuni ya Simon Group Limited ilipewa haki ya kutumia mali za Kampuni ya UDA. Ili kuweza kulipa gharama ya hisa hizo, Kampuni ya Simon Group Ltd ilichukua mikopo miwili toka NMB tarehe 9 Julai 2015 na tarehe 31 Machi 2016 ili kulipia gharama za manunuzi ya hisa kwa kuweka dhamana ya mikopo mali za Kampuni ya UDA. Kampuni ya Simon Group Ltd ilishindwa kufanya marejesho ya mikopo na hadi kufikia tarehe 22 Agosti

2017 deni la mkopo lilifikia shilingi bilioni 6.93 kutokana kukua kwa riba.

Mwenyekiti Mtendaji na Mkurugenzi Mtendaji wa Kampuni ya UDART kwa vipindi tofauti waliuagiza uongozi wa Kampuni ya UDART kufanya malipo ya mkopo huo kwenda NMB. Ukaguzi wangu ulibaini kuwa hadi kufikia tarehe 31 Januari 2019, Kampuni ya UDART ilikuwa imefanya jumla ya malipo ya shilingi bilioni 4.75 ambazo zinajumuisha shilingi milioni 295 zilizolipwa katika akaunti ya benki yenye namba 20406600306 ya Kampuni ya Simon Group Ltd toka akaunti ya benki ya Kampuni UDART yenye namba 20110017639, na kiasi cha shilingi bilioni 4.46 kililipwa toka akaunti ya benki ya UDART yenye namba 20110028055 kwenda akaunti ya benki ya Kampuni ya Simon Logistics Group Ltd yenye namba 20110017722.

Kampuni ya Simon Group Ltd ilinunua hisa za UDA na kufanya malipo ya mkopo kwa kutumia njia za udanganyifu. Hivyo, ninapendekeza kuwa Serikali ifute hisa za Simon Group Ltd kwa kuwa zilipatikana kwa njia za udanganyifu; na hatua stahiki za kisheria zichukuliwe kwa Mwenyekiti Mtendaji na Mkurugenzi Mtendaji wa Kampuni ya UDART kwa kuwezesha ubadhilifu huu kutokea.

19.5.5 Upotevu wa Fedha Kutokana na Usimamizi Mbovu wa Mali za UDA Shilingi Bilioni 17.52 na Dola za Marekani Milioni 1.13

Mnamo tarehe 01 Oktoba 2011, Kampuni ya Simon Group Ltd iliingia mkataba na Shirika la UDA kwa ajili ya ukodishaji wa viwanja vitatu vyenye ukubwa wa jumla ya ekari 13.6 kwa gharama ya shilingi milioni 400 kwa mwaka kwa muda wa miaka kumi kuanzia tarehe 1 Juni 2012 hadi tarehe 30 Mei 2022. Hata hivyo, uchunguzi wangu ulibaini kuwa kupitia hesabu za UDA kuanzia tarehe 1 June 2012 hadi tarehe 31 Desemba 2019, malipo ya kodi hayakufanyika ambayo ni sawa na kiasi cha shilingi bilioni 3.44 kwa kipindi cha miaka 8 na

miezi sita. Vilevile, ilibainika kuwa Kampuni ya UDA haikuchukua hatua stahiki kuhakikisha kuwa Kampuni ya Simon Group Limited inafanya malipo husika.

Pia, nilibaini kuwa Kampuni za Simon Logistic Group Ltd na Simon Group Ltd ambazo ni makampuni wabia yalikodisha kitalu namba 36 kilichopo Kurasini Jijini Dar es Salaam kinachomilikiwa na Kampuni ya UDA kwa makampuni ya Tanzania Breweries Limited (TBL), OLAM Tanzania Ltd, Tanzania Distilleries Limited (TDL), na CMA CGM. Makampuni haya yalilipa kiasi cha shilingi bilioni 14.08 na dola za Marekani milioni 1.13 kama kodi ya pango. Hata hivyo, niligundua kuwa Kampuni ya Simon Logistic Group Ltd iliyoyakodisha makampuni hayo haikuwa na mkataba wa ukodishaji toka kwa mmiliki wa eneo ambaye ni Kampuni ya UDA. Aidha, ingawa ilipokea malipo ya ukodishaji toka kwa makampuni yaliyotajwa, Kampuni ya Simon Group Ltd haikuilipa Kampuni ya UDA.

Kampuni ya UDA haikunufaika na ukodishaji wa viwanja vyake na badala yake ni Kampuni ya Simon Group Ltd ndiyo iliyonufaika. Hata hivyo, Menejimenti Kampuni ya UDA haikuchukua hatua stahiki kuhakikisha kuwa Kampuni ya UDA inanufaika na ukodishaji wa mali zake.

Ninapendekeza Menejimenti ya Kampuni ya UDA ichukue hatua stahiki kuhakikisha inalipwa kodi ya ukodishaji toka Kampuni ya Simon Group Ltd na Simon Logistic Group Ltd.

19.5.6 Kutotumika kwa Mfumo wa TEHAMA wa Usafirishaji Shilingi Bilioni 6.56

Kwa ajili ya kuboresha utolewaji wa huduma katika Mradi wa Mabasi ya Mwedokasi, tarehe 19 Oktoba 2015 Kampuni ya UDART iliingia mkataba na Kampuni ya Kapsch CarrierCom Belgium NV (KCC) kwa ajili ya manunuzi na usimikaji wa vifaa vya mfumo wa ITS kwa gharama ya yuro milioni 3.4 sawa na shilingi bilioni 8.55 (1Euro=Sh.2,509).

Mfumo wa kieletroniki wa huduma za usafiri (ITS) ulianza kutumika rasmi mwezi Mei 2016 baada ya kukamilika kwa usimikaji wake, huku jumla ya malipo yaliyokuwa yamefanyika kwa mkandarasi yakifikia shilingi bilioni 6.56. Hata hivyo, kuanzia tarehe 18 Juni 2018, Kampuni ya UDART iliacha kutumia mfumo huo na kuhamia kwenye utumiaji wa mfumo wa kieletroniki wa makusanyo ya mapato ya mamlaka za serikali za mitaa (Local Government Revenue Collection Information System - LGRCIS) kukusanyia mapato kwa kipindi ambacho mchakato wa kutengeneza mfumo mpya ulikuwa unaendelea.

Mkurugenzi Mkuu wa Kampuni UDART alieleza kuwa, mfumo huo uliachwa kutumiwa kutokana na kuwa vifaa vilivyofungwa havikuwa wazi kwa mfumo mwingine wowote. Hata hivyo, Mkurugenzi wa Maxcom Africa Ltd alipingana na hoja hiyo na kueleza kuwa Mfumo wa ITS unaweza kutumika kwenye mifumo mingine, kwa mfano, mfumo huo uliunganishwa na mifumo ya benki na simu ('Integration with Banks and Mobile Money Platform').

Uwekezaji uliofanywa na UDART kwenye utengenezaji wa mfumo wa ITS ulitumia gharama kubwa hivyo, kwa kutotumika kunasababisha kukosekana kwa tija ya uwekezaji huo; pia kama utabadilishwa Serikali itakuwa imepata hasara ya uwekezaji.

Ninapendekeza UDART pamoja na mkandarasi wazifanyie kazi changamoto za mfumo wa kieletroniki wa ITS ili uendeleo kutumika badala ya kuwekeza kwenye utengenezaji wa mfumo mpya wa TEHAMA.

SURA YA ISHIRINI

UKAGUZI WA UFANISI KATIKA SEKTA YA MADINI, GESI NA MAFUTA

20.0 Utangulizi

Sekta ya uchimbaji wa madini, gesi, na mafuta inahusisha utafutaji na uchimbaji wa malighafi kutoka ardhini na kuziweka katika hali inayoweza kutumika kwa mahitaji mbalimbali. Sekta hii imegawanyika kwenye sekta ndogo mbili za madini, na mafuta na gesi. Shughuli za uchimbaji zimegawanyika katika hatua za utoaji wa madini na gesi toka ardhini, na kuyafanya madini au gesi kuwa katika mfumo unaoweza kutumika na mteja wa mwisho.

Ukaguzi wa sekta ya madini na gesi ulihusu tathmini ya ufanisi na uendeshaji wa uwekezaji wa Serikali katika sekta ya madini pamoja na tathmini ya ufanisi wa Mamlaka ya Usimamizi wa Uongezaji Thamani katika Sekta ya Mafuta na Gesi.

Ukaguzi ulihusisha Shirika la Taifa la Madini (STAMICO) pamoja na makampuni yake tanzu na miradi yake ya Stamigold Company Limited, Mgodini wa dhahabu wa Buckreef, Kyerwa Tin Ltd, Tanzanite One, Mgodini wa Makaa ya Mawe Kabulo, Mgodini wa Makaa ya Mawe Kiwira, Mgodini wa Dhahabu Buhemba, Mradi wa Uchimbaji Kokoto Ubena-Zomoni na Chigongwe. Ukaguzi ulihusisha pia Shirika la Taifa la Maendeleo pamoja na makampuni tanzu na miradi yake ya mradi wa Makaa ya Mawe na Chuma Mchuchuma na Liganga, Mradi wa Chuma Maganga Matitu, Tancoal Energy Ltd. Vilevile, uchunguzi wangu ulihusu Mamlaka ya Usimamizi wa Huduma za Nishati na Maji (EWURA).

20.1 Mapitio ya Utendaji na Usimamizi wa Uwekezaji wa Serikali Katika Sekta ya Madini

Serikali imewekeza katika sekta ya madini kupitia Shirika la Madini la Taifa, Shirika la Maendeleo la Taifa, na Kampuni mpya ya Twiga. Shirika la Madini la Taifa na Shirika la Maendeleo la Taifa yanafanya kazi na mashirika yao ya

ushirika (associates), tanzu, na za ubia ambazo ni Kampuni ya Stamigold, Mgodi wa Dhahabu wa Buckreef, Kyerwa Tin Ltd, Tanzanite One, Kabulo Coal Mine, Kiwira Coal and Power Ltd, Mgodi wa Dhahabu wa Buhemba, Mradi wa Uchimbaji wa Kokoto wa Ubena Zomoni na Chigongwe, Makaa ya Mawe-Mchuchuma-Katewaka, Engaruka Basin Soda Ash project, Mradi wa Chuma Maganga Matitu, Mradi wa Makaa ya Mawe Katewaka, Mradi wa Silica sands Bukoba, na kampuni ya Tancoal Energy.

Nilifanya ukaguzi kuweza kutathmini usimamizi na uendeshaji wa uwekezaji wa Serikali katika sekta ya madini. Ukaguzi ulihusisha kipindi cha miaka miwili kuanzia tarehe 1 Julai 2017 hadi tarehe 30 Juni 2019, ambapo matokeo ya ukaguzi ni kama ifuatavyo.

20.1.1 Miradi Iliyoanzishwa lakini Haijaendelezwa

Serikali kupitia Shirika la Madini la Taifa, Shirika la Maendeleo la Taifa imewekeza katika miradi na makampuni tanzu mbalimbali kwenye sekta madini. Ukaguzi wangu juu ya uendeshaji wa miradi hiyo ulibaini kulikuwa na miradi mitano ambayo imeanzishwa na mashirika hayo lakini haijaweza kuendelezwa kutokana na sababu mbalimbali kama inavyoelezwa kwenye **Jedwali Na. 53**.

Jedwali Na. 53: Miradi iliyoanzishwa lakini haijaendelezwa

Na.	Jina la Mradi	Maelezo ya Mradi	Sababu za Kutoendelezwa
1	Mgodi wa Dhahabu wa Buckreef	Mradi huu ni ubia kati ya STAMICO (45%) na Tanzania American International Development Corporation (TANZAM 2000 - 55%) kwa mkataba ulioingiwa tarehe 25 Oktoba 2011. Mradi huu unahitaji mtaji wa jumla ya dola za Marekani milioni 5.9 kwa ajili ya kuendeleza	Mradi haujaanza kwa kuwa wabia bado wanatafuta mtaji wa kuendesha mgodi.

Na.	Jina la Mradi	Maelezo ya Mradi	Sababu za Kutoendelezwa
		uchimbaji katika kitalu chenye leseni namba SML 04/92. Mradi ulitarajiwa kuanza mwaka 2014.	
2	Mgodi wa Dhahabu wa Buhemba	Mgodi huu ulikuwa unamilikwa na Kampuni ya Uchimbaji Madini ya Meremeta na kuhamishiwa kwa STAMICO na iliyokuwa Wizara ya Madini na Nishati mwezi Julai 2011. Shirika linatarajia kuendeleza uzalishaji wa mgodi. Mgodi unakadiriwa kuwa na uhifadhi wa dhahabu zaidi ya wakia 441,772.29. Mgodi ulitarajiwa kuanza uzalishaji mwezi Juni 2016.	Shirika bado halijaanza uzalishaji na kwa sasa linaandaa mpango wa kibiashara wa mradi
3	Mradi wa Uchimbaji wa Kokoto wa Ukena Zomoni na Chigongwe	STAMICO inamiliki leseni 10 za uchimbaji toka mwaka 2016 katika maeneo ya Chalinze vikiwa na makadirio ya uhifadhi wa tani milioni 41.5 za kokoto. Kulingana na mpango wa kibiashara, Mradi ulitarajiwa kukamilika mwezi Julai 2018 na ulihitaji mtaji wa dola za Marekani milioni 1.75.	Shirika bado linaendelea na utafutaji wa mbia kwa ajili ya mradi huu na unatarajiwa kuanza mwaka 2021.
4	Mradi wa Makaa ya Mawe na Chuma wa Mchuchuma na Liganga	Mradi huu unamilikiwa kwa ubia uliosainiwa tarehe 11 Septemba 2011 kati ya NDC na Kampuni ya Sichuan Hongda (Group) Co. Ltd kupitia Kampuni ya Ubia ya Tanzania China International Mineral Resources Co. Ltd (TCIMRL). Mradi	Mradi haujaanza kutokana na wabia kuwa katika majadiliano juu ya uwekezaji na umiliki wa hisa wa kampuni tanzu na mradi.

Na.	Jina la Mradi	Maelezo ya Mradi	Sababu za Kutoendelezwa
		unatarajiwa kuzalisha makaa ya mawe na chuma. Mradi unahitaji uwekezaji wa dola za Marekani bilioni 3.	
5	Mradi wa Chuma Maganga Matitu	Mradi unatekelezwa na Kampuni ya Maganga Matitu Resource Development Company Limited (MMRDL), ambayo ni Kampuni ya Ubia kati ya NDC na Kampuni ya MM Steel Resources Public Limited (MMSR PLC) uliosainiwa tarehe 28 Oktoba 2019. Nia ya mradi ni kuzalisha chuma kitakachotumiwa na viwanda vya nondo na bidhaa za chuma.	Wabia wanajadiliana juu ya uwekezaji na ugawanaji wa hisa kwa kuwa mbia MMSR PLC ameshafanya uwekezaji wa shilingi bilioni 85.7 na taarifa ya utambuzi inaonesha kuwa eneo la mradi halina uhifadhi wa kutosha wa chuma, badala yake lina hifadhi kubwa ya makaa ya mawe. Hivyo, inashauriwa lengo la mradi libadilishwe

Ucheleweshaji wa uendelezaji wa miradi hii unarudisha nyuma sekta ya madini kiujumla na kuifanya Serikali kutopata mapato kutokana na uwekezaji.

Ninapendekeza, Menejimenti wa Shirika la Madini la Taifa na Shirika la Maendeleo la Taifa zihakikishe miradi iliyoanzishwa inaendelezwa kwa kutafutiwa ufumbuzi wa vikwanzo vinavyozuia uendelezaji wake.

20.1.2 Kutokukamila kwa Uhamisho wa Hisa kwenda Shirika la Madini la Taifa na Shirika la Maendeleo la Taifa

Shirika la Madini la Taifa na Shirika la Maendeleo la Taifa ni wanufaika wa migodi inayohamishwa na wizara au wamiliki wa awali wa migodi hiyo. Ukaguzi wangu juu ya ukamilifu wa migodi iliyohamishiwa katika mashirika hayo ulibaini kuwa, uhamishaji wa hisa za Kampuni ya Kiwira Coal & Power Ltd na leseni ya uchimbaji ya Kampuni ya Tancoal Energy Limited haijakamilika kama ifuatavyo.

Mnamo tarehe 11 Machi 2017, Wizara ya Madini iliigawia Kampuni ya Dangote Industries (Tanzania) Limited leseni ya uchimbaji wa makaa ya mawe yenye namba 0062/2016 katika eneo lenye ukubwa wa kilometa za mraba 9.98 katika eneo la Ngaka Mkoani Ruvuma iliyokuwa inamilikiwa na Kampuni ya Tancoal Energy Limited inayomilikiwa na Shirika la Maendeleo la Taifa kwa ajili ya uendelezaji na uendeshaaji wa mgodi. Kampuni ya Dangote Industries (Tanzania) Limited haikuweza kuendeleza mgodi huo na ilirudisha leseni ya uchimbaji wizarani. Hata hivyo, Wizara haijarudisha leseni kwa mmiliki wake wa kwanza ambaye ni Kampuni ya Tancoal Energy Limited.

Kampuni ya TanPower Resources Limited (TPR) ilikubali kuuza asilimia 70 ya hisa zake inazomiliki katika Kampuni ya Kiwira Coal and Power Limited (KPCPL) kwa Serikali kupitia Shirika la Madini la Taifa kwa bei ya shilingi moja pamoja na malipo ya dola za Marekani milioni 4.74 kama ujira wa usimamizi wa kiutawala (management fees). Hata hiyo, uhamishaji wa hisa hizo bado haujakamilika kwa kuwa Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) haijatoa hati ya ulipaji wa kodi (certificate of clearance) inayohitajika na Wakala wa Usajili wa Biashara na Leseni (BRELA) ili kuweka kumbukumbu na kupitisha uhamishaji wa hisa. Mamlaka ya Mapato inashikilia hati hiyo kutokana na madai ya kodi ambayo haijalipwa na Kampuni ya TanPower Resources Limited (TPR) yenye thamani ya shilingi bilioni 2.92.

Kutohamishwa kwa hisa na leseni ya uchimbaji kunayazuia mashirika ya Shirika la Madini la Taifa na Shirika la Maendeleo la Taifa kuendeleza kampuni husika na kufanya mipango endelevu ya uendelezaji wa migodi.

Ninapendekeza Wizara ya Madini iirudishie Kampuni ya Tancoal Energy Limited inayomilikiwa na Shirika la Maendeleo la Taifa leseni yake ya uchimbaji wa makaa ya mawe. Pia, kwa kushirikiana na Mamlaka ya Mapato ihakikishe Kampuni ya TanPower Resources Limited inalipa madai ya kodi ili uhamishaji hisa uweze kukamilika.

20.1.3 Kuongezeka kwa Uvamizi katika Mgodi wa Tanzanite baada ya Uzalishaji Kusimama

Mgodi wa Tanzanite una leseni ya uchimbaji Na 490/2013 iliyotolewa tarehe 20 Juni 2013 kwa umiliki wa hisa 50:50 kati ya Shirika la Madini la Taifa na Kampuni ya TanzaniteOne Mining Ltd (TML). Uendeshaji wa mgodi huu ulisimamishwa mwezi Desemba 2017 kufuatia kurudishwa Serikalini kwa leseni ya uchimbaji ili Serikali na mbia kuweza kufanya majadiliano juu ya ubia wa kampuni na mgodi.

Kulingana na ripoti ya msimamizi wa mgodi ya Shirika la Madini la Taifa ya mwezi Septemba hadi Desemba 2019 iliyotolewa tarehe 24 Desemba 2019, uvamizi katika mgodi umeongezeka zaidi kwenye maeneo yaliyo karibu na Kitalu B ambacho kinapakana na wachimbaji wadogo. Ripoti imewataja wachimbaji sita (6) waliovamia mgodi na kufanya uchimbaji. Wachimbaji hao wanadai kuwa wana vibali vya uchimbaji toka katika mamlaka husika ila hawakuweza kutoa vibali hivyo.

Kuongezeka kwa wavamizi katika mgodi kunapunguza uhifadhi wa madini na kuharibu mazingira na miundombinu ya mgodi ambayo kwa ujumla unapunguza thamani ya mgodi na uwekezano wa mgodi kupata bei nzuri wakati wa kufanya makubaliano ya uwekezaji.

Ninapendekeza Menejimenti ya Shirika la Madini la Taifa iimarisha ulinzi katika mgodi na kutatua mgongano wa uwepo wavamizi wenye vibali kwa kuwasiliana na mamlaka husika kama vile Wizara ya Madini na Tume ya Madini juu ya madai ya utoaji wa vibali kwa wachimbaji wadogo katika mgodi huo.

20.1.4 Usimamizi Hafifu wa Masalia ya Uchimbaji wa Madini

Masalia ya udongo wa uchimbaji wa madini huwa na bakaa ya dhahabu kwa kiwango kidogo. Ukaguzi wangu juu ya usimamizi wa masalia ya udongo wa uchimbaji wa madini katika migodi ya Buhemba na Stamigold Biharamulo inayomilikiwa na Shirika la Madini la Taifa umebaini mapungufu .

Mgodi wa Buhemba una udongo wa tani 995,500 wenye kiwango cha 1.6g/t na makadirio ya uhifadhi wa dhahabu wa wakia 56,885 wakati mgodi ulipohamishwa toka kwa Kampuni ya Meremeta Mining Limited mwaka 2011. Hata hivyo, tafiti za karibuni zinaonesha kuwa udongo huo umepungua kwa asilimia 20 hadi kufikia tani 796,400 wenye kiwango cha 1.07g/t na makadirio ya uhifadhi wa dhahabu wa wakia 30,433 kutokana na mabadiliko ya mazingira na uhifadhi usio bora wa udongo huo.

Pia, mapitio ya ripoti ya maabara ya SEAMIC ya mwezi Septemba 2017, yanaonesha kuwa Mgodi wa Stamigold Biharamulo una hifadhi ya udongo wa bakaa ya uchimbaji wa madini wa tani milioni 8.35 wenye kiwango cha 0.56g/t na makadirio ya hifadhi ya dhahabu wakia 151,580. Udongo huu umehifadhiwa na haujachakatwa. Kutokana na ripoti hiyohiyo, kwa mwezi Septemba 2017 inakadiriwa kuwa uhifadhi wa dhahabu utakuwa na thamani ya dola za Marekani milioni 1113.50 sawa na shilingi bilioni 258.78.

Kutokana na uhaba wa mtaji unaolikabili Shirika la Madini la Taifa, kama udongo huo ungechakatwa ungeweza kuleta mapato ambayo yangesaidia ukuaji wa migodi na shirika kwa

ujumla. Pia, uhifadhi duni wa udongo huo unasababisha upungufu na upotevu wa udongo ambao ni rasilimali muhimu.

Ninapendekeza Menejimenti ya Shirika la Madini la Taifa ifanye utafiti wa uchakataji wa mabaki ya udongo wa madini na kuomba idhini ya uchakataji kama itabainika kufanya hivyo kutakuwa na manufaa makubwa kwa nchi. Pia, Menejimenti itumie njia sahihi na za kisasa za kuhifadhi masalia ya udongo wa uchimbaji wa madini.

20.1.5 Kutotenga Fedha za Urejeshaji wa Mazingira ya Migodi ya Tanzanite na Stamigold

Kwa mujibu wa Kanuni ya 206(1) ya Kanuni za Madini za Mwaka 2010 (Usalama, Afya Kazini, na Ulizi wa Mazingira), Waziri atamtaka mmiliki wa leseni maalumu ya madini na uchimbaji wa madini kutenga fedha kama dhamana ya ukarabati ambayo inaweza kuwa kati ya Akaunti ya Escrow, Dhamana ya Mtaji, Dhamana ya Bima, au dhamana ya benki.

Nilibaini kuwa Migodi ya Tanzanite One Limited na Stamigold Biharamulo haikuwa imetenga dhamana hizo za ukarabati wa migodi kama ilivyoelekezwa. Pia, Shirika la Madini la Taifa halikusimamia vizuri kiasi kilichohamishiwa kwake wakati wa kuuchukua mgodi wa Stamigold Biharamulo. Maelezo zaidi ni kama ifuatavyo

Makadirio ya ufungaji wa Mgodi wa Stamigold Biharamulo hadi tarehe 30 Juni 2019 yalionesha kuwa gharama za ukarabati zilikuwa shilingi bilioni 19.46. Hata hivyo, Menejimenti ya Shirika la Madini la Taifa iliweka wazi kuwa haikutenga fedha za ukarabati na hivyo ilikuwa ikijipanga kupata fedha ili kukidhi matakwa ya kanuni. Pia, kwa mujibu wa Aya 7.2 ya Makubaliano ya Uhamishaji wa Mgodi wa Tulawaka (kwa sasa Stamigold Biharamulo) ya tarehe 15 Novemba 2013 kati ya Kampuni ya Pangea Mineral Limited, Kampuni ya ABC Exploration Limited, na Shirika la Madini la Taifa, jumla ya dola za Marekani milioni 11.63 sawa na shilingi bilioni 18.96

zilizipwa na mmiliki wa awali tarehe 31 Januari 2014 kupitia akaunti Na. 004 200 000320202 ya Benki ya Uwekezaji (Maendeleo) kama Mfuko wa Ukarabati (Reclamation Fund). Hata hivyo, fedha hizo zilitumiwa na Menejimenti ya Shirika la Madini la Taifa kulipia gharama za uendes haji wake pamoja na Stamigold kwa mwaka mzima na hakukuwa na salio lolote hadi tarehe 30 Juni 2019.

Kwa mujibu wa Ibara za 9.3 na 9.4 za Makubaliano ya Pamoja kati ya Shirika la Madini la Taifa na Kampuni ya Tanzanite One Mining Ltd (TML), pande mbili zilikubaliana kutenga kiasi cha asilimia moja ya mauzo ghafi ili kukidhi gharama za kufunga mgodi; na fedha hizo zingetunzwa katika akaunti maalumu. Kulingana na taarifa ya uthamini ya Kampuni ya Tanzania Sorting Company (TanSort) na taarifa ya mapato ghafi iliyotolewa na Shirika la Madini la Taifa, Mgodi ulikuwa na mapato ghafi ya dola za Marekani milioni 31.02 hadi Desemba 2017 kipindi shughuli za mgodi ziliposimama.

Hivyo, jumla ya dola za Marekani 310,280.95 zilitakiwa kuwa zimehifadhiwa kwenye akaunti ya Mfuko wa Ukarabati. Hata hivyo, kupitia taarifa za karibuni za akaunti ya pamoja Na. 00111047335002 ya Mfuko wa Ukarabati hadi kufikia tarehe 14 Februari 2018, akaunti ilikuwa na salio la dola za Marekani 9,992.50 ikiwa ni pungufu ya dola za Marekani 300,288.45.

Kutotenga fedha kwa ajili ya ukarabati wa mazingira baada ya kufanyika kwa shughuli za uchimbaji kunaweza kuleta madhara katika jamii inayozunguka eneo la uchimbaji kama kuporomoka kwa ardhi na masuala ya kiafya. Zaidi ya hayo, Serikali kama mdhamini wa maisha ya raia italazimika kuingia gharama zaidi kupunguza na kuondoa hatari za kimazingira zinazosababishwa na shughuli za uchimbaji.

Ninapendekeza Menejimenti ya Shirika la Madini la Taifa na TML kuhakikisha wanatenga fedha za ukarabati kama ilivyoelekezwa katika Kanuni 207(1) ya Kanuni za Madini za

Mwaka 2010 kwa kutumia njia ambayo itakuwa na gharama nafuu.

20.1.6 Gharama Kubwa za Umeme Zinazosababishwa na Mgodini wa Stamigold Kutumia Mafuta Kama Nishati Shilingi Bilioni 7.9

Shughuli za uendesaji wa migodi zinatumiwa zaidi umeme. Kwa mujibu wa taarifa za utendaji, Mgodini wa Stamigold unatumia takribani KWh 1.42 za umeme kwa mwezi. Mgodini haujaunganishwa kwenye gridi ya taifa au kuanzisha chanzo mbadala cha umeme cha bei nafuu. Ili kuzalisha umeme unaohitajika, Mgodini unalazimika kutumia majenereta saba ya mafuta ya dizeli. Kwa kuzingatia bei ya dizeli ya shilingi 2,500 kwa lita na matengenezo mengine muhimu ya vituo vya umeme, kwa mwezi Mgodini hutumia shilingi bilioni 1 kama gharama ya umeme.

Ukaguzi umebaini kuwa gharama za Mgodini wa Stamigold katika kuzalisha umeme zingepungua na kufikia shilingi milioni 337.57 kwa mwezi kama ungekuwa umeunganishwa kwenye gridi ya taifa ya umeme. Hivyo, Mgodini ungepunguza gharama kwa kiasi cha shilingi milioni 658.48 kwa mwezi sawa na shilingi bilioni 7.90 kwa mwaka. Gharama hizi za juu za uzalishaji wa umeme ni moja ya sababu kubwa zinazochangia Mgodini kupata hasara. Menejimenti ya Mgodini wa Stamigold ilieleza kuwa TANESCO walishindwa kuunganisha Mgodini kwenye gridi ya taifa kwa sababu ya gharama kubwa za uunganishaji.

Kama mgodini ukiunganishwa kwenye gridi ya taifa, gharama za uendesaji zingeshuka kwa kiwango kikubwa na kuupa Mgodini unafuu wa gharama za uendesaji. Aidha, mgodini utakuwa mteja mkubwa wa umeme kwa mkoa wa Kagera na hivyo TANESCO ingeongeza mapato yake kwa kiwango kikubwa.

Utafiti uliofanywa na Mgodini wa Stamigold Biharamulo unaonesha kuwa gharama za kuunganisha mgodini kwenye gridi ya taifa kwa TANESCO zinaweza kulipika kwa muda mfupi. Inakadiriwa kuwa TANESCO ingehitaji kuwekeza kiasi cha

shilingi bilioni 2.5 kuunganisha mgodi kwenye gridi ya taifa kupitia tawi la kaskazini-magharibi. Mapato tarajiwa ya umeme kutokana na uwekezaji huo yangukuwa takribani shilingi milioni 277 kwa mwezi kabla ya kodi (ikiwa ni pamoja na makato ya REA, EWURA, na VAT). Hii inamaanisha kwamba muda wa kurudisha gharama za uwekezaji ungekuwa takribani miezi 7 (ukiondoa gharama za matengenezo ya kawaida).

Ninapendekeza Menejimenti ya Mgodi wa Stamigold Biharamulo iandae andiko la mradi litakalohusisha Stamigold na TANESCO juu ya namna taasisi hizi mbili pamoja na Wizara ya Nishati zitakavyotekeleza mradi huo na kuhakikisha kuwa mgodi unaunganishwa kwenye gridi ya taifa. Vinginevyo, menejimenti ifikirie namna ya kuja na mradi mwingine wa umeme wa gharama nafuu.

20.2 Mapitio ya Ufanisi wa Utendaji Kazi katika Sekta ya Mafuta na Gesi kwenye Usambazaji

Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati wa Maji (EWURA) ndiyo mdhibiti wa nishati ya mafuta na gesi kwa upande wa usambazaji (downstream) kwa mujibu wa Kifungu cha 29(1) cha Sheria ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015. Shughuli za uzalishaji zinahusisha usafishaji, uchakataji, na usindikaji wa gesi na mafuta tayari kwa kusafirishwa kuelekea kwenye maeneo ya usambazaji. Shughuli za usambazaji zinahusisha usafirishaji, kusambazaji, kuhifadhi, na uuzaji wa gesi na mazao yake mengine. Nilibaini mapungufu yafuatayo katika ukaguzi wangu wa mamlaka hii.

20.2.1 Mapitio ya Ufanisi wa Utendaji Kazi katika Sekta ya Mafuta na Gesi kwenye Usambazaji

Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Maji (EWURA) ndiyo mdhibiti wa nishati ya mafuta na gesi kwa upande wa usambazaji (downstream) kwa mujibu wa Kifungu cha 29(1) cha Sheria ya Mafuta na Gesi ya mwaka 2015. Shughuli za uzalishaji zinahusisha usafishaji, uchakataji, na usindikaji wa gesi na mafuta tayari kwa kusafirisha kuelekea kwenye

maeneo ya usambazaji. Shughuli za usambazaji zinahusisha kusafirisha na kusambaza, kuhifadhi, na uuzaji wa gesi na mazao yake mengine. Katika ukaguzi wangu wa mamlaka hii, nilibaini mapungufu yafuatayo.

20.2.2 Tathmini Isiyotosheleza ya Ubora wa Huduma Itolewayo na Watoa Huduma za Nishati

Mojawapo ya kazi za Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji ni kudhibiti na kusimamia huduma bora zinazotolewa na watoahuduma za nishati ya umeme. Mamlaka inasimamia ubora huo kwa kuangalia uhakika wa upatikaji wa umeme (power system reliability). Kwa mujibu wa ripoti ya utendaji ya Mamlaka kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018 kuhusu sekta ndogo ya umeme, upimaji wa upatikanaji wa umeme unafanyika kwa utumia njia za *system average interruption frequency index* (SAIFI), *system average interruption duration index* (SAIDI), na *customer average interruption duration index* (CAIDI). SAIFI inapima wastani wa kukatika kwa umeme kutokana na hitilafu kwa kila mteja kwa mwaka; SAIDI inapima wastani wa muda ambao umeme haupatikani (kwa dakika) kwa kila hitilafu kwa mteja ndani ya mwaka; na CAIDI inapima wastani wa muda kwa ujumla ambao mteja alikosa umeme kutokana na hitilafu ndani ya mwaka. Kwa mujibu wa Aya ya 7 ya Viwango vya Shirika la Viwango Tanzania, SAIFI (wastani wa vipindi vya ukatikaji wa umeme kwa mteja kwa mwaka) unatikwa uwe chini ya mara tatu (3) kwa mwaka; SAIDI (wastani wa muda wa ukatikaji wa umeme kwa mteja kwa mwaka) usizidi dakika 650 (saa 10.8) kwa mwaka; na CAIDI (wastani wa ukosekanaji wa umeme kutokana na hitilafut) usizidi dakika nne (4) kwa kila hitilafu ndani ya mwaka.

Nimebaini kuwa taarifa ya mamlaka juu ya upatikanaji wa umeme katika sekta ndogo ya umeme kwa mwaka 2017/2018 haikubainisha kwa upana, kukatika kwa umeme ama kwa kupanga au kutopanga ikionesha maeneo yaliyoathirika na idadi ya wateja waliotarajiwa kuathirika katika kipindi hicho.

Badala yake, takwimu zilioneshwa kwa ujumla kama inavyoonekana katika **Jedwali Na.54**. Mamlaka ilieleza kuwa haikuchambua na kupima utendaji kazi wa watoahuduma kwa undani kama inavyotakiwa kwa sababu wazalishaji wa umeme hawatoi idadi ya wateja kwa eneo linalohudumiwa. Matokeo yake, ubora na kiwango cha upatikanaji wa umeme hakikuweza kupimwa na kusimamiwa na Mamlaka.

Jedwali Na. 54:Saa za kukatika kwa umeme na kukosekana kwa idadi ya wateja walioathirika

Na.	Mwenye Leseni	Saa Zilizopangwa	Saa Zisizopangwa	Jumla ya Muda wa Kukatika kwa Umeme (Saa Zilizopangwa na Zisiopangwa)	Saa Halisi za Umeme Kukatika
		2017/18	2017/18	2017/18	2017/18
1	TANESCO	19,344.00	14,217.00	33,561.00	28,224.29
2	Mwenga	49.28	145.40	194.68	194.68
3	Andoya	36.00	134.00	170.00	170.00

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji ya Mwaka ya Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji ya Mwaka wa Fedha 2017/2018

Ninapendekeza Menejimenti ya Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji ihakikishe kuwa watoahuduma wa nishati ya umeme wanatoa idadi ya wateja wanaoathirika kwa eneo ili kuwezesha tathmini ya ubora wa huduma na kiwango cha kutegemea umeme kisha kuchukua hatua stahiki kwa mtoahuduma ambaye anashindwa kukidhi viwango.

20.2.3 Udhibiti Usioridhisha kwenye Uuzaji Rejareja wa Gesi (Liquified Petroleum Gas)

Kwa mujibu wa Kanuni za Gesi (Petroleum Rules, Liquified Petroleum Gas Operations) za Mwaka 2018, Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji ni msimamizi wa shughuli

zinazohusu gesi kwenye mitungi kwa wasambazaji, wauzaji wa jumla, na wauzaji wa rejareja.

Kwa mujibu wa Kanuni ya 10(2) ya Kanuni za Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji, Mamlaka inatakiwa kutoa leseni kwa wauzaji na wasambazaji wa gesi iliyosindikwa na kujazwa kwenye mitungi, lakini Kanuni haiwataji wauzaji wa rejareja wa gesi. Hali hii inatengeneza mwanya wa kushindwa kusimamia wauzaji wa rejareja na hivyo kuwa na hatari ya usalama, ubora, na viwango vya gesi inayouzwa kwa wateja wa mwisho.

Aidha, nilibaini kuwa Mamlaka haisimamii bei ya gesi iliyosindikwa kwa mujibu wa Kifungu cha 7(b)-iv cha Sheria ya Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji ya Mwaka 2001 ambayo inaitaja Mamlaka kuwa msimamizi wa viwango vya bei na tozo kwa nishati na maji. Bei za soko zinakuwa na udhibiti kwa wauzaji wa jumla wa gesi iliyosindikwa. Mamlaka ilieleza kuwa haina uwezo wa kusimamia kwa sasa ikisubiri kuanza kwa mfumo wa uagizaji wa pamoja wa gesi (Bulk procurement system) unaosubiri ujenzi wa miundombinu katika Bandari ya Dar es Salaam kwa ajili ya kupokea gesi. Sababu nyingine ni kukosekana kwa mfumo wa taarifa sahihi za shehena ya gesi inayoagizwa toka nje ya nchi.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mamlaka ifanye mapitio ya kanuni zake za gesi iliyosindikwa za mwaka 2018 ili kuhakikisha zinawahusisha wauzaji wa rejareja ili kuongeza usimamizi wao na kuharakisha kuanzisha mfumo wa uagizaji wa pamoja wa gesi iliyosindikwa na mfumo wa taarifa kuiwezesha Mamlaka kupanga na kusimamia bei za gesi.

SURA YA ISHIRINI NA MOJA

UTEKELEZAJI WA SHERIA ZA KODI YA MAPATO

21.0 Utangulizi

Taasisi za umma zinatakiwa kuzingatia sheria za kodi, ikiwa ni pamoja na kurejesha taarifa za kodi (tax returns) kwa wakati. Hata hivyo, kama ilivyoripotiwa katika taarifa zangu za miaka iliyopita, nilibaini kuwa taasisi za umma ziliendelea kuchelewesha au kutopeleka kabisa makato ya kodi kutoka kwenye mishahara ya wafanyakazi na kodi ya zuio, hivyo kusababisha faini na riba. Pia, taasisi ziliendelea kutoandaa nyaraka na taarifa za kodi ya ongezeko la thamani (VAT) jambo linalosababisha ugumu katika kudai marejesho ya kodi (input tax).

Pamoja na msisitizo unaoelezwa kwa kila taasisi kutumia mashine za kieletroniki kutoa risiti, nilibaini kuwa baadhi ya taasisi hazina mashine za kieletroniki, hasa taasisi zenye mauzo. Nilibaini pia kuna kutozingatia sheria za kodi ya zuio kunakotokana na kutoelewa sheria hiyo na kutoa tafsiri tofauti. Kwa kina nilibaini mapungufu yafuatayo:

21.1 Kampuni ya Nyumba za Watumishi (WHC)

21.1.1 Kuchelewa Kutoa Risiti ya Kieletroniki

Kifungu cha 86 cha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) ya Mwaka 2014 kinataka kutolewa kwa ankara au stakabadhi za kieletroniki zilizo sahihi na katika mpangilio unaofuatana si zaidi ya siku moja tangu kodi ya ongezeko la thamani ilipotakiwa kulipwa.

Hata hivyo, uhakiki wangu wa sampuli nne zilizohusiana na fedha zilizopokelewa, ulibaini kuwa stakabadhi za kieletroniki zilichelewa kutolewa kwa miamala mitatu inayohusisha kiasi cha shilingi milioni 788.67 zilizopokelewa kutoka kwa Mamlaka ya Serikali Mtandao (e-GA). Ucheleweshaji ulikuwa kati ya siku 18 na 69 kwa kiasi chote kilichopokelewa.

Ucheleweshaji huu utaweza kusababisha Kampuni ya Nyumba za Watumishi kulipa faini na riba ambazo zinaweza kuiathiri kiutendaji na kifedha.

Ninapendekeza Menejimenti ya Kampuni ichukue hatua za madhubuti kuhakikisha stakabadhi au ankara za kieletroniki zinatolewa pindi kodi ya ongezeko la thamani inapotakiwa kulipwa ambapo ni pale fedha yote au sehemu ya fedha inapolipwa au wakati wa kuuza bidhaa au tarehe ya utoaji wa ankara kutegemeana na kipi kinachotangulia.

21.2 Shirika la Nyumba la Taifa (NHC)

21.2.1 Kuchelewa Kulipa Kodi ya Ardhi na Majengo

Kifungu cha 18 cha Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa ya Mwaka 1982 kinataka kila mtu mwenye vigezo kulipa kodi ya ardhi kwa mkusanyaji aliyeteuliwa (Mamlaka ya Mapato Tanzania TRA). Vivyo hivyo, Kifungu cha 33(1) cha Sheria ya Ardhi ya Mwaka 1999 kinataka mmiliki wa jengo kulipa kodi ya jengo husika kwa kiasi na muda maalumu kwa mwaka.

Wakati wa ukaguzi, nilibaini kuwa, hadi tarehe 31 Oktoba 2019, Shirika la Nyumba la Taifa lilikuwa na madeni ya kodi ya ardhi na kodi ya majengo ya shilingi bilioni 1.05 na shilingi milioni 404.26 mtawalia kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2019. Malipo haya yanahusiana na ardhi na majengo ya Shirika yaliyopo katika mikoa mbalimbali Tanzania Bara na yalikuwa yamepitiliza muda wa malipo kwa zaidi ya siku 123.

Kushindwa kulipa kodi hizi ni ishara ya kutozingatia sheria ambapo inaweza kusababisha Shirika kutozwa riba na faini. Riba inayotegemewa na Shirika kwa kutumia viwango vya riba vya dhamana za serikali inakadiriwa kuwa shilingi milioni 42.59.

Ninaishauri Menejimenti ya Shirika la Nyumba ilipe kodi ya ardhi na ya majengo kwa haraka kwa mamlaka zinazohusika

ili kuepuka riba na faini zinazotokana na kuchelewesha au kutokulipa kabisa.

21.3 Malipo Yaliyofanyika bila Kupewa Stakabadhi ya Kieletroniki shilingi Milioni 877.05

Kanuni ya 28 ya Kanuni za Kodi ya Mapato (Vifaa vya Kodi vya Kieletroniki) za Mwaka 2012 inamtaka kila mnunuzi kudai stakabadhi au ankara ya kieletroniki pindi anaponunua bidhaa au huduma.

Ukaguzi wangu wa mashirika ya umma ulibaini kuwa baadhi ya mashirika yamekuwa yakifanya malipo kwa wadau mbalimbali bila kudai stakabadhi za kieletroniki. **Jedwali Na.55** hapa chini linajumuisha mashirika ya umma ambayo yamefanya malipo kwa wauzaji wa bidhaa na huduma mbalimbali bila kudai stakabadhi za kieletroniki.

Jedwali Na. 55: Malipo Yaliyofanyika bila Stakabadhi ya Kieletroniki

Na.	Taasisi	Malipo (Shilingi milioni).
1	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro (MORUWASA)	744.07
2	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Musoma (MUWASA)	108.38
3	Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi (VETA)	24.60
	Jumla	877.05

Mapungufu yaliyobainika yanaweza kuzisababishia taasisi husika kutozwa faini kama ilivyoainishwa kwenye Kanuni ya 24 ya Kanuni za Kodi ya Mapato (Vifaa vya Kodi vya Kieletroniki) za Mwaka 2012. Pia, zinarudisha nyuma juhudi za Serikali za kukusanya mapato.

Ninazishauri menejimenti za mashirika husika kuhakikisha zinapewa stakabadhi za kieletroniki kwa malipo yote wanayofanya ili kuepuka usumbufu unaoambatana na kutofuata sheria za kodi hivyo kuisaidia Serikali kukusanya mapato.

21.4 Kampuni ya Stamigold

21.4.1 Mapungufu katika Usuluhishi wa Marejesho ya Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) Shilingi bilioni 4.5

Katika marejesho ya kodi ya ongezeko la thamani (VAT) ya Kampuni ya Stamigold, nilibaini tofauti ya shilingi bilioni 4.5 kati ya mapato yaliyowekwa kwenye marejesho na mapato yaliyoripotiwa kwenye leja kuu. Mapato katika leja kuu yalionekana kuwa makubwa kuliko yale ambayo yamewekwa kwenye marejesho ya kodi.

Pia, nilibaini kuwa ankara kutoka kwa watoahuduma zinazofikia shilingi milioni 530.50 zimeingizwa zaidi ya mara moja kwenye marejesho katika Mwaka wa Fedha wa 2018/2019.

Masuala haya yamesababisha taarifa potofu katika kiasi cha kodi ya ongezeko la thamani ambacho kimeripotiwa kwenye vitabu na Mamlaka ya Mapato Tanzania.

Ninaishauri Menejimenti ya Kampuni ya Stamigold ihakikishe usahihi katika kutayarisha marejesho ya kodi ya ongezeko la thamani na isuluhishe taarifa kabla ya kuwasilisha kwa Mamlaka ya Mapato ili kuepuka faini na riba zitokanazo na kupunguza kiasi cha kodi.

21.4.2 Kutokuwepo kwa Waraka wa Bei Elekezi kati ya Stamigold na Kampuni Tanzu

Kanuni ya 7 ya Kanuni za Usimamizi wa Kodi (Bei Elekezi kati ya Kampuni Tanzu) za Mwaka 2018, inaelekeza kuwa kila mtu anayeshiriki katika muamala wenye udhibiti atatakiwa kuandaa waraka wa bei elekezi kati ya kampuni tanzu unaoendana na wakati huo ambao utaonesha taarifa na nyaraka za miamala na waliohusika. Pia, kanuni inataka walipakodi wenye miamala na makampuni tanzu ya shilingi bilioni 10 au zaidi kuandaa na kuwasilisha waraka kwa Mamlaka ya Mapato Tanzania na walipakodi wenye miamala na makampuni tanzu chini ya shilingi bilioni 10 kutayarisha

nyaraka bila kuwasilisha lakini pale zitakapoombwa na Mamlaka ya Mapato ziwasilishwe ndani ya siku 30 tangu zilipoombwa.

Wakati ninapitia miamala ya Kampuni ya Stamigold na makampuni tanzu nilibaini kuwa kampuni haina waraka wa bei elekezi kati yake na makampuni tanzu kuonesha uhalali wa bei katika miamala inayofikia kiasi cha shilingi bilioni 1.2.

Kampuni ya Stamigold ipo kwenye hatari ya kutozwa faini isiyopungua vipande vya fedha 3500 (sawa na shilingi milioni 52.50) kwa kushindwa kufuata matakwa ya waraka wa bei elekezi na makampuni tanzu.

Ninaishauri Kampuni ya Stamigold ifuate kanuni na itayarishe waraka wa bei elekezi baina yake na kampuni zake tanzu kama inavyotakiwa na Kanuni Na.7 ya Kanuni za Usimamizi wa Kodi za Mwaka 2018.

21.5 Shirika la Utangazaji Tanzania (TBC)

21.5.1 Kutolipa Madeni ya Kodi ya Ongezeko la Thamani

Kifungu cha 66(1) cha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) ya Mwaka 2014 kinataka walipakodi kuandaa marejesho ya kodi ya ongezeko la thamani na kulipa madeni yatokanayo na kodi hiyo ndani ya siku 20 baada ya mwezi wa mauzo.

Ukaguzi katika Shirika la Utangazaji Tanzania (TBC) ulibaini kuwa Shirika halikuwasilisha madeni ya kodi ya ongezeko la thamani yenye jumla ya shilingi milioni 488.76 yanayohusiana na miezi minne ya Julai 2018, Aprili 2019, Mei 2019, na Juni 2019.

Kushindwa kulipa kwa wakati madeni ya kodi ya ongezeko la thamani kunaliweka Shirika kwenye hatari ya kutozwa faini na riba ambapo inaweza kutumia rasilimali fedha kulipa ambazo zingeweza kutumika katika shughuli zingine zenye tija kwa Shirika.

Ninaishauri Menejimenti ya Shirika ihakikishe kuwa madeni ya kodi ya ongezeko la thamani yanalipwa mapema baada kuwasilisha marejesho yake.

21.6 Bodi ya Rufaa ya Mapato ya Kodi (TRAB)

21.6.1 Mashauri ya Rufaa na Maombi ambayo Hayajashughulikiwa

Sheria ya Usuluhishi wa Mapato ya Kodi ya Mwaka 2010 na Taratibu za Bodi ya Rufaa ya Mapato ya Kodi za Mwaka 2018 zinataka rufaa zote zilizowasilishwa kwenye Bodi kushughulikiwa ndani ya muda, kwa uwazi, na kwa haki.

Hata hivyo, nilibaini wakati wa ukaguzi wangu kuwa rufaa hazifanyiwi kazi ndani ya muda stahiki. Mwishoni wa Mwaka wa Fedha wa 2018/2019, Bodi ya Rufaa ya Mapato ya Kodi ilikuwa na rufaa 881 ambazo zilikuwa hazijasuluhishwa na maombi 21 yanayohusu migogoro ya kodi yenye thamani ya shilingi trilioni 364.19 na dola za Marekani milioni 79.65 yalikuwa hayajashughulikiwa.

Kuchelewa kusuluhisha mashauri husika kunainyima Serikali nafasi ya kukusanya kodi yake kwa mashauri ambayo itashinda ili kutekeleza shughuli mbalimbali za maendeleo.

Ninaishauri Menejimenti ya Baraza ihakikishe mashauri yote yanasuluhishwa ndani ya muda ili kuepuka kuwa na mashauri mengi ambayo hayajasuluhishwa.

21.7 Baraza la Usuluhishi la Mapato ya Kodi (TRAT)

21.7.1 Mashauri ya Rufaa na Maombi ambayo Hayajashughulikiwa

Sheria ya Usuluhishi wa Mapato ya Kodi ya Mwaka 2010 na Taratibu za Baraza la Usuluhishi wa Mapato ya Kodi za Mwaka 2018 zinataka rufaa zote zilizowasilishwa kwenye Baraza kushughulikiwa ndani ya muda, kwa uwazi na kwa haki.

Hata hivyo, nilibaini kuwa hadi mwishoni mwa Mwaka wa Fedha 2018/2019, Baraza lilikuwa na rufaa na maombi 28 ambayo yalikuwa hayajashughulikiwa yaliyohusu migogoro ya

kodi yenye thamani ya shilingi bilioni 1.12 na dola za Marekani milioni 1.45.

Kuchelewa kusuluhisha mashauri husika kunainyima Serikali nafasi ya kukusanya kodi yake kwa mashauri ambayo itashinda ili kutekeleza shughuli mbalimbali za maendeleo.

Ninalishauri Baraza lihakikishe mashauri yote yanasuluhishwa ndani ya muda na kuepuka kuwa na idadi kubwa ya mashauri ambayo hayajasuluhishwa.

SURA YA ISHIRINI NA MBILI

UFANISI WA TAASISI ZA UMMA KWENYE MAZINGIRA YA BIASHARA

22.0 Utangulizi

Serikali inajitahidi kuboresha mazingira ya biashara kwa kutoa motisha sahihi kuwezesha ubunifu wa sekta binafsi na wadau wengine ili kuiwezesha Tanzania kuwa na ushindani wa kibiashara kwa kukuza uzalishaji, kuwezesha ubunifu, na kukuza muunganiko wa kiuchumi sambamba na ushirikiano wa ndani na nje ya nchi. Serikali inaendelea kukuza taasisi zake katika jitihada za kufikia Tanzania ya viwanda.

Katika mwaka huu wa ukaguzi nilipitia ufanisi wa kiutendaji wa taasisi za umma na kubaini maeneo mbalimbali ya kimkakati ambayo yanahitaji Serikali kuingilia kati ili kuboresha na kuongeza ufanisi. Taasisi hizo ni pamoja na:

- i. Shirika la Wakala wa Meli Tanzania (TASAC)
- ii. Shirika la Simu Tanzania (TTCL Corporation)
- iii. Mamlaka ya Udhhibiti wa Usafiri wa Ardhini (LATRA)
- iv. Shirika la Viwango Tanzania (TBS)

22.1 Mamlaka ya Udhhibiti wa Usafiri wa Ardhini (LATRA)

Mamlaka ya Udhhibiti wa Usafiri wa Ardhini ilianzishwa ili kudhibiti usafiri wa ardhini na kuboresha maslahi ya jamii ya Tanzania kwa kukuza ushidani wenye tija na ufanisi wa kiuchumi katika sekta inazozisimamia; kulinda maslahi ya watumiaji kwa upande wa gharama; kusimamia viwango vya huduma ya usafirishaji; na kulinda maslahi ya kifedha ya wasafirishaji. Ukaguzi wa ufanisi wa kiutendaji wa Mamlaka ulibaini mapungufu yafuatayo.

22.1.1 Mapungufu katika usimamizi wa pikipiki na bajaji za biashara

Wakati wa ukaguzi nilibaini kutokuwepo kwa kanzidata ya kusimamia pikipiki na bajaji za biashara. Hali hii inaizuia mamlaka kufahamu idadi sahihi ya pikipiki na bajaji za biashara kwa ajili ya usimamizi na tathmini ya utoaji wa leseni za uendeshaaji. Kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019, Mamlaka ilifanikiwa kutoa leseni 21,282 na 33,084 kwa bajaji na pikipiki mtawalia. Hata hivyo, kutokana na kukosekana kwa kanzidata, Mamlaka ilishindwa kujua idadi ya pikipiki na bajaji ambazo hazina leseni. Pia, Mamlaka haina uwezo wa kuona mfumo wa Mamlaka ya Mapato Tanzania ili kujua idadi ya magari, pikipiki, na bajaji zilizosajiliwa.

Ninapendekeza Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri wa Ardhini kuweka kanzidata ya pikipiki na bajaji za biashara ili kuwa na usimamizi wenye tija. Pia, Mamlaka iwasiliane na Mamlaka ya Mapato ili kuweza kuona magari, pikipiki, na bajaji zilizosajiliwa kwenye mfumo wa Mamlaka ya Mapato Tanzania.

22.1.2 Mapungufu katika usimamizi wa mfumo wa habari

Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri wa Ardhini ina mifumo ya TEHAMA kama njia ya kuongeza ufanisi na kuboresha utoaji wa huduma kwa wadau. Mamlaka ina mifumo sita ya TEHAMA inayofanya kazi. Mifumo hii inajumuisha Mfumo wa Kieletroniki wa Usimamizi wa Nyaraka (Electronic Document Management System (EDMS)); Mfumo wa Kufuatilia Vyombo vya Kusafirisha Abiria (Passenger Service Vehicles Tracking System (VTS)); Mfumo wa Taarifa za Leseni Barabani (Road Licensing Information System (SURLISS)); Mfumo wa Usimamizi wa Fedha (Integrated Financial Management System (IFMS)) kutokana na “Epicor 10.2”; Mfumo wa Usimamizi wa Rasilimali-watu (Integrated Payroll and Human Resource Management System); Mfumo wa Kuuliza Bei za Nauli ya Mabasi kwa Njia ya Simu za Mkononi (Mobile Phones Online Inquiry System for Bus Fares); na Mfumo wa Kusaini Muda wa

Kuingia na Kutoka Kazini kwa Watumishi (Time Attendance Biometric System).

Katika kupitia mifumo ya TEHAMA nilibaini mapungufu yafuatayo ambayo yanahitaji Menejimenti iweze kuingilia kati kwa ajili ya maboresho.

i) Kukosekana kwa mgawanyo wa majukumu katika mfumo wa taarifa za leseni barabarani

Wakati wa ukaguzi nilibaini kukosekana kwa mgawanyo wa majukumu katika mfumo wa taarifa za leseni barabarani ambapo mtu mmoja alikuwa ana ruhusa ya kuingiza taarifa za chombo cha usafiri, kuhakiki na kuidhinisha taarifa, pamoja na kutoa taarifa (issue notification). Hali hii inaashiria kuwa mifumo ya usimamizi ya ndani ya taasisi haipo imara na inaruhusu uwezekano wa kufanya makosa na udanganyifu.

Ninapendekeza Mamlaka ya Udhhibiti wa Usafiri wa Ardhini ianzishe mfumo wa kujaza taarifa za leseni kwenye mtandao na kutengeneza timu ya watumishi wanaohakiki taarifa pamoja na wale wanaoidhinisha taarifa ili kuimarisha mfumo wa usimamizi wa ndani.

ii) Kazi za Msimamizi wa TEHAMA hazipitiwi na mtu wa usalama mtandaoni (Independent security personnel)

Kitengo cha TEHAMA cha Mamlaka ya Udhhibiti wa Usafiri wa Ardhini kina wafanyakazi wanne ambao wana wajibu wa kusimamia mfumo wa TEHAMA wa mamlaka. Wasimamizi wa TEHAMA wana ruhusa ya kuingia kwenye mifumo yote pamoja na kanzidata zake. Nilibaini kuwa wasimamizi wa TEHAMA hawasimamiwi na mtu mwingine ambaye anahakikisha kuwa wasimamizi hao wanafanya kazi ambazo wameidhinishwa kuzifanya kwenye mfumo. Kukosekana kwa ulinzi kwenye TEHAMA kunaongeza hatari ya usalama wa taarifa na udanganyifu.

Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri wa Ardhini ilieleza kuwa kitengo cha TEHAMA kina nafasi ya msimamizi wa mifumo ambaye majukumu yake ni pamoja na kutengeneza mkakati wa usalama wa TEHAMA, kuhamasisha usalama mtandaoni, na kupitia mfumo wa usimamizi. Menejimenti iliwasilisha ombi la kuajiri mtaalamu wa usalama wa TEHAMA kwenye Bodi ya Wakurugenzi.

Ninapendekeza Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri wa Ardhini iajiri mtaalamu wa usalama wa TEHAMA ambaye atakuwa na wajibu wa kutengeneza mkakati wa usalama wa TEHAMA ikiwa ni pamoja na kuhamasisha usalama wa TEHAMA na kupitia mfumo wa usimamizi.

22.1.3 Kukosekana kwa Mpango-mkakati uliodhinishwa

Mpango-mkakati ni taarifa inayoonesha malengo ambayo yameundwa kutimiza matakwa na kuonesha uelekeo wa Mamlaka. Unatoa muhtasari wa namna Mamlaka inapanga kufanya kazi kwa miaka mitano ijayo na inaeleza nafasi za kibiashara ambazo taasisi inapaswa kuzifuata. Mkakati huo unatakiwa uendane na mpango-mkakati wa Serikali wa miaka mitano kuanzia mwaka 2016/17 hadi 2020/21.

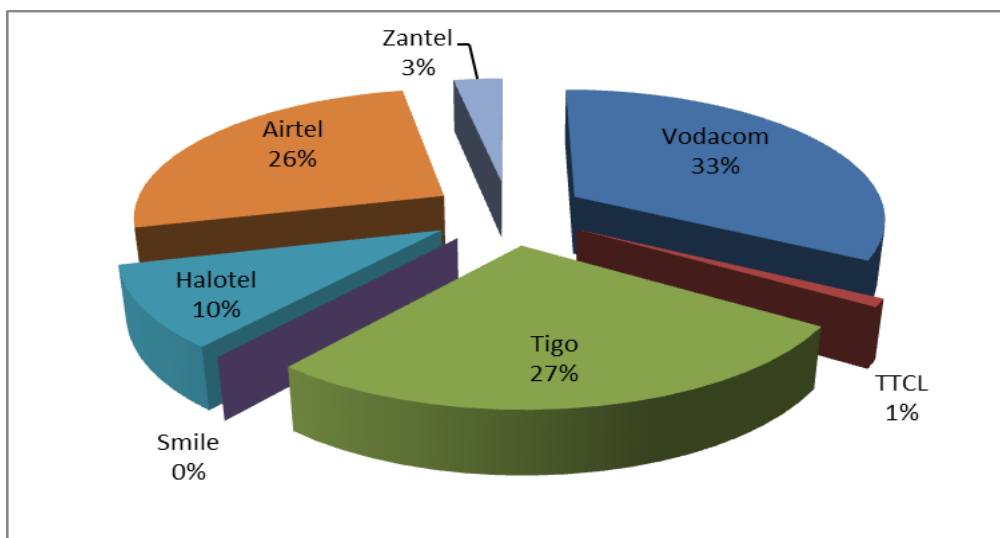
Wakati wa ukaguzi nilibaini kukosekana kwa mpango-mkakati uliodhinishwa wa kuongoza utendaji kazi. Mpango-mkakati ni taarifa muhimu kuonesha uelekeo wa taasisi na ndiyo msingi wa bajeti ya mwaka na mpango wa utendaji. Nilitaarifiwa na Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri wa Ardhini kuwa taarifa ya mwisho ya mpango-mkakati ipo tayari kuwasilishwa kwenye Bodi ya Wakurugenzi kwa ajili ya kuidhinishwa.

Ninapendekeza Mamlaka iharakishe kupitia na kuidhinisha mpango mkakati ili uweze kutumika. Pia, Mamlaka iharakishe mpango-mkakati wake ili uende sambamba na Mpango-mkakati wa Serikali wa mwaka 2016/17 hadi mwaka 2020/21.

22.2 Shirika la Simu Tanzania (TTCL)

Shirika la simu Tanzania ni taasisi kubwa ya mawasiliano kwa njia ya waya za kusafirisha mawasiliano Tanzania. Shirika lina wajibu wa kusimamia miundombinu ya mawasiliano kwa namna itakayoleta usalama na maendeleo ya kiuchumi na kibiashara. Shirika linaongoza kwa asilimia 98 ya hisa sokoni katika kutoa huduma ya mawasiliano kwa njia ya waya, wakati watoahuduma wengine wana asilimia mbili (2) ya hisa. Kwa upande mwingine, Shirika la simu linamiliki asilimia moja (1) tu ya hisa sokoni ya mawasiliano ya simu za mkononi ikilinganishwa na watoahuduma wengine (angalia **Mchoro II**)

Mchoro II: Hisa za watoahuduma za mawasiliano ya simu za mkononi

Chanzo: Taarifa za Hesabu za TTCL kwa mwaka 2018/19

Wakati ninapitia utendaji kazi wa Shirika la simu nilibaini udhaifu ufuatao unaolizuia Shirika kupanuka zaidi na kufikia malengo yake ya kimkakati.

22.2.1 Kutotekeleza uwekezaji wa Mtaji uliopangwa kwa 96%

Mpango-mkakati wa Shirika wa mwaka 2016/17 hadi 2020/21 unaonesha uelekeo wa shirika katika kutoa huduma za TEHAMA kwa wateja zinazoongeza thamani, kukuza soko, na mabadiliko ya shirika kuwa mshindani mkubwa nchini

Tanzania, Afrika, na dunia katika soko la mawasiliano sambamba na malengo ya kibiashara na vipaumbele vya Taifa.

Utendaji wa Shirika la Simu sokoni unaathiriwa kwa kiasi kubwa na upungufu wa fedha kwa ajili ya kupanua biashara ikilinganishwa na watoahuduma wengine. Kwa mfano, kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019, Shirika lilikadiria kuwa na uwekezaji wa mtaji kiasi cha shilingi bilioni 671.28. Hata hivyo, uwekezaji wa shilingi bilioni 29.39 tu ndiyo ulifanyika hivyo kupelekea kushindwa kufikia bajeti kwa asilimia 96. Uwekezaji uliopangwa ulikuwa unahusiana na kupanua miundombinu ya mtandao; kuongeza utendaji wa mtandao uliopo; na kurekebisha miundombinu ya mtandao na huduma. Bajeti hiyo ilitarajiwa kupatikana kutoka kwenye mkopo wenye masharti nafuu wa shilingi bilioni 643.79 chini ya udhamini wa Serikali. Hata hivyo, hakuna mkopo uliotolewa kwenye Shirika kwa mwaka 2018/2019.

Pia, nilibaini kuwa kati ya bajeti ya mwaka ya shilingi bilioni 831.75, ni kiasi cha shilingi bilioni 131.43 tu ndicho kilichokusanywa. Licha ya vikwazo vya kifedha, Shirika liliendelea kutumia vyanzo vyake vya mapato vya ndani ili kutekeleza mikakati mbalimbali ya kutangaza biashara ili kukuza hisa sokoni katika mawasiliano ya simu za mkononi. Shirika limewasilisha barua pamoja na mpango-mkakati wa kibiashara kwa Serikali tarehe 7 Disemba 2018 kuomba udhamini wa Serikali kwenye mkopo wenye masharti nafuu.

Upatikanaji wa malengo ya bajeti kwa kiasi kidogo kunazuia Shirika kufikia malengo yake ya kimkakati.

Ninapendekeza shirika kufuatilia kwa karibu mpango-mkakati wa kibiashara uliowasilishwa Serikalini ili kuwezesha kupata mkopo ama kutoka vyanzo vya ndani au vyanzo vya nje kupitia udhamini wa Serikali. Pia, Shirika litafute vyanzo vya mapato vya ndani ya Shirika kuwezesha utekelezaji wa mikakati iliyopangwa.

22.2.2 Kutodhibitiwa kwa gharama za kupitishia mawasiliano kwenye mitandao mingine (roaming charges) kulikosababisha hasara ya shilingi bilioni 1.11

Shirika la Mawasiliano ya Simu Tanzania lilianzisha mkakati wa muda mfupi wa kufikia mawanda mapana ambapo ilitarajiwa kuwa Shirika litaweza kuongeza na kutanuka hivyo kufikisha mtandao nchi nzima kwa muda mfupi ambapo pia kutaongeza mapato yake. Ili kutimiza adhama hii katika Mwaka wa Fedha unaoishia 2018/2019, Shirika liliingia mkataba tarehe 14 Julai 2018 na Kampuni ya TIGO ikiwa na lengo la kupitishia mawasiliano ‘roaming’ kwa baadhi ya mikoa nchini.

Kwa mujibu wa mkataba huo, Shirika la Simu Tanzania linailipa Kampuni ya Tigo kiasi cha shilingi 2,500 kwa GB moja wakati Kampuni hiyo inawatoza wateja wake kiasi cha shilingi 1,500 kwa GB moja ambayo ni bei ya chini ikilinganishwa na mkataba wake. Hali hii ililisababishia Shirika hasara ya shilingi bilioni 1.11 ambapo kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019, makusanyo yaliyopatikana kutokana na kupitishia mawasiliano ‘roming’ yalikuwa ni shilingi bilioni 2.35 wakati gharama za uendeshaji wa shughuli hii ilikuwa sawa na shilingi bilioni 3.46.

Aidha, mapitio zaidi yalibaini huduma ya kupitishia mawasiliano ‘roaming’ haisimamiwi na kudhibitiwa na Mamlaka ya Udhibiti wa Mawasiliano Tanzania, jambo linalosababisha gharama za uendeshaji kuwa kubwa baina ya watoahuduma. Vilevile, nilibaini kutokuwepo kwa mpango-mkakati wa kutoka kwenye kupitishia mawasiliano kwenye mitandao mingine kwenye maeneo hayo ambayo hayana miundombinu ya mawasiliano. Menejimenti imeeleza kwamba imefanya majadiliano mapya na Kampuni ya Tigo ambayo imekubali kupunguza bei kwa data kutoka shilingi 2,500 hadi shilingi 1,800 kwa GB moja. Hata hivyo, bei hii inaonekana kuwa bado ni kubwa kuliko bei ya shilingi 1,500 ambayo mteja wa Shirika la Simu Tanzania analipa kwa GB moja.

Ninapendekeza Menejimenti ya Shirika ishirikiane na Wizara mama pamoja na Mamlaka ya Udhhibiti wa Mawasilino ili kuanzisha taratibu za kusimamia bei na gharama za kupitishia mawasiliano (roaming) kwa vile gharama zinazowekwa kwa sasa ni kubwa zikiwa na lengo la kuondoa ushindani ambapo makampuni mapya machanga yanashindwa kumudu.

Aidha, ninaendelea kulishauri Shirika kutafuta njia mbadala ya kutanua ufikaji wa mawasiliano yake nchini ikiwa pamoja na kuangalia uwezekano wa kukodi minara kutoka makampuni yanayotoa huduma hiyo kwa bei nafuu.

22.2.3 Usimamizi usiofaa wa Vifurushi Maalumu Ulisababisha Hasara ya Shilingi Bilioni 2.35

Shirika la Simu lilianzisha vifurushi maalumu mbalimbali vikiwa na lengo la kuongeza ushindani ikiwa ni pamoja na kifurushi maalaum cha wanafunzi pamoja na kifurushi cha wafanyakazi wa Shirika. Vifurushi hivi kwa ujumla vinatolewa kwa bei ndogo vikiwa na lengo la kuhamasisha wafanyakazi na wanafunzi kutumia huduma za Shirika.

Hata hivyo, katika mapitio yangu ya vifurushi hivi nilibaini hakuna udhhibiti na usimamizi mzuri katika vifurushi hivi vinavyotolewa na Shirika hali iliyosababisha hasara ya shilingi bilioni 2.50 kwa mwaka. Hali hii ilisababishwa na kuwepo na wateja wanaonufaika na vifurushi hivi ingawa si wanafunzi wala watumishi wa Shirika ambao walitakiwa kulipa bei za kawaida na si ya ruzuku iliyopo kwenye vifurushi hivi.

Mathalani, katika kifurushi cha wafanyakazi ilibainika kwamba kifurushi hicho kilikuwa na idadi ya wateja 481 waliozidi idadi ya wafanyakazi wote wa shirika. Aidha, nilibaini kuwa wateja wa kifurushi cha wanafunzi kiitwacho *boom* kilikuwa na wateja 16,263 ambapo mteja mmoja ana zaidi ya kadi moja ya simu (kuanzia 2 hadi 52 kwa mteja). Ni mtazamo wangu kuwa, wengi wa wateja wenye vifurushi hivi vinavyolengwa

kwa makundi maalumu yanaungwa kwa wateja wasiostahili hali inayoashiria vitendo vya udanganyifu.

Ninapendekeza shirika liimarisha udhibiti ili kuhakikisha linapunguza hatari ya kusajili wateja wasiostahili kwenye kifurushi ambacho kipo kwenye kundi maalumu, kwa mfano, kitambulisho kimoja cha mwanafunzi au mfanyakazi kitumike kwenye kadi moja tu ya simu.

22.3 Shirika la Wakala wa Meli Tanzania (TASAC)

Shirika la Wakala wa Meli Tanzania (TASAC) lilianzishwa kutoa huduma za meli na kuboresha usafiri wa baharini ili kufanya udhibiti wa bandari, huduma za meli, mazingira ya baharini, usalama, na masuala yanayohusu ulinzi kwenye maji ndani ya Tanzania Bara. Dhima yake ni kuhakikisha kuna ufanisi katika utoaji wa huduma za baharini na huduma za biashara ya meli ambazo ni salama, zenye uhakika na rafiki kwa mazingira.

Uhakiki wangu wa ufanisi katika utendaji wa TASAC umebaini mapungufu yafuatayo.

22.3.1 Kukosekana kwa Sera na Miongozo ambayo imeidhinishwa kwa ajili ya Utendaji wa Shirika la Wakala wa Meli Tanzania (TASAC)

Muundo wa Kamati ya Kudhamini Taasisi zilizopo katika Tume ya Kutoa Miongozo (COSO) unazitambua sera, taratibu, na miongozo kama sehemu ya mfumo wa udhibiti na msingi wa kuboresha udhibiti wa ndani katika taasisi. Pia, unazitambua kama msingi ambao ufanisi katika udhibiti wa mfumo wa ndani unajengwa katika taasisi ambayo inajitahidi kufikia malengo yake ya kimkakati; kutoa taarifa za fedha zenye uhakika kwa wadau wa ndani na nje; kuendesha biashara yake kwa ufanisi; kufuata sheria na kanuni; na kutunza mali zake.

Wakati wa ukaguzi, nimebaini kuwa Shirika la Wakala wa Meli Tanzania halijaanza kutumia sera, taratibu muhimu za utendaji kazi, na miongozo mbalimbali katika utendaji wake. Sera husika zinajumuisha Sera ya TEHAMA, miongozo na

taratibu muhimu za utendaji; mpango wa mwendelezo wa biashara na mpango wa kupunguza maafa; taratibu na kanuni za utumishi, nataratibu na kanuni za fedha; hali ya kamati ya uendeshaji wa TEHAMA; mwongozo wa ukaguzi wa ndani wenye kuzingatia viashiria vya hatari; na sera na muundo wa kuratibu viashiria vya hatari.

Ni maoni yangu kuwa, kanuni hizi za ndani ni muhimu ili kusaidia uendeshaji wa Shirika kwa ufanisi zaidi.

Ninapendekeza Shirika liharakishe mapitio ya nyaraka hizo na kuhakikisha zinaidhinishwa ili lianze kuzitumia.

22.3.2 Kukosekana kwa Viwango vya Tozo Sanifu kwa Meli za Mizigo na Abiria

Kifungu cha 12(1) cha Sheria ya Wakala wa Meli Tanzania ya Mwaka 2017 kinalipa Shirika mamlaka ya kudhibiti huduma za usafiri kwenye maji kwa kusanifisha viwango vya tozo na malipo. Hata hivyo, ukaguzi wa kazi za udhibiti majini umebaini kutokuwepo kwa viwango sanifu vya tozo kwa meli za nje na ndani zinazotoa huduma ya mizigo na abiria. Katika kipindi cha mpito, Shirika la limeandaa Rasimu ya Kanuni za Wakala wa Meli Tanzania (Tozo) za Mwaka 2019 ambazo zinatoa muundo wa kukuza ushindani na kudhibiti tozo. Rasimu hiyo ya Kanuni inasubiri idhini ya Serikali na kuchapishwa kwenye Gazeti la Serikali.

Kukosekana kwa udhibiti wa viwango vya tozo kwa meli za mizigo na za abiria ndani na nje ya nchi kunawaweka watumiaji wa huduma za usafiri majini katika uwezekano wa kutozwa tozo kubwa na watoahuduma za usafiri wa majini.

Ninapendekeza Shirika kufanya ufuatiliaji ili kupata idhini ya Rasimu ya Kanuni za Wakala wa Meli Tanzania (Tozo) za Mwaka 2019 kutoka Serikalini. Pia, ipitie tozo mbalimbali zinazotozwa sasa katika njia mbalimbali za usafiri majini kwa lengo la kuzisanifu ili ziendane na matakwa ya Sheria ya Wakala wa Meli Tanzania.

22.3.3 Mapungufu katika Ukaguzi wa Boti/Vyombo vya Majini ambavyo Havijasajiliwa

Kanuni Na. 82 ya Kanuni za Usafirishaji wa Kibiashara zinataka kutolewa leseni ya mwaka kwa vyombo vya majini ambavyo havijasajiliwa. Shirika la Wakala wa Meli Tanzania linatakiwa kufanya ukaguzi wa vyombo vya usafiri majini kabla ya kutoa leseni ili kuhakikisha vinazingatia matakwa ya kiusalama. Hata hivyo, nimebaini mapungufu yafuatayo yanayohusiana na ukaguzi wa vyombo vya usafiri majini.

(i) Kukosekana kwa Utaratibu wa Kuhakikisha Meli Zote ambazo Hazijasajiliwa Zinakaguliwa

Uhakiki wa ripoti ya utendaji ya Shirika la Wakala wa Meli Tanzania ya mwaka 2018/19 ulibaini kuwa, kati ya vyombo vya usafiri majini 13,729 ambavyo havijasajiliwa, ni vyombo 7,423 (54%) tu ambavyo vilikaguliwa wakati vilivyobakia 6,306 (46%) vilikuwa vikifanya kazi bila kuangaliwa kama vimetimiza matakwa ya kiusalama. Pia nimebaini kuwa Shirika halijatengeneza kanzidata ya vyombo vya usafiri majini ambavyo havijasajiliwa vinavyofanya kazi Tanzania Bara.

Aidha, wakati wa kutembelea ofisi za mikoani nilibaini kuwa vitabu vya orodha ya vyombo vya usafiri majini ambavyo vimesajiliwa vinakosa sehemu inayoonesha hali ya chombo husika ili kujua kinafanya kazi au la. Aidha, tarehe ya kuandikishwa na namba za usajili hazijawekwa kwenye mpangilio maalumu ambao utazuia kuandikisha chombo zaidi ya mara moja.

Shirika la Wakala wa Meli limeahidi kumkodi mtaalamu katika Mwaka wa Fedha wa 2020/2021 ili akusanye takwimu za vyombo vyote vya usafiri majini ambavyo havijasajiliwa na vinafanya kazi Tanzania Bara ambavyo vipo chini ya udhibiti wake kwa lengo la kuunda kanzidata.

(ii) Ufuatiliaji Hafifu wa Maelekezo ya Ukaguzi

Mapitio ya ripoti ya ukaguzi uliofanywa na Shirika la Wakala wa Meli kabla ya kutoa leseni katika mkoa wa Tanga umebaini mapungufu mbalimbali katika vyombo vya usafiri majini kama inavyooneshwa katika **Jedwali Na. 56** hapa chini.

Jedwali Na. 56: Udhaifu uliojitokeza kwenye ukaguzi wa vyombo vya usafiri vya majini

Chombo cha Usafiri	Mapungufu Yaliyojitokeza
1. MV Aida Kondo	Kukosekana kwa nyaraka halali na cheti cha biashara
2. MV Ulinzi II	Kukosekana kwa nyaraka halali na cheti cha biashara
3. MV Mwambani	Kwisha kwa muda wa kutumia wa vifaa vya uokoaji (life raft, rocket parachutes and hand flares) na kukosekana kwa nyaraka halali na cheti cha biashara
4. MV-Elizabeth Luhigo	Kwisha kwa muda wa kutumia wa vifaa vya uokoaji (life raft, rocket parachutes and hand flares) na and starboard generator) na kukosekana kwa nyaraka halali na cheti cha biashara.

Chanzo: Repoti ya mwaka ya Shirika la Wakala wa Meli

Pamoja na mapungufu yaliyoonekana wakati wa ukaguzi wa vyombo vya usafiri majini, hakukuwa na ushahidi kuwa ufuatiliaji ulifanyika kuhakikisha mapungufu yaliyobainika yanafanyiwa kazi na vyombo husika. Pia, sikuweza kupata ushahidi iwapo vyombo vilivyobainika kuwa na mapungufu havikuwa vikifanya kazi kabla ya kurekebisha mapungufu yaliyobainika.

Ufuatiliaji hafifu na kukosekana kwa utaratibu wa kufuatilia ili kuhakikisha kuwa vyombo vya usafiri majini ambavyo vimekaguliwa vinarekebisha mapungufu kunaleta uwezekano wa uwepo wa ajali majini. Aidha, kukosekana kwa kanzidata ya vyombo vya usafiri majini kunaleta ugumu kuvifikia vyombo vilivyopewa leseni na ambavyo havijasajiliwa.

Ninapendekeza Shirika lianzishe utaratibu wa kuvitambua vyombo vyote ambavyo havijasajiliwa na vinafanya kazi ndani ya mipaka yake ya kiutawala ikiwa na mtazamo wa kuanzisha kanzidata inayojitosheleza. Kanzidata hii itakuwa msingi wa kujua kiwango cha utoaji wa leseni na kuhakikisha vyombo vyote hivyo vinakaguliwa. Pale mapungufu yanapobainika, Shirika linatakiwa kufuatilia kwa ukaribu hatua zilizochukuliwa kurekebisha tatizo badala ya kusubiri wamiliki kufanya marekebisho na kuomba kukaguliwa wenyewe.

22.3.4 Mapungufu kwenye mifumo ya TEHAMA

Katika kupitia mifumo ya TEHAMA kwenye Shirika la Wakala wa Meli Tanzania nilibaini mapungufu yafuatayo:

i. Kukosekana kwa mgawanyo wa majukumu kwenye kitengo cha TEHAMA

Kifungu cha 10.1 cha ISO/IEC27002 kuhusu usimamizi na usalama wa mifumo ya TEHAMA kinataka kuwepo mgawanyo wa majukumu kwenye kitengo cha TEHAMA ili kupunguza uzembe na mianya ya matumizi mabaya ya mifumo. Majukumu yafuatayo hayaruhusiwi kujumuishwa pamoja kwenye idara ya TEHAMA: mpanga programu na msimamzi wa kanzidata (programmer and database administrator); msimamizi wa mifumo na kanzidata (system administrator and database administrator); msimamizi wa usalama wa mifumo na kanzidata (security administrator and database administrator); na msimamizi wa mtandao na kanzidata (network administrator na database administrator).

Hata hivyo, wakati wa mapitio ya muundo wa kitengo cha TEHAMA niligundua kukosekana kwa mgawanyo wa kazi. Kwa mfano, wafanyakazi wanne ambao waliajiriwa kwa ajili ya kusaidia uanzishaji wa mfumo wa biashara ya shughuli za meli, wapo kwenye matumizi halisi ya mfumo wenyewe. Hii ni kinyume na utaratibu wa mgawanyo wa kazi ambapo muundaji wa mfumo hatakiwi awe tena upande wa utumiaji wa mfumo.

ii. Kutotumika kwa baadhi ya mifumo ya TEHAMA

Shirika la Wakala wa Meli lilinunua mfumo wa kusimamia mishahara na rasilimali-watu uitwao ARUTI. Mfumo una moduli kumi na moja ambapo kati ya hizo, zinazofanya kazi ni saba tu, wakati gharama za kila mwaka za kulipia leseni zinahesabika kwa moduli zote kumi na moja. Aidha, Shirika lina mfumo wa kusimamia mambo ya fedha na uhasibu lakini hautoi ripoti zote muhimu zinazohitajika kwa ajili ya Menejimenti kufanyia maamuzi. Kutokana na ukubwa wa shughuli za Shirika, ni vyema mfumo huu ukaboreshwa ili kuweza kutoa ripoti muhimu kwa ajili ya kuwasaidia watoamaamuzi.

Kukosekana kwa mgawanyo wa kazi kwenye kitengo cha TEHAMA kunaweza kupelekea matumizi mabaya ya mfumo ikiwemo ubadhilifu. Pia, kutokutumika kwa baadhi ya moduli kunalikosesha Shirika kupata thamani ya fedha na hasara ya kulipia leseni kwa moduli 11 wakati zinazotumika ni saba pekee.

Ninapendekeza Menejimenti ya Shirika la Wakala wa Meli
(a) iweke mgawanyo wa kazi kwenye kitengo cha TEHAMA
ili kuimarisha usimamizi wa mifumo na kwenda na sera za
mifumo zinavyotaka; na (b) ihakikishe kuwa Mfumo wa
ARUTI unatumika ipasavyo kwa kutumia moduli zote
zilizopo na kuboresha ripoti zitokazo kwenye mfumo kwa
ajili ya kusaidia menejimenti kufanya maamuzi.

22.4 Shirika la Viwango Tanzania (TBS)

Shirika la Viwango Tanzania (TBS) lilianzishwa ili kukuza viwango na uhakiki wa ubora katika viwanda na biashara Tanzania. Nimepitia utendaji wa Shirika ili kufahamu iwapo linafanya kazi zake kwa mujibu wa Sheria iliyolianzisha.

22.4.1 Kupakua Makontena bila kushuhudiwa na Mawakala na kuweka Muhuri wa “Tamper-proof”

Kipengele cha 2.3.2 (l) cha Mahitaji Maalumu ya Masharti ya Jumla ya mkataba kati ya Shirika la Viwango Tanzania na wakala aitwaye Bureau Vetaris; Intertek International; na SGS kinataka wakala kushuhudia upakuaji na uwekaji wa muhuri kwenye makontena. Mapitio ya mkataba kati ya Shirika la Viwango Tanzania na mawakala wa PVoC ilioingia (assigned in) Jijini Instabul Uturuki na Dubai (United Arab Emirates) yalibaini kuwa mawakala wawili kati ya watatu hawakushuhudia upakuaji na uwekaji wa muhuri kwenye makontena kwa mizigo yote iliyoletwa Tanzania Bara Kati ya 1 Septemba 2018 na 30 Juni 2019. Wakala mmoja ndiye alishuhudia kontena lililopakua bidhaa zenye hatari ambazo walizionesha kwa uzoefu.

Nilipowauliza mawakala walinieleza kuwa Kipengele cha 2.3.2 (l) ni kipana sana hivyo wanasubiria maelekezo ya Shirika la Viwango Tanzania kuhusu namna ambavyo upakuaji na uwekaji wa muhuri kwenye makontena unatakiwa ufanyike kwa sababu hauwezi kufanyika kwa mizigo yote inayoletwa. Maelekezo yanatakiwa kuonesha orodha ya bidhaa zenye hatari ambazo uhakiki wa lazima wakati wa upakuaji unatakiwa kufanyika. Mfano, kuna gharama zinazoambatana na uhakiki wa upakuaji wa makontena na changamoto za mizigo inayopakwa mmoja mmoja (Loose Cargo Loads) na mizigo inayofungwa kwa pamoja (Full Cargo Loads).

Shirika la Viwango Tanzania lilitakiwa kuona mbali kwa kuandaa na kuwashirikisha mawakala maelekezo yaliyopo kwenye mkataba uliosaniwa. Mizigo isiyoshuhudiwa inaacha upenyo wa kuingiza bidhaa zisizokuwa na viwango.

Shirika lilieleza kuwa orodha ya bidhaa zenye hatari tayari ipo kwa ajili ya mazungumzo na makubaliano ya mwisho na watoahuduma kwenye kikao cha pamoja ambacho kilipangwa kifanyike mwezi Februari 2020.

Ninapendekeza Shirika liandae na kushirikisha maelekezo ya mkataba kwa mawakala baada ya kufanya tathmini ya hatari kwa bidhaa zote zinazoingizwa na kuzigawa bidhaa kulingana na kiwango cha hatari na kufanya maamuzi bidhaa zipi zitafanyiwa uhakiki wa lazima. Pia, Shirika liwasiliane na mawakala wa PVoC na kukubalian njia inayofaa ya kutekeleza mkataba.

SURA YA ISHIRINI NA TATU

MAPITIO YA BODI ZA NAFKA NA MAZAO MCHANGANYIKO

23.0 Utangulizi

Kilimo kinachangia sehemu kubwa ya kipato na kupunguza umaskini kwa watu wanaoishi vijijini. Mpango-mkakati wa Taifa wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umaskini - II, 2010, umeainisha changamoto zinazoikabili sekta ya kilimo kuwa ni kukosekana kwa huduma za kutosha za ugani, masoko yasiyo na uhakika na shindani katika bei, namna isiyofaa ya kuwekeza katika kilimo, na miundombinu mibovu ya kusaidia shughuli za kilimo.

Tangu uhuru, Serikali imekuwa ikisaidia sekta ya kilimo ikihusisha pia kuanzisha taasisi mbalimbali za kilimo ambazo zimepewa mamlaka ya kutekeleza majukumu ambayo yanaweza kupunguza changamoto zilizotajwa katika MKUKUTA II. Taasisi hizi ni pamoja na Bodi ya Sukari Tanzania (SBT), Bodi ya Chai Tanzania (TBT), Bodi ya Korosho Tanzania (CBT), Bodi ya Tumbaku Tanzania (TTB), Bodi ya Mkonge Tanzania (TSB), Bodi ya Kahawa (TCB), na Bodi ya Mazao Mchanganyiko (Nafaka) (TCBP). Taasisi zingine ni pamoja na taasisi za utafiti wa kilimo kama Taasisi ya Utafiti wa Kahawa Tanzania (TaCRI) na Taasisi ya Utafiti wa Mifugo Tanzania (TaLIRI) na mifuko ya maendeleo ya mazao kama Mfuko wa Kahawa, Mfuko wa Korosho, na Mfuko wa Pamba ambayo hivi karibuni ilivunjwa na majukumu yake kuhamishiwa kwenye bodi za mazao husika.

Hata hivyo, pamoja na kuundwa kwa taasisi hizi, bado kuna changamoto zinazozikumba taasisi na bodi hizi ikiwa pamoja na mwingiliano wa majukumu ya taasisi hizi (kama shughuli za ugani na kutangaza mazao hayo); kiwango cha fedha kisichotosheleza shughuli za taasisi hizo; na mapungufu katika kulinda ubora wa mazao na kupelekea mazao hayo kukosa sifa za kuuzika kwa bei kubwa sokoni.

23.1 Kushuka kwa Kiwango na Bei za Mazao Yaliyouzwa Nje ya Nchi

Sheria ya Tumbaku Na. 24 ya Mwaka 2001 (kama ilivyorekebisha) na Sheria ya Marekebisha ya Sheria ya Mazao Na. 20 ya Mwaka 2009 na Sheria ya Chai Na. 3 ya Mwaka 1997 inazipa bodi za mazao jukumu la kuishauri Serikali juu ya sera na mikakati ya kuendeleza, kuyasimamia, na kulinda ubora wa mazao hayo.

Takwimu zinaonesha kuwa, mwenendo wa uzalishaji wa tumbaku kwa miaka mitano kwa ujumla ulishuka kutoka tani 71,999 mwaka 2014/2015 hadi tani 60,691 mwaka 2018/2019. Mwendelezo wa kushuka kwa uzalishaji wa tumbaku ulitokana na sababu nyingi ikiwemo kupungua kwa mahitaji ya tumbaku katika soko la dunia kulikosababishwa na kampeni za kupinga matumizi ya tumbaku zilizofanywa na Shirika la Afya Duniani (WHO) na kuingizwa kwa sigara za kieletroniki. Daraja la juu la tumbaku pia lilishuka kwa tani 7.23 kwa mwaka 2018/2019 ikilinganishwa na mwaka 2017/2018. Pia, pato la tumbaku iliyouzwa nje lilipungua kutoka dola za Marekani 132,611,000 mwaka 2017/2018 hadi dola za Marekani 92,927,000 mwaka 2018/2019.

Wakati huohuo, Bodi ya Chai ilionesha kiwango kidogo cha ongezeko la asilimia 0.3% (Kilo 29,243,841) katika mauzo ya nje kwa mwaka 2018/2019 ikilinganishwa na kilo 29,160,642 zilizouzwa nje Mwaka 2017/2018. Pamoja na ongezeko dogo la mauzo ya chai nje ya nchi, sekta ya chai ilionesha kushuka sana kwa pato litokanalo na mauzo hayo kwa asilimia 29.4. Kwa mfano, katika Mwaka wa Fedha 2018/2019, jumla ya pato lililotokana na mauzo ya chai nje ya nchi lilikuwa dola za Marekani 43,890,138 ikilinganishwa na dola za Marekani 62,167,167 zilizopatikana mwaka 2017/2018. Kupungua kwa pato litokanalo na mauzo ya nje kulisababishwa na kushuka kwa bei ya chai katika soko la dunia kutoka wastani wa dola za Marekani 2.13 kwa kilo katika Mwaka wa Fedha 2017/2018

hadi dola za Marekani 1.50 kwa kilo Mwaka wa Fedha 2018/2019.

Kumbukumbu hapo juu zilionyesha changamoto zinazoikabili sekta ya kilimo kwa mazao yanayochangia zaidi katika pato la taifa kupitia fedha za kigeni. Kushuka kwa bei na kiwango cha uzalishaji kuna athari za moja kwa moja katika kupungua kwa thamani ya mauzo nje ya nchi na kwa sababu hiyo wakulima wanaweza wasipate thamani ya nguvu wanazowekeza katika kilimo na hivyo kukata tamaa.

Ninapendekeza bodi za mazao na Wizara ya Kilimo (a) ziboreshe majukumu yaliyokasimiwa kwa bodi za mazao kwa kutekeleza mikakati ambayo inalenga kutatua changamoto za sekta ili wakulima wasikatishwe tamaa na mwenendo wa kushuka kwa bei za mazao; na (b) ziboreshe usimamizi wa sekta kwa kuongeza thamani ya viwango vya ubora wa mazao ili kuongeza soko la ndani na nje.

23.2 Kuchelewa Kufungwa Rasmi kwa Mifuko ya Mazao Baada ya Maagizo ya Serikali

Wadau kwa kushirikiana na bodi za mazao walianzisha mifuko kwa ajili ya kuwezesha maendeleo ya mazao husika. Mifuko hii ilikuwa na majukumu kama vile kuagiza pembejeo za kilimo toka nje ya nchi; kufadhili au kuwezesha maendeleo ya mazao hayo kwa kupitia huduma za ugani; kutangaza, kukuza, na kuchochea ukuaji endelevu wa kilimo na masoko ya mazao; na kuwekeza fedha kwa lengo la kuiendeleza sekta ya zao husika kwa manufaa ya wadau.

Katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2017/2018, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alitoa maelekezo ya kufungwa kwa mifuko ya maendeleo ya Kahawa na Pamba na shughuli zake kuhamishiwa katika Bodi za kahawa na pamba. Pia, mfuko wa maendeleo ya Korosho nao uliagizwa kufungwa na Waziri wa Kilimo, Mifugo, na Uvivu kipindi hicho kupitia barua yenye Kumb. Na. CAC 65/86/01/VII/03 ya tarehe 21 Desemba 2016. Hata hivyo, nilibaini kuwa mifuko hiyo hadi

ripoti hii inaandaliwa ilikuwa haijafungwa rasmi kama maagizo yalivyotaka. Kwa mfano, Mfuko wa Pamba ulikuwa bado unaendelea na shughuli zake.

Nina wasiwasi na muda uliopita kutekeleza maagizo ya Waziri Mkuu na Waziri wa Kilimo, juu ya kufutwa kwa mifuko hii. Kuchelewa kwa utekelezaji wa maagizo ya Serikali kunaathiri utekelezaji wa shughuli za mifuko hiyo zilizohamishiwa kwenye bodi za mazao. Pia, kuna hatari kwamba, mali na madeni yaliyokuwa ya mifuko hiyo yanaweza kukosa usimamizi mzuri kwa kipindi hicho cha mpito. Hii ni pamoja na fedha taslimu zilizokuwa benki za mifuko ambazo ziliendelea kuzuiliwa wakati zingeweza kutolewa na kutekeleza shughuli za maendeleo ya mazao husika.

Ninapendekeza bodi za mazao, kwa kushirikiana na Wizara ya Kilimo, zihakikishe zinaongeza kasi ya mchakato wa kufunga mifuko hiyo ili kuwezesha ukamilishaji wa shughuli na mali za mifuko hiyo.

23.3 Wadaiwa na Madeni Makubwa yaliyoripotiwa na Mfuko wa Maendeleo wa Pamba

Katika kipindi cha Januari 2018 na Disemba 2017, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania aliifunga Mifuko ya Kahawa na Pamba na majukumu yake yalitakiwa kuhamia kwenye bodi za mazao hayo.

Wakati Mfuko wa Kahawa ulisimamisha shughuli zake mara baada ya agizo hilo, Mfuko wa Pamba uliendelea kufanya kazi zake na kuandaa hesabu kwa mwaka ulioishia Juni 2019. Katika vitabu vyake vya hesabu, Mfuko wa Pamba ulionesha kuwa na wadaiwa kwa kiasi cha shilingi bilioni 38.69 kutoka shilingi bilioni 9.13 zilizoripotiwa katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2017/2018 ikiwa ni ongezeko la asilimia 324. Kwa upande mwingine, Mfuko ulionesha kuongezeka kwa madeni hadi shilingi bilioni 50.22 kwa mwaka huu wa ukaguzi kutoka shilingi bilioni 25.76 kwa mwaka uliotangulia sawa na asilimia 95. Sababu za kuongezeka kwa kiasi cha madeni na wadaiwa

ni manunuzi ya pembejeo za kilimo (madawa) zilizofanyika kwa mkopo na kuzisambaza kwa wakulima kwa mkopo pia.

Kazi za Mfuko wa Pamba zilihusisha kuwezesha shughuli za utafiti wa zao la pamba, kununua na kusambaza pembejeo za kilimo cha pamba, kutoa huduma za ugani, na kukusanya taarifa za zao la pamba.

Ninaona athari za kuongezeka kwa wadaiwa na madeni kwa Mfuko wa Pamba wakati ambao tayari kuna maagizo ya kuufunga mfuko huo toka kwa Wazari Mkuu.

Ninapendekeza Bodi ya Pamba na Wizara ya Kilimo kuongeza kasi na umakini katika kuufunga Mfuko huu kisheria ili kuwezesha namna bora ya kutunza madeni na wadaiwa wa Mfuko.

Pia, Bodi ya Pamba iwe makini wakati wa kuchukua shughuli za mfuko kwa kuwa kuna uwezekano wa kuwepo wadaiwa ambao hawataweza kulipa madeni yao na hivyo kuathiri uwezo wa kulipa madeni ya Mfuko pia.

23.4 Changamoto za Uhaba wa Fedha za Kutekeleza Shughuli za Bodi ya Mkonge na Wanunuzi wa Pamba

Tangu mwaka 2005 kupitia Waraka Na. 42 wa Mwaka 2005, Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania iliamua kufadhili shughuli zote za bodi za mazao kwa kuondoa ushuru wa mazao uliokuwa ukilipwa na wakulima kwa bodi hizo ili kuziwezesha kutekeleza shughuli zake. Lengo lilikuwa kuwapa unafuu wa gharama wakulima katika uzalishaji wao.

Kwa mantiki hii, bodi zote za mazao zinategemea sana ruzuku kutoka serikalini ili kuendesha shughuli zake. Nilibaini kuwa Bodi ya Mkonge Tanzania ilipanga kufanya shughuli za ukaguzi, kulitangaza zao la mkonge, na kutoa mafunzo kwa Mwaka wa fedha 2018/2019. Hata hivyo, kazi hizi hazikutekelezwa kwa sababu ya uhaba wa fedha. Bodi hiyo ilikuwa na mapato ya shilingi milioni 367.54 wakati matumizi yalikuwa shilingi

milioni 489.90. Madeni ya bodi hii yaliongezeka kutoka shilingi milioni 702 kwa mwaka 2017/2018 hadi shilingi milioni 812.65 kwa mwaka 2018/2019.

Wakati huohuo, Bodi ya Pamba ilikumbana na changamoto ambapo wanunuzi wa pamba walishindwa kupata mikopo toka benki mapema. Hii ilitokana na kuanguka kwa bei ya pamba katika soko la dunia na hivyo kuzifanya benki kuwa na shaka juu fedha zilizokuwa zikikopeshwa kwa wanunuzi wa pamba katika baadhi ya mikoa. Kwa sababu hiyo, kulikuwa na ucheleweshaji katika kununua mbegu za pamba ambazo zilitakiwa kupelekwa kwa wakulima.

Ucheleweshaji huo umeathiri ulipaji wa mkopo uliochukuliwa na Bodi ya Pamba ambao ulikuwa umepangwa kulipwa Novemba 2018 na Mei 2019. Hadi kufikia mwisho wa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni 2019, Bodi ya Pamba ilikuwa imelipa shilingi milioni 159.6 tu kati ya shilingi milioni 700 zilizokuwa imepanga kulipa katika awamu ya mwezi Mei 2019.

Changamoto za kifedha katika bodi zote mbili ya Mkonge na Pamba zilipunguza uwezo wa bodi hizo kuhudumia wakulima kwa muda kwa huduma za ugani na pembejeo. Kwa sababu hiyo, madhara yake hujitokeza katika uzalishaji pia kuathiri ubora wa mazao yaliyozalishwa.

Ninapendekeza Wizara ya Kilimo ipitie wigo wa shughuli zinazofanywa na bodi za mazao ili kuweza kufikia malengo na hivyo kutenga fedha za kutosha kutekeleza shughuli hizo na fedha zitumwe kwa wakati.

SURA YA ISHIRINI NA NNE

UTENDAJI KATIKA SEKTA YA AFYA

24.0 Utangulizi

Kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 nilipitia utendaji katika Bohari Kuu ya Dawa (MSD) na Hospitali ya Taifa ya Muhimbili (MNH) na kubaini mapungufu kadhaa. Kwa Bohari Kuu ya Dawa kulikuwa na bidhaa zilipokelewa zikiwa na muda uliobakia kabla ya kuharibika chini ya asilimia 80; kukidhi mahitaji ya wateja kwa asilimia 53.8 kwa mauzo yaliyofanyika kuanzia 1 Julai 2018 hadi 30 Juni 2019; manunuzi ya dawa na vifaatiba kwa ajili ya wanajumuiya wa SADC kutokuwa endelevu; baadhi ya wateja kutozwa bei zisizo sahihi; upungufu wa fedha kutoka Serikalini kuwezesha manunuzi ya dawa na vifaatiba; ucheleweshaji wa kukamilisha mradi wenye thamani ya shilingi milioni 385.91; na uwepo wa deni kubwa la Serikali ambalo linaathiri utendaji wa Bohari. Kwa upande Hospitali ya Taifa ya Muhimbili, mapungufu yalihusu madai ya matibabu katika hospitali ya Taifa ya Muhimbili yaliyokataliwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kiasi cha shilingi bilioni 2.18. Aya zifuatazo zinaeleza zaidi.

24.1 Bidhaa Zilipokelewa Zikiwa Zimebakisha Muda wa Kuharibika Ulio Chini ya 80% ya Muda wa Maisha ya Bidhaa

Kipengele cha 7.1.3 cha Mwongozo wa Bidhaa wa Bohari Kuu ya Dawa wa Juni 2018 kinataka Menejimenti ya Bohari kukokotoa muda uliobaki wa maisha ya dawa na vifaatiba vilivyopokelewa kwenye ghala ili kijiridhisha kuwa muda huo ni asilimia 80 ya maisha ya dawa na vifaatiba toka zilipotengenezwa au muda uliobaki uwe miaka miwili.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa bidhaa 36 zilikuwa na muda wa maisha uliobakia ambao ni asilimia kati ya 3 na 65 ya muda wote wa maisha ya dawa toka ilipotengenezwa kama inavyooneshwa kwenye Kiambatisho Na. I. Utaratibu wa kupokea bidhaa ambazo zinakaribia kumaliza muda wa

matumizi unaweza kuleta athari ya bidhaa hizo kuharibika zikiwa ghalani kabla ya kusambazwa hivyo kupelekea Bohari kupata hasara.

Ninapendekeza Menejimenti ya Bohari Kuu ya Dawa kuongeza usimamizi wa kupokea dawa na vifaatiba ili kuhakikisha vinapokelewa vikiwa na maisha yaliyobakia kabla ya kuharibika ya asilimia 80 toka ilipotengenezwa. Pia, ninapendekeza Bohari Kuu ya Dawa kuwasiliana na watengenezaji wa mifumo ili watengeneze mfumo ambao utazuia dawa na vifaa tiba visivyofikia asilimia 80 ya maisha.

24.2 Kukidhi Mahitaji ya Wateja kwa Asilimia 53.8 kwa Mauzo Yaliyofanyika kwa Kipindi cha 1 Julai 2018 Hadi 30 Juni 2019

Bohari ililenga kuuza dawa na vifaatiba kwa asilimia 75 ya wateja wote waliohitaji bidhaa kutokana na kiashiria kikuu cha utendaji (key performance indicator) kilichooneshwa kwenye mpango wa mwaka wa kibiashara wa Bohari kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019.

Wakati wa ukaguzi, nilipitia ripoti ya huduma kwa wateja kwa kipindi cha kuanzia Julai 2018 hadi Juni 2019 na kubaini kuwa Bohari Kuu ya Dawa ilikidhi mahitaji ya wateja kwa asilimia 53.8 tu kinyume na matakwa ya mpango wa mwaka wa kibiashara.

Kutokidhi mahitaji ya wateja na kwisha kwa bidhaa ghalani ni matokeo ya kushindwa kukadiria kwa usahihi uhitaji na kutofanya uwiano kati ya mwenendo wa mauzo na kiasi cha bidhaa zilizopo ghalani. Mapato yaliyokusudiwa yanaweza yasifikwiwe na Bohari inapoteza taswira yake nzuri kwa wateja wake.

Ninapendekeza Menejimenti ya Bohari Kuu ya Dawa kuhakikisha kuna bidhaa za kutosha katika vituo vyake na kuhakikisha wanafanya makadirio sahihi ya mahitaji

24.3 Manunuzi ya Dawa na Vifaatiba kwa Ajili ya Nchi Wanachama wa SADC Kutokuwa Endelevu

Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kupitia Bohari Kuu ya Dawa ilisaini randama (Memorandum of Understanding) na SADC tarehe 9 Oktoba 2018 kwa lengo la kutoa huduma za manunuzi ya dawa na vifaatiba. Katika randama hiyo, Bohari Kuu ya Dawa ilikubali kufanya utaratibu wa manunuzi kwa kufuata kanuni bora za manunuzi ya umma na kushughulikia mahitaji ya nchi wanachama wa SADC na kutoa huduma ya manunuzi kwa njia ya kielekitroniki.

Katika kupitia randama kati ya Bohari Kuu ya Dawa na SADC nilibaini mapungufu yafuatayo:

- (a) Kukosekana kwa masharti yanayolazimisha nchi wanachama wa SADC kununua dawa na vifaatiba ambavyo vimenunuliwa na Bohari. Hakuna matakwa ya kisheria yanayolazimu nchi wanachama wa SADC kununua dawa na vifaa tiba kwa Bohari Kuu ya Dawa, jambo linalosababisha Bohari kufanya manunuzi ambayo yanaweza yasinunuliwe na nchi wanachama wa SADC.
- (b) Kila nchi mwanachama wa SADC lina sifa na viwango vyake kwenye dawa na vifaa tiba, hali inayoleta changamoto kwa Bohari Kuu ya Dawa kukidhi viwango na sifa za vifaa vya kila mwanajumuiya.
- (c) Kukosekana kwa mfumo mmoja wa manunuzi ambao utatumika kwa nchi wanachama zote za SADC, kwa sababu mfumo wa manunuzi unaotumika Tanzania kwa sasa haujapitishwa kutumika kwa nchi wanachama zingine.
- (d) Kukosekana kwa watumishi waliopewa mafunzo ya kushughulika na mchakato wa manunuzi ya jumuiya

Maridhiano yasipowekwa mapema kwenye mapungufu yaliyooneshwa hapo juu itapelekea MSD kuvunja masharti ya makubaliano

Ninapendekeza Menejimenti ya Bohari Kuu ya Dawa ihakikishe mapungufu yaliyobainishwa yanashughulikiwa ili kuiwezesha Bohari kufanya kazi zake bila kuleta madhara kwenye utendaji.

24.4 Baadhi ya Wateja kutozwa Bei za Dawa na Bohari Kuu Zisizo Sahihi

Mkurugenzi wa Fedha wa Bohari Kuu ya Dawa hutoa orodha ya bei ya dawa na vifaatiba ambazo zinakuwa zikipendekezwa na timu ya menejimenti na kuthibitishwa na Bodi kila mwaka.

Nilipopitia daftari la malalamiko ya wateja nilibaini kuwa Hospitali ya Taifa ya Muhimbili (MNH) ililalamikia kutozwa bei ya juu kuliko bei iliyopo kwenye orodha ya bei iliyothibitishwa na Bodi ya Bohari. Ilidaiwa kuwa, badala ya kutoza shilingi 1,800, Bohari Kuu ya Dawa ilitoza shilingi 22,900 kwa dawa ya “ten amp of haloperidol injection 5mg/ml”. Zaidi ya hayo, Kituo cha Afya cha Kizuiani kilipewa hati ya awali ya madai ya shilingi milioni 56 kwa “ten amp of Automated hematology Analyzer machine” wakati hati ya madai halisi ilitozwa shilingi milioni 405.05.

Pia, tarehe 20 Septemba 2019, Bohari ya Dawa ya Zanzibar ilitoa malalamiko dhidi ya Bohari Kuu ya Dawa kwa kuitoza bei ya juu ya dawa. Malalamiko haya hayakujibiwa hadi kufikia Oktoba 2019.

Kwa mujibu wa maelezo ya Bohari Kuu ya Dawa, mabadiliko ya bei yanasababishwa na hati za madai za awali ambazo zilitolewa kabla ya mwaka kwisha na ziliwekwa kutokana na orodha ya bei iliyothibitishwa kabla ya mwaka kwisha, lakini mteja anapokuja kuchukua bidhaa mwanzoni mwa mwaka mwingine, anatozwa bei kutokana na orodha ya bei ya mwaka huo mwingine.

Menejimenti ya Bohari Kuu ya Dawa iliandika barua ya kuomba radhi kwenye mashirika yaliyotoa malalamiko ya kutozwa bei kubwa kuliko bei zilizothibitishwa. Pia, marekebisho yalifanyika kwa kutoa hati mpya ya madai kwa kufuata orodha ya bei ya mwaka husika.

Ninapendekeza Menejimenti ya Bohari Kuu ya Dawa kuongeza usimamizi madhubuti kwenye bei za dawa ili kukwepa kuwatoza wateja bei isiyo sahihi.

24.5 Utoaji wa Fedha usioridhisha wa Serikali katika kuwezesha manunuzi ya dawa na vifaa tiba shilingi Bilioni 260

Bohari ya Dawa ilibajeti kupata shilingi bilioni 260 kutoka Serikalini kwa ajili ya kuwezesha manunuzi ya dawa na vifaa tiba kwa ajili ya vituo vya afya. Hata hivyo, mpaka kufikia tarehe 30 Juni, 2019 Serikali ilitoa shilingi bilioni 80 tu ambayo ni sawa na 33% ya bajeti iliyoidhinishwa. Na kuacha shilingi bilioni 160 sawa na 67% ikiwa haijapokelewa MSD.

Nilichambua mwenendo wa utoaji wa fedha kutoka Serikalini na nilibaini kupungua kwa ruzuku kutoka serikalini kutoka bajeti ya shilingi bilioni 251.10, bilioni 260 na bilioni 260 hadi kiasi halisi kilichopokelewa cha shilingi 121.10 billion, shilingi 80.10 billion na shilingi 80 billion kwa miaka 2016/17, 2017/18 na 2018/19 mtawalia.

Ninapendekeza Menejimenti ya MSD kufuatilia wizarani kuhakikisha fedha zinatolewa na pia kutafuta vyanzo vingine vya ndani.

24.6 Kuchelewa kwa Miezi 12 Kukamilisha Mradi Wenye Thamani ya Shilingi Milioni 385.91

Bohari Kuu ya Dawa ilisaini mkataba na SUMA JKT tarehe 11 Mei 2018 kwa ajili ya kurekebisha sakafu kwa kipindi cha miezi mitano kuanzia tarehe 11 Mei 2018 hadi tarehe 12 Oktoba 2018.

Wakati wa ukaguzi wangu, nilibaini kuongezwa mara mbili kwa muda wa mkataba, ambapo muda wa kwanza uliongezwa kuanzia tarehe 30 Novemba 2018 hadi tarehe 28 Juni 2019, na muda wa pili uliongezwa kuanzia tarehe 29 Juni 2019 hadi tarehe 28 Novemba 2019.

Zaidi, nilibaini kuwa bajeti ya mradi iliyoidhinishwa ilikuwa shilingi milioni 378.90, lakini Bohari Kuu ya Dawa ilitoa mkataba wa shilingi milioni 385.10, ambayo ni zaidi ya bajeti iliyothibitishwa kwa shilingi milioni 7.

Menejimenti ya Bohari Kuu ya Dawa ilieleza kuwa ghala lililokuwa linatakiwa kufanyiwa ukarabati lilikuwa limehifadhi bidhaa ambapo hakukuwa na eneo jingine la kuzihifadhi bidhaa hizo.

Ni maoni yangu kuwa kuchelewa kukamilisha mradi kwa muda sahihi kunaweza kupelekea bei ya vifaa kuongezeka sokoni na hivyo kusababisha Bohari kulipa fedha zaidi; kunaweza kusababisha mzabuni kutoza faini ya kumchelewesha kufanya kazi yake kwa muda uliopangwa.

Ninapendekeza Menejimenti ya Bohari Kuu ya Dawa itafute eneo jingine ambalo litatumika kuhifadhi bidhaa ili kuliacha wazi ghala ambalo linatakiwa kufanyiwa ukarabati ili kuzuia hatari ambazo zinaweza kutokea kama ilivyoielezwa hapo juu.

24.7 Deni la Muda Mrefu la Serikali ambalo Linaathiri Utendaji wa Bohari Kuu ya Dawa

Deni ambalo Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inadaiwa na Bohari Kuu ya Dawa limeongezeka kwa asilimia 14 kutoka shilingi bilioni 228.6 Mwaka wa Fedha 2017/2018 hadi shilingi bilioni 260.45 Mwaka wa Fedha 2018/2019. Kati ya shilingi bilioni 260.45, shilingi bilioni 223.6 zinahusiana na malipo ambayo Bohari Kuu ya Dawa iliyafanya kwa ajili ya kutunza na kusambaza bidhaa ambazo Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ilipewa na Mashirika ya Maendeleo na

shilingi bilioni 38.6 zinahusiana na dawa pamoja na vifaatiba ambavyo Bohari Kuu ya Dawa ilisambaza kwa mkopo kwenye vituo mbalimbali vya afya vya Serikali.

Menejimenti ya Bohari Kuu ya Dawa iliwasiliana na Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee, na Watoto kuhusu deni hili la Serikali. Pia, tarehe 24 Aprili 2019 na tarehe 11 Septemba 2019, Bohari Kuu ya Dawa ilikutana na Katibu Mkuu wa Wizara ya Fedha na Mipango ili kuzungumzia mustakatali wa deni hili, ambapo Serikali iliahidi kulipa.

Ukwasi wa Bohari Kuu ya Dawa unaathiri utendeji wa kitaasisi kwa sababu Bohari inategemea fedha ambazo inadai ili kuendesha shughuli zake.

Ninapendekeza Menejimenti ya Bohari Kuu ya Dawa iendeleo kuwasiliana na Serikali kupitia kwa Katibu Mkuu wa Wizara ya Fedha na Mipango ili deni liweze kulipwa.

24.8 Madeni Yaliyowasilishwa na Hospitali ya Taifa ya Muhimbili ya Shilingi Bilioni 2.18 Yaliyokataliwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya

Hospitali ya Taifa Muhimbili ilitoa hati za madai zenye thamani ya shilingi bilioni 45.30 kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 kutokana na huduma ambazo ilitoa kwa wanufaika wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya. Kati ya madai yote, Mfuko ulitakaa madeni ya thamani ya shilingi bilioni 2.18 sawa na asilimia 4.8 ya madeni yote yaliyotozwa.

Menejimenti ya Hospitali ya Taifa Muhimbili ilieleza kuwa sababu inayopelekea madeni kukataliwa ni kutofautiana katika kutafsiri huduma ambazo Mfuko imeziainisha kuwa zitalipwa iwapo mnufaika akipewa na hospitali husika. Hivyo, Menejimenti imepanga kuunganisha mfumo wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ambao unaainisha huduma ambazo zitalipwa na Mfuko pamoja na mfumo wa malipo wa Bohari Kuu ya Dawa.

Hospitali ya Muhimbili imepata hasara kutokana na huduma zenye gharama ya shilingi bilioni 2.18 ambazo imekwishazitoa kwa wanufaika wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya lakini yamekataliwa na Mfuko.

Ninapendekeza Menejimenti ya Hospitali ya Taifa Muhimbili ihakikishe inaunganisha Mfumo wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ambao unaainisha huduma ambazo zitalipwa na Mfumo wa malipo wa Mfuko.

VIAMBATISHO

Kiambatisho Na. I: Mwenendo wa Hati zilizotolewa

Na	Maelezo	Hati
1	Baraza la Elimu ya Ufundi Tanzania (NACTE)	Hati inayoridhisha
2	Baraza la Kiswahili Tanzania (BAKITA)	Hati inayoridhisha
3	Baraza la Michezo Tanzania	Hati inayoridhisha
4	Baraza la Mitihani la Tanzania (NECTA)	Hati inayoridhisha
5	Baraza la Sanaa Tanzania (BASATA)	Hati inayoridhisha
6	Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira (NEMC)	Hati inayoridhisha
7	Baraza la Tifa la Ujenzi (NCC)	Hati inayoridhisha
8	Baraza la Ushindani (FCT)	Hati inayoridhisha
9	Baraza la Usuluhishi wa Mapato ya Kodi (Tax Revenue Appeals Tribunal)	Hati inayoridhisha
10	Baraza la Uwezesaji Wananchi Kiuchumi (NEEC)	Hati inayoridhisha
11	Benki ya Posta Tanzania (TPB)	Hati inayoridhisha
12	Benki ya Uwekezaji Tanzania - Biashara	Hati inayoridhisha
13	Bodi ya Amana za Bima (Deposit Insurance Board - DIB)	Hati inayoridhisha
14	Bodi ya Chai Tanzania	Hati inayoridhisha
15	Bodi ya Kahawa Tanzania	Hati inayoridhisha
16	Bodi ya Katani Tanzania (TSB)	Hati inayoridhisha
17	Bodi ya Korosho Tanzania	Hati inayoridhisha
18	Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB)	Hati inayoridhisha
19	Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (CPB)	Hati inayoridhisha
20	Bodi ya Pamba Tanzania (TCB)	Hati inayoridhisha
21	Bodi ya Pareto Tanzania	Hati inayoridhisha
22	Bodi ya Rufaa za Mapato ya Kodi (Tax Revenue Appeals Board)	Hati inayoridhisha
23	Bodi ya Sukari Tanzania	Hati inayoridhisha
24	Bodi ya Tumbaku Tanzania	Hati inayoridhisha
25	Bodi ya Udhhibiti wa Ghala	Hati inayoridhisha
26	Bodi ya Usajili wa Wakandarasi (CRB)	Hati inayoridhisha
27	Bodi ya Usanifu wa Majenzi na Upimaji (AQSRB)	Hati inayoridhisha
28	Bodi ya Utalii Tanzania (TTB)	Hati inayoridhisha
29	Bodi ya Wahandisi (CRB)	Hati inayoridhisha
30	Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania (NBAA)	Hati inayoridhisha
31	Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	Hati inayoridhisha

Na	Maelezo	Hati
32	Chuo cha Diplomasia (CFR)	Hati inayoridhisha
33	Chuo Cha Elimu ya Biashara (CBE)	Hati inayoridhisha
34	Chuo cha Kumbukumbu cha Mwalimu Nyerere (MNMA)	Hati inayoridhisha
35	Chuo cha Mipango na Maendeleo Vijijini (IRDP)	Hati inayoridhisha
36	Chuo cha Taifa cha Sukari (NSI)	Hati inayoridhisha
37	Chuo cha Teknolojia (DIT)	Hati inayoridhisha
38	Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam (DMI)	Hati inayoridhisha
39	Chuo cha Ufundi Arusha (ATC)	Hati inayoridhisha
40	Chuo cha Usafirishaji cha Taifa (NIT)	Hati inayoridhisha
41	Chuo cha Usimamizi wa Fedha (IFM)	Hati inayoridhisha
42	Chuo cha Ustawi wa Jamii (ISW)	Hati inayoridhisha
43	Chuo cha Wanyamapori Afrika (MWEKA)	Hati inayoridhisha
44	Chuo Huria cha Tanzania	Hati inayoridhisha
45	Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili (MUHAS)	Hati inayoridhisha
46	Chuo Kikuu cha Ardhi	Hati inayoridhisha
47	Chuo Kikuu cha Dar es Salaam (UDSM)	Hati inayoridhisha
48	Chuo Kikuu cha Dodoma	Hati inayoridhisha
49	Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine (SUA)	Hati inayoridhisha
50	Chuo Kikuu cha Mzumbe	Hati inayoridhisha
51	Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia Mbeya	Hati inayoridhisha
52	Chuo Kikuu cha Ushirika Moshi (MUCO)	Hati inayoridhisha
53	Chuo Kishiriki cha Elimu Dar es Salaam (DUCE)	Hati inayoridhisha
54	Chuo Kishiriki cha Elimu Mkwawa (MUCE)	Hati inayoridhisha
55	Hospitali ya Taifa ya Muhimbili (MNH)	Hati inayoridhisha
56	Kampuni ya Mkulanzi	Hati inayoridhisha
57	Kampuni ya Ndege Tanzania (ATCL)	Hati inayoridhisha
58	Kampuni ya Nyumba za Watumishi (WHC)	Hati inayoridhisha
59	Kampuni ya Ranchi za Taifa (National Ranching Company)	Hati inayoridhisha
60	Kampuni ya STAMIGOLD	Hati isiyoridhisha
61	Kampuni ya TTCL Pesa	Hati inayoridhisha
62	Kampuni ya Ubungo Plaza	Hati inayoridhisha
63	Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja cha Ndege wa Kimataifa wa Kimanjaru (KADCO)	Hati inayoridhisha
64	Kitengo cha Usimamizi wa Hifadhi za Bahari (Tanzania Marine Parks Reserve Unit)	Hati inayoridhisha

Na	Maelezo	Hati
65	Kituo cha Elimu Kibaha (KEC)	Hati inayoridhisha
66	Kituo cha Mikutano cha Kimataifa cha Arusha (AICC)	Hati inayoridhisha
67	Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CAMARTEC)	Hati inayoridhisha
68	Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC)	Hati inayoridhisha
69	Maktaba ya Taifa	Hati inayoridhisha
70	Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA)	Hati inayoridhisha
71	Mamlaka ya Dawa na Vifaatiba Tanzani (TMDA)	Hati inayoridhisha
72	Mamlaka ya Elimu Tanzania (TEA)	Hati inayoridhisha
73	Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro (NCAA)	Hati inayoridhisha
74	Mamlaka ya Hifadhi za Taifa (TANAPA)	Hati inayoridhisha
75	Mamlaka ya Kudhibiti Petroli Mkondo wa Juu (PURA)	Hati inayoridhisha
76	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE)	Hati inayoridhisha
77	Mamlaka ya Maji Safi Kahama Shinyanga	Hati inayoridhisha
78	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Arusha	Hati inayoridhisha
79	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Babati	Hati inayoridhisha
80	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Bukoba	Hati inayoridhisha
81	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira 'Chalinze (CHAUWASA)	Hati inayoridhisha
82	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam (DAWASA)	Hati inayoridhisha
83	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dodoma	Hati inayoridhisha
84	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Iringa	Hati inayoridhisha
85	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kigoma	Hati inayoridhisha
86	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Lindi	Hati inayoridhisha
87	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Masasi Nachingwea	Hati inayoridhisha
88	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mbeya	Hati inayoridhisha
89	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro	Hati inayoridhisha
90	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Moshi	Hati inayoridhisha
91	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mtwara	Hati inayoridhisha
92	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Musoma	Hati inayoridhisha
93	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mwanza	Hati inayoridhisha
94	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shinyanga	Hati inayoridhisha
95	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Singida	Hati inayoridhisha
96	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Songea	Hati inayoridhisha
97	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tabora	Hati inayoridhisha

Na	Maelezo	Hati
98	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tanga	Hati inayoridhisha
99	Mamlaka ya Rufaa za Manunuzi ya Umma (PPAA)	Hati inayoridhisha
100	Mamlaka ya Udhhibiti wa Manunuzi ya Umma (PPRA)	Hati inayoridhisha
101	Mamlaka ya Udhhibiti wa Mawasiliano Tanzania (TCRA)	Hati inayoridhisha
102	Mamlaka ya Udhhibiti wa Mawasiliano Tanzania (TCRA-CCC)	Hati inayoridhisha
103	Mamlaka ya Udhhibiti wa Mbolea Tanzania	Hati inayoridhisha
104	Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Maji (EWURA CCC)	Hati inayoridhisha
105	Mamlaka ya Udhhibiti wa Soko la Mitaji (CMSA)	Hati inayoridhisha
106	Mamlaka ya Ukanda wa Kutengeneza Bidhaa za Kuuza Nje ya Nchi (EPZA)	Hati inayoridhisha
107	Mamlaka ya Usafiri wa Anga Tanzania (TCAA)	Hati inayoridhisha
108	Mamlaka ya Usafiri wa Ardhini (SUMATRA CCC)	Hati inayoridhisha
109	Mamlaka ya Usafiri wa Ardhini (SUMATRA-LATRA)	Hati inayoridhisha
110	Mamlaka ya Usimamizi wa Nishati na Maji (EWURA CCC)	Hati inayoridhisha
111	Mfuko wa Bima wa Afya wa Taifa (NHIF)	Hati inayoridhisha
112	Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF)	Hati inayoridhisha
113	Mfuko wa Hifadhi ya Jamii (NSSF)	Hati inayoridhisha
114	Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma (PSSSF)	Hati inayoridhisha
115	Mfuko wa Kuendeleza Zao la Korosho (CDITF)	Hati inayoridhisha
116	Mfuko wa Maendeleo ya Pamba (CDTF - (Cotton Board)	Hati inayoridhisha
117	Mfuko wa Mawasiliano kwa Wote (UCSAF)	Hati inayoridhisha
118	Mfuko wa TTCL Pesa	Hati inayoridhisha
119	Mfuko wa UTT (UTT Microfinance PLC (MFI)/SELF MFI)	Hati inayoridhisha
120	NHC/PPF IPS Building	Hati inayoridhisha
121	Ofisi ya Taifa ya Takwimu (NBS)	Hati inayoridhisha
122	Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC)	Hati inayoridhisha
123	Shirika la Maendeleo ya Petrol Tanzania (TPDC).	Hati inayoridhisha
124	Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo (SIDO)	Hati inayoridhisha
125	Shirika la Masoko la Kariakoo (KMC)	Hati inayoridhisha
126	Shirika la Miliki Bunifu (COSOTA)	Hati inayoridhisha
127	Shirika la Posta Tanzania (TPC)	Hati inayoridhisha
128	Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO)	Hati inayoridhisha

Na	Maelezo	Hati
129	Shirika la Usimamizi wa Ukaguzi wa Vyama vya Ushirika (Co-operative and Audit Supervision Corporation -COASCO)	Hati inayoridhisha
130	Shirika la Utafiti wa Maendeleo ya Viwanda (TIRDO)	Hati inayoridhisha
131	Shirika la Utangazaji Tanzania (TBC)	Hati inayoridhisha
132	Shirika la Viwango Tanzania (TBS)	Hati inayoridhisha
133	Shirika la Wakala wa Meli Tanzania (TASAC)	Hati inayoridhisha
134	Shirika ya Nyumba la Taifa (NHC)	Hati inayoridhisha
135	Taasisi ya Chakula na Lishe Tanzania (TFNC)	Hati inayoridhisha
136	Taasisi ya Elimu Tanzania (TIE)	Hati inayoridhisha
137	Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima	Hati inayoridhisha
138	Taasisi ya Moyo Ocean Road (ORCI)	Hati inayoridhisha
139	Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete (JKCI)	Hati inayoridhisha
140	Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Dawa (NIMR)	Hati inayoridhisha
141	Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Mifugo (TPRI)	Hati inayoridhisha
142	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania (TEMDO)	Hati inayoridhisha
143	Taasisi ya Utafiti wa Misitu Tanzania (TAFORI)	Hati inayoridhisha
144	Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapori (TAWIRI)	Hati inayoridhisha
145	Tume ya Nishati ya Atomiki Tanzania (TAEC)	Hati inayoridhisha
146	Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania (COSTECH)	Hati inayoridhisha
147	Tume ya Ushindani (FCC)	Hati inayoridhisha
148	Tume ya Vyuo Vikuu Tanzania (TCU)	Hati inayoridhisha

Kiambatisho I: Taasisi ambazo hazijawasilisha hesabu zake kutokana na sababu mbalimbali

Na.	Maelezo
1	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Bariadi
2	Bodi ya Michezo ya Kubahatisha Tanzania
3	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Geita
4	Chuo cha Uhasibu Arusha
5	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kahama Shinyanga
6	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Karatu
7	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Korogwe
8	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kyela
9	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Makambako
10	Kampuni ya Huduma za Meli
11	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Mpanda
12	Taasisi ya Mifupa Muhimbili
13	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Muleba
14	Chuo kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere
15	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Namtumbo
16	Taasisi ya Tija ya Taifa (NIP)
17	Shirika la Bima la Taifa (NIC)
18	Makumbusho ya Taifa Tanzania
19	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Ngara
20	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Njombe
21	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Nzega
22	Procurement and Supplies Professional and Technicians Board (PSPTB)
23	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Sumbawanga/Rukwa
24	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Same
25	Sharing World
26	STAMICO
27	TCA CCC
28	Bodi ya Maziwa Tanzania
29	Kampuni ya Mbolea Tanzania
30	Tasisi ya Utafiti wa Uvuvi Tanzania (TAFIRI)
31	Mamlaka ya Usimamizi ya Bima Nchini (TIRA)
32	Benki ya Uwekezaji wa Maendeleo Tanzania (TIB- DEV)
33	Bodi ya Nyama Tanzania
34	Baraza la Taifa la Blashara Tanzania
35	Shirika la Reli la Tanzania (TRC)
36	Wakala wa Maendeleo ya Wakulima Wadogo wa Chai Tanzania
37	Shirika la Magazeti Tanzania (TSN)

Na.	Maelezo
38	Shirika la Simu Tanzania (TTCL)
39	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Tukuyu
40	UTT-AMIS/PID
41	Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundistadi (VETA)

Kiambatisho Na.III: Hali ya utekelezaji wa mapendekezo ya Ukaguzi wa Miaka iliyopita

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
1	2012/2013	Benki ya Azania ilitakiwa kuwa chini ya udhibiti wa Msajili wa Hazina na kuwasilisha taarifa zake za fedha kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa ajili ya ukaguzi kwa mujibu wa Ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Kifungu cha 9(a)(iii) na (iv) cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Na. 11 ya Mwaka 2008	Wizara imeomba ushauri kutoka kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali ili kupata ufafanuzi katika suala hili. Mwanasheria Mkuu ameshauri Kifungu cha 3 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Ukurasa wa 418 kifanyiwe mabadiliko ili kumpa mamlaka Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kukagua taasisi zilizoanzishwa na Sheria ya Makampuni. Hivyo, maana ya “Taasisi za Umma” ibadilishwe ili iongeze Taasisi zilizoanzishwa chini ya Sheria ya Makampuni kama sehemu kubwa ya hisa zinashikiliwa na wanahisa kutoka Serikalini, yatatakiwa kukaguliwa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.	Ni matarajio yangu kuwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali ataanzisha mchakato wa kubadili Sheria ya Ukaguzi wa Umma kujumuisha taasisi zote za umma yakiwemo makampuni ambayo Serikali ndiye mwanahisa mkuu. Hivi sasa Benki ya Azania inamilikiwa kwa asilimia 51.95 na mfuko wa PSSSF.	Hayajatekelezwa.
2	2015/2016	Menejimenti ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ilishauriwa kuwa na makubaliano ya kimaandishi na mkopaji na kupata dhamana ya Serikali. Pia, ilishauriwa kuhakikisha kuwepo kwa makubaliano ya kisheria kabla ya kutoa mikopo mipya.	Mfuko ulipokea barua kutoka Wizara ya Fedha na Mipango mnamo tarehe 15 Desemba 2015 yenye Kumb. Na. CJA.452/479/01 inayoonesha nia ya kuubadili mkopo na kuwa hati fungani isiyo ya fedha, hivyo kufuta madeni yote ya Serikali katika mifuko ya Hifadhi ya Jamii.	Nilibaini kuwa, bado Mfuko umeendelea kutoa mkopo kwa Serikali bila ya kuwa na makubaliano ya kisheria; na mikopo iliyopita haijabadilishwa kuwa hati fungani isiyo ya fedha kama ilivyoelekezwa na barua yenye Kumb.	Hayajatekelezwa

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
				Na. CJA.452/479 /01	
3	2015/2016	Menejimenti ya Shirika la Posta ilishauriwa kufuata matakwa ya kisheria na kiudhibiti kwa kulipa madai ya mrahaba na ada za mwaka kiasi cha shilingi bilioni 1.38 kwa Mamlaka ya Mawasiliano Tanzania.	Menejimenti imeiomba Serikali kufuta madai ya shilingi bilioni 1.38 kwa TCRA kupitia kiasi cha shilingi bilioni 3.87 ambacho Shirika la Posta limetumia kulipa pensheni kwa wastaafu waliokuwa Jumuiya ya Afrika Mashariki	Hakuna ushahidi ambao menejimenti ya Shirika la Posta imeleta kwa ajili ya uhakiki ili kuthibitisha kuwa Menejimenti iliomba Serikali kufuta madai hayo.	Hayajatekelezwa
4	2015/2016	Kutofanyika utekelezaji wa awamu ya kwanza ya ADS-B shilingi bilioni 3.4 (Mamlaka ya Usafiri wa Anga Tanzania) 'Nilishauri Menejimenti ifanye utafiti mpya juu ya uwezo wa kifedha na uendeshaji wa COMSOFT GmbH. Ni vyema kuuhusisha Ubalozi wa Tanzania nchini Ujerumani kupata taarifa sahihi. Pia, Menejimenti ilishauriwa kufanya tathmini ya changamoto za utekelezaji wa mradi na kuchukua hatua sahihi ili kuboresha shughuli za udhibiti wa anga.	Sehemu muhimu ya kukamilisha mradi inatarajiwa kufungwa (installed) sambamba na rada mpya ya uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Julius Nyerere ili kuunganisha taarifa za rada na taarifa za ADS-B kwenye kidhibiti taarifa (monitor) ili kutumiwa na Mdhibiti wa Anga (Air Traffic Controller).	Ipo katika hatua za utekelezaji, nitaendelea kufuatilia utekelezaji kamili	Yapo kwenye hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
5	2015/2016	<p>Usimamizi wa Kampuni Binafsi za Uzalishaji wa Umeme na Gharama zake</p> <p>Ili kulihuisha TANESCO na kulifanya liwe na ufanisi, nilishauri kama ifuatavyo:</p> <p>i) Bei za umeme zinazopitishwa na EWURA zizingatie gharama halisi za kuzalisha umeme au kununua toka kwa makampuni binafsi ya uzalishaji umeme.</p> <p>ii) Bei iwe ni ile itakayoweza Shirika kupata faida.</p> <p>iii) Manunuzi ya umeme kutoka kwenye makampuni binafsi ya uzalishaji wa umeme yafanywe kwa uwazi na ushindani kama inavyotakiwa na Sheria za Manunuzi ili kuwezesha TANESCO kupata bei nafuu.</p>	<p>i. Ongezeko la bei kutokana na matumizi ya EPPs na IPPs litasababisha athari tofauti kwa uchumi wa nchi. Badala yake, Serikali imetoa ruzuku kwenye umeme ili kuwezesha kufikia majukumu yake ya kifedha na kutoa huduma zinazohitajika kwa wateja wake;</p> <p>ii. Serikali tayari imeelekeza chini ya GN No.292 ya tarehe 21 Oktoba, 2016 kuwa IPPs zote zishiriki katika zabuni za ushindani. Hata hivyo, Serikali imetoa msisitizo juu ya ujenzi wa miradi yake ya umeme.</p> <p>iii. TANESCO imekuwa ikihusishwa katika mchakato wote wa manunuzi.</p>	<p>Majibu ya Menejimenti nimeyapokea kwa ajili ya ufuatiliaji wa utekelezaji.</p>	<p>Yapo kwenye hatua za utekelezaji</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
6	2015/2016	<p>Ujenzi wa Mradi wa Maji Songwe Kuhusu mradi huu, Serikali ilishauriwa yafuatayo:</p> <p>i) Kuidhinisha mkataba wa kuanzishwa kwa Tume ya Bonde la Mto Songwe ili kuwezesha mradi kuanza.</p> <p>ii) Kuhusisha TANESCO katika mchakato wa ujenzi wa bwawa la chini na katika ujenzi wa mtambo wa kuzalisha umeme kwa kutumia maji ili kutoa ushauri wa kiufundi wakati unapohitajika.</p>	<p>Ushiriki wa TANESCO katika shughuli za uwekezaji kwenye shughuli za kuzalisha na kusambaza nishati ya umeme, hasa katika kuhamasisha ukusanyaji wa rasilimali za utekelezaji wa mradi na kutoa msaada wa kiufundi.</p> <p>Tunachukua ushauri pamoja na wazo la TANESCO kushiriki katika ujenzi wa bwawa dogo na mtambo wa uzalishaji umeme kwa kutumia maji na kutoa ushauri wa kiufundi wakati unapohitajika</p>	Majibu ya menejimenti nimeyapokea kwa ajili ya ufuatiliaji wa utekelezaji.	Katika hatua za utekelezaji
7	2015/2016	<p>Bei ya umeme wa TANESCO 'Nlishauri kwamba EWURA ifanye mapitio ya bei ili kuingiza gharama zote zinazohusiana na uzalishaji wa umeme na kuweza kurudisha faida, huku ikiruhusu uwekezaji wa kiuchumi na kuboresha utoaji wa huduma za TANESCO kwa ufanisi zaidi.</p>	TANESCO itaendelea kufuatilia kwa karibu, ili kuhakikisha kwamba EWURA inapitia marekebisho hayo ya mara kwa mara katika kila robo mwaka kadri inapohitajika.	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea kwa ajili ya ufuatiliaji wa utekelezaji	Katika hatua za utekelezaji
8	2015/2016	<p>Kutolipwa kwa Kodi ya Pango na Wizara ya Nishati na Madini shilingi bilioni 1.117.</p> <p>Uongozi wa TANESCO ulishauriwa kufuatilia na kuhakikisha iliyokuwa Wizara ya Nishati na Madini inalipa kodi inayodaiwa.</p>		Serikali haikutoa majibu kwa ushauri huu	Hajiatekielezwa
9	2015/2016	Kutofuata Taratibu katika Malipo ya Kodi kwa UDSM	Hatua zinazofaa zinaendelea ikiwa ni pamoja na kulipa fidia ya Hati ya madai kwa kiasi kilichobaki	Utekelezaji bado unaendelea, nitaendelea kufuatilia	Katika hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
		<p>Nilishauri Menejimenti ya Chuo Kikuu:</p> <p>i) Ikokotoe upya sehemu yake ya asilimia 10 kama inavyotakiwa na mkataba na tofauti idaiwe kutoka kwa mpangaji.</p> <p>ii) Kushauriana na mpangaji na kufikiria kuingiza vifungu vyote muhimu kama vile kuruhusu idara ya ukaguzi wa ndani ya Chuo kufanya ukaguzi wa mapato na gharama za uendeshaji.</p>	<p>zinaandaliwa, 'Wakati huo huo, UDSM inafanyia kazi mambo mengine yanayohusiana na Kampuni ya MHL ili kuweka njia bora ambayo itakuwa na manufaa ya pamoja na ya uwazi.</p>	<p>utekelezaji wa mapendekezo yangu.</p>	
10	2015/2016	<p>Tathmini ya randama ya makubaliano kwenye ukusanyaji wa ushuru wa maegesho ya meli bandarini kati ya Mamlaka ya Bandari Tanzania na Mamlaka ya Mapato Tanzania</p> <p>Nilishauri uongozi wa Mamlaka ya Bandari uwasiliane na Mamlaka ya Mapato kuhusiana na vigezo na masharti ya randama ya makubaliano ili pande zote mbili zitimize masharti ya makubaliano ili kuhakikisha kuwa ufanisi wa uendeshaji wa Mamlaka ya Bandari hauathiriwi kwa njia mpya ya ukusanyaji wa ushuru wa maegesho ya meli bandarini wa Mamlaka ya Mapato Tanzania.</p>		<p>Serikali haikutoa majibu kwa ushauri huu</p>	<p>Haijatekelezwa</p>
11	2016/2017	<p>Kushuka kwa mwenendo wa kifedha wa TANESCO</p> <p>Nilishauri TANESCO kutafuta njia ya kuboresha ukuaji wake wa kifedha ili kuweza kusaidia maendeleo ya kitaifa kupitia maendeleo ya viwanda.</p>	<p>TANESCO imechukua hatua mbalimbali za lengo la kuboresha utendaji wa kifedha wa kampuni kwa ajili ya usaidizi endelevu wa mabadiliko ya kitaifa ya uchumi kwa njia ya viwanda.</p> <p>Hatua zilizochukuliwa hadi sasa ni hizi</p>	<p>Majibu ya Menejimenti nimeyapokea. Hata hivyo, tunangoja ukamilishwa ji wa miradi tajwa.</p>	<p>Katika hatua za utekelezaji</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
			<p>zifuatazo;</p> <p>Kwanza, kupunguza gharama za uzalishaji kupitia miradi ya uwekezaji katika vyanzo vya bei nafuu vya kuzalishaji nguvu za umeme (Kinyerezi II na Stigler Gorge)</p> <p>'Pili, kuendelea na mradi wa upanuzi kwa ajili ya ugani wa Gridi ya taifa (Makambako - Songea, Kaskazini-Magharibi ya gridi ya taifa) kuunganisha matawi yaliyotengwa ambayo hutumia mafuta ya gharama kubwa kwenye uzalishaji,</p> <p>'Tatu, kuboresha miundombinu ya usambazaji ili kupunguza vikwazo vya umeme na kuongeza idadi ya uunganishwaji wa wateja wapya kutoka wateja 250,000 hadi 290,000 kwa mwaka ili kuongeza mapato,</p> <p>'Nne, kuongeza wigo wa ukusanyaji kutoka asilimia 94 hadi asilimia 98 kutoka kwa wateja kupitia matumizi ya LUKU na kwa kupitia kampeni ya 'KA-TA' kwa walioshindwa kulipa madeni.</p> <p>'Aidha, kupunguza gharama za uendeshaji.</p>		

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
12	2016/2017	<p>Riba inayopaswa kulipwa kwa Kampuni ya Pan African Energy dola za Marekani milioni 10.43.</p> <p>TANESCO ilishauriwa kutafuta njia za kutatua migogoro ili kuepuka kulimbikiza kiasi kikubwa cha ankara zisizolipwa.</p>	<p>TANESCO imeendelea kuimarisha dhima ya kulipa deni la PAET</p> <p>'Kuanzia Julai 2016 hadi tarehe 31 Machi, 2018 jumla ya Shilingi bilioni 161.84 kutoka Shilingi bilioni 350.63 zimelipwa.</p> <p>Hivi sasa, deni lililobaki ni Shilingi bilioni 188.79 ambayo TANESCO imedhamiria kulipa Shilingi bilioni 2 kila wiki.</p>	<p>Majibu ya Menejimenti nimeyapokea. Hata hivyo naendelea kusisitiza menejimenti ya TANESCO kuongeza jitihada za kumaliza deni lililoko mbele yake.</p>	<p>Ipo katika hatua za utekelezaji</p>
13	2016/2017	<p>Kodi ambayo haijalipwa na Hospitali ya Tumaini dola za Marekani milioni 9.4.</p> <p>Nilishauri uongozi wa TANESCO kuhakikisha amri ya mahakama inatekelezwa bila kuchelewa zaidi.</p>	<p>Hukumu ilitolewa kwa upande wa TANESCO. Hivi sasa, TANESCO imefungua Maombi ya Utekelezaji wa hukumu ya Mahakama Kisheria baada ya kuondolewa kwa maombi ya awali ambayo ilionesha Hospitali ya Tumaini kama Mchukuaji wa Hukumu "Judgement debtor".</p>	<p>Jibu limenukuliwa, nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.</p>	<p>Katika hatua za utekelezaji</p>
14	2016/2017	<p>Deni tarajiwa baina ya SCBHK na TANESCO Dola za Marekani milioni 148.4</p> <p>TANESCO ilishauriwa kuandaa chanzo mbadala cha fedha ili kuweza kulipa deni ikitokea SCBHK kushinda kesi.</p>	<p>TANESCO kwa kushirikiana na Serikali iko katika mchakato wa kutekeleza Hati ya Usalama "Deed of indemnity" iliyotumiwa na ndugu Habinda Singh Sethi kwa niaba ya IPTL na Benki ya Tanzania kwa ajili ya Serikali ya Tanzania kutatua madai yanayotarajiwa na SCB HK ikiwa TANESCO itashindwa.</p>	<p>Jibu la uongozi limenukuliwa, nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.</p>	<p>Katika hatua za utekelezaji</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
15	2016/2017	<p>Kuchelewa Kuwahamishia Wateja kwenye viwango vyao sahihi vya tozo za umeme</p> <p>TANESCO ilishauriwa kuhakikisha hatua za udhibiti zinawekwa.</p> <p>Pia, ihakikishe wateja wake wanakuwa katika viwango sahihi vya tozo kulingana na matumizi yao.</p> <p>Aidha, TANESCO iwekeweke mfumo wa kiteknolojia utakaoweza kutekeleza mabadiliko kwa haraka ili kupunguza makosa ya kibinadamu.</p>	<p>TANESCO imekuwa ikihamisha wateja wake kutoka kwenye mfumo mmoja ya ushuru hadi mwingine kila mwezi hasa kutoka D1 kwenda T1. Hata hivyo, ili kuhakikisha kwamba hii limefanikiwa kwa ufanisi, katika mwaka wa fedha wa 2018/2019 kampuni imepanga kuhamisha mchakato huu katika mfumo wake kama vile wateja watahamishwa kutoka kwenye kundi moja ya ushuru hadi kundi jingine bila mwingiliano wowote.</p>	<p>Jibu limenukuliwa, nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.</p>	<p>Katika hatua za utekelezaji</p>
16	2016/2017	<p>Kutokuwepo kwa Maofisa wa Shirika la Viwango katika Vituo vya Mipaka</p> <p>Nilishauri kuwa Shirika lihakikishe vituo vyote vya mipaka vinakuwa na wafanyakazi wake ili kuhakikisha bidhaa zilizokidhi vigezo ndizo zinaingia nchini.</p>	<p>Kutokana na upungufu wa wafanyakazi, kwa sasa TBS ina wafanyakazi katika vituo vya mipaka vya Tunduma, Kasumulo, Kabanaga, na Rusumo. Katika vituo vingine, wafanyakazi watawekwa baada ya kuajiri wafanyakazi wapya.</p>	<p>Ni muhimu kuwa na wafanyakazi wa TBS katika vituo vyote. Hivyo, TBS ihakikishe ina ajiri wafanyakazi wapya.</p>	<p>Katika hatua za utekelezaji</p>
17	2016/2017	<p>Kuchelewa Kukamilika kwa Mradi wa MWAUWASA Shilingi Bilioni 6.66.</p> <p>Nilipendekeza MWAUWASA ihakikishe mradi huo unakamilika bila kuchelewa zaidi.</p>	<p>MWAUWASA imechukua hatua ikiwa ni pamoja na kuhakikisha kuwa sehemu ya maji ambayo iko katika kiwango cha asilimia 90 ya kukamilika, kimekamilika. Kwa sehemu ya usafi wa mazingira MWAUWASA pamoja na Wizara ya Maji na Umwagiliaji wapo katika maandalizi ya kusitisha mkataba na kuleta mwaliko kwa Mkandarasi mpya Kupitia uzabuni wa wasambazaji maalum</p>	<p>Jibu limenukuliwa. nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.</p>	<p>Katika hatua za utekelezaji</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
			ili kuhakikisha kuwa Ujenzi unakamilishwa kabla ya dirisha la mfadhili (AfDB) halijafungwa ambalo litafungwa Septemba 2018.		
18	2016/2017	<p>Ongezeko kubwa la deni na jitihada zisizotosheleza katika ukusanyaji wa madeni katika Hospitali ya Taifa Muhimbili</p> <p>Hospitali ilishauriwa ibuni njia mbalimbali na kufanya jitahada zaidi katika kukusanya madeni yake.</p>	<p>Kufikia mwaka wa fedha 2017/2018 kiasi cha shilingi bilioni 54.59 kilikuwa kinadaiwa, shilingi bilioni 46.63 zilikusanywa hadi kufikia tarehe 30 Juni, 2018. Hivyo kufanya makusanyo kufikia asilimia 85.4. Jumla ya deni la kibisahara lilikuwa Shilingi bilioni 18.16 kufikia tarehe 30 Juni, 2018, kati ya hizo shilingi bilioni 7.96 zililipwa, shilingi bilioni 9.63 ankara bado haijatolewa kwa NHIF na shilingi bilioni 0.56 ankara haikutolewa kwa makampuni mengine yanayodaiwa.</p>	<p>Majibu nimeyapokea. Hata hivyo, Hospitali bado inakiasi kikubwa cha deni la kibiashara. Mpaka kufikia tarehe 30 Juni 2019, deni lilikuwa ni Shilingi bilioni 33.28.</p>	Katika hatua za utekelezaji
19	2016/2017	<p>Ankara za Bima ya Afya za Hospitali ya Taifa Muhimbili zilizokataliwa shilingi bilioni 1.86</p> <p>Nilishauri Hospitali kuchunguza bili zilizokataliwa kwa lengo la kutafuta sababu za kukataliwa na kuchukua hatua zinazofaa.</p> <p>Pia, Hospitali inapaswa kuchunguza mfumo wa kuandaa madai ili kutambua mapungufu na udanganyifu katika uandaji wa madai.</p>	<p>Hospitali imeboresha kwa kiasi kikubwa uthibitisho wa madai bima.</p> <p>'Asilimia ya madai iliyokataliwa imepungua kutoka asilimia 6 mwaka 2016/2017 hadi kufikia asilimia 3 mwaka 2017/2018.</p> <p>'Mnamo mwaka wa 2016/2017 Hospitali ilitoa Ankara ya shilingi 31.7 bilioni na kulipwa shilingi bilioni 29.8 ambapo mwaka</p>	<p>Majibu ya Menejimenti nimeyapokea, Hata hivyo, bado Hospitali ina kiasi cha madai yaliyo kataliwa. Katika mwaka wa fedha kiasi kilichokataliwa ni Shilingi bilioni 2.18. Nashauri Menejimenti ya Muhimbili</p>	Katika hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
			2017/2018 jumla ya malipo kutoka Julai, 2017 hadi Machi, 2018 ilikuwa shilingi bilioni 29.45 na kiasi kilicholipwa ilikuwa shilingi bilioni 28.45.	iimarisha zaidi mfumo wake wa kuandaa madaai.	
20	2016/2017	UWASSA Moshi kuchelewa kukamilisha kazi za shilingi bilioni 1.18 Mamlaka ilishauriwa kufuatilia Wizara ya Maji na Umwagiliaji kuhusu utekelezaji wa mradi wa awamu ya pili.	Mradi huu ulianzishwa na Wizara ya Maji na Umwagiliaji chini ya mwavuli wa WSDP na ulikuwa unafadhiliwa na Benki ya Dunia na utafanyika katika awamu 2, ikiwa ni pamoja na usanifu wa mradi na matayarisho ya nyaraka za manunuzi na ujenzi.	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea kwa ajili ya ufuatiliaji wa utekelezaji	Katika hatua za utekelezaji
21	2016/2017	Ukinzani kati ya Sheria ya Mamlaka ya Usimamizi wa Anga Tanzania na Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Ninapendekeza kuwa, Kifungu 52(4) cha Sheria ya Mamlaka ya Usimamizi wa Anga - CCC (2006) kiendane na Ibara ya 143 ya Katiba.	TCAA CC iliwasilisha jambo hilo kwa vyombo husika vya serikali, ikiwa ni pamoja na Wizara ya Mama, Wizara ya sheria na Katiba, Ofisi ya AG, CAG, na TCAA kupitia barua yenye kumbukumbu namba. TCAA CCC / 06/181 tarehe 31 Januari, 2018. Aidha, tumeungana na TCAA kurekebisha Sheria ya Aviation Civil, Cap 80 ili kuendana na Kifungu 143 (2) (c) cha Katiba.	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea kwa ajili ya ufuatiliaji wa utekelezaji	Katika hatua za utekelezaji
22	2016/2017	Nyumba iliyonunuliwa na BAKITA lakini haijakabidhiwa shilingi milioni 180 Uongozi wa BAKITA unapaswa kufuatilia na kutafuta hitimisho la jambo hili.	BAKITA kupitia watetezi wake (G&S) aliongeza gharama kupitia kesi Na. 175/55 kulazimisha NIC kulipa fidia kwa gharama zote za mahakama pamoja na fidia (mesac profit) kwa kutotumia majengo yake manne.	Jibu limenukuliwa, nitaendelea kufuatilia utekelezaji wa pendekezo langu.	Katika hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
23	2016/2017	<p>Tofauti katika Mapato yaliyoripotiwa shilingi milioni 607 na Shirika la Posta</p> <p>Shirika la Posta lilishauriwa kuhakikisha ofisi zote zinaunganishwa na mfumo wa mapato, kufanya usuluhishi wa mapato katika ofisi zake zote ambazo hazijaunganishwa na mfumo, na kuchunguza sababu za tofauti iliyoripotiwa.</p>	<p>Uongozi unaboresha mfumo wake wa mapato ambao utaunganishwa na Post Global Netsmart. 'Hata hivyo, TPC iko katika mchakato wa kuunganisha mfumo wake wa mapato na mfumo wa malipo wa serikali wa "Government electronic payment gateway"</p>	<p>Majibu ya Menejimenti nimeyapokea. Hata hivyo, Mpaka kufika tarehe 30 June 2019, bado TPC haijafanikiwa kusimika mfumo wake wa mapato katika ofisi zake zote</p>	<p>Katika hatua za utekelezaji</p>
24	2016/2017	<p>Madeni ambayo hayajasuluhishwa yanayodaiwa na Shirika la Simu Tanzania shilingi milioni 922.05</p> <p>Shirika la Utangazaji Tanzania lilishauriwa kuhakiki madeni haya kwa pamoja na Shirika la Simu ili kutatua tofauti.</p>	<p>Menejimenti imepokea mapendekezo ya Mdhitibi na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.</p> <p>'Mnamo tarehe 14 Disemba, 2017, TTCL iliitaarifu TBC kupitia barua pepe kuwa ipo katika mchakato wa kutafuta idhini ya kuondoa kiasi chenye mgogoro.</p>	<p>Jibu limenukuliwa, nitaendelea kufuatilia utekelezaji.</p>	<p>Katika hatua za utekelezaji</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
25	2016/17	<p>Kushuka thamani miradi isiyokamilika shilingi bilioni 1.61</p> <p>Nalishauri kampuni iliyokuwa ya RAHCO ifanye uchunguzi wa miradi inayotaka kuifanya na kufanya uamuzi sahihi. Pia, ichukue hatua stahiki kwa wafanyakazi wote waliohusika kuisababishia hasara kampuni hiyo.</p>	<p>Ujenzi wa mradi kama huu wa standard gauge unategemea zaidi kutengwa kwa fedha za bajeti kutoka Serikali Kuu kupitia mapato ya ndani, mikopo au kwa wahisani wa nje; na si kutokana na fedha zipatikanazo na mapato ya biashara za ndani.</p> <p>'Miradi hii yote ni lazima ipitie kwenye hatua zote tatu ambazo ni upembuzi yakinifu, usanifu wa kina na ujenzi wa mradi.</p> <p>'RAHCO na sasa TRC ni wakala wa mradi katika usimamizi wa eneo la utaalam na usimamizi wa makubaliano ya malipo.</p> <p>Kwa msingi huo, usimamizi na upatikanaji wa fedha hufanywa na Serikali kupitia Wizara ya Fedha.</p> <p>'Katika ngazi za upembuzi yakinifu ndipo hapo tutakapofahamu kama mradi una manufaa au laa. Tunaenda kwenye hatua ya ujenzi iwapo tuu tutajiridhisha kuwa mradi una faida na pesa ipo. Pia, upembuzi yakinifu ni waraka muhimu kwa ajili ya kuwaaminisha wahisani au wawekezaji namna umuhimu wa mradi na faida yake kwa miradi</p>	<p>Majibu ya Menejimenti yamezingatiwa. Hata hivyo, nasisitiza Menejimenti ya RAHCO iwasiliane na Wizara ya Fedha kwa ajili ya kuhakikisha fedha za kugharamia miradi inatolewa kwa wakati.</p>	<p>Ipo kwenye hatua za utekelezaji</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
			<p>mikubwa na muhimu kama hii.</p> <p>'Mwisho, iwapo Serikali ikitaka kutekeleza mradi kwa kutumia fedha za ndani, usanifu wa kina ni moja ya waraka muhimu ambayo inahitajika kuidhinishwa kwa ujenzi. Kwa bahati sana miradi hii ni ya matrilioni ya Shilingi hivyo upembuzi wa kina umetumia mabilioni ya Shilingi Hata hivyo, kwa baadaye RAHCO/TRC tutaboresha na kufanya kazi kwa karibu na Wizara (MOWTC) kwa ajili ya kufanyia kazi mapendekezo.</p>		
26	2016/2017	<p>Miamala ya udanganyifu shilingi milioni 130.6</p> <p>Nalishauri Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete kuendelea kufuatilia kesi hii ili kuhakikisha maamuzi ya mwisho yanapatikana ili waliouhusika wachukuliwe hatua zinazostahili. Pia, Taasisi iongeze udhibiti wa mifumo ya ndani itakayopunguza uwezekano wa ubadhilifu kwa kugawanya majukumu ya watumishi, kuhamisha watumishi mara kwa mara, na kufanya mapitio ya mara kwa mara ndani ya Taasisi.</p>	<p>Hatua mbalimbali zimechukuliwa na Menejimenti kwa ajili ya kuboresha udhibiti wa ndani ikiwemo:</p> <p>'a) Mgawanyo wa majukumu ya uhasibu, ikiwamo mapokezi ya pesa, kuweka benki, na usuluhishi wa kibenki kufanywa na watu tofauti.</p> <p>'b) Mbadilishano wa majukumu. Taasisi imeanza utekelezaji wa mbadilishano wa kazi kama sehemu ya udhibiti wa ndani.</p> <p>'c) Uangalizi wa ndani kwa ajili ya kuimarisha udhibiti kwa mifumo ya ndani, taasisi ilichukua hatua zifuatazo:</p> <p>'i) Uwekaji pesa Benki (NMB) umeongezwa kutoka siku tano mpaka siku sita</p>	<p>Majibu ya Menejimenti yamezingatiwa kwa umuhimu mkubwa na kupongeza juhudi zilizofanywa ili kuboresha udhibiti wa ndani. Hata hivyo, nitaendelea kuangalia mwenendo wa kesi katika vipindi vijavyo vya ukaguzi.</p>	<p>Ipo kwenye hatua za utekelezaji</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
			<p>(Jumatatu-Jumamosi). Yalifanyika makubaliano maalum kati ya NMB na Taasisi kwa ajili ya kuongeza muda wa kufunga kutoka saa 10:30 jioni mpaka 4:00 usiku</p> <p>'ii) Usuluhishi na usahihi unafanyika kila siku kati ya pesa inayokusanywa na ile inayopelekwa Benki</p> <p>'iii) Huduma za Kibenki kwa njia ya Mtandao Taasisi imepata haki za kutumia mtandao kwa ajili ya huduma za kibenki ambapo itarahisisha upatikanaji, na usuluhishi taarifa za kimapato kwa urahisi.</p>		
27	2016/2017	<p>Miamala ya udanganyifu dola za Marekani 26,356.65 na yuro 2,500</p> <p>Nilishauri Chuo cha Ubaharia kufuatilia kwa umakini mwenendo wa ubadhilifu huo kwa kitengo cha Makosa ya Mtandao cha Jeshi la Polisi ili kujua hatua iliyofikiwa ili kufanikisha upatikanaji wa fedha hizo. Pia, nilishauri chuo kihakikishe nyaraka za malipo zinahakikiwa kabla malipo hayajafanyika.</p>	<p>Jeshi la Polisi Tanzania kwa kushirikiana na wenzao wa Interpol wanaendelea kufanya uchunguzi wa kina ili kuhakikisha fedha hizo zinapatikana.</p>	<p>Nakubaliana na majibu ya Menejimenti, nitaendelea kufuatilia mapendekezo yangu mpaka kiasi hiki cha fedha kipatikane.</p>	<p>Ipo kwenye hatua za utekelezaji</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
28	2016/2017	<p>Madeni ya mirabaha ya shilingi milioni 987.86 kwa vituo vya televisheni na redio</p> <p>COSOTA ilishauriwa kuongeza jitihada ili kuhakikisha vituo vya televisheni na redio vinawajibika kulipa mirabaha hiyo.</p>	<p>Menejimenti inaendelea kufanya jitihada za ufuatiliaji kwa wamiliki kulipa madeni yao kulingana na ankara ya malipo zilizotumwa kwao. Tumepanga kituo cha taarifa pamoja na COSOTA kufanya kazi kwa pamoja kwa ajili ya utoaji wa ankara, usimamizi, ukusanyaji, usambazaji na usisitizaji wa tozo za mirahaba baada ya kituo cha taarifa kukamilisha Mfumo wa usimamizi wa vituo vya utangazaji.</p> <p>Kwa sasa COSOTA limejiunga na mfumo wa malipo wa Serikali (GePG) kwa ajili ya kurahisisha ukusanyaji wa maduhuli ya ada. Mifumo hiyo miwili itasaidia ukusanyaji wa mapato ikiwemo mirahaba isiyolipwa.</p>	<p>Majibu ya Menejimenti yamezingatiwa. Nasisitiza bado iongeze nguvu kwenye ukusanyaji wa mrahaba kwa vituo vya redio na televisheni.</p>	<p>Ipo kwenye hatua za utekelezaji</p>
29	2016/2017	<p>Mapungufu katika kuripoti hesabu za uwekezaji katika Mfuko wa Uhifadhi katika Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro (NCAA) (Ngorongoro Protection Fund)</p> <p>Nilishauri menejimenti ya mamlaka kufuatilia na kupata nyaraka zinazothibitisha umiliki wa Mfuko wa Uhifadhi kwa kuainisha uhusiano uliopo kati ya Mamlaka na Mfuko huo.</p>		<p>Hakuna majibu kutoka kwa Serikali.</p>	<p>Hajiatek elezwa</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
30	2016/2017	Malipo kwa manunuzi ya ardhi kinyume na utaratibu Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA) ilishauriwa kufuata taratibu zilizowekwa na Sheria ya Manunuzi ya Umma, ikiwemo kuhakikisha inapata idhini ya Bodi pamoja na kuhakikisha ardhi hiyo inafanyiwa tathmini kabla ya kulipa gharama zilizobaki.	Ardhi itafanyiwa tathmini kabla ya kufanyika kwa malipo.	Jibu limenukuliwa, nitaendelea kufuatilia utekelezaji.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
31	2016/2017	Utata wa Umiliki wa Kituo cha Mafuta cha COPEC Kilichopo Eneo la Makumira Shirika la Maendeleo ya Petroli lilishauriwa kufuatilia umiliki wake katika makampuni hayo mawili ili kujua hali ya uwekezaji wake na kuchukua hatua zinazofaa.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi na itayafanyia kazi mara moja.	Hakuna utekelezaji uliofanyika hadi sasa.	Haijatekelezwa.
32	2016/2017	Upungufu wa Kamera za CCTV katika Uwanja wa Ndege wa Kilimanjaro Nilishauri Menejimenti ya Uwanja iharakishe mchakato wa zabuni na kumpata mshindani halisi kwa ajili ya kutekeleza mradi huu.	Makubaliano kati ya KADCO na Agreneb Consult yaliingiwa kwa ajili ya michoro na kufanya maandalizi ya makabrasha kwa ajili ya zabuni ya ufungaji wa CCTV. Kwa washindani, makabrasha yapo tayari kwa ajili ya mradi wa ufungaji wa kamera za CCTV.	Ninakubaliana na jitihada zinazofanywa na uongozi katika kushughulikia jambo hili. Nitaendelea kufuatilia utekelezaji.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji.
33	2016/2017	Kutofanyika kwa marekebisha ya mazingira katika Mgodi wa Buhemba Nilishauri Shirika la Madini la Taifa liwasiliane na Wizara ya Nishati kwa ajili ya kupata suluhisho la kurekebisha mazingira ya mgodi huo.		Hakuna majibu kutoka kwa Serikali.	Haijatekelezwa.

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
34	2016/2017	<p>Viwanja visivyo na hatimiliki vyenye thamani ya shilingi bilioni 5.44</p> <p>Ofisi ya Taifa ya Takwimu ilishauriwa kuchukua hatua zinazofaa ili kuhakikisha maeneo yote inayoyamiliki yanakuwa na hatimiliki zake.</p>	<p>NBS iliandika barua kwenda kwa Katibu Tawala wa Mkoa wa Kigoma yenye Kumb. Na. NBS/A.30/6/11 ya tarehe 8 Februari 2018 kwa ajili ya kuiomba Halmashauri ya Manispaa ya Kigoma kuipatia ofisi ya NBS hatimiliki kwa jina la NBS.</p> <p>'Barua nyingine iliandikwa kwa Mkurugenzi wa Manispaa ya Arusha ikimtaka atoe hatimiliki yenye jina la NBS kwa Kiwanja Na. 565 kilichopo Kibla Makao Mapya. Pia, kwa Kiwanja Na. 86 na hati Na. 87784 cha Dar es Salaam kilichopo Magogoni tayari kina hati. Ufuatiliaji wa karibu utaendelea kufanyika kwa Manispaa za Kigoma na Arusha kwa ajili ya kupatiwa hati.</p>	<p>Majibu ya Serikali yamezingatiwa, hata hivyo ninasubiri upatikanaji wa hati zilizotajwa.</p>	<p>Ipo kwenye hatua za utekelezaji</p>
35	2016/2017	<p>Ukosefu wa mapato kutokana na kutotekelezwa kwa vifungu vya mkataba - Chuo Kikuu cha Dar es Salaam</p> <p>Kwa kuwa kipindi cha miaka 10 ya mkataba kinakaribia kufika mwisho, nilishauri mkataba kurekebisha ili kuweza kubadili vifungu vya mkataba ili kupata malipo ya kodi badala ya utaratibu wa mwanzo.</p>	<p>Mapendekezo yamechukuliwa. Kabla ya mwisho wa mwezi Machi 2018, timu ya Chuo Kikuu itakuwa tayari imeshakutana kwa ajili ya marekebisho ya Mkataba.</p>	<p>Majibu ya Menejimenti yanazingatiwa. nitaendelea kufuatilia utekelezaji Nasubiri utekelezaji wa mapendekezo niliyoyatoa.</p>	<p>Ipo kwenye hatua za utekelezaji.</p>
36		<p>Kutolewa kwa mikopo zaidi ya kiasi cha mkataba shilingi bilioni</p>		<p>Hakuna majibu kutoka kwa</p>	<p>Haijatekelezwa.</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
	2016/2017	<p>6.18</p> <p>Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii Nilishauriwa kuchunguza sababu za malipo zaidi kwa taasisi hizo nne na kuhakikisha kunafanyika majadiliano juu ya urejeshwaji wa fedha hizo. Pia, Mfuko katika siku zijazo, uhakikishe hakuna malipo ya ziada yanayofanywa kinyume na mikataba.</p>		Serikali kwenye mapendekezo haya.	
37	2016/2017	<p>Kukosekana kwa Usimamizi wa Hakimiliki ya Tafiti - Chuo Kikuu Cha Kilimo Sokoine</p> <p>Chuo kilishauriwa kiwe na mkakati ili kidhibiti tafiti zake pamoja na kuhakikisha tafiti zake hazitumiki bila ruhusa zake. Pia, chuo kilishauriwa kiingie mikataba na watu wote wanaotumia kazi zake bila ruhusu ili waweze kupata mrahaba.</p>	<p>Chuo Kikuu kimeanzisha kitengo maalumu cha ubunifu kinachohusiana na hakimiliki ambapo moja ya majukumu yake ni kusajili bunifu zote. Teknolojia mbili zenye hakimiliki zilichapishwa kwenye jarida la mambo ya Sayansi. Kwa mujibu wa miongozo ya biashara, taratibu hizi zinakubalika kukiwa na ukweli kwamba hata hakimiliki ni machapisho ya kisayansi kwa ajili ya matumizi kwa umma, na inatakiwa ipatikane kwa uwazi. Zaidi, mhariri wa jarida haruhusiwi kuchapisha hakimiliki, ambayo tayari ipo wazi kwa ajili ya matumizi ya jamii. Mwisho wa machapisho yote yanayohusiana na hakimiliki, mchapishaji lazima aeleze kipya kilichopo kwenye teknolojia. Sera ambayo inatumika inahusisha uhitaji wa kuandaa mbinu ambazo zitawezesha kuweka</p>	<p>Majibu ya Menejimenti yamezingatiwa, nitaendelea kufuatilia utekelezaji</p>	<p>Ipo kwenye hatua za utekelezaji.</p>

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
			vitu vyote hivi kibiashara na kuwapa nafuu wawekezaji kama namna ya kuwaongezea ari.		
38	2016/2017	<p>Ukosefu wa fedha kwa ajili ya shughuli za Bohari Kuu ya Dawa</p> <p>Nilishauri Bohari ifuatilie na kuhakikisha Serikali inalipa deni lake ili kuimarisha mtaji wa Bohari, hivyo kuongeza ufanisi.</p>	Menejimenti ilishaiandikia mara kadhaa Wizara ya Fedha na Mipango kupitia Wizara ya Afya kueleza hali mbaya kifedha iliyopo na kuiomba ilipe deni lake.	Ninaendelea kusisitiza kuwa Menejimenti ya Bohari ya Dawa iendeleo kuwasiliana na Wizara ili deni liweze kulipwa	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
39	2016/2017	<p>Kutofanya kazi kwa baadhi Vituo vya Mafuta na Kwisha kwa Mikataba baina ya TPDC na Watoahuduma ya Mafuta</p> <p>TPDC ilishauriwa kuingia makubaliano mapya ya ukodishaji na wapangaji wake, kukarabati majengo yaliyochakaa, na kupangisha majengo yasiyotumika kwa sasa ili kunufaika kiuchumi kama ilivyokusudiwa.</p>	Serikali imeyachukua mapendekezo ya Mkaguzi wa nje.	Mpaka sasa bado mapendekezo o yangu hayajatekel ezwa, kwani hakuna ushahidi wa utekelezaji wa mapendekezo o yangu.	Haijatek elezwa.
40	2016/2017	<p>Ukomo wa wigo wa Mdhidhi na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali katika Sekta ya Madini, Gesi, na Mafuta</p> <p>Kutokana na umuhimu wa sekta ya madini, gesi, na mafuta, kuna ulazima wa kurekebisha sheria-mama za madini na mafuta ili ziweze kumtaja na kumpa Mdhidhi na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali mamlaka ya wazi ya kupata taarifa zilizo na zisizo za kihasibu za makampuni ili kuboresha uwajibikaji wa makampuni hayo juu ya maliasili walizopewa kuziendeleza.</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo o haya.	Haijatek elezwa

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
41	2016/2017	<p>Kutokuwapo kwa kanuni za kuelezea sheria za maliasili na rasilimali</p> <p>Serikali, kupitia Wizara ya Madini, ilishauriwa kutunga kanuni zitakazoongoza na kusimamia utekelezaji wa Sheria za Rasilimali na Maliasili.</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekielezwa
42	2016/2017	<p>Kutofanyika kwa uhakiki wa gharama za uwekezaji wa migodi</p> <p>Serikali, kupitia Tume ya Madini, inashauriwa kufanya uhakiki wa usahihi wa gharama za awali na mwendelezo wa uwekezaji katika migodi kuthibitisha usahihi wa taarifa za uwekezaji zilizotolewa na makampuni ya migodi ili kuiwezesha serikali kukusanya mapato stahiki kupitia mrabaha na kodi.</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekielezwa.

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
43	2016/2017	<p>Ucheleweshwaji wa uendelezaji wa Vitalu Na. 4/1B/1C</p> <p>Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania na Wizara ya Nishati walishauriwa:</p> <p>a) Kutunga na kusaini makubaliano yatakayoongoza shughuli za utafutaji na uchimbaji wa mafuta katika vitalu husika.</p> <p>b) Kuhakikisha leseni ya utafutaji wa mafuta inatolewa kwa shirika la mafuta ili kufanikisha uendelevu wa vitalu. na</p> <p>c) Kuwasiliana na Serikali pamoja na washirika wengine kuweza kupata fedha za kuendesha na kufanikisha mradi husika.</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
44	2016/2017	<p>Kutoendelezwa kwa Vitalu Saba vya Mafuta Kwenye Kina Kirefu cha Bahari na Kitalu Kimoja katika Ziwa Tanganyika</p> <p>Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania lilishauriwa kuieleza Serikali umuhimu wa kupitia Vifungu vya Mfano (modal) wa Mkataba wa Uzalishaji wa Gesi (MPSA) wa Mwaka 2013 ili kuhamasisha uwekezaji katika vitalu.</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa.

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
45	2016/2017	Matumizi ya Mitambo ya Gesi chini ya Uwezo wake 'hirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania lilishauriwa kutafuta wateja wapya wa gesi ili kuongeza matumizi ya mitambo, ambapo itasababisha kuongezeka kwa faida ya jumla kwa shirika		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekielezwa.
46	2016/2017	Mrabaha Kulipwa Kutoka Kwenye Faida ya Serikali Kupitia mamlaka iliyopewa kwa Kifungu Na. 4 cha Sheria ya Mikataba ya Maliasili na Rasilimali, Serikali inashauriwa kupitia na kubadilisha vifungu vya mkataba wa Songosongo ili kuwezesha mrabaha kulipwa kwa pamoja kati ya mmiliki wa leseni au mkandarasi kama ilivyoelekezwa kwenye Sheria ya Petroli ya Mwaka 2015		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekielezwa.
47	2016/2017	Kutolipwa kwa Ankara za Mauzo ya Gesi Asilia kutoka TANESCO kwenda TPDC kiasi cha shilingi billioni 248 Serikali kupitia Wizara ya Fedha na Mipango na Wizara ya Nishati inashauriwa kuisadia TANESCO kufanikisha kulipa deni lake wanalodaiwa na TPDC ili kuliokoa shirika lisiweze kupokonywa haki zake na Benki ya Exim - China.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekielezwa
48	2017/2018	Madeni ya Muda Mrefu Nilishauri Shirika la Bima la Taifa na Kituo cha Kimataifa cha Mikutano Arusha lihakikishe sera zao za malipo ya kodi za pango za majengo yao zinafuatwa.	Serikali imepokea mapendekezo. Itazitaarifu Menejimenti za NIC na AICC, na zitaongozwa na kushauriwa kuweka njia ambazo	Utekelezaji unaendelea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
			zitapelekea kukusanya kiasi madai		
49	2017/2018	Utumikaji wa Bei Zisizo Sahihi na Malipo kwa ajili ya Wanachama Wasiochangia Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya Ilishauriwa kuboresha udhibiti kwenye madai kwa kuhakikisha inatumia mfumo wa kompyuta kwa siku zijazo na kuongeza umakini katika kushughulikia madai hayo kwa sasa.	Mfuko umeboresha mfumo wake kuanzia tarehe 1 Novemba 2018 kupitia uchungiaji kwa njia ya mtandao. Hivyo, wateja wote wasiochangia hawatambulika. Mfuko umevitaka vituo vyote vya afya kutumia mfumo wa ukaguzi kwa wagonjwa kabla hawajapewa huduma kuanzia tarehe 1 Disemba 2018. Mfumo wa kutambua wagonjwa wasiochangia lakini wanapewa huduma umeanza kutumika mwezi Septemba 2018.	Utekelezaji unaendelea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
50	2017/2018	Madai Makubwa kutoka kwa Watoto Tegemezi Wasio tahili Nilipendekeza menejimenti ya NHIF ihushe kanzidata yake ili kuwatambua watoto wategemezi waliozidi umri wa kisheria na kuweka udhibiti ambao utahakikisha hawaendelei kuhudumiwa na Mfuko.	Menejimenti imeanza utekelezaji wa mapendekezo ya Mkaguzi. Kwa awamu ya kwanza, Mfuko umesitisha kutoa huduma kwa wategemezi waliozidi umri wa miaka 26 wapatao 85,280 kuanzia tarehe 27 Mei 2019. Awamu ya pili ya utekelezaji kuanzia miaka 18 mpaka 25 itaanza pamoja na wazazi kutoa ushahidi kuwa watoto hao ni wanafunzi	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Hata hivyo, Mfuko bado haujatekeleza pendekezo langu	Haijatekelezwa

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
51	2017/2018	Kutopatikana kwa Wafaidika wa Mikopo shilingi trilion 1.46 - Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu Nilipendekeza Bodi ishirikiane na taasisi zingine na vyanzo vingine vya taarifa ili kuiongezea nguvu kanzidata yake na kuweza kuwatambua wakopaji ambao haijaweza kuwatambua.	Serikali imepokea mapendekezo ya mkaguzi. Bodi itashauriwa kutumia vyanzo vingine vya taarifa kuweza kuwatambua wakopaji ili kuongeza makusanyo.	Bado ipo katika utekelezaji. Mpaka kufikia tarehe 30 Juni 2019 bado Bodi haijaweza kuwapata wadaiwa wenye kiasi cha shilingi bilioni 987.17	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
52	2017/2018	Udhaifu katika ukaguzi na utoaji wa leseni kwa viwanja vya ndege (Aerodrome) Nilipendekeza Menejimenti ya Mamlaka ya Viwanja vya Ndege iongeze usimamizi katika ukaguzi na utoaji wa leseni.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatek elezwa
53	2017/2018	Kutegemea zaidi Wahisani wa Maendeleo katika kufanikisha shughuli za msingi za taasisi Nilipendekeza Serikali iongeze ruzuku ili taasisi iweze kutimiza majukumu yake kwa ufanisi.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatek elezwa
54	2017/2018	Kutotambuliwa kwa mapato yatokanayo na riba kutoka kwenye akaunti za amana - Benki ya Uwekezaji (Biashara na Maendeleo) Shilingi Bilioni 7.61 na Mfuko wa UTT Shilingi Milioni 962 Nalipendekeza kuwa Menejimenti ya RAHCO ifanye ufuatiliaji ili kuweza kurejesha kiasi kilichowekezwa. Pia, Serikali iangilie kati na kuona ni namna gani inaokoa hali iliyopo na kuchukua hatua stahiki.	Serikali kupitia Msajili wa Hazina itafuatilia ilikuhakikisha mapendekezo ya Mkaguzi yanafanyiwa kazi. Hatua za utekelezaji zitawasilishwa kwa Mkaguzi kipindi kijacho.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
55	2017/2018	Kutokukusanywa kwa mapato yatokanayo na kodi kutoka Makampuni ya Mawasiliano dola za Marekani 540,800 Nilipendekeza Menejimenti ya RAHCO ifanye ufuatiliaji wa karibu ili kuhakikisha kuwa kiasi cha fedha kilichopaswa kulipwa kinapatikana kutoka kwa wakodishaji.	Serikali kupitia iliyokuwa RAHCO (Sasa TRC) itafuatilia ili kuhakikisha mapendekezo ya Mkaguzi yanafanyiwa kazi. Hatua za utekelezaji zitawasilishwa kwa mkaguzi kipindi kijacho	Majibu ya Serikali nimeyapokea. nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
56	2017/2018	Mashirika ya Umma Kutokuwa na Bodi za Wakurugenzi na Bodi za Wadhamini Nilipendekeza Mamlaka husika ichukue hatua madhubuti ikiwemo kuanza mchakato wa kuteua Bodi kabla ya kwisha kwa muda wa Bodi.	Serikali imefanya uteuzi kujaza nafasi za wajumbe wa Bodi katika Mashirika mbalimbali ya Serikali	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Hata hivyo, bado baadhi ya mashirika ya Serikali kama TPDC na NDC hayana Bodi. nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
57	2017/2018	Kukosekana kwa Utaratibu wa Kuhakikisha Bidhaa zote Zinazolingia Nchini Zinakatiwa Bima na makampuni ya Kitanzania Nilipendekeza TIRA ishirikiane na wadau wengine kama vile Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), Shirika la Wakala wa Meli (TASAC), Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA), na Shirika la Viwango Tanzania (TBS) wenye majukumu mbalimbali katika uingizaji wa bidhaa nchini ili kuwe na utaratibu na nguvu ya pamoja katika kuboresha, kudhibiti na kuhakikisha bidhaa zote zinazolingia nchini zinakatiwa bima na		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
		makampuni ya bima ya Tanzania.			
58	2017/2018	Utoaji wa Leseni kwa Ajili ya Kutumia Nembo ya Ubora kwa Bidhaa Zisizofaa Nilipendekeza kuwa TBS ichunguze na kuchukua hatua kwa leseni ambazo zilitolewa kwa wateja ambao majaribio ya bidhaa zao na tathmini za awali za viwanda vyao zilishindwa na kuhakikisha taratibu za utoaji wa leseni zinafuatwa bila upendeleo.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
59	2017/2018	Kutokuwa na Umiliki na Mamlaka Dhidi ya Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano (NICTBB) Nilipendekeza menejimenti ya Shirika la Simu likae na Serikali ili kupata ufumbuzi na iweze kumiliki Mkongo huo kwa ajili ya usimamizi mzuri.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
60	2017/2018	Kutokurejeshewa Gharama za Kuendesha NICTBB za Shilingi Bilioni 20.63 Nilipendekeza Shirika la Simu lifanye ufuatiliaji Wizarani juu ya kiasi linachodai na lihakikishe kiasi chote kinapatikana.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
61	2017/2018	Kutotekeleza Hatua Walizokubaliana Juu ya Kupunguza Madhara ya Ajali za Barabarani Nilipendekeza TANAPA kuimarisha hatua za ufuatiliaji wa ajali za barabarani. Pia, kutafuta wadau wengine kama TANROAD na kushirikiana nao gharama za matengenezo ya barabara kwa TANAPA.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
62	2017/2018	Kampuni ya Ndege ya Tanzania (ATCL) Nilipendekeza kuwa Kampuni ya Ndege ya Tanzania iendelee kuimarisha utendaji wake wa kazi ili kuweza kupata faida kwa kuongeza mapato na kupunguza gharama za uendeshaaji kwa kutoa huduma nzuri kwa wateja, kutumia vizuri ndege zilizopo, na kubuni mbinu za kupunguza gharama zaidi. Pia, nilipendekeza Serikali itoe msaada wa kifedha kwa Kampuni ili kuiwezesha kulipa madeni ya nyuma yanayoiongezea gharama kupitia ulipaji wa riba ambazo zinachukua nafasi kubwa ya gharama.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
63	2017/2018	Kuripotiwa kwa Tuhuma za Ubadhilifu katika Mamlaka ya Udhhibiti wa Chakula na Dawa (TFDA) - Ofisi ya Kanda ya Kaskazini Nilipendekeza TFDA ihakiki nyenzo zake za kuzuia na kudhibiti ili kulinda mali za umma.	Serikali kupitia Katibu Mkuu wa Wizara ya Afya imemuomba Mkaguzi Mkuu wa Ndani kuhakiki kiasi kilichoibwa na kutoa mapendekezo. Kikao cha kuanza ukaguzi kilifanyika tarehe 17 Disemba 2018. Mapendekezo yatakayotolewa na Mkaguzi wa Ndani yatatekelezwa	Majibu ya Serikali nimeyapokea. nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
64	2017/2018	<p>Zilizolipwa Kinyume na Waraka wa Msajili wa Hazina katika Shirika la Viwango na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shilingi Bilioni 1.88</p> <p>Nilipendekeza Msajili wa Hazina ahakikishe kuwa nyaraka za Serikali ambazo zinafanya kazi zinazingatiwa na kama kuna mahitaji maalumu yamejitokeza kwa baadhi ya taasisi, atoe mwongozo kwa mahitaji hayo.</p>	<p>Serikali imepokea mapendekezo ya mkaguzi.</p> <p>Msajiri wa Hazina atahakikisha Waraka zinazohusu malipo ya Maposho kwa watumishi wa Umma zinafuatwa.</p>	<p>Majibu ya Serikali nimeyapokea. Ingawa, DAWASA bado inaendelea kulipa posho kinyume na Waraka wa Msajili wa Hazina</p>	Haijatek elezwa
65	2017/2018	<p>Kukosekana kwa Miongozo ya Posho Zilizolipwa kwa Watumishi wa Mashirika ya Umma</p> <p>Pamoja na kuwapo kwa Waraka wa Msajili wa Hazina Na. 1 wa mwaka 2010 wa tarehe 22 Julai 2010 wenye Kumbukumbu Na. TYC/T200/583/18, kila taasisi ya umma ina sheria, kanuni, na sera zake zinazoongoza malipo ya posho kwa watumishi wake.</p> <p>Nilipendekeza Msajili wa Hazina achunguze posho zote zinazolipwa kwenye taasisi mbalimbali za umma kisha atoe miongozo ambayo itasaidia taasisi hizo katika kulipa posho.</p>		<p>Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.</p>	Haijatek elezwa

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
66	2017/2018	Kuchelewa kukamilika kwa Miradi ya Nyumba za NHC Yenye Thamani ya Shilingi Bilioni 245.55 Nilipendekeza kuwa Menejimenti ya NHC ifuatilie kwa karibu, na kuhakikisha inapata kibali cha kukopa toka Wizara ya Fedha na Mipango pamoja na kueleza hasara itakayopatikana kwa kukosa kibali hicho. Pia, ihakikishe inafanya upembuzi yakinifu kabla hawajaingia mikataba ya ujenzi wa miradi.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
67	2017/2018	Kuungana kwa Benki za Serikali Nilipendekeza kuwa Serikali ifuatilie kwa ukaribu mwenendo ili kuepusha kudidimia kwa kwa Benki hiyo baada ya kuungana. Aidha, Serikali inapaswa ihakikishe kuwa mapungufu ya benki kabla hazijaunga hayaathiri benki mpya.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
68	2017/2018	Kuwepo kwa Hundi zilizochacha Shilingi milioni 836.80 Nilipendekeza menejimenti za mifuko zichukue hatua za haraka kwenye ukusanyaji wa madeni hayo, na hatua za kisheria zichukuliwe dhidi ya watakaoshindwa kulipa.	Serikali imepokea mapendekezo ya mkaguzi. Hivyo, itazielekeza Menejimenti za Mifuko ya Hifadhi ya Jamii kuandaa mikakati itakayoweza kukuambia kiasi hicho, pamoja na kuchukua hatua za kisheria dhidi ya watakaoshindwa kulipa.	Majibu ya Serikali nimeyapokea. nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
69	2017/2018	Ucheleweshaji wa Urejeshaji wa Malipo Yaliyofanyika Kimakosa zaidi ya mara moja kwa Wastaafu - Shilingi Milioni 218.31 Nilipendekeza Mfuko utumie mbinu zingine ili uweze kupata kiasi chake kilichobaki.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi na pia itaelekeza PSSSF kutafuta njia ambayo itawezesha kupata kiasi chake inachodai.	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Hata hivyo, sijaona ushahidi wa utekelezaji wa mapendekezo yangu.	Haijatekelezwa

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
70	2017/2018	Watumishi ambao utumishi wao ulikoma bila Kulipa Mikopo yao kwa Mifuko Shilingi Milioni 821.82 Nilipendekeza mifuko iongeze nguvu na bidii dhidi ya wale wote ambao walikuwa hawajalipa mikopo kipindi wanaondoka ndani ya mifuko; na hatua za kisheria zichukuliwe dhidi ya watakaoshindwa kurejesha mikopo yao.	Mfuko umeingia katika makubaliano ya mkopo na wadaiwa hao na kwa wale ambao wamehamia taasisi zingine wataendelea kukatwa ili kulipa mkopo wao. Mpaka sasa malipo ya kila mwezi yanaendelea na hakuna mtu alieshindwa kulipa.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
71	2017/2018	Mkopo uliokosa maelezo kutoka Azania Bank Shilingi Milioni 372.76 Nilipendekeza Menejimenti ya Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko kuonesha malengo, masharti, na matumizi ya mkopo. Pia, kuwajibika kwa kuchukua mkopo bila idhini ya Bodi	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Itaendelea na uchunguzi wa jambo hili.	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Hata hivyo, sijaona ushahidi wa utekelezaji wa mapendekezo yangu.	Haijatekelezwa
72	2017/2018	Deni la Muda Mrefu Shilingi Bilioni 47.40 Nilipendekeza kuwa Serikali iangalie uwezekano wa kuliondoa deni hili kutoka kwa DAWASA ili kampuni iweze kujiendesha bila tatizo	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Itaangalia uwezekano wa ku kuliondoa deni hilo kwa DAWASA ili kampuni iendelee kutoa huduma bila tatizo	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
73	2017/2018	Mapungufu ya Mamlaka ya Elimu Tanzania katika Kusimamia Mikopo Nilipendekeza Mamlaka ya Elimu Tanzania iboreshe mbinu zake za kukusanya marejesho na kutumia juhudi zaidi kuongeza kasi ya marejesho	Serikali imeunda kamati ya ufuatiliaji wa madeni hayo ambayo ina jukumu la kukusanya madeni yote yaliyoiva kuanzia mwezi Julai 2018 hadi mwezi Mei 2019. Tayari TEA imeshakusanya jumla ya Shilingi Milioni 529.13. Hata hivyo, Serikali kupitia TEA iteendelea kutumia njia mbali mbali ili kuhakikisha madeni yaliyoiva yanalipwa.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
74	2017/2018	Kukosekana kwa Sheria na Sera ya Majitaka Nilipendekeza Serikali kuanzisha Sheria na Sera ya Majitaka Tanzania ambayo itasaidia kuratibu masuala ya majitaka Tanzania.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
75	2017/2018	Kutokufanyika kwa Tathmini iliyo Bora ya Zabuni ya Kuchapa Nembo ya Benki ya Posta Shilingi Milioni 495.75 Nilipendekeza Bodi ya Zabuni ya Benki ya Posta na Menejimenti wafanye upembuzi yakinifu katika kutekeleza majukumu yao kwa kuzingatia taratibu za manunuzi	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Itaielekeza Benki ya Posta pamoja na Bodi ya Manunuzi ifanye uchunguzi wa kina katika utekelezaji wa manunuzi ya Benki.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
76	2017/2018	Manunuzi ambayo Hayajaidhinishwa kwa Benki ya Posta Shilingi Milioni 247 Nilipendekeza Benki ifanye mgawanyo mzuri wa fedha na kupanga manunuzi kwa ufanisi kulingana na fedha ambazo wanatarajia kuzitumia katika kipindi cha mwaka husika	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Itaielekeza Benki ya Posta kuhakisha kunakuwepo na mgawanyo mzuri wa kifedha na kuwa na mpango mzuri wa manunuzi yao ya mwaka.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
77	2017/2018	Kufanya Mabadiliko ya Bei ya Mkataba bila kibali Shilingi Milioni 685.33 Nilipendekeza TBS izingatie bajeti iliyoidhinishwa katika utekelezaji wa utoaji wa fedha, na ikiwa inahitaji kuongeza fedha za ziada, ihakikishe inatafuta idhini inayohitajika.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Itaielekeza TBS ihakikishe na kuzingatia Sheria ya Manunuzi ya Mwaka 2011 pamoja na Kanuni zake za mwaka 2013.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
78	2017/2018	Kutokufuata Kanuni ya 232 (1) ya Manunuzi Shilingi bilioni 20.37 Nilipendekeza CBT ihakikishe nakala za mikataba yote iliyotolewa zinawasilishwa kwa ofisi tajwa kama inavyotakiwa na Kanuni ya 232(1) ya Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2013.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Itailekeza CBT ihakikishe nakala zote za mikata ya manunuzi zinawasilishwa katika ofisi tajwa (CAG, AG na IAG) kama inavyotakiwa na Kanuni Na. 232 (1) cha Sheria ya Manunuzi ya Mwaka 2013	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
79	2017/2018	Kushindwa kutoza Malipo ya Fidia ya Uharibifu Shilingi Bilioni 1.98 Nilipendekeza DAWASA idai fidia hiyo kutoka kwa mkandarasi.	DAWASA itaelekezwa kufanya mapitio ya mkataba na kudai fidia ya uharibifu kama ikithibitika kuna ucheleweshwaji.	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Hata hivyo, sijaona ushahidi wa utekelezaji wa mapendekezo yangu.	Haijatekelezwa
80	2017/2018	Malipo Hewa kwa Mzabuni ya Shilingi Billion 2.61 Nilipendekeza Mamlaka husika ichukue hatua zinazofaa dhidi ya wafanyakazi wanaohusika katika ubadhilifu uliobainishwa.	Suala hili linahusu wizi uliofanyika katika Ofisi ya NHIF mkoa wa Mara mwaka 2016. Tukio hili linachunguzwa na TAKUKURU	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
81	2017/2018	Malipo Yaliyofanywa Kinyume na Kanuni za TISS, Shilingi Milioni 404.93 Nilishauri NHIF kuhakikisha hatua stahiki zinachukuliwa dhidi ya maafisa waliohusika kwa kutokufuata Kanuni za TISS.	Suala hili linahusu wizi uliofanyika katika Ofisi ya NHIF mkoa wa Mara mwaka 2016. Tukio hili linachunguzwa na TAKUKURU	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
82	2017/2018	Ukosefu wa Hati za Malipo kwa Kiasi cha Fedha Taslimu Shilingi Bilioni 1.26 Nilipendekeza menejimenti ya NHIF Mkoa wa Mara itoe maelezo kwa malipo haya. Aidha, majina ya walipwaji yafahamike. Zaidi ya hayo, hatua stahiki zichukuliwe dhidi ya watunzaji wa hati za malipo.	Suala hili linahusu wizi uliofanyika katika Ofisi ya NHIF Mkoa wa Mara mwaka 2016. Tukio hili linachunguzwa na TAKUKURU.	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
83	2017/2018	Malipo Zaidi katika Mfuko wa Utafiti wa Wanafunzi Shilingi Milioni 225.18 katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam Nilipendekeza Makamu Mkuu wa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam aielekeze Menejimenti ya Mfuko wa Utafiti wa Wanafunzi (CCCS) kuzingatia viwango vilivyopitishwa na Baraza la Chuo katika Mwongozo Mkuu wa Chuo (Prospectus) na miongozo mingine; badala ya kutumia maamuzi na busara binafsi.	Serikali imeunda Kamati kuchunguza suala hili ndani miezi mitatu na hatua zitachukuliwa kufuatia mapendekezo ya kamati.	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
84	2017/2018	Manunuzi Yasiyo na Ushindani ya Dola za Marekani 112,757 Katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam Nilipendekeza Chuo Kikuu cha Dar es Salaam kihakikishe kinafuata matakwa ya Sheria ya Manunuzi ya Umma na Kanuni zake ili kupata thamani ya fedha katika manunuzi.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi na kukikata Chuo kihakikishe kinazingatia Sheria na Kanuni za manunuzi pamoja na kuhakikisha suala hili halijirudii.	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
85	2017/2018	Ada za Taasisi ambazo Hazikuchangwa Shilingi Bilioni 2.97 Nilipendekeza Chuo Kikuu cha Dar es Salaam kihakikishe kuwa, sera ya utafiti inazingatiwa katika kuchangia uendeshaji wa taasisi na kubuni utaratibu wenye ufanisi na madhubuti katika kukusanya michango kutoka kwa miradi yote.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Idara husika ndani ya Chuo zitaielekezwa zilipe ndani ya mwezi mmoja kwa tafiti zote zinazotekelezwa kwa mujibu wa Sera ya CKD	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
86	2017/2018	Kutokutumika Kikamilifu kwa Mfumo wa GC Nilipendekeza NIC iwasiliane na muuza huduma ili kuhakikisha masuala yote yaliyobaki kama ilivyooneshwa katika Hati ya Mahitaji ya Kazi za Mfumo yanatatuliwa; na kwamba, mfumo unafanya kazi kikamilifu kama ulivyotarajiwa.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. NIC itaelekezwa iwasiliane na muuza huduma ili kukamilisha masuala yote yaliyobaki kama ilivyooneshwa katika Hati ya Mahitaji ya Kazi za Mfumo na kuhakikisha mfumo unafanya kazi kikamilifu kama ulivyotarajiwa.	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
87	2017/2018	Hisa za UDA Ziliuzwa Bila Kuidhinishwa na Msajili wa Hazina Nilipendekeza Hisa zilizorejeshwa kwa Msajili wa Hazina zitolewe kwa Serikali ili iweze kuwa mwanahisa mwenye hisa nyingi.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
88	2017/2018	Idadi Isiyotosheleza ya Mabasi ya Mwendokasi Nalipendekeza DART iongeze kasi ya kutekeleza makubaliano ya kuongeza mabasi ili kukidhi mahitaji ya sasa kwa kutoa huduma nzuri		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
89	2017/2018	Madeni ambayo hayajarejeshwa shilingi 469.25 Nilishauri COSTECH ihakikishe inachukua hatua kwa wale wote walioshindwa kutekeleza majukumu ya mkopo na kuhakikisha mikopo hiyo inarejeshwa.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Kwa sasa COSTECH inatunga Sera ya Ukopesaji baada ya kukamilika kwa Sheria ya COSTECH. Aidha, deni linalodaiwa limewasilishwa kwa Msajili wa Hazina kuangalia namna ya urejeshwaji wake.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
90	2017/2018	Hasara katika Kununua Ardhi ya Shilingi Bilion 4.17 Nilipendekeza kuwa Bodi ya Mfuko na Menejimenti ichukue hatua stahiki kwa waliohusika katika mchakato mzima wa kununua ardhi iliyosababisha hasara hiyo ya shilingi bilioni 4.17 kwa Mfuko.	Viongozi wote waliohusika na manunuzi hayo wameondolewa. Tukio hili linachunguzwa na TAKUKURU	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
91	2018/2019	Mapungufu katika Utoaji Mikopo kwa Watumishi na Wachangiaji wa NSSF ili Kununua Hisa za Vodacom Shilingi Bilioni 1.86 Nilishauri NSSF iweke rasmi utaratibu wa mikopo iliyotolewa na iweke masharti mahususi kuhusiana na mikopo hiyo. Aidha, ianzishe hatua thabiti za kurejeshwa kwa mikopo hiyo ili kukwepa kupata hasara ya fedha hizo	Urejeshwaji wa mkopo unaendelea; NSSF imekuwa ikikata deni kupitia mishahara ya wafanyakazi wake kila mwezi. Pia, barua zimetumwa kwenye taasisi zingine zihakikishe zinakata deni katika mishahara ya wadauwa, taasisi hizo ni pamoja na Wizara, TPDC, WMA.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
92	2018/2019	Kutokutekelezwa kwa mradi wa KFW kwenye Mbuga ya Wanyama Serengeti Nilipendekeza Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania na Mamlaka ya Mapato Tanzania kumaliza suala la msamaha wa kodi ili kusaidia utekelezaji wa mradi.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa

Na.	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
93	2018/2019	Kodi Zinazodaiwa Kwenye Taasisi za Umma (TBC) Shilingi Bilioni 2.27 Nilipendekeza kuwa Taasisi za Umma zilipe kodi kwa wakati ili kuondokana na malipo ya adhabu yanayotokana na ucheleweshaji.	TBC iliandika barua yenye Kumb. Na. CDA:341/361/01 ya tarehe 27 Machi 2019 kwenda Mamlaka ya Mapato kuhusu malipo	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
94		Madeni ya Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa Mkongo wa Taifa - Shilingi bilioni 10.83 Nilipendekeza Shirika la Simu na Wizara ya Ujenzi, Mawasiliano, na Uchukuzi wamalize suala la kodi ya ongezeko la thamani la Mkongo wa Taifa	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Mapendekezo haya yatatekelezwa kwa kuwa na maridhiano pamoja na kuzingatia Kanuni za Sherika husika.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji